

ПРАВОСЛАВНА ЛИТУРГИКА

ИЛИ

НАУКА О БОГОСЛУЖЕЊУ
ПРАВОСЛАВНЕ ИСТОЧНЕ ЦРКВЕ

ДРУГИ, ПОСЕБНИ ДЕО

(СВЕТЕ ТАЈНЕ И МОЛИТВОСЛОВЉА)

ПО ЛИТУРГИЦИ

ДР. ВАСИЛИЈА МИТРОФАНОВИЋА И ДР. ТЕОДОРА ТАРНАВСКОГ

ИЗРАДИО

ПРОТОПРЕЗВИТЕР ДР. ЛАЗАР МИРКОВИЋ

ПРОФЕСОР У БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ

БЕОГРАД

ШТАМПА ЗАДРУГА ШТАМПАРСКИХ РАДНИКА „РОДОЉУБ“

1926

ПРЕДГОВОР.

Све што је речено у предговору прве књиге литургије и у примедби првога одељка друге књиге литургије у пуној мери важи и за ову књигу. Једино овде имам да приметим да сам део о молитвословљима у целини израдио по К. Никољском, Пособије къ изученію устава богослуженія прав. церкви, Спб. 1907., јер је ова партија овде исцрпније израђена но код Тарнавског. Доста новог материјала унео сам у одељак о тајнама, чега нема код Тарнавског.

У ову књигу нисам унео оно, што је за нас од највећег интереса и што би књизи давало пуни научни карактер, а то је, како су вршene службе из требника т. ј. тајне и молитвословља у српској цркви у прошлости на основу старих српских рукописних и штампаних богослужбених књига. Ово нисам могао учинити зато, што су стари српски богослужбени рукописи разасути по целој нашој земљи, по манастирима, црквама и библиотекама, и у иностранству, те ми тако нису били приступачни. На основу оно мало рукописа у Српској Краљевској Академији, Народној Библиотеци у Београду и Српском Семинару Београдског Универзитета, који су ми на расположењу, не може се доносити опћи и коначни закључак и видети целокупна слика. Да би се овај посао могао предузети, поднео сам пре две три године Св. Архијерејском Сабору писмени предлог, да се сви стари српски богослужбени рукописи и старе штампане богослужбене књиге из манастира и цркава пренесу на једно приступачно место, у једну библиотеку (разуме се као црквена својина). Овај лако изводљив предлог био би од велике користи како за Српску Цркву, тако и за науку.

Ова књига је истина крај литургије, т. ј. последњи део материјала који она обрађује. Но нисам још издао из литур-

гике један ранији одељак о годишњем богослужењу, т. ј. о празницима (хеортологија), у коме би требало обрадити и све Србе светитеље. Овај одељак мислим ускоро издати и са њиме бих сасвим завршио своју литургику.

Овако расцепкано издајем литургику с једне стране због опширности материјала који она обухвата, а с друге стране зато, што ми није лако финасирати издање и штампање књиге од 800—900 страна, и то својим средствима, како сам раније издао две књиге литургике, а како издајем сада и ову.

ПОСЕБНИ ИЛИ ПЕРИОДИЧКИ
ЦРКВЕНИ ЧИНОВИ.

I. СВЕТЕ ТАЈНЕ. — II. МОЛИТВОСЛОВЉА.

ПОСЕБНИ ИЛИ ПЕРИОДИЧКИ ЦРКВЕНИ ЧИНОВИ.

Прелаз.

У посебном делу литургије излаже се богослужење у својој реалној изградњи, у својој органској целини, у појединим чиновима. До сада смо у овом делу литургије расправљали о сталним и одређеним богослужењима, која су у вези са којим год од дневних часова или са седмичним или годишњим данима, а одређена су за све чланове цркве, т. ј. расправљали смо о дневним литургичким чиновима, о седмичним и о годишњим. Сада ћемо у овом последњем делу литургије изложити посебне литургичке чинове, који се врше само по потреби појединих лица и при извесним догађајима у црквеном животу, а не стоје у вези са црквеном годином. Ови литургички чинови су свете тајне и света молитвословља (евхологија, sacramentalia). Овај део посебног дела литургије дели се према томе на два одељка, у првом се говори о св. тајнама; а у другом о св. молитвословљима или евхологијима.

I. СВЕТЕ ТАЈНЕ.

О св. тајнама уопће.

Појам, значење и узвишеност св. тајана.

Тајне, μυστήριον, sacramentum, су свете радње, у којима се видљивом радњом даје души человека који верује невидљиво благодат Божја, а установљене су од Господа зато, да би кроз њих сваки верни примио благодат Божју¹. Православна црква

¹ Православно Исповедање, део I., одг. на 99. питање.

има седам тајана : крштење, миропомазање, причешће, покајање, свештенство, брак и јелеосвећење. У крштењу се човек рађа тајанственим начином за духовни живот; у тајни миропомазања прима благодат за духовни напредак и духовно јачање; у причешћу прима духовну храну; у покајању се исцељује од душевних болести т. ј. од грехова; у свештенству се даје свештенику благодат да духовно препорођава и васпитава друге учењем и тајнама; у браку се даје благодат, која освећује брачни живот, рађање и отхрањивање деце; у јелеосвећењу се лечећи од душевних болести лечимо и од телесних болести¹.

Из овога се види високо достојанство и узвишеност тајана у Христовој цркви. Св. тајне су духовне радње које вернима уистину дају благодат Божју, оне су плодови живота и смрти Исуса Христа, кроз њих тече драгоценна крв Спаситеља. Св. тајне су стална мистична веза, која сједињује човечји живот са Богом, освећује га, храни га и измирује с Богом; тајне настављају спасносну делатност Христову и остварују спасење људи.

Вршилац св. тајана.

Вршилац св. тајана је канонски рукоположен презвитер или епископ. Презвитер може вршити све тајне, осим тајне свештенства и освећења св. мира, што је резерват само епископа, а крштење у случају преке потребе може извршити и ђакон, па и сваки православни лајик, без разлике рода, који верује у једнога Бога у три лица².

Вршилац тајана мора имати пуномоћ за вршење св. тајана у извесном црквеном кругу, а ову пуномоћ у дијецези има епископ, а у парохији парох, и само они у споменутом кругу могу припустити вршењу св. тајана по црквеним прописима и друге епископе, односно рукоположене презвитере. У случају преке потребе може вршити тајне крштења, покајања и причешћа болних сваки свештеник и без овлаштења компетентног вршиоца, а св. крштење и верни лајик. Свештеник који хоће да врши свете тајне, има да пази на ово:

1. При вршењу св. тајана има се свештеник држати прописаног обреда за извесну тајну и не сме мењати прописаног

² Испор. Макарије, Православно доктричко богословије, II., 204.

¹ Испор. Прав. Испов. I. део, одг. на 100. и 103. питање.

чина, нити му што додавати, јер је са извесним радњама спојено давање благодати, коју прима човек у тајнама, те према томе ове радње имају активну моћ, јер су везане с црквеним молитвама.

2. Свештеник треба да пази да се при вршењу св. тајана избегава свака погрешка у погледу њихове материје и речи које се изговарају код њихова вршења.

3. Свештеник треба да врши св. тајне са дубоком побожношћу и тако да улива своју побожност и вернима. Унутрашњи осећаји и спољашње радње свештеника треба да се слажу са св. радњама које врши, у целом понашању свештеника треба да се огледа оно што он врши, и ово понашање свештеника треба да душевно подиже верне.

4. При вршењу св. тајана треба да је свештеник у стању благодати, слободан од сваког тешког греха и да није под забраном од стране цркве¹. Св. тајне истина не могу бити профанисане од недостојних, а исто тако ни њихово дејство не може спречити ни уклонити недостојан вршилац; али који врше св. тајне оптерећени тешким гресима, навлаче на себе кривицу вечне смрти. Ако је дакле свештеник свестан да је учинио тежак грех, то се не сме усудити да приступи вршењу св. тајана пре но што осети у себи искрено кајање због учињеног греха и пре но што озбиљно одлучи да ће свој грех исповедити, чим му се пружи прилика за исповест.

5. Свештеник треба да се одазове свачијем позиву од својих верних на вршење тајана, а нарочито св. крштења, по-кајања и причешћа, и то у свако доба дана и ноћи, и да учи верне да га у случају опасности зову без устезања, без обзира на време и да ће га можда узнемирити. Свештеник терети своју свест одговорношћу, када неко његовом кривицом остане без благодати једне тајне, која условљава улазак у царство Божје и спасење душе, а нарочито ако се изгубљено више не може поправити. Шта ће мислити верни о свештенику који их прима с оштрим речима кад га зову на вршење св. тајана или ако из лености закасни, те грехом свештеника пропадне једна душа. Свештеник има тако исто да пази на то, да се једнако брине за богате и сироте, угледне и неугледне међу својима вернима,

---

¹ Испор. 25. и 61. правило св. apostola и 9. правило I. васељенског и 9. правило неокесаријског синода.

да не би изгубио ни једне душе, искупљене драгоценом крвљу Спаситељевом.

6. Свештеник при вршењу св. тајана мора имати чисту намеру¹, ону намеру, коју је имао сам Спаситељ при установљењу тајне. Само слављење Божје и спасење човека треба да га овде руководе.

Прималац св. тајанâ.

Св. тајну крштења може примити жив човек, који још није примио крштење извршено прописаним начином, а остале тајне могу примити само чланови цркве, и то живи чланови. Од оних који примају св. тајне тражи се да се добро спреме за примање св. тајне и да су у стању благодати. За спрему и стање благодати одговорни су у првом реду сами примаоци тајана, а свештеник је дужан да их поучава о овоме и да их води до стојном примању св. тајана. Свештеник треба да учи своју паству о суштини св. тајана, дејству, моћи и значењу радња, које су у вези са тајнама. Исто тако свештеник има да опомиње верне да са дубоком побожношћу, чистом савешћу и чистим срцем прилазе примању св. тајана, показујући то и спољашњим начином. Пошто су св. тајне један део православне вере, то је свештеник дужан код њихова разјашњења да пита примаоца о основним истинама вере, и то оне истине вере, које су по својој природи безусловна средства спасења, на пр. о св. Тројици, о искупљењу света кроз Исуса Христа и т. д. Онога, који не зна ове истине, има свештеник да га њима научи, јер кроз ове истине може боље схватити моћ тајне и ојачати своју веру. Они који не знају и који нису поучени у најпотребнијим истинама вере, не могу бити од свештеника припуштени св. тајнама, јер једни као и други, иако се не урачунају у неверне, ипак нису далеко од њих.

О св. тајнама посебно.

Св. тајна крштења².

Нека врста крштења, свечано прање водом, била је у употреби већ код Јудеја. На овај начин били су посвећени Аарон

¹ Прав. Испов. I. део, одг. на 100. питање.

² Литература: А. А л м а з о в ъ, Исторія чинопослѣдований крещенія и миропомазанія. Казань 1884. Види овде наведену стару руску литературу.

и његови синови за свештенике¹, и када је један незнабожац прелазио у јудејство умивао се водом, у знак, да треба да се очисти од све нечистоте и злочинства безбоштва. Исто тако је претеча Исусов св. Јован крстio у знак покајања, којим су крштењем имали Јudeји да се спреме за царство Месијино. Но ове врсте крштења беху само знаци и нису могле да изврше и даду реално праштање грехова; зато овако сведочи св. Јован: „Ја вас, истина, крштавам водом за покајање, а онај, што иде за мном, јачи је од мене, коме нисам достојан обуће понети; тај ће вас крстити Духом светим и огњем“ (Мат. 3, 11).

Стварно измирење човека са Богом извршило се тек смрћу Исуса Христа, а заслуге искуплења извршеног од Исуса Христа дају се човеку крштењем, установљеним од Исуса Христа речима: „Шедшε οὗτος ονόματί τοι εἰσάγει, κριτής εἰσίς εστιν ὁ Ιησοῦς ο Βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν“ (Мат. 28, 19). — Крштење је dakле тајна, у којој се грешник поучен у вери Христовој трипут погружава у воду уз изговарање речи: κρεμάεται ράβι βάπτι (име), во Ямѧ ѡцà, Ѹмінь. ѩ сїа, Ѹмінь. ѩ сїа, Ѹмінь, и чисти благодаћу Божјом од сваког греха и постаје новим човеком, оправданим и освећеним². Ова тајна поновног рађања водом и духом (Јов. 3, 5) је обично средство којим човек стиче опроштај од прародитељског греха и свију других грехова пре крштења, и којим човек постаје члан цркве Христове и наследник небеског царства (Јов. 3, 5).

Крштење се у Св. Писму зове бања поновног рођења и обновљење Духа светога (Тит. 3, 5), спирање грехова (Дел. 22, 16), освећење и оправдање (I Кор. 6, 11), просвећење (Јевр. 6, 4), бања водна (Еф. 5, 26). А св. Јован Златоусти назива крштење просвећењем³, јер у овој тајни светлост вере разгони ноћ и таму, која од човечјег пада обухвата човечји ум. Исто тако

туру. Капиталним делом Алмазова користио сам се много у овој књизи. Опширну литературу за ову тајну види у Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, s. v. Baptême.

¹ II Мојс. 29, 4: „И доведи Арона и синове његове пред врата шатора од састанка, и умиј их водом“.

² Прав. Испов. д. I., одг. на 102. пит. Види и Макарије, Православно догматичко богословије, II, 305.

³ Joannis Chrysostomi. In epist. ad Hebr. c. VII. Hom. 13 (Migne, Patr. gr. T. 63, 107).

назива крштење и св. Григорије Назијанзин¹. А св. Кирило Јерусалимски назива крштење: платом искупљења заробљених, опроштај кривице греха, смрт греха, препород душе, одећа светлости и т. д.².

Видљива страна крштења.

Видљива страна крштења је трикратно погружавање онога који се хрсти у воду, уз изговарање речи: „Крецаетсѧ рабъ бѣй (име), во імѧ ѿцѧ, амінъ. І сѧ, амінъ. І сѣагѡ дѣѧ, амінъ“³. Овде разликујемо: 1. материју тајне, 2. речи које се изговарају код њезина вршења, и 3. саму радњу код вршења тајне.

Материја св. тајне крштења од увек је у православној цркви била (Дел. 8, 36—38; 10, 47—49) и треба да је обична вода, природна и чиста (речна вода, морска, или од снега, леда, кишке, росе и т. д.)⁴, непомешана ни са каквом другом материјом и не уметничка вода, нити каква друга течност⁵, јер Спаситељ је рекао: „Аще ктѹ не родитсѧ водѹ љ дѹомъ, не можетъ винти во царствїе б҃жїе“ (Јов. 3, 5). „Учење 12 апостола“ овако каже о води крштења: „Крштавајте у текућој води (ἐν ὕδατι ζῶντι) у име Оца, Сина и св. Духа. Ако немаш текуће воде, то хрсти у другој води; ако не можеш у хладној, то (хрсти) у врућој. Ако немаш ни једне ни друге (доста за погружење), то излиј трипут воду на главу у име Оца, Сина и св. Духа“⁶. Ако је веома хладно, вода се може мало загрејати или мешати са топлом водом⁶. Вода се употребљава као материја крштења из више разлога. Пошто је крштење потребно свима без разлике ради стицања вечнога живота, то је вода најзгоднија материја за крштење, јер је свуда има и лако се може доћи до ње. Исто тако се водом најсавршеније символизују ефекти крштења, но ма којом другом материјом. Јер као што се водом пере одело и тело од материјалне нечистоте, исто тако се и душа човечја крштењем чисти од нечистоте прародитељског греха. Као што

¹ Gregor. Naz. Orat. 40 in sanctum Baptisma (Migne, Patr. gr. T. 36, 361).

² Cyrilli Hierosol. Procatechesis n. 16 (Migne, Patr. gr. T. 33, 360). О осталим именима крштења види Макарије, Прав. докт. бог., II, 205.

³ Види Прав. Испов. део I, одговор на 102. питање.

⁴ Ibid., део I, одг. на 103. питање.

⁵ Διδαχὴ τῶν διδεκά ἀποστόλων, с. 7.

⁶ Треби. Петра Могиле.

земља поливена водом доноси плода, исто тако и душа човечја крштењем постаје плодна, јер стиче бескрајне заслуге Исуса Христа, и крштење је диспонује да живи животом угодним Богу. Као што се водом гаси огањ, исто тако се благодаћу крштења гаси огањ нечистих пожуда. Као што се водом крепи уморан човек, исто тако се благодаћу крштења јача грехом ослабљена његова воља¹. — Вода као материја крштења символизована је и у СЗавету потопом (І. Петр. 3, 20), проласком кроз црвено море (І. Кор. 10, 1), прањем Неемана, чудноватом снагом купке Витезде (Јов. 5, 2) и предсказивањем пророка (Ис. 55, 1; Језек. 47, 2).

Крштење треба да се врши у име св. Тројице уз изговарање речи: „Крецаетсѧ рабъ вѣй (име), во ѵмѧ ѿцѧ, амінъ. І сѧ, амінъ. І сѣагѡ дѣа, амінъ; нынѣ ѵ прѣснѡ, ѵ во вѣки вѣкѡвъ. аминъ. Овако гласи формула тајне крштења по Никольском (Пособије...) и Новој Скријкали (стр. 378). У данашњим рускословенским требницима нема у овој формули речи: нынѣ ѵ прѣснѡ ... и т. д. У старом српкословенском требнику Нар. Библиотеке у Београду XIV. в. бр. 507. формула крштења гласи: кръцајет се рабъ вѣй ѵмр, вѣ ѵме ѿца аминъ. вѣ ѵме сѧ аминъ. вѣ ѵме стго дѣа аминъ. Ову формулу по суштини наредио је сам Исус Христос у речима: „кѣтлѣ ѵхъ во ѵмѧ ѿцѧ ѵ сѧ ѵ сѣагѡ дѣа (Мат. 28, 19) и значи да крштени чином крштења постаје исповедник св. Тројице једне по суштаству.

Овим Спаситељевим речима додала је црква амінъ иза сваког имена св. Тројице, и речи: нынѣ ѵ прѣснѡ, ѵ во вѣки вѣкѡвъ. амінъ. Реч амінъ је потврда реченога, а речима: нынѣ ѵ прѣснѡ, ѵ во вѣки вѣкѡвъ означава се да свршено крштење има карактер и вредност која се не да избрисати, и да се не може поновити други пут. Апостоли су па заповести Спаситељевој крштавали у име Оца и Сина и светога Духа. Διδαχὴ τῶν δωδεκά ἀποστόλων (с. 7) наређује да се крштава „у име Оца и Сина и св. Духа“. То исто сведоче и св. Јустин мученик² и Апостолске Установе³. 49 правило апостолско наређује

¹ После крштења воду треба излити на чисто место где се не гази и које свештеник одреди. Ако је крштење било у приватном дому, воду крштења такође треба излити само на чисто место где се ногама не гази. Испор. 199 прав. номоканона у великому требнику и Руков. для сельск. пастырей, 1889, 29.

² Apol. I, 61 (Migne, Patr. gr. T. 6, 420).

³ Lib. 7, с. 22 (Migne, Patr. gr. T. 1, 1012).

да буде сврнут онај епископ или презвитељ, који сходно уставу нови Господњој, не крсти у име Оца и Сина и светога Духа. Данашњу формулу дословно имамо у требницима од XV. и XVI. столећа, а од XVII. столећа имао је у свима штампаним требницима. У формули крштења све је битно осим: ἀμίνъ, и осим: нынък и приснъ... Каквим год мењањем ових речи мења се и форма крштења по суштини¹.

Правилно крштење треба да се врши трикратним погружавањем у воду уз изговарање речи формуле крштења. 50. правило св. апостола прописује: „Ако који епископ, или презвитељ не изврши у једној тајни (крштења) три погњурења, но једно погњурење, које се даје у смрт Господњу, нека буде сврнут. Јер није рекао Господ: у моју смрт крстите, него: идите и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и светога Духа (Мат. 28, 19)“². Крштење се од почетка Христове цркве вршило трикратним погружењем. Јеванђелије каже, да када се Христос крстио, да је „изишао (*ἀνέβη*)“ из воде (Мат. 3, 16), и „када је излазио из воде“ (Марк. 1, 10), тада се отворила небеса. Из овога се може закључити, да је крштење вршено погружењем. Реч *βαλτίζω* значи буквально погрузити. Дела апостолска кажу за Филипа и евнуха: „а када изиђоше из воде“ (Дел. 8, 34). Фреске у катакомбама из другог столећа сведоче погружење, као и апостолски оци и многи црквени писци од III. столећа па даље. Грчки чинови крштења VII.—IX. столећа потврђују трикратно погружење. Православна црква на својим синодима потврђивала је ову праксу, а потврђује је и Православно Исповедање. Но ова опћа и једино правилна форма крштења трикратним погружењем није била и јединствена. Стара црква дозвољавала је у изванредним и искључивим случајевима одступање од овог начина крштења, допуштајући да се крштење може извршити и обливањем и признајући да таково крштење има исту силу као и погружењем, само ако се сврши у име св. Тројице. Када је почело ово одступање, не зна се тачно. Учење апостола (*Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*) дозвољава у недостатку воде обливање: „Ἐκχεον εἰς τὴν κεφαλὴν τρὶς ὕδωρ“ (с. 7). Но иако су црквени оци III. столећа дозвољавали крштење обливањем ипак га нису одобравали, и они

¹ Прав. Исп. део I., одг. на 102. пит.

² Види и 200. и 201. правило номоканона при великом требнику.

који су били крштени обливањем нису били једнаки крштенима погружењем, јер нису били примани у клир као клиници, кљинкој¹ (од κλίνη — постеља). Обливање је црква дозвољавала само у случају тешке болести, када није могуће извршити трикратно погружење и када није било доста воде колико је потребно за погружење. На западу од XIII. столећа губи се погружавање при крштењу а узима маха обливање, а од XVII. столећа врши се крштење само обливањем. Православна црква држала се увек старе праксе погружења, само у случају велике слабости детета дозвољава обливање². Код вршења крштења обливањем тражи се да буде доста воде, да би се могло облити цело тело, и код обливања излива се трипут вода на главу онога који се крштава уз изговарање формуле крштења као и код погружења³.

Вршилац крштења.

Спаситељ је заповедио апостолима: „шέδше ὄψο ναχύτε κελλάζыки, κρτάψε ἦχο κο ἤμισ ὅῖδα ἡ σῆα ἡ ετάγω ἀλλα“ (Мат. 28 19), дакле Спаситељ је апостолима заповедио и дао власт да крштавају. После њих крштавали су њихови прејемници епископи, и до 5. и 6. столећа по могућству вршили су крштење само епископи. А да су и презвитери од почетка поред епископа могли вршити крштење и да су га вршили, разуме се, јер су и Ђакони могли вршити крштење (Дел. 8, 39) и јер епископи нису могли свуда доспети да крштавају, пошто се хришћанство веома ширило. Канони св. апостола (49. и 50.) говорећи о вршиоцима св. тајне крштења спомињу само епископе и презвитере⁴. Тертулијан сведочи да су и презвитери крштавали⁵. Апостолске Установе кажу да су епископ и презвитер редовни вршиоци крштења⁶. Право крштавања не припадаично и редовно Ђаконима, и Ђаконима и клирицима не дозвољава се крштавати⁷. Апостолске установе прописују: „Ђакон... не кршта-

¹ Види 12. правило неокесаријског синода.

² Испор. Макарије, Прав. догм. богословије II, 211.

³ О обливању види Никольский, Пособие... 670. и Булгаковъ, Настольная книга, 985.

⁴ Испор. Прав. Испов. део I., одг. на 103. питање, и 201. и 204. правило номоканона при великому требнику.

⁵ Die bapt. c. 17. (Migne, Patr. lat. T. I., 1326).

⁶ Lib. III. c. 11 (Migne, Patr. gr. T. I., 788).

⁷ Номоканон прав. 204. Прав. Испов., део .., одговор на 103. питање.

ва“¹. Ипак у одсуству епископа и презвитера у случајевима потребе и невоље дозвољава се и ђаконима да крсте, и. пр. ако дете хоће да умре а није крштено. У одсуству редовних вршилаца и у случајевима крајње потребе и невоље може извршити крштење и једно лајичко лице православне вере, човек или жена, па шта више и родитељи². У требнику Петра Могиле (1646, стр. 8) у овом погледу читамо ово: „Ако је ту свештеник, он нека крсти, а не ђакон; ако је ту ђакон, он, а не ипођакон; ако је ту клирик, он, а не прост; ако је човек, он, а не жена, или жена, ако жена зна боље изрећи форму крштења“. „Зато нека се брине парохијални свештеник, да би хришћани у његовој парохији, а нарочито бабице које примају дете, научиле начин крштења“³. Разлог и оправдање овога, што немамо ни код једне друге тајне, је у томе, што је крштење главни услов за наше спасење према речима Стаситеља: „ꙗциε κτὸς οὐ ροδίτσαλ κωδόνῳ ἢ δῆθοις, οὐ μόγεται εἰπεῖν εἰς φύτκειε βῆσσε“ (Јов. 3, 5). Када дакле према томе спасење човека зависи од крштења као неопходног услова, то се мора пружити сваком човеку где год се он налазио и могућност да се може крстити. Када лајик врши крштење, погружава трипут у воду и говори при погружавању формулу крштења као што је речено. Ако су материја и формула правилно употребљени, крштење је правилно и непонавља се. Ипак остане ли овако крштено дете у животу, свештеник треба да изврши над њиме цео обред који долази иза крштења, а који није извршен код крштења⁴.

Пошто је крштење духовно рођење, а човек се само једном рађа, то се крштење не понавља. Оно оставља на души неизгладив печат, само ако је правилно извршено трикратним погружењем у име св. Тројице и ако је правилно изговорена формула у смислу православне цркве⁵. „Епископ или презвитер, ако изнова крсти онога, који уистину има крштење..., нека се свргне“⁶.

¹ Const. apost. I. VIII. с. 28 (Migne, Patr. gr. T. 1, 1125).

² Прав. Испов. део I, одг. на 103. питање. Види и 45. правило Никифора исповедника.

³ Испор. и 204. прав. номоканона при великом требнику.

⁴ Испор. Књига о дужностима парохијскијех свештеника, § 84. Види и тумачење А. Павлова 204. прав. номоканона при великом требнику.

⁵ Прав. Испов. део I, одг. на 102. питање. Види и Макарије, Прав. догм. богословије II, 216—17.

⁶ 47. правило св. апостола.

Када свештеник својом крвицом пусти да неко умре без крштења, подлежи канонској казни, а световњак чијом се то крвицом догоди, одлучује се од причешћа за три године¹.

Субјекат крштења.

Крштење као тајна духовног препорода претпоставља телесно рођење и живот. Према томе није дозвољено крштавати мртве, но само живе, и то децу или одрасле.

Тајна крштења је неопходно потребна за сваког човека без разлике народности и религије, рода и узраста, јер Спаситељ каже: „Ако се ко не роди водом и духом, не може ући у царство Божје“ (Јов. 3, 5) и „ко верује и крсти се, биће спасен“ (Марк. 16, 16). Када је дакле тако, онда крштењу имају да се припусте сви, одрасли и деца. У почетку хришћанства крштаваху се нарочито одрасли људи, који су прелазили у хришћанску веру. Али да и деца нису била искључена из крштења види се из речи Спаситељевих (Мат. 28, 19), којима се заповеда да се сви крсте, и из Дела Апостолских где се казује како су апостоли крстили целе породице (16, 15, 31; 18, 8; Ј. Кор. 1, 16), и према томе не само одрасле, но и децу. Од II. и III. столећа имамо сведоцбе да су деца крштавана, а у IV. и V. столећу крштење одраслих је ређе, и у главном крштавају се већином деца. У VI. столећу наређује се крштавање деце². Псевдо-Дионисије³ каже да је традиција крштавања деце од апостола. Исто тако Ориген⁴ означава крштавање деце као апостолско предање.

— Св. Кипријан овако каже о крштавању деце: „Пошто највећи грешници, који су грешили кроз дуже времена, када се обрате вери добијају опроштај грехова, и пошто се крштење и благодат не ускраћује никоме, то тим мање се може искључити од крштења дете, које пошто је рођено није могло грешити, а које је рођено од Адама и после рођења је подложно смрти, коме се

¹ 68. правило номоканона при великому требнику.

² Јован Посник (582—95) у 37. прав. каже, ако дете умре без крштења, због небриге својих родитеља, то се они одлучују од причешћа на три године, проводећи ово време у сухојаденију, умилостивљењу Бога кле чањем и великим милостијом и чинећи сваки дан поклоне.

³ Pseudo-Dionysii Aegoragita e, De eccl. Hierarch. cap. VII. (Migne, Patr. gr. T. 3, 584).

⁴ Origene, Comment. in epist. ad. Rom. lib. V. (Migne, Patr. gr. T. 14, 1040).

утолико лакше даје опроштај грехова, јер му се не оправштавају његови греси, но туђи¹.

Исти св. Кипријан одлучује на једном картагинском сабору против неких јеретика, који се противљаху крштавању деце, заједно са осталим присутним епископима у корист крштавање деце². Бл. Августин каже за ову одлуку Кипријана и осталих епископа, да они тиме нису увели ништа ново, но да су само изразили чврсту веру цркве³.

А од одраслога који хоће да прими св. тајну крштења, тражи се:

1. Вера, јер Спаситељ каже: „Шедше въ міръ вѣсь, про-
повѣдите єнангрѣлѣ всѣй тѣлѣ. Йже вѣрѣ имѣтъ и креститсѧ, сїсѣнъ
вѣдѣтъ: а иже не имѣтъ вѣры, ѿсажденъ вѣдѣтъ“ (Марк. 16, 15).

Зато су св. апостоли прво учили људе вери и потом их крстили. Тако је св. апостол Петар после силаска св. Духа прво учио скупљену множину, и они који су радосно примили његову реч, крстили су се и умножио се број верних онога дана око три тисуће (Дел. 2, 41). Исто тако је и Филип евнуху проповедао прво Христа, и пошто му је рекао Филип: Ако верујеш од свег срца твога можеш се крстити, и пошто је евнух одговорио: Веријем да је Исус Христос син Божји, крстии га је Филип (Дел. 8, 37–38).

2. Покажање, јер апостол каже: „показайтесь, и да крестите сѧ
кійждо въсѧко именѧ Іиса Хрѣта во ѿставленїе грѣхѡвъ: и прѣимете
дѣржавнаго архидиакона“ (Дел. 2, 38).

Деца, која не могу схватити веру ни кајати се, крштавају се вером родитеља и кумова, који у име деце исповедају веру, одричу се од сатане и дела његових, и јамче за напредак деце у вери и побожности.

Крштење се подељује свима онима за које се сигурно зна да или нису крштени, или су крштени крштењем које не вреди. А то су ови: а) сви прозелити јудеји и незнабошци; б) прозелити из оних хришћанских конфесија, које не признају крштење, или који не верују у св. Тројицу, и с) прозелити из

¹ Cypriani Epistola 59. ad Fidum, de infantibus baptizandis (Migne, Patr. lat. T. 4, 369).

² Испор. Carthaginense concilium sub Cypriano tertium, de infantibus baptizandis II. код Migne, Patr. lat. T. 3, 1049.

³ Испор. Augustini, Ep. 166 ad Hieronum c. 3. („Die origine animae hominis“ код Migne, Patr. lat. T. 33, 723).

оних хришћанских конфесија, који у својим символичким књигама одбацију битно из догме православне цркве у учењу о материји и формули, потреби и дејствима крштења.

Крштењу прозелита претходи поучавање у вери. Тако прописује 46. канон лаодикијског синода: „Који се крсте, морају учити веровање, и петог дана сваке седмице пред епископом или презвитерима казивати шта су научили“¹. У случају смртне опасности крштава се катихумен и пре свршетка катихетске поуке, да не умре без благодети крштења, иза чега се причешћује и св. причешћем².

Малоумни се не може крстити, осим ако је такав од рођења. Ако су малоумни од рођења, могу се сматрати као недрасла деца и могу се крстити вером родитеља и кумова. Ако тренутно дођу к себи (*intervalla lucida*) и траже да се крсте, могу се у овим тренуцима крстити. Ако неко за време катихизовања сиђе с ума, и у овом стању не може сам да исповеди веру и тражи крштење, може се крстити, јер је својим катихизовањем пре тога доказао да жели да се крсти³.

Крштени Хришћани, који су се без своје воље одрекли Христа или православне цркве, и опет се вратили православљу исповедивши прво грехе и покаявши се због свога одрицања, пошто су извршили наложене им каноне, помазују се св. миром, а не крсте се⁴. Ако се неко добровољно одрече православне цркве, прима се исто тако у православље, само му се даје већи канон.

Код крштења деце треба имати у виду ово:

Код сваког детета које се донесе на крштење, треба свештеник да пита, да није можда крштено од лајика крштењем у невољи. Ако дете није тако крштено, тада га крсти свештеник са целим прописаним чином, а ако јесте, тада се сврши само онај део чина крштења, који долази иза крштења. Ако лајик извршилац крштења није знао да изговори формулу, и ако је дете само једанпут загњурио или облио водом, или ако је формулу крштења изменио у суштини, тада се дете крсти по целом прописаном чину, јер није извршена тајна крштења. Ако је дете крштено од бабице, добро је да свештеник пусти да бабица пред

¹ Еп. Никодим, Правила... II, 97. — Испор. и 78. канон VI. васељ. синода.

² Испор. 5. канон св. Кирила Александријског.

³ 4. питање Тимотија Александријског.

⁴ Види Макарије, Правосл. докм. богословије, II, 233.

њим понови формулу крштења и да каже све што је извршила, да би се тако могао уверити, да ли је крштење извршено правилним начином.

Деца, која се налазе још у мајчиној утроби не могу се крстити. Ако је у изгледу тежак порођај, и дете може да умре пре свршеног порођаја, и ако се може излити на главу детињу вода, тада бабица врши крштење, и овоме се после додаје само део чина, који долази иза крштења. Ако мати умре пре рођења детета, тада треба брзо звати лекара да вештачким начином извади дете из матере, које се потом крсти ако је живо.

Мртворођена деца се не крштавају, и у том случају треба питати матер, да није она сама крива побаџивању, било из непажње или намерно. Затим даје матери канон покажања према 21. канону анкирског синода, 2. канону св. Василија Великог и 91. канону трулског синода.

Деца, која као неодрасла не могу посведочити сама да ли су крштена, а уз то нема достојних сведока о њихову крштењу, имају се свакако крстити¹.

Код крштења чудовишта треба свештеник да поступа са великим пажњом. Ако прилике дозвољавају и ако нема опасности од смрти, има свештеник да тражи инструкције од епископа или савет од старијих искусних свештеника.

Чудовиште, које нема облик човечји, не треба крстити. Напротив, ако чудовиште има главу човечју и облик или знаке човека, свештеник га крштава условно, говорећи: *Ако је ово човек, крецијатса....*

Ако се неко роди, са две главе, са једним грудима и једним трбухом; или са две главе и грудима и трбухом недовољно одређеним, тада се крштава прво једна глава по прописаном чину, затим се крштава и друга глава пошто свештеник каже: „Ако није ова крштена, и ако је и друга душа у овом телу: крецијатса....”

Ако се неко роди са две или више глава, а сви остали делови тела су одељени, тада се претпоставља да су и душе одељене и да су разни људи. Зато се у овом случају крштава потпуно свака глава за себе. Ако постоји бојазан да ће такав умрети и ако свештеник не може због краткоће времена да крсти сваку главу за себе, тада крштава све главе наједанпут,

---

¹ Види 84. канон VI. вас. синода.

и изливајући воду свештеник говори: „κρεψάσθε ράβι Βῆστη Η. Η. κο ὅμα Θῖσα...“. Ова формула у множини употребљава се само у смртој опасности, када нема времена да се крсти сваки засебно; у другом случају никада и никако, јер иначе свештеник навлачи на себе кривицу смртног греха и има да искуси закониту казну¹.

Мада се крштење не понавља, то ипак када се сумња да ли је дете (нахоче) крштено, то када нема сигурних сведока који несумњиво утврђују да су деца крштена, и ако она сама због малолетства не могу дати потребан одговор о примљеној тајни, то се ова деца без сваке недоумице крштавају, да их недоумица не би лишила очишћења толиком светињом. Нахочад и изложена деца крштавају се условним крштењем: „κρεψάσθε ράβι Βῆστη (име), ἅψε νέ κρέψεν τέστη, κο ὅμα...“, па и у случају када је поред њих нађена хартија, на којој пише да су већ крштена, јер у тако важним приликама за духовни живот човечји, као што је крштење, не може се веровати непознатим особама².

Време и место крштења.

У прво време хришћанства давано је крштење у свако доба, како су тражиле околности и прилике. Али ускоро, у дубокој епоси хришћанства, јављају се за свечано крштење одређена времена или празници, и то нарочито Пасха или празник васкрса Господњег и Силазак св. Духа. Сведочанства крштења на Пасху и Педесетницу имамо код Тертулијана³ и св. Григорија Назијанзина⁴. Тертулијан овде каже: „Најсвечанији дан за крштење је Пасха, јер се у тај дан испунила и страдања Господа... Затим Педесетница је веома згодно време крштења“. Саму Пасху као време крштавања означавају Сократ⁵ и св. Василије Велики⁶. Ово увођење одређених времена за крштење има свој спољашњи и унутрашњи разлог. Пошто су се у оно

¹ Види требник Петра Могиле: О крещеніи дивовъ или чудъ ролѧщися, стр. 10.

² Требник Петра Могиле 1646. год. стр. 7. Књига о дужностима парохијскијех свештеника, § 86.

³ De bapt. c. 19. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1331).

⁴ Orat. in sanct. Bapt. (Migne, Patr. gr. T. 36, 396).

⁵ Hist. eccl. I. V. c. 22.: »Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα μόνον βαπτίζουσιε.

⁶ Migne, Patr. gr. T. 31, 424.

време крштавали већином одрасли људи, то је крштењу претходило подуже спремање, које се састојало у том, да су кандидати крштења поучавани у хришћанској вери и подвргавани строгом испиту, што се све завршивало пре Пасхе и Педесетнице. Унутрашњи разлог овога је у томе, што се ми на Пасху заједно са Христом сахрањујемо кроз крштење у смрт, и као што је Христос вакрсао, тако и ми улазимо крштењем у обновљење живота (Рим. 6,4; Гал. 3,27; Кол. 2,12). Силазак пак св. Духа је извршење крштења, т. рећи само крштење. Као дан крштења јавља се у источној цркви од IV. столећа и Богојављење, јер се у овај дан слави успомена крштења Христова у Јордану. Св. Григорије према томе назива овај празник τῶν φότων ἡμέρα, ἄγια φῶτα¹. У неким црквама био је обичај да се крштење врши на годишњи дан освећења цркве². У изванредним случајевима и у случајевима потребе, н. пр. у тешкој болести, крштавало се у свако доба. Тертулијан каже у овом погледу: „Сваки дан је дан Господњи, сваки час, свако време је згодно за крштење“³. Укидање одређених времена за крштавање пада крајем VIII. столећа, а у XI. столећу позитивно је примљено да се крштава у свако доба по потреби. Симеон Солунски одговарајући на питање: Да ли се може крстити у четрдесетницу? — каже: „Треба крстити сваког који долази и не треба се при том ничим ограничавати, ни временом, ни даном, нити ичим, јер се овде ради о спасењу човека“⁴. На другом месту каже Симеон Солунски: „Не треба отказивати крштење ни у које време, да се не би додило да ко умре непросвећен т. ј. без крштења“⁵. На трећем пак месту каже Симеон Солунски⁶: „За крштење нема одређенога дана ни часа, да не би дете умрло непросвећено“. Иако се према реченом крштење може свршити у свако време, ипак се крштавање одраслих према

¹ Gregorii Nazianz., Orat. 39. In sancta Lumina и Orat. 40. In sanctum baptismum (Migne, Patr. gr. T. 36, 336 и 360).

² Тако прича Созомен у опису освећења јерусалимске цркве, коју је подигао Константин Велики на гробу Спаситељеву, да су се ἐγκαίωται т. ј. годишње освећење храма проводило са великим свечаношћу, и да се у овај дан давало и крштење. (S o z o m e n i, Hist. eccl. 1. II. с. 26. код Migne, Patr. gr. T. 47, 1008).

³ Tertulliani Liber de baptismo c. 19. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1331).

⁴ Responsa in quaest. XXV. (Migne, Patr. gr. T. 155, 876).

⁵ De sacramentis, (Migne, Patr. gr. T. 155, 221—24).

⁶ Ibid. col. 212.

пракси старе цркве и данас по могућству врши у суботу пре Пасхе и Духова.

Што се тиче крштавања деце, то се, због природне слободности њихове и да не би умрла без крштења, није пазило на свечана времена за крштење, а тако је и данас, и нема одређеног дана у који се деца крштавају. Једна се крштавају у осми дан после рођења, друга у десети, нека раније, нека касније. А у случају журне потребе, крштава се дете одмах после рођења. Треба искорењивати обичај одуговлачења крштења деце и обављати крштење што пре иза рођења, да не би због немарности родитеља било доведено у опасност спасење деце. Иако мали требник у 3.. глави у примедби на крају 4. молитве допушта крштење после 40. дана иза рођења, то тај исти требник у примедби иза чина знамења каже да треба избегавати да деца не умру непросвећена т. ј. некрштена.

У старо време крштење се вршило ноћу, на ноћном бденију¹, јер човек крштењем прелази из tame у светлост. Сада се, осим у случају опасности, договори свештеник са родитељима детета или са оним који тражи крштење о часу (обично до подне) када ће се дете донети на крштење. Најбоље је свршавати крштење пред литургијом због светиње и величине тајне, док свештеник није јео и да би се крштени могао причестити на литургији².

Што се тиче места крштења, то оно није било одређено у првим временима хришћанства и вршило се на сваком згодном месту где је било воде. Св. Јустин³ каже у овом погледу ово: „оне који хоће да се крсте, водимо тамо где је вода...“. А Тертулијан⁴ каже да се крштење врши на сваком месту где има воде. У време гонења крштавало се тамо где се хришћани скупљају на богослужење. У катакомбама за време гонења и после гонења прављене су крстерије. Magiscchi је у катакомби св. Присциле нашао две баптистерије, а то је место ubi Petrus baptizabat. Ове баптистерије беху четвртаст басен дубок 1.40 m. Када су се почели за време Константина Великог подизати

¹ Види тумачење 45. правила лаодикијског синода.

² Испор. 206. и 208. правило номоканона при великому требнику и Symeon. Thessal. De Sacrament. c. 62 (Migne, Patr. gr. T. 155, 220).

³ Justinus, Apolog. I pro Christianis n. 61. (Migne, Patr. gr. T. 6, 420).

⁴ Tertullianus, De cor. milit. c. 3. (Migne, Patr. lat. T. 2, 98) и Liber de baptismo c. 4. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1311)

хришћански храмови, то су уз њих подизане и крстionице, φωτιστήρια, т. ј. места где се врши φωτισμός, просвећивање у Христу (Еф. 5, 8) т. ј. крштење. Ове крстionице беху обично централне грађевине, округле, шестоугаоне и осмоугаоне, имале су часни престо и беху освећене. У средини оваких цркава био је студенац за крштење (κολυμβήθρα, fons, piscina), доста велики басен од камена, обично од мермера или порфира, изнад кога је била купола са стубовима. Кроз базен је спроведена вода, која је отицала, и тако је била жива вода. У крстionицу се обично силазило са три степенице, а са противне стране на три степенице се излазило. Из ове три степенице била је још једна плоча за свештеника и кума, где су они стајали и држали онога који се погружава. Оваке крстionице подизане су прво само код епископских, а после и код парохијских цркава. У VI. столећу крстилне купке почеле су се преносити у нартекс храмова, а у VII. и VIII. столећу у унутрашњост храмова, а крстionице цркве од VIII. столећа мало по мало ишчезавају, и од тог времена главно место за крштавање је храм. 59. правило VI. васељенског синода наређује да они који хоће да се удостоје крштења долазе у католичке цркве, и тамо да се добија овај дар. А у 31. канону овај исти синод наређује, да када неко хоће да крсти некога у богоомљама које се по кућама налазе, да има то чинити са знањем и дозволом месног епископа.

Према томе најзгодније и искључиво место за крштење је црква, јер место где се врши тако света литургичка радња, треба да је исто тако свето и да испуњава оне који узимају учешћа при крштењу поштовањем и побожношћу. И сам чин крштења је тако састављен, да се врши у храму. Ипак у случајевима потребе, н. пр. када је јака зима, због слабости детета и када је црква далеко, може се крштење обавити и у приватној кући, и у том случају има се кућа украсити и очистити, да се не би профанисала светиња ствари.

Кумови.

Св. тајна крштења врши се према прастаром обичају цркве у присуству неких сведока, који су позвани на то од стране родитеља онога који се крсти, а ови сведоци се зову ἀνάδοχος, κομπρέјмник¹, susceptor, sponsor.

¹ 200 правило номоканона при великом требнику казује зашто се кум зове κομπρέймник: „Εεγὼ ράδι γλαγόλετο μὲν κομπρέймник, τὰκω

Разјашњење увођења кумства при крштењу не налазимо ни код једног старог црквеног писца. Имамо разне хипотезе о постанку кумства. Једни држе да кумство има основ у јудејству, јер су при обрезању морали бити сведоци. Други налазе основ кумству у римском праву, јер као да се на крштење гледало као на неки уговор или савез, а при уговору потребни су сведоци. Нарочито су сведоци за крштење били потребни за време гонења, када су се крштени одрицали хришћанске вере и крштења. Трећи држе да је кумство уведено када су се стала деца крштавати, која нису могла своју веру исповедити, што по речима Спаситеља мора бити. Ово мишљење изгледа највероватније и највише задовољава, но ипак не решава сасвим ово питање, јер су и одрасли, који су могли сами исповедити своју веру, имали кумове. Свакако ће поред овога бити и других узрока да је уведено кумство. Кумство је чисто хришћанска установа, јер су при крштењу били потребни сведоци за истинито и искрено примање хришћанства и требало је исповедити веру, одрећи се ђавола, сјединити се са Христом, а када је дошло да су крштавана деца, то она нису могла то чинити, но су то чинила друга лица. Код одраслих кумови су били њихови наставници у вери. Ово су по свој прилици главни узроци увођења кумства. Сведочанства о кумству имамо још из III. столећа¹, а у IV. столећу се кумство потпуно утврдило услед постепеног увођења праксе крштавања деце.

Кумови су сведоци крштења, који сведоче да је крштење свршено; они су јамци пред Богом и црквом да ће крштени остати веран примљеној вери и даним обећањима, и они уклапају при крштењу сваку обману, превару и лицемерство оних који се крштавају, и најпосле кумови су духовни родитељи, који одговарајући на крштењу место оних који сами не могу да за себе одговарају (54. прав. картаг. синода) и изговарајући символ вере узимају на себе дужност да ће крштено дете отхрањивати, васпитавати и учити у овој вери и даним обећањима.

Из ових обавеза кумова излази да се од њих тражи:

прѣмлѣтъ є ѿ сѣаѓу креպѣнїј, ѵыкаєтъ єгѡ сѣнѣ, да наѹчнї
єгѡ благочестїю“.

¹ Const. Apost. I. III. c. 16 (Migne, Patr. gr. T. 1, 797). Tertullianus Liber de baptismo c. 18. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1221) и од истог, De cor. mil. c. 3. (Migne, Patr. lat. T. 2, 98).

1. *Православље*¹. Према томе кумови не могу бити безверници, иноверци, јеретици и шизматици, јер је потребно да знају главне основе вере, што је свештеник дужан испитати². У случају да се не може одбити јеретик или шизматик од кумства (безверник не може бити кум ни у ком случају), то се поред њега узима и један православни кум, и он је прави кум, а онај други је само почасни. Иноверни кум је дужан говорити при крштењу символ православне цркве. 22. и 153. правило номоканона при великом требнику казују да иноверци не треба да буду кумови.

2. *Числота живошта*, јер иначе не могу одговорити својим обавезама да отхране дете према хришћанском моралном учењу. Према томе јавни грешници и сва лица која имају зао глас у друштву не могу крстити⁴.

3. *Телесна и духовна зрелост*. Дакле кумови не могу бити деца, која и сама треба да расту и да се поучавају од других, као ни малолетни.

4. Да имају и физичку могућност да изврше своје обавезе. Према томе редовно се искључују од ове дужности монаси⁵. Родитељи такође не могу бити кумови својој деци⁶. Свештеник не треба да буде кум онога кога крштава на основу 200. правила номоканона при великом требнику, где читамо: „А у купку да се не усуди кум пружити своју руку да крсти дете, јер је то противзаконито; само нека га прими из руку свештеничких“.

Број кумова није одређен црквеним законом. Уопће се може сматрати као правило, да сваки кандидат крштења има само једног кума⁷ и црква не одобрава више кумова, да се не шире духовно сродство. Ипак долазе случајеви када се узима више кумова, и према црквеним правилима при крштењу могу бити и два кума. У крајњем случају крштење може бити обав-

¹ Испор. Symeonis Thessalonicensis. De sacramentis, c. 61. (Migne, Patr. gr. T. 155, 213).

² Прав. Испов. део I., одг. на 103. питање, Књига о дужностима парохијскијех свештеника § 80.

³ Књига о дужностима .. § 80.

⁴ Види Истина I, 254—55.

⁵ 84. правило номоканона при великом требнику.

⁶ 53. правило VI. васељенског синода.

⁷ Види Истина I, 237—239.

љено и без кума¹. У овом случају дужности кума узима на себе онај који крштава, т. ј. свештеник.

Дужности кума захтевају да буде истог рода ког и његово кумче. Ово захтева већ поверљив утеџај на крштенога, на што се кум обвезао. Затим свако ће бити боље васпитан од васпитача свога рода. Најпосле и околност да се крштење у православној цркви врши погружавањем захтева једнакост рода. Ипак се у овом погледу дозвољава и одступање.

Црква полаже велику важност на установу кумства, и ако се оно врши у смислу црквених одредаба, то сигурно даје веома спасоносне плодове. Зато свештеници пре или после крштења, као и у другим приликама треба да поучавају народ о важности ове дужности и о обавезама које су у вези са кумством². Затим у специјалним случајевима, када телесни родитељи занемарују своју децу, има свештеник да упути кумове на вршење њихових дужности примљених на крштењу према њиховој духовној деци.

Имена оних који се крштавају.

У тесној вези са примањем у оглашене и са убројавањем у хришћане било је давање новог имена. У време апостола немамо сведоцбе да се онима који су постали хришћани давало ново име, но их имамо тек од III. столећа. Епископ Стефан крстио је неког Немезија и његову кћер, која је у крштењу добила име Луцила, а Немезије је задржао старо име³. Од IV. столећа не само да је био опћи обичај да се не дају деци језичничка имена, но је био и пропис синода да се дају деци само хришћанска имена. Популарно је било давати деци при крштењу имена апостола⁴, библијска имена, имена хришћанских мученика, као заштитника оних који се крштавају, као и имена хришћанског карактера (Πιος, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη и т. д.) и имена која исказују неку хришћанску мисао а састављена су композицијом две речи: Теофил, Теодор, Теопист, Христифор,

¹ Велики требник, правила св. апостола и св. отаца пред чином крштења: „а у смртој невољи може крштење бити и без кума“.

² О томе шта је свештеник дужан питати кума и шта му казати, види Поучење священ. къ новопоставлен. ієрею (наст. 3.) и у великому требнику.

³ Вагопијус, Annales Tom. III. p. 72.

⁴ Niceph. Callist, Hist. eccl. l. VI. c. XXII. (Migne, Patr. gr. T. 45, 1175).

Христодул и т. д. Св. Јован Златоусти у овом погледу каже да су хришћани дужни старати се да дају деци така имена, која би побуђивала на врлину не само оне који добијају та имена, но која би и свима потомцима служила као поука у свакој мудrostи¹.

Сада се обично даје при крштењу деци име онога светитеља, у чији се дан неко крсти или име светитеља који пада у осми дан иза рођења. У почетку је крштеноме давао име епископ, а осим епископа избор имена зависио је и од кума, но већином је то право родитеља од старине². Но овај избор коначно зависи од свештеника, који ће спречавати недолична и бесмислена имена. Одрасла лица обично сама себи бирају име на крштењу. Избегавају се имена која приличе само Богу, и православна црква је од старине сачувала обичај да се не дају при крштењу имена Господа Иисуса Христа и пресвете Богородице, из побожности и поштовања према овим великим именима. Име Иисус даје се у част Иисуса Навина, но да се не даје повода саблазни светиње, не даје се ово име никако. Име Марија не даје се у част пресвете Богородице, но у част св. жена, које су носиле ово име³. Исто тако не дају се ћезнабожачка имена, измишљена имена и имена страних народа, која ретко долазе и која је тешко изговорити, јер их народ редовно измене или уопће не носи и не употребљава. Код нас Срба дају се обично народна имена и имена светитеља преведена на српски (Теодор = Божидар и т. д.).

Дужности свештеника према бабици.

Пошто бабица често дође у прилику да изврши т. зв. крштење из невоље и пошто има утецаја на породични живот верних, то је свештеник дужан да јој да потребне поуке у овом погледу. Ове поуке тичу се 1) њезина понашања уопће; 2) крштења у невољи и 3) случајева слабости породиља.

У погледу понашања бабице уопће, свештеник треба да је поучи: да свој посао добро научи и да савесно и верно врши свој посао; да када буде позвана код породиље не прави разлике у лицима, но да свима једнако указује своју помоћ. Затим мора чувати дискрецију у свима стварима при вршењу своје

¹ Hom. XXI. In Gen. (Migne, Patr. gr. T. 53, 179.).

² Испор. Мат. 1, 20—21; Лук. 1, 30—31, 59—63.

³ 26. јануар, 6. и 12. фебруар, 1. април и т. д.

службе; уклањати децу из породиљине собе и уклањати све што доводи у опасност њихову невиност; бабица не сме употребљавати сујеверна и недозвољена средства, не сме упознавати жене са успешним средствима за побаџивање телесног плода, и не сме страшити породиље причањем тешких случајева рађања. Најпосле морају бабице бити умерене у јелу и пићу и без приговора у моралном животу.

У погледу крштења деце морају бабице знати потребно што се тиче материје и формуле крштења, субјекта крштења, и шта имају да чине у важнијим случајевима крштења деце. Специјално има да научи бабица да крштава погружавањем, и да код првог погружења после: крецајтсѧ рабъ бжїй, каже: во ймѧ б҃цѧ. амінь, код другог: ѕ сна. амінь, а код трећег: ѕ стаѓѡ дхѧ. амінь. Затим треба да буде поучена да може крстити само у случајевима крајње потребе, т. ј. када дете хоће да умре. Ако дете крштено од бабице остане у животу, треба да се донесе у цркву ради допуне чина и ради помазања св. миром.

Најпосле има бабица у случају опасности породиљина живота да упути укућане на ову опасност и да за времена зову свештеника и лекара. — Ово поучавање бабице треба понављати с времена на време.

Чинови у вези с крштењем.

Када се дете роди, читају се жени породиљи молитвы въ пе́рвый дे́нь, по ви́нгда роди́ти же́нъ бтро́чъ. У овим молитвама моли свештеник да Бог исцели породиљу и да је дигне са одра (мол. I.), да јој опрости вольне и невольне грехе, да је сачува од невидљивих духова, од ревности, зависи и урока очију (II. мол.)¹. Ове молитве свештеник обично чита у дому породиље, обучен у епитрахиљ, у присуству породиље, а у рукама

¹ Никольскій, Пособіє... 656 овако тумачи речи: ѩ бческ призбрा (φρθαλμѡν βασκανίας) у овој молитви: црква не мисли да сам поглед чини штетан утеџај на породиљу, но лукав, зао и увредљив поглед, јер она треба да је у миру, и њој годи поглед с љубављу (Моск. Епарх. Вѣд. 1879. г. № 23; Прав. Обозрѣн. 1880. г. мартъ; Рук. для сельск. паст. 1879. № 28.). При разјашњењу ових речи неки указују на то, да поглед на слаб предмет оставља дејство, н. пр. када погледају на печурку која расте и не дотакну се ње и не узму је, већ други дан не расте и губи се. (Калужск. Епарх. Вѣд. 1881., № 12.).

држи часни крст, којим ће после молитава благословити породиљу. Ако жена роди мртво дете после девет месеци ношења, ове се молитве и у том случају читају, само се из ових молитава изоставе она места, у којима се свештеник моли за здравље детета. Ако жена пре времена роди живо дете, па ово умре, то се и у овом случају читају ове молитве, а не молитве жени „*ёгда извержется младенца*“. Ако свештенику није могуће прочитати ове молитве у кући породиље, може их прочитати и у цркви пред вратима храма у притвору или у својој кући када дођу по знамење. Ако жена роди мртво дете пре времена, онда се у дому породиље чита нарочита молитва из требника „*молитва женѣ ёгда извержется младенца*“ у којој се моли да Бог помилује „*ко быстко впадшю болю илъ неколю*“, да јој опрости грехе, да је сачува од сваке ђаволске замке, да очисти њезину телесну нечистоту, болове исцели и даде здравље, и т. д. Овај се чин врши овако: *Благословенъ Г҃хъ нашъ . . . , почетне молитве, отпсни тропар дана, Г҃въ помольисѧ, молитва: Елко Г҃ди Бѣ... и отпуст.* Када жена побаци својом кривицом налаже јој се епитимија¹.

После молитава жени у први дан када роди дете, обично се одмах чита „*молитва ко јже назнаменати отроча, премлющее има ко осмый день рожденія своею*“, којом онај који ће се крстити постаје оглашени. Црквени устав прописује да се ова молитва врши пред вратима храма, у притвору храма, и то у осми дан после рођења детета², као што је и малом Исусу дано име у осми дан после рођења Његова (Лук. 2, 2.). У вези са надевањем имена у осми дан после рођења, у погледу избора имена читамо у црквеним књигама: „и надева му (оном који се крсти) име светитеља који падне у осми дан, или другог ког светитеља“³. Ако је пак дете болесно, то се ова молитва не врши у осми дан, као ни само крштење, но одмах после рођења детета, према упутству на kraju ovoga china.

Прве сведоцбе о овом чину имамо из VIII. столећа⁴, а ра-

¹ Испор. 21. правило анекирског синода, 2. правило св. Василија и 91. правило VI. васељенског синода.

² У наслову и на челу ове молитве у требнику стоји да се врши у осми дан.

³ Чинопослѣд. соединѣем. изъ инострн. въ прв. кад. кост. церкви, види Чинъ какъ въ первый деньъ прогласити взрастъ имѣшихъ, и имена христианскимъ подати“.

⁴ Гоаг, Евхолбгюн... р. 264—5.

није о њему немамо спомена, иако није искључено да је и раније постојао. Овај чин из VIII. столећа је краћи од данашњег и има само молитву, која се и данас чита: „Гђи Бђе наш, таєк молимсѧ...“. Претходних радња пред овом молитвом, које имамо у данашњем требнику, нема у овом чину, као ни узимања детета пред вратима храма или пред иконом уз појање тропара: Радвисѧ благодатна... И у VIII. столећу овај се чин вршио у осми дан. Овако, како га имамо код Гоара вршио се овај чин до XIV. столећа, када почиње да се приближује данашњем чину. У XV. столећу Симеон Солунски каже: „А у осми дан, доноси се дете Богу и пред (црквеним) вратима, као још непосвећено крштењем, печати га јереј крсним знаком по челу, устима и прсима, и даје му са свештеном молитвом име, какво желе родитељи, с којим се оно и крштава“¹. Овај чин знамења достигао је у XVII. столећу свој пун садашњи развитак. Радвисѧ благодатна... и читање тропара у овом чину јавља се од Никона, и имамо их и у требнику Петра Могиле.

Чин знамења врши се овако: У осми дан после рођења доноси се дете од бабице у цркву², која стане с дететом пред врата храма (у притвору — требн.) иза свештеника. После почетног возгласа и почетних молитава и тропара дана (седмичног или светога) или храма, свештеник знаменује детету чело, уста и прси и говори молитву: „Гђи Бђе наш...“. Обично свештеник знаменује дете код речи „да знаменаетсѧ свѣтѣ лицѣ твоегѡ...“, и „да знаменаетсѧ крѣтѣ єдинороднагѡ сна твоегѡ...“ из ове молитве. Затим се свештеник моли: „И дајдь Гђи не ѿрећенъ преубыти ймени твоемъ стомъ на немъ“, а ово се „неодрицање имена“ даног при рођењу утврђује при крштењу³. Затим свештеник узима у руке дете, стоји пред вратима храма⁴ или пред иконом Богородице, чини са дететом знак крста говорећи спретенски тропар: Радвисѧ благодатна Бђе Дво... и бива после

¹ Гл. 59.

² Обично се знамење врши у кући у присуству детета и пре осам дана, у ма који дан до осмог дана, већином после молитава жени породиљи у први дан када роди дете. Обичај читати ову молитву иза молитава жени породиљи у први дан после рођења детета, пошто донесу воду у кућу свештеникову, сматра се као одступање од правила.

³ Према овим речима молитве требало би да име дано на знамењу остане и утврди се и на крштењу. Према томе погрешан је наш обичај давања једног имена на знамењу, а другог при крштењу.

⁴ Ако је у кући онда пред иконом.

завршних молитава: **Слáка тeб'к Хр̄те Бжe... отпуст¹**. Пре знамења врши се мало освећење воде, којом ће после знамења свештеник окропити све, осим породиље.

У четрдесети дан после рођења детета читају се прво „молитви женик родилницу по четрдесетак днења“, а затим се врши „коцрковљење“ детета. „У четрдесети дан доноси се дете опет у цркву² да се уцркови т. ј. да се почне уводити у цркву. А доноси га мати већ очишћена и окупана, а стоји ту и онај који ће примити (или који је примио) дете после крштења т. ј. кум“ (требник). Обично доноси мати дете на рукама у цркву, а на вратима храма (у паперти) дочекује је свештеник у епитрахиљу. По речима требника требало би да је присутан и кум. После почетног возгласа и почетних молитава и тропара дана или светитеља, жена са дететом приклони главу, а свештеник чини над главом детета знак крста и дотичући се (десном руком) главе детета говори молитву: **Гди Бжe вседeржитељу...** и друге молитве.

Молитве жени породиљи, ако јој дете умре, краће су од оних које се читају жени породиљи чије је дете живо, т. ј. из ових молитава жени породиљи изостављају се они делови где се моли за дете, пошто је оно умрло³.

Ако је дете породиље умрло, то онда свештеник моли Господа да је очисти од сваког греха и нечистоте, и да је удостоји да улази у храм и учини достојном причешћа тела и крви Господа, јер се породиље за четрдесет дана после порођаја не

¹ У требнику Петра Могиле овде је наведен сртениски отпуст. После отпушта имамо ово упутство у требнику: „Треба знати, да ако је дете немоћно и не сиса, но изгледа да ће умрети, не треба очекивати (као што неки зло говоре) шести или осми дан и тада крстити дете, но у онај час, чим се родило, (треба) га само окупати и одмах крстити, да не умре непрсвећено (некрштено). Јер ако се догоди да неко ударцем рани (убије) дете трудне жене од пет месеци (јер онда је већ живо), крив је по законима и правилима као убијству. Колико више треба избегавати да рођени не умру непросвећени (некрштени)“. Ову примедбу имамо у грчким евхологијима XIV. столећа као и у српским требницима онога времена.

² По примеру Богородице, која је у четрдесети дан после рођења донала у храм Христа да га представи Господу. Ако жена жели да приступи св. причешћу и пре четрдесет дана после порођаја, то се ове молитве читају и пре четрдесет дана.

³ Молитве жени у четрдесети дан после рођења читају се и женама које су побациле дете, са — разуме се — испуштањем молитава за дете. (Церк. Вѣст. 1899, 23; Церк. Вѣд. 1895, 38).

припуштају св. причешћу, осим у случајевима опасне болести. После молитава долази одмах отпуст, наиме свештеник уђе у олтар кроз јужне двери, мати дође до амвона где се трипут поклони, свештеник узима са престола крст и излази пред царске двери, где чини отпуст и даје матери крст да га целива. Ако је пак породиљи дете остало живо, то се уз споменуту молење за жену свештеник додаје и молења за дете, наиме да га Господ узрасте, посвети, уразуми, уцеломудри, опамети (мол. 1.), да узрасте на свако богоугодно дело (мол. 3.), да га благослови заједно са родитељима и кумом (мол. 4.). Молитве жени породиљи могу се читати до крштења детета и после крштења детета. Ако се читају до крштења детета, свештеник се онда у молитвама моли за дете „*да сподоби вѣтъгъ крещеніемъ, полѹчиши часть ѹзбранихъ црквиа твоегъ*“ (мол. 2. детета) и „*сподоби є во врѣмѧ благопотребное, и водѹ и дхомъ Ѣрожденіемъ*“ (мол. Бѣ ѕче вседержителю . . .).

Ако је пак дете живо и крштено, не изостављају се у молитвама молења за дете, не говори се после четврте молитве отпуст, но се одмах продужује „*чий вонцирковлеија отворачти*“. У том случају се из 2. и 4. молитве изостављају споменуте речи из 2. и 4. молитве, где се моли да се дете удостоји крштења. Уцрковљење бива у 40. дан само онда ако је дете крштено, иначе се уцрковљење не врши. Уцрковљење детета је почетак увођења детета у цркву и има сврху јављања и постављања новопосвећеног детета Богу. Прве сведоцбе о овом чину имамо из VIII. и IX. столећа¹. У ово време био је овај чин много краћи од данашњег и имао је свега једну молитву, коју и данас имамо у чину: „*Где Бѣ наше, въ четврдесатый днѣ...*“. Како се пак вршило само уцрковљење, овде се не каже. У XIII. столећу имамо у овом чину исту молитву, свештеник узима дете на руке, клања се с њим пред св. трапезом и поје I. гл.: „*Радвайся благодатна...*“, „*Нынѣ Ѣзвѣши...*“, и отпуст сретенски. Овај се чин развио до XVI. столећа до данашњег облика. До исправке богослужбених књига у Русији имамо овај чин у требнику Петра Могиле, и он је као данашњи чин. Овај чин је уведен у цркву на основу аналогије са јудејским ношењем детета у храм у четрдесети дан. Код скоро свих старих народа

¹ Гоаг, Εὐχολόγιον... pag. 269: Εὐχὴ ἐν τῷ εἰσέρχεθαι παῖδα μετὰ μημέρας ἐν τῇ ἑκκλησίᾳ.

(Перзијанци, Грци, Римљани) мати се после порођаја сматрала нечистом, и у свима култовима ових народа постојали су извесни обреди очишћења. Овај поглед прешао је и у хришћанство, тим пре, што га имама и у јудејству. Рок нечистоге код свију ових народа био је четрдесет дана.

У црковљење детета врши се данас овако: Свештеник узима дете на руке слично Симеону Богопримцу, чини са дететом крст пред вратима храма (у притвору), говорећи: „**Ко-церковлѧтсѧ рагъ екѣй** (име), **во ймѧ...** затим носи дете у храм говорећи: „**Еи идѣтъ въ дому твоемъ,** **поклонитсѧ ко храмъ сѹомъ твоемъ...**“¹. Када свештеник дође до средине храма, понавља: „**Бо-церковлѧтсѧ...**“ и после тога говори: „**Посредъ церкви ве-поѣтъ тѧ**“. Најпосле свештеник пред вратима жртвеника (πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ θυσιαστηρίου) т. ј. пред царским дверима говори по трећи пут: „**Бо-церковлѧтсѧ...**“ и „**уводи дете у св. жртвеник** (олтар), ако је мушко“. У олтару свештеник обично на северној или јужној страни престола чини са дететом крст. Новији Скрижаль² и требник Лавовски (1645. г. л. 8) казују да се дете обноси око часне трапезе³. У старим грчким требницима као и у руским говори се да се дете уноси у олтар и трипут обноси око престола. На овај обичај указује и Симеон Солунски: „**јереј уноси дете и к престолу, и кругом га обноси, клањајући се, (у знак) да је дете принос Богу и клања се Створитељу**“⁴. „**Ако је дете женско, доноси се до царских двери**“ (а не уноси се у олтар). Затим свештеник говори: „**пѣнѣ ѿпѹшти...“**, и потом полаже дете код врата жртвеника (требник), т. ј. свештеник код царских двери даје дете у руке оних који су га донели у цркву. И тако кум (или матери) поклонивши се трипут узима дете и одлази (од двери жртвеника, т. ј. царских), а свештеник говори отпуст⁵. После отпуста свештеник даје матери крст да целива.

¹ У молитвама жени у први дан после рођења свештеник је молио Бога да се дете удостоји клањања земњом храму и да се приброји св. цркви (2. молитва).

² Стр. 355.

³ О чину у црковљења види Руков. для сельск.аст. 1894. т. 2. стр. 313—320.

⁴ Гл. 60.

⁵ По требнику П. Могиле исти отпуст као и на знамењу, т.ј. сретенски

Чин тајне крштења.

Узвишеност учења Христова, благо милосрђе које је велало из њега, чистота морала и херојска вера првих хришћана, доводила је хришћанској цркви у почетку множину поклонника, који су тражили да буду примљени у њезино крило, јер је крв мученика била семе хришћана. Но црква је код примања кандидата за крштење поступала с великим опрезношћу. Мада је у апостолском времену између изјаве кандидата да хоће да се хрсти и самог крштења изгледа био размак врло кратког времена, као што је био случај код Мурина ушкопљеника, властелина Кандакије царице арапске (Дел. 8, 27), код Лидије трговкиње из града тијатирског (Дел. 16, 14), код тамничара у Филипима (Дел. 16, 31), што се може разјаснити детињском доби цркве и живом ревношћу оних који су примали крштење, ипак је црква у току времена осетила потребу да при примању у хришћанску цркву поступи са извесном опрезношћу, да би црква била увек чиста невеста Христова и без мрље, драгоценна ризница за верне, да не би била нападана и каљана, према речима Спаситеља: „не дајте светиње псима нити бацајте бисера свога пред свиње, да га не изглазе ногама својим и, вративши се, не растргну вас“ (Мат. 6, 6).

Према томе они, који су хтели да ступе у хришћанску цркву, долазили су пред епископа или презвитера, који је забележио њихово име, и епископ је испитивао од оних који познају компетента каква је живота, морала и каквих навика, као и њихове мотиве примања хришћанске вере. Ако је кандидат крштења био јавни грешник или имао зле навике, то је био одбајан све дотле, док се не би оканио свога греха. Ако је неко био странац и није имао никаквих сведоџаба, није се тако лако припуштао крштењу. Против чијег живота није било приговора, осењиван је одмах првог дана знаком крста на челу и постајао је хришћанин, т. ј. кандидат хришћанства, а другог дана иза тога постао је оглашен (катихумен)¹. 7. канон II. васељенског синода каже: „све ове када хоће да се придржује православљу, примамо као јелине, те их први дан хришћанима чи-

¹ Како се поступало при примању у катихуменат и шта се испитивало, и шта су катихумени учили, види Peregrinatio Aetheriae ad loca sancta, c. 45. и 46., и Test. Dom. n. Jesu Christi, p. 111—113, 115, 117.

нимо (τοιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς), други оглашенима, затим трећи их заклињемо трикратним дувањем у лице и у уши, и тада, пошто их у истинама вере доста поучимо и настојимо, да дugo времена у цркви пребивају и слушају Свето Писмо, крстимо их“.

Апостоли су прво учили па онда крстили. У почетку је ова поука била о Христу, да је Господ Бог. Од III. столећа садржина поуке оглашених је историја економија спасења рода људског¹. Према св. Кирилу Јерусалимском поука оглашених је била поука о покајању, догматским истинама о Богу, о Његовим својствима, да је Исус Христос син Божји, рођен од девојке, страдао на крсту, узнео се на небо и да ће доћи да суди живима и мртвима². Према путопису Етерије (IV. столеће) оглашени су за четрдесет дана ускршњега поста по предавању епископа у цркви прелазили све библијске списе, почев од књиге Постања, и то прво по буквалном смислу, а затим са духовним тумачењем; учили су даље о ваксурсу и о вери, и то све звало се: катихеза. После 5 седмица поста и учења, добијали су символ вере, који су тако исто учили у беседама прво буквално, а затим његов смисао. Велике седмице пред Ускрс враћали су епископу символ. Пасхалне седмице учили су новокрштени разјашњење крштења и радња при крштењу. Ове поуке катихуменима држали су епископи у цркви, а ове поуке слушали су и верни³. Са увођењем обичаја крштавања деце престаје катихуменат у старом смислу, а крајем VI. столећа свуда је био обичај да се деца крштавају. Према пракси старе цркве, данас када се одрасли хоће да крсти, мора знати симбол вере, Божје и црквене заповести, молитве, нарочито Господњу и Богородичину, и одговоре на питања у тајни крштењу.

О подели катихумена на класе не говоре нам споменици старе црквене литературе ништа, и она се данас због тога не признаје, јер се тек касније дуго иза времена старог катихумената дошло до закључка, да су се катихумени делили на класе. Једни их деле на две класе (савршени и несавршени), други на три, а трећи на четири класе⁴.

Оглашени су активно учествовали у својој настави, каја-

¹ Const. Apost. I. VII. c. 39—40.

² Catech. IV.

³ Peregrinatio Aetheriae... c. 45—47.

⁴ Види Алмазовъ, 78.—79.

њем, исповедањем грехова својих, молитвом, постом и другим моралним вежбама.

Време катихумената беше различито, јер у овом погледу није одлучивало време, но добар живот оглашених. Ј. васељенски синод¹ наређује: „пошто се... догодило против правила црквенога, да су неки... од незнабошког живота прешли к вери и тек за кратко се време обучавали у вери, одмах су привађани к духовном купатилу... нашло се за добро одредити, да унапред таког чега сасвим не буде; јер и за обучавање у вери треба времена, а и после крштења треба дуже испитивање“. О продужењу или скраћивању катихумената одлучивао је епископ, и катихуменат се скраћивао у случају смртне опасности, апостасије и уопће у изванредним случајевима.

Када одрасли т. ј. изнад седам година² хоће да се крсти, св. црква га не припушта одмах крштењу, но га прво испитује да ли искрено жели да остави пређашње заблуде и да ступи у православну цркву, и огласи га т. ј. научи га вери Христовој. Оглашење се врши и при крштењу детета, а тада место детета одговара кум, који јамчи за веру онога који се крштава³. По чину крштења деце, који имамо у малом и великому требнику, крштавају се деца до седам година. Оглашење деце свршава се једнако над свом децом били њихови родитељи православни или иноверни, и овај чин оглашења имамо у малом и великому требнику пред чином крштења. Над одраслима оглашење се не врши једнако, и друкчије се врши над јudeјима, друкчије над муҳамеданцима⁴. Осим језичника, јевреја и муҳамеданаца крштењем

¹ Прав. 2.

² 1. правило Тимотија Александријског.

³ Прав. Испов. део I. одг. на 103. питање.

⁴ Чинове, како се примају и једни и други имамо у књизи Чинопослѣдованије соединяемыхъ изъ иновѣрныхъ къ Православной Каѳолицеской Восточной церкви, затим у књизи коју је издао Св. Синод: Книга чиновъ при соединенія къ православію, М 1905. (Овде имамо чинове како се примају правосл. цркви римокатолици, јермени, лутерани, реформати, јudeји, муҳамеданци, језичници и чин како се миром помажу они који прилазе православној вери и сједињују са саборном црквом). У другом делу ове књиге (Спб. 1902) су чинови примања разних сектаната. Затим имамо чинове примања муҳамеданаца и јudeја у књизи Чинъ како пріимати отъ расколниковъ въ соединеніе съ православио церковю проходящахъ, М. 1891. и у великому требнику и Николајевићевом дополнителном требнику. Но пошто се у великому требнику налазе такове заблуде, којих се сада не држе ни муҳамеданци ни јudeји, то се ови чинови не свршавају по великому требнику, но по књизи

се примају у православну цркву и такови јеретици, који друкчије уче о главним хришћанским догматима од православне цркве, као о св. Тројици и крштењу.

Код крштења одраслих овако се поступа: ко жели да се крсти, одељује се прво молитвословљима и свештеним радњама из друштва неверних, при чему добија хришћанско име, што се обавља чином: Чинъ, како въ первыйй день огласити возрастъ имущихъ, и имена христіанская имъ подати¹. Затим се свршавају три оглашења, која се врше код црквених врата. У првом оглашењу онај који хоће да се крсти подробно набраја заблуде своје вере, јудеји своје, мухамеданци своје², одричу се њих и низјављују жељу да се сједине Христу. У другом оглашењу одељено исповедају догмате православне цркве и читају исповест са заклетвом, да одбацују све пређашње заблуде а примају догмате православне цркве, не из какве невоље или страха и сиромаштва, дуга или добитка, но ради спасења душе и из љубави према Христу Спаситељу из све душе. Прво и друго оглашење врши се само над одраслима, а треће оглашење, које имамо у малом и великом требнику пред чином крштења³, врши се и над одраслима и над децом. У њему се врши одрицање од сатане и сједињење са Христом. У богослужбеним књигама⁴ одређено је да се ова три оглашења над одраслима врше у разне дане, но она се данас свршавају у исти дан пред самим крштењем, које се свршава пред литургијом.

Чин оглашења над децом (треће оглашење над одраслима) и чин крштења врши се овако:

Чинопослѣдованиe соединяemyxъ изъ иновѣрныхъ къ Прав. Церкви. О књигама у којима су чинови примања нехришћана, иноверних хришћана, сектантата и одступника види Булгаковъ. Наст. книга, 1029. и Никольскій Пособіе... 128. О овоме види специјалну радњу свящ. А. Серафимовъ, Правила и практика цркви относительно присоединенія къ православію неправославныхъ христіанъ. (Истор. канон. изслѣд.) Кострома 1881. Доста сведочаба о томе може се наћи и код Дмитріевскій. Богослуженіе въ Русской Церкви въ XVI. в. ч. I. Каз. 1881. Стр. 316—322, и нарочито у приложима овога дела. Види и Николай Поповъ, Чинъ, како пріимати приходящихъ къ правосл. церкви отъ Армянского и Римско-латинского вѣрописовѣданія, Спб. 1912. Чтен. 1912. II, 1158.

¹ У књизи Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрн. къ православной церкви.

² Ibid.

³ И у Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрн. къ прав. церкви.

⁴ Ibid.

Пре крштења меће се купка с водом посред храма, а око ње се пале свеће. С леве стране купке меће се сто, на који се меће крст, јеванђеље и потребно за крштење. Кум са дететом стоји иза свештеника, а овај стоји пред купком. Ако се крштава одрасли, то он стоји иза свештеника а пред кумом, отпуштивши руке.

Свештеник пре свега пред вратима црквеним дреши појас онога који се има крстити, свлачи му хаљине све до кошуље¹, окреће га лицем према истоку неопасана, гологлава и боса, и ако је катијумен одрасли заповеда му да спусти руке доле. Затим свештеник дува трипут у лице онога који је дошао да се крсти и осењује му чело и прси трипут знаком крста, и полаже му руку на главу и говори молитву: *ῷ ἵμενι τῷ οὐρανῷ...*

Онај који хоће да се крсти, *приводи се пред црквену врату*. Рођен у прародитељском греху, некрштени још није члан цркве Христове, те му зато није допуштено да уђе у дом Божји, док не одбаци срамни јарам ропства, т. ј. греха; тек крштење му отвара врата цркве. — *Скидање хаљина* значи, да онај који хоће да се крсти скида старога човека са његовим делима (Кол. 3, 9) и да оставља грешни живот. — Онај који хоће да се крсти, *окреће се лицем према истоку*, јер тражи истиниту светлост, која је св. Тројица и ваплођени Христос, који се зове исток (Лук. 1, 78). — Свештеник дува у лице онога који има да се крсти, јер је Господ дувањем дао првом човеку живот, и јер се оном који хоће да се крсти крштењем удахњава нови духовни живот; и као што је Спаситељ дувањем бурним дао апостолима св. Духа, тако и онај који се крсти прима благодат и снагу св. Духа. — Свештеник дува трипут у лице онога који хоће да се крсти, у знак, да се крштење даје у име св. Тројице, у којој је свака благодат и свака моћ. — Свештеник руком *зnamenuje u znaku krsta* онога који хоће да се крсти, јер нас је Господ рукама створио, а крст је знак Христове победе. Прво се *znamenuje* кандидату крштење *чело*, да се посвети ум његов, а одагна превара; затим *груди*, да буде срцем чист, да живи, да се креће и остане у Господу². Свештеник поставља руку на главу онога који хоће да се крсти јер ступа под власт крста Христова и јер кроз руку цркве

¹ Test. Dom. n. J. Chr. p. 177: *Baptizandi stent nudi in aquis.*

² Испор. Symeonis Thessalonicensis De sacramentis c. 62 (Migne, Patr. gr. T. 155, 213).

силази на њега благослов који се не брише, и разрешавају се везе греха и улази у царство Божије, а овде се служи Богу с радошћу¹. Молитва ὡ Ἰησοῦ τῷ οὐρανῷ, Γῆς Ἰησοῦ... је молитва у име св. Тројице, у којој свештеник моли Бога да уклони од оног који ће се крстити стару превару а да га испуни вером, надом и љубављу.

Затим долазе три ексорцизма, ἀφορκισμόί, ἔξορκισμός, у којима свештеник гони ђавола у име Христа и Бога, да изиђе и одступи од онога који се спрема за крштење. Заклињање је свечано позивање ђавола да се у име триједнога Бога, нарочито у име Исуса Христа распетога на крсту уздржи од сваког непријатељства према човеку, и постојало је у старој црквеној пракси при примању у крило цркве. Дохришћански народи признавали су факат постојања злих духова и веровали су да се могу настанити у људима и мучити их, и да се човек којим владају демони може избавити од њихова мучења заклињањем и призывањем имена Божјег. Ову веру потврдио је и сам Спасисељ, јер је сам исцељивао много пута оне који су страдали од демона, и дао је апостолима власт да их гоне (Мат. 10, 8) и рекао је да ће његовим именом изгонити бесове (ἐν τῷ ὀνόματι μου δαιμόνια ἐκβάλούσιν, Мар. 16, 17), којим су се влашћу апостоли и користили (Дел. 19, 12). Са апостола прешла је ова власт над нечистим дусима на њихове непосредне наследнике. Првобитно, у време апостола и апостолских отаца, заклињање није било неопходни акт пре крштења, но се вршило одељено од крштења и над лицима која су већ као чланови цркве била под влашћу ђавола. Тако у току времена ексорцизми се вршили и над онима који ступају у цркву, и уопште над свима који су се имали крстити, мада су ова лица била здрава. Ова заклињања пре крштења црква је ставила пред крштење због свога гледишта, да се човек до крштења налази под влашћу сатане и он му је господар. Према том сви који су ван цркве требају очишћење од сатане. У III. столећу заклињање је свуда ушло у састав чина крштења. Како је пак вршено ово заклињање, не знамо. Према Спаситељевим речима: „а овај род (т. ј. злих духова) не излазиничим, осим помоћу молитве и поста“, свакако су молитва и пост били саставни делови чина заклињања. Но

¹ Полагање руку значи у Старом (V. Мојс. 34, 9) и Новом Завету (Дел. 8, 17) саопштење благодати, а нарочито саопштење благодати св. Духа.

ово је било само спремање за заклињање, а осим тога морала је бити и објективна помоћ цркве уз извесну формулу, која нам није позната, а само знамо да се заклињање вршило именом истинитога Бога и именом Исуса Христа, уз спомињање неких факата из живота Исуса Христа. Св. Јустин мученик нас упућује на најстарију формулу заклињања у овим својим речима: „сваки демон се побеђује и покорава именом Сина Божјега, прворођеног пре свега створења, који се родио од Девојке и постао човек који страда, који је био разапет од јудејског народа за Понција Пилата и који је умро и васкрсао из мртвих и узнео се на небо“¹.

У прво време заклињања су вршили хришћани који верују у Христа, и који су добили дар гонења демона од Бога; они се обично одликоваху чистим и побожним животом. До III. столећа нема спомена о заклињачима као лицима са особеном дужношћу, а од тога времена налазимо засебна лица са именом: заклињачи, ексорцисте. На дужност заклињача није се производило као на друге чинове црквене јерархије, што видимо из Апостолских Установа, које кажу: „заклињач се не рукопоплаваје (οὐ χειροτονεῖται), јер славни подвиг заклињања је дело добровољног расположења и благодати Божје кроз Христа на итијем св. Духа“². У IV. и V. столећу заклињање при крштењу је обична и редовна појава, и то код крштења деце заклињања се врше на сам дан крштења, а код одраслих вршено је заклињање дуже времена. Заклињањем се није човек савршено ослобођавао од власти ђавола и савршено чистио од греха; но оно је само спремало за препород, јачало је веру и изазивало кајање због пређашњих грехова, а потпуно ослобођење од власти ђавола и греха бивало је у крштењу. У IV. и V. столећу заклињач је већином презвитер, аkadгод и ћакон, и временом су морали на ту дужност добити право освећењем или постављањем од цркве, јер 26. прав. лаодикијског синода каже: „они који нису произведени од епископа не смеју заклињати ни у цркви, ни у домовима“. Заклињањем се завршивало испитивање оглашених и само оглашење и поука у истинама вере. Молитве заклињања изговарао је заклињач уз полагање руку

¹ Dialog. cum Tryph. c. 85. (Migne, Patr. gr. T. 6, 676). Испор. и Apol. II. Cap. VI. (Migne, Patr. gr. T. 6, 453—56).

² Const. Apost. lib. VIII. c. 26. (Migne, Patr. gr. T. 1, 1121).

и уз крсни знак, од кога се зли дуси с трепетом удаљују¹. Најпосле је заклињач дувао у лице и уши оглашеног трипут и крстовидно². Дување по Кирилу Јерусалимском с једне стране изражава дејство св. Духа и има огњену силу против невидљивих непријатеља, а с друге стране је симбол изгнања љутог, бестидног и началозлобног демона из оглашеног, који (демон) прати човека до спасоносне воде, и симбол је очишћења од грехова³.

У VIII. столећу приближује се чин заклињања у главном данашњем чину⁴. Молитва Св. Јако Гди имала је наслов „Εὐχὴ εἰς τὸ ποιῆσαι κατεχούμενον τὸν πρός φραν βαπτίζόμενον“⁵. У XIII. столећу чин заклињања је сасвим као и данас. Касније несаобразности, разлике и одступања од савременог чина исправљене су у требнику Петра Могиле.

Данас се у чину крштења врше три ексорцизма⁶, у којима се именом страшног и свемогућег Бога и силом смрти Христове заклиње сатана и наређује му се да одступи од новоизабраног војника Христова и изиђе из њега, и да више не улази у њега и да га се више не дотиче. Из три ексорцизма свештеник чита молитву Св. Јако Гди... у којој моли Бога да прими у своје небесно царство своје створење, да отвори његове мисаоне очи, да озари у њему светлост свога јеванђелија, да спречне са његовим животом анђела светлости и да га ослободи од сваког непријатељског нападаја. Затим свештеник дува у знаку крста на уста, чело и прси онога који се крсти и говори: ἵζεται ἵζεται πελάκαγος λακάγαγος ἵπεταισταγος δέχα, σοκρύταγος ἵπικεδάλ-ψαγοσα καὶ σέρδιτκέ έργω (ελ). Затим набраја свештеник разне врсте искушења, да би човеку с нагласком указао на његова вечног унутрашњег непријатеља и да би му показао потребу одрицања од њега и сједињења са Христом. Када црква на крштењу врши ексорцизме, то она не претпоставља да онај који се крштава мора бити у ствари поседнут од сатане. У

¹ Суријос Негрос, Catech. IV, п. 14.

² Испор. и 7. правило II. васељ. синода.

³ Cat. XVI. п. 9. myst. I. п. 3. и II. п. 3.

⁴ Види Goat, Εὐχολόγιον... р. 278.

⁵ Ibid.

⁶ Данашње молитве заклињања приписују се св. Григорију Чудотворцу. Goat, ibid. p. 284. Испореди ексорцизме у Test. Dom. п. J. Chr. p. 121. са данашњим ексорцизмима.

стању прародитељског греха човек је под влашћу царства греха чији је владар ђаво, и ову власт над човеком хоће црква ексорцизмом да саломи и да човека ослободи од ње¹. Св. Кирило Јерусалимски каже: „Без ватре се злато не може очистити од стране примесе. Тако се и дух не може очистити без ексорцизма. Они су божански и узети су из божанских књига“².

Сада окреће свештеник онога који се крштава према западу да изврши с њим одрицање од сатане, т. зв. ἀποτάξεις, renuntiationes. Онај који се крштавао, морао се одрећи прећашњег веровања и признати истинитост нове хришћанске вере коју прима. Тертулијан³ први сведочи да се пре крштења одриче од ђавола, гордости његове и анђела његових. Формулу одрицања имамо у Апостолским Установама, где читамо: „за време одрицања онај који се крсти, говори гласно: одричем се сатане, и дела његових, и гордости његове и служења његова, и анђела његових, и измишљања његових, и свега што је под њим“⁴. У III. столећу одрицање се вршило лицем према западу, са дувањем и пљувањем, као и данас. Св. Кирило Јерусалимски у првој мистагошкој катихези каже: „Пошто сте на овај начин символички према западу гледали, рекао је сваки од вас: „Ἀποτάξομαι σοι, Σατανᾶ, καὶ πάσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου“⁵. Према Test. Dom. p. Jesu Christi формула одрицања од ђавола гласила је: „Abrenuntio tibi, satanas, tuoque universo cūlui, tuis scenis, tuis cupiditatibus, cunctis tuis operibus“. Данас одрицање бива овако: свештеник онога који се крштава, скинута и раздрешена, обраћа према западу са уздигнутим рукама и пита га трипут: „ῷριζάεши ли εἰς σατανᾶ, ὁ κεκῆς δέλις ἐγώ, ὁ κεκῆς ἄγγελος ἐγώ, ὁ κεκένης ἐγώ, ὁ κεκέλης γορδύνης ἐγώ; онај који се крштава одговара (код деце одговара кум) трипут: ὥριζάεσθα. Ипак свештеник нездовољан са овим одрицањем, пита га, да би тврдо раскинуо везу са духом лажи и неправде и да покаже колико човек треба да буде опрезан са тајним искушењима сатане, још трипут: ὥρεκόλεσθα εστι σατανᾶ; а овај одговара (или кум): ὥρεκόχεσθα. Да би онај који се крштава изјављено непријатељство, гађење и одвратност према сатани и очевидно приказао, запо-

¹ Испор. Рим. 6, 16.

² Cyrilli Hierosol. Procatech. n. 9. (Migne, Patr. gr. T. 33, 349).

³ De cor. mil. c. III. (Migne, Patr. lat. T. 2, col. 98.).

Lib VII. c. 41 (Migne, Patr. gr. T. 1, 1041).

веда му свештеник да на њега дуне и пљуне, и овај окренут западу дува и пљује на сатану. Када се ово сврши бива сједињење са Христом¹. Свештеник окреће онога који хоће да се хрсти према истоку (јер је Бог насадио рај на истоку) са спуштеним рукама, и пита га трипут **Сочетавајши ли сѧ Хртъ,** а овај одговара (или кум) трипут: **Сочетавајсѧ.** Затим опет свештеник пита: **Сочеталсѧ єси Хртъ;** а овај одговара **Сочетахсѧ.** Затим долази исповедање вере и читање символа вере, које је у припремном чину за крштење ишло уз сједињење са Христом. Исповедање вере морало је претходити крштењу. Св. Јован Крститељ тражио је за крштење веру у онога који иде, Исуса Христа. У хришћанству за крштење била је потребна вера да је Исус Христос Син Божји, што видимо из проповеди св. apostola Петра и речи велможе етиопске царице иза Филипове проповеди: верујем да је Исус Христос Син Божји. И, после увек тражила се вера пре крштења, и то изложена у пунијем и подробном облику, т. ј. у појединим тачкама, као што је то у символу. Првобитни симболи вере који су се говорили при крштењу нису били тако опширни као данас ни по речима свуда једнаки, само по суштини, а били су слични данашњем. У VIII. столећу употребљава се при крштењу никео-цариградски символ вере.

Данас, после сједињења са Христом, бива исповедање вере овако. Свештеник каже: **И вѣрєши ли ємъ,** а овај одговара: **Ехретю ємъ, ікѡ цръ и Егъ,** и говори символ вере. И опет још двапут свештеник говори: **Сочеталсѧ ли єси Хртъ,** и т. д. И после трикратног изговарања символа вере, свештеник још трипут пита: **Сочеталсѧ ли єси Хртъ,** и после његова одговора свештеник захтева од онога који се крштава да се поклони Христу, што овај и чини, говорећи: „**Покланѧсѧ б҃цъ, и си8...**“, као некада што се слепи поклонио Христу, када му је Христос даровао очњи вид, иза чега свештеник изговара благодарност Богу, који хоће да се сви људи спасу и да дођу до сазнања истине речима: „**Благословенъ Егъ, вѣкмъ...**“ и завршује оглашење молитвом: „**Елко Гдји Бѣша паш...**“, у којој моли да Бог призове слугу свога к просвећењу и т. д. Све ово довде свршава се у притвору храма.

¹ Према Test. Dom. n. Jesu Christi формула сједињења са Христом гласи: „Submitto me tibi, Pater, Fili et Spiritus sancte, a quo omnis creatura trepidat et pavit, da mihi, ut omnia tua placita sine macula perficiam“.

Свештеник окреће онога који се крштава *к западу* да му покаже таму, стан и државу ђавола кога се одриче, а окреће га истоку где је светлост¹, која је Исус Христос. Оглашени уздиже руке *горе* у знак да је готов да одбаци сва дела духа tame и злобе и да нема у себи ништа скривеног ђаволског. Понављање питања и одговора појачава одрицање од сатане и сједињење са Христом. Дување и пљување значи гонење сатане из душе и стварно исмевање. Спуштене руке и клањање показују смрност и покорност Богу, потпуно подвргавање и готовост да се оглашени преда Христу и да нема у мислима ништа друго, до љубав према Христу и скромност.

Сада улази свештеник у храм, облачи се у беле одежде т. ј. фелон и наруквице, а дотле је имао на себи епитрахил; запале се све свеће, и свештеник узевши кадионицу одлази к купки, кади је окољо, даје кадионицу, клања се и почиње чин св. крштења. Беле одеће значе радост цркве што се нашла једна изгубљена овца. Упаљене свеће значе светлост душе и да онај који се крштава долази из tame на светлост и постаје син светlosti; тамјан показује добар мирис и освећење св. Духа, који чисти сваки зао мирис греха².

Сам чин крштења почиње освећењем воде. Вода се освећивала при крштењу због веровања, које ни црква није одбацивала, да у води станују зли дуси. О старини освећења воде сведоче Тертулијан³ и св. Кипријан⁴. У Апостолским Установама изложено је подробно, како се свршавало освећење воде за крштење, и молитва освећења воде имала је карактер благодарности и хвале⁵. О старини освећења воде сведоче нам тако исто и св. Василије Велики⁶ и св. Григорије Ниски⁷. Последњи каже: „Не потцењуј божанску бању, и мада је вода за обичну употребу, ипак ова вода није без значаја, јер су дејства њезина велика, а њезини плодови су чудновати. Јер као што се олтар,

¹ Cyrilii Hieros. Catech. myst. I. n. 4 (Migne, Patr. gr. T. 33, 1069).

² Испор. Symeonis Thessalonicensis, De sacramentis cap. 62. (Migne, Patr. gr. T. 155, 213).

³ Tertulliani, Liber de baptismo c. 4 (Migne, Patr. lat. T. 1, 1311).

⁴ Migne, Patr. lat. T. 3, 1039.

⁵ Const. Apost. I. VII. c. 43 (Migne, Patr. gr. T. 1, col. 1044—1045).

⁶ Basilii Liber de Spiritu sancto c. 15 (Migne, Patr. gr. T. 32, 132).

⁷ Gregorii Nysseni Orat. in baptismum Christi (Migne, Patr. gr. T. 46, 585).

уље, и т. д. освећењем излучују из њихове земаљске употребе и освећују за богослужење, то исто бива и са водом крштења“. Слично каже и св. Кирило Јерусалимски да обична вода призивањем св. Духа, Христе и Оца добија моћ освећења (Cat. 3. п. 3.). Најстарији формулар освећења воде при крштењу имамо у молитвама епископа Серапиона Тмуитског¹. Најстарији чин освећења воде при крштељу имамо из VIII. столећа². Садржина овога чина у главном је као и садашњег чина освећења воде. Јектенију имамо овде као и данас, само је била краћа, молитву: Благовѣтре́нныи и мѣти́къи Бѣ... и Нѣлій єсій Г҃ди имали смо и у VIII. столећу, и после тога свршавало се дување (трипут) у воду и знаменовање (трипут, прстом — тѣ фактѣлѡ), дакле обратно од данашње праксе. Имамо даље у VIII. столећу речи: Да сокрѣшатсѧ и молитву Молимсѧ тѣкъ, Г҃ди... и прикланање главе као и данас.

Данас у чину освећења воде, после возгласа Благословено цѣтво... (јер се крштење врши у име св. Тројице) имамо велику јектенију, у којој се моли за освећење воде и за онога који ће се крстити. У идућој пак молитви, коју свештеник чита тајно, моли свештеник Бога, који испитује срца и утробе и који једини зна тајне човечје, да му опрости грехе и омије његову телесну и душевну нечистоту, да га освети најсavrшенијом невидљивом својом снагом, да јављајући другима слободу не буде сам роб греха, да му даде снаге и да га укрепи за вршење ове велике тајне и т. д. Из тога свештеник говори велегласно трипут: „Нѣлій єсій Г҃ди, и чѣдни дѣла твоѧ...“, а потом у молитви Ты бо ҳотѣнїемъ велича свештеник доброчинства Божја, који нас је из небића добре воље привео у биће, који својом снагом управља светом, и даље се слика лепота природе и света и слављење Бога од стране природе, и долази дивљење љубави Христовој, који није могао гледати како ђаво мучи род људски, но је сам дошао да нас ослободи. Ова лепа молитва завршује се слављењем доброчинства Спаситељева у погледу Његова рођења и крштења. Потом свештеник говори трипут: Ты оѣвъ члвѣколябче црю...“ Пошто је свештеник у молитви: и даждь єсій... измолио на воду благодат избављења, благослов јордански и сва дејства овог благослова, знаменује свештеник

¹ Wobberg, Texte u. Untersuchungen c. 7 и 8.

² Goat, Εὐχολόγιον, 292—94.

воду трипут у знаку крста, погружавајући именословно сложену руку у воду и дува у облику крста трипут на воду говорећи: „Да сокршатсѧ...¹“. Најпосле моли свештеник у молитви: Молимсѧ тѧгък Г҃ди... да се не сакрије у овој води тамни демон, но да буде вода спасења, освећења, чишћења тела и душе, опрощтај грехова, просвећење душа, бања препорода, обновљења духа и т. д. Још се моли да крштеник скине старог човека, који пропада у похотама преваре, а да се обуче у новог, да буде учасник васкрса и да се приброји прворођенима написанима на небу.

Пошто је свештеник осветио воду, што је тако рећи прекинуло низ радња које спадају непосредно у крштење, долази сада освећење уља, које се зове јелеј радованија, и помазивање онога који се крштава овим уљем. Када је ушло помазивање уљем у чин крштења, не може се одређено казати. За време апостола и апостолских мужева немамо о њему никакве потврде, а имамо га тек у III столећу у Апостолским Установама, које кажу: „Када се просвећују (крштавају) женске, нека ђакон помаже св. уљем само чело њихово, и после њега помазује ђакониса, јер није потребно да мушки гледају на жене“², и иза тога помазивања долази крштење. Уље се пре помазивања освештивало и њиме се помазивало све тело „од косе на глави до ногу“³. У спису *Testamentum Domini n. Iesu Christi* имамо ову формулу помазивања уљем: „Ungo (te) hoc oleo ad liberationem ab omni spiritu pravo et impuro et ad liberationem ab omni malo“⁴. У VIII. столећу⁵ чин освећења јелеја је као и данас, само се тада није уље узимало са два прста (као што то данас у чину пише), но само се каже: καὶ λαμβάνει ὁ ἵερεὺς ἐκ τοῦ ἄγιου ἔλαιον⁶, и није се помазивало уљем као што то данашњи чин у требнику прописује, но је ђакон помазивао уљем цело тело (καὶ τότε ὑπὸ τοῦ Διακόνου χρίεται ὅλον τὸ σῶμα). Ово помазивање целог тела уљем спомиње и данашњи требник иза помазивања поједињих делова тела у овим речима: „И ће да пома-

¹ У грчком евхологију стоји само: дунув на воду знаменује трипут.

² Const. Apost. lib. III. c. 15.

³ Cirił. Hierosol. Cat. myst. II. p. 3. (Migne, Patr. gr. T. 33, 1080)

⁴ Молитву освећења уља види и у молитвама Серапиона Тмуитског, Wobbert in, Texte u. Untersuchungen, с. 5. и 6.

⁵ Испор. Гоаг, Εὐχολόγιον... 244.

⁶ Ibid.

жетсм веे тѣло крециаєтк єгд сїеникъ...“. У старини је било двојако помазивање уљем, прво од свештеника поједињих делова тела, а после од ђакона цело тело. Данашњи чин освећења и помазивања уљем развио се до XVI. и XVII. столећа. Помазивање уљем вршила је кадгод у старини бабица, па и кум. Данас бива освећење уља и помазивање њиме при крштењу овако: јелеј је у једном суду и свештеник дува трипут у суд јелеја и благосиља га трипут руком у знаку крста, показујући дувањем благодат св. Духа а крстом самога Спаситеља, који се разапео за нас и крстом извршио наше спасење. Потом свештеник говори молитву: „Блко Гди Бже ѡтци...“, у којој моли Бога, који је Ноју у ковчегу послао голубицу са гранчицом маслине у устима као знак измирења и спасења после потопа, да благослови овај јелеј силом, дејством и наитијем св. Духа. Затим ђакон каже Еонмен, а свештеник појући трипут алилуја, улива у воду јелеј у знаку крста трипут (или стручцем, умоченим у уље, чини трипут знак крста по води). Затим свештеник узглашава: „Благословенк Бг, просвѣщамъ...“ и потом помазује онога који ће се крстити уљем у знаку крста, узвиши од уља са два прста (данас се помазује стручцем), и то му прво помазује чело, говорећи: Помазвєтсѧ рагв Бжїй (раба бжїја) (име), ёлїемъ радованїј, во ймѧ ѿцѧ, и сна, и сїагѡ дхѧ, амінь¹, затим прса и лопатице (междорама, μετάφρενον), говорећи: Ко љесцѣленїе дышї ѵ тѣла, затим уши, говорећи: Ко слышанїе вѣры, потом руке, говорећи: Рдицк твой сотвористк мѧ, ѵ создастк мѧ, и најпосле ноге, говорећи: Ко єже ходити ємъ по стопамъ заповѣдей твойхъ². Као што је гранчица маслине у устима голубице била за Ноја и оне са њиме у ковчегу знак спасења од потопа, тако и ово помазивање онога који ће га крстити је знак, да се он водом и духом ослобађа од ропства греха и мири са Богом. И као што је мртво тело Спаситељево било помазано драгоценним мирисима, исто тако се и онај који се крштава помазује уљем, јер умире за свет и почиње нов живот у Богу, свлачи у крштењу старога човека са злим жељама и облачи се у новог, и оживљава за нов живот, свети и без мрље, те се зато и зове овај јелеј јелејем радованїј. Ово уље

¹ Ова формула долази од XV. столећа.

² У старини богослужбене књиге нису биле сагласне у том, који се делови тела имају помазивати.

значи и племениту маслину, Исуса Христа, на коју се прицепљује онај који се крштава као нова грана и ослобађа се од дивље маслине без плодова светlosti¹.

Јелеј треба да је за свако крштење свеж и нов, а не да се један те исти јелеј освећује више пута². А ако се један исти јелеј употребљава при многим крштењима, то се молитва над њим чита само при првом крштењу.

Сада прилази свештеник самом вршењу тајне крштења. Свештеник узима голе дете и држећи га окренута према истоку, погружава га трипут у воду спасења, говорећи код првог погружавања: „**Крещајтсѧ рабъ вѣжій** (раба вѣжіја) (име), во ймѧ ѿцѧ, ѡмінъ“, код другог: је сна, ѡмінъ, код трећег: је сѣагѡ дѣха, ѡмінъ, а када га изводи из воде: **и́нінъ је прыснѡ...** Јамінъ говори трипут и кум³. Још поближе крштење се врши овако: Када свештеник каже: **Крещајтсѧ рабъ вѣжій** (име) во ймѧ ѿцѧ — погружава га први пут, а вадећи га из воде каже: ѡмінъ; када други пут погружава, каже: је сна — а вадећи га опет из воде каже: ѡмінъ. Погружавајући га трећи пут свештеник каже: је сѣагѡ дѣха, а вадећи из купке: ѡмінъ. Заједно са свештеником сваки пут говори ѡмінъ и кум. Када извали свештеник дете из воде, додаје: **и́нінъ је прыснѡ ю ко вѣкни вѣкѡкъ, ѡмінъ.** Иако ове речи нису Христове, додају се ради израза жеље и молбе, да благодат дана у крштењу остане на крштеноме у векове⁴. Онај који се крштава загњурује се и сакрива трипут у воду као Спаситељ у земљу, јер се у три дана свршила за нас благодат вакрсења⁵, и због вере у св. Тројицу. Погружавање је слика сахране и смрти Христове, а вађење из воде вакрса Христова и препорода човека за нови живот.

После крштења свештеник умива руке појући с народом пс. 31: „**Блажени, љѫже ѿстакнисѧ вѣзакѡнї...**“, у коме се сликају плодови крштења, а који се од IV. столећа употребљава при крштењу. Св. Кирило Јерусалимски указује на његово по-

¹ Види *Cугill. Hieros.*, Catech. myst. II, п. 3.

² Требник Петра Могиле, стр. 16. о св. миру и јелеју.

³ Прав. Испов. део. I, одг. на 109. питање. Новая Скрижаль, стр. 378, Види и Булгаковъ, Настольная книга, 1001.

⁴ Испор. и 200. правило номоканона при великом требнику. Овде се не спомињу речи: **и́нінъ је прыснѡ, је ко вѣкни вѣкѡкъ, ѡмінъ** у формули тајне крштења.

⁵ Нов. Скрижаль, стр. 377.

јање, када каже: „измијте се и бићете чисти... да би к вама узвикнуо анђeosки лик: влжени, јхже ћстакашас...“¹. Од VIII. столећа имамо га изрично у чину крштења. У требнику стоји да се овај псалам говори трипут.

Потом бива облачење у белу хаљину, која означава спирање грехова и чистоту душе и тела с којом се излази из воде крштења, и да хришћанин после крштења има да живи чистим и светлим животом. Сведоци о облачењу беле хаљине имамо из III. столећа, а у IV. и V. столећу ово облачење је опћи обичај². Бела хаљина се носила седам дана и није се смела скидати ни прати. У осми дан долазио је крштени у храм и скидао је ову хаљину. По спису *Testamentum Domini p. J. Chr.* новокрштени су морали ове недеље долазити у храм на богослужење и уклањати се од светског опхођења. Данас када свештеник облачи крштенога у белу хаљину каже: *ѡблажаєтсѧ рабъ вѣтїй (rába větjí)* (име), *въ рѣзѣ прѣвѣдь, во имѧ б҃҃цѧ, и сїа, и сѣгѡ дѣха, амѣнь,* т. ј. у ризу оправдања кроз заслуге Исуса Христа. Потом се поје тропар: *Рѣзѣ мнѣ подаждь... са којим се завршује крштење.* Непосредно после крштења мора се над крштеним обавити чин миропомазања³. На крштењу се обично крштеноме меће крст око врата, као всеоружије које брани од искушења и нападаја ђавола и да не би никада заборавио да је хришћанин.

Ако је живот детета у опасности, т. ј. ако изгледа да ће дете умрети пре но што се изврши цео чин крштења, онда се врши *мѣтка сѣркіх крѣпеній вкраплѣкъ, како младенца крѣти*, *стрѣча рѣди смѣртнагѡ*, т. ј. кратки чин крштења, у коме после возгласа *Благословено ѹѣтво и почетних молитава свештеник чита молитву Г҃и Евхѣ вседержитељу...*, потом улива јелеј у воду трипут (или може стручцем по води), помазује дете јелејем као и код редовног крштења и одмах крштава дете: *крецаєтсѧ рабъ...* и после крштења, ако дете остане живо, продолжује се даље потпун чин крштења и миропомазања.

¹ Cat. I. p. 1. (*Migne*, Patr. gr. T. 33, 372).

² Испор. *Cурил. Негосол.* IV. cat. myst. p. 8; (*Migne*, Patr. gr. T. 23. col. 1104): *Αποδυσάμενον δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενον τὰ πνευματικῶς λευκά...*

³ Прав. Испов. део I, одг. на 105. питање. Књига о дужностима парох. свешт. § 89.

Св. тајна миропомазања¹.

Крштењем се човек рађа за нови духовни живот и улази оправдан и освећен у царство благодати Христове. Као што новорођенче у природном животу, да би ојачало и расло, треба ваздуха, светlostи и других помоћних средстава, исто тако и у духовном животу човек после духовног рођења треба снаге дарова Духа светога, да се помоћу њих не само одржи у духовном животу, но да и ојача и расте у њему. Ова божанска снага даје се у крштењу новорођеном човеку тајном миропомазања. Миропомазање је тајна, у којој се оному који се крстио, помазивањем појединих делова тела св. миром, уз изговарање речи: πεντάτη δάρα δέχα σκλατάγω, дају благодатне силе, које су преко потребне да се он утврди и да узрасте у духовном животу². Од апостола до данас вршено је миропомазање иза крштења као један посебан чин, различит од крштења, којим се даје благодат и св. Дух. Овако учење оснива се према учењу св. отаца на Св. Писму (нарочито Дел. 8, 14 и даље, 19, 6; Јевр. 6, 2 и даље).

Видљива страна тајне помазања је да се крштеном крстообразно помазују освећеним миром разни делови тела уз изговарање речи: πεντάτη δάρα δέχα στάγω. Овде треба специјално разликовати: 1) материју тајне, 2) речи које се изговарају при вршењу тајне, и 3) саму радњу.

Материја ове тајне је св. миро, начињено од уља, балсама и других разних аромата. Уље умекшава, лек је за ране, јача слабе и чини тело гипким када се маже уљем. Балсам осим угодног мириза има снагу да не да телу које се њиме намаже да труне, а верни се даром Духа светога, који им се даје у тајни миропомазања, чувају од пропадања грехом.

¹ *Литература:* А. А л м а з о въ, Исторія чинопослѣдований крещенія и миропомазанія, 1884. Franz Jos. Dölger, Das Sacrament der Firmung, hist. dogm. dargestellt, 1906. Овде имамо исцрпну литературу о овом предмету. Види и Thalhofer—Eisenhofer, Handbuch der kath. Liturgik, II, 320.

² Испор. Макарије, Православно догм. богословије, II, 225. Ова тајна се у Св. Писму и код старих црквених писаца зове разним именима. Тако зове се: помазање (χρῖσις — II Кор. 1, 21; μέρον, χρῖσμα), печат или знак (σφραγίς), тајна помазања, утврђење (βεβαίωσις — II Кор. 1, 21), савршенство (τὸ τέλειον — Кол. 1, 28; 4, 12), давање (δόσις) Духа, полагање руку (ἐπιθέσις χειρῶν — Јевр. 6, 2) и т. д. Види још Макарије, ibid, 225.

Св. тајна миропомазања се врши уз изговарање речи пеčатъ дάра дѣха сѣтагѡ. Ове се речи несумњиво оснивају на речима св. апостола Павла II Кор. 1, 22 (Иже ѿ запечатлѣ насъ ѿ даде ѿбрѣченіе дѣха въ сердцѣ наша) и употребљавају се од старине при вршењу ове тајне, а наводе се у 7. канону другог васељенског синода као опће познате и као много употребљаване при овој тајни. Овим речима се миропомазани печати и ојачава у даровима Духа светога, које прима за ојачање своје хришћанске вере¹.

Миропомазање се прво вршило молитвом и полагањем руку, и у Делима Апостолским (8, 14—17; 19, 5—6; Јевр. 6, 2—4) нема спомена о помазивању. Ипак у апостолским списима имамо места, из којих се може закључити да су и апостоли знали за помазивање и да су га вршили². Данас се врши св. тајна миропомазања помазивањем у облику крсту, како се врши свака радња, с којом је спојено давање разних благодати. — Према св. Кирилу Јерусалимском³ крштеном се прво помазивало чело, затим уши, нос и груди, а према 7. канону II. васељенског синода крштени се помазиваху по челу, очима, ноздрвама, устима и ушима. А по данашњем чину миропомазања прописано је да се крштеном помазује у овој тајни: чело, очи, ноздрве, уста, оба уха, прси, руке и ноге.

Редовни вршилац тајне миропомазања је не само епископ, но и презвитер. Само епископ има и власт да освећује миро за ову тајну⁴, а презвитер може да сврши ову тајну само миром, које је епископ осветио. До III. столећа имамо сведоџбе да су ову тајну вршили само апостоли и њихови наследници епископи (Дел. 8, 14—17; 19, 6), а од III. столећа имамо сведоџбе да је и презвитер вршио ову тајну. Апостолске Установе⁵ кажу: „Ти, епископе или презвитере (ὧ ἐπίσκοπε ἢ πρεσβύτερε), прво помажи св. јелејем, потом крсти водом, и најпосле запечати миром (σφραγίζεις μύρῳ)“. од IV. столећа несумњиво ову тајну врше и презвитери, за што имамо многе сведоџбе⁶. Пра-

¹ Испор. Прав. Исповедање... I. део, одг. на 104. питање

² II Кор. 1, 21—22; I Јов. 2, 20. 27.

³ Сурил. Hieros., Catech. myst. III. п. 4 (Migne, Patr. gr. T. 33. 1092).

⁴ Испор. 6. канон картаг. синода и Прав. Испов. I. део, одг. на питање 65.

⁵ Lib. VII, с. 22 (Migne, Patr. gr. T. 1, 1012).

⁶ Ambros., у књизи која му се приписује: De sacramentis lib. III. с. 2. п. 8 (Migne, Patr. lat. T. 16, 453). Joannes Chrysostom., Hom. 11. in epist. I. ad Timoth. с. 3. п. 1. каже да се епископи разликују од презвитера

вославна источна црква држала се од дубоке старине до данас једнога мишљења, т. ј. да су вршиоци св. тајне миропомазања како епископи тако и презвитери. На западу од V. столећа почињу да удаљују свештенике од ове тајне, а ово је коначно формулисано на тридентском сабору (Sess. VII. cap. 3.): *Si quis dixerit sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, A. S.* (т. ј. *anathema sit*). Гаврило епископ филаделфијски († 1616) у своме делу о седам тајана каже да је право вршења ове тајне дано презвитерима зато, да неби нико од крштених остао без благодати св. Духа, ако би хтео да умре.

Субјекат тајне миропомазања је уопће сваки крштени у име св. Троице, деца и одрасли, а врши се над њима св. тајна миропомазања одмах иза крштења¹.

Пошто се тајна миропомазања врши одмах иза крштења, то је време и место миропомазања исто као и код крштења². У Сирији према песмама Јефрема Сирског³ свечано крштење и миропомазање вршило се на епифанију. Миропомазање се не одлаже иза крштења, но се врши заједно са крштењем⁴.

Ова се тајна не понавља други пут, осим над онима који се одрекну Христа, па се потом опет врате Христу⁵. Одељено пак врши се тајна миропомазања само у овим случајевима: 1) када се одрасли од иновераца сјединују православној цркви, који су правилно крштени, но нису били помазани св. миром; 2) при помазивању царева и краљева на престо и 3) када је крштење у неволи свршило мирско лице.

Св. миро и варење св. мира.

По учењу православне цркве материја за св. тајну миропомазања је миро посвећено прописним обредом и чином од

једино хиротонијом (τῇ γάρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασιν ἐπίσκοποι, καὶ τοῦτο μόνον δοκοῦσι κλεοντεῖν τοὺς πρεσβυτέρους). Са овим се потпуно слаже и блажени Јероним: „Quid enim facil excepta ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat?“ Ep. ad Evangelum 146 п. 1 (Migne, Patr. lat. 22, 1194).

¹ Испор. Прав. Исповед. део I, одг. на 105. питање.

² Ibid.

³ S. Ephraem, Syri hymni etc., ed. Lamy, I, 1882.

⁴ 7. прав. II. васељ. синода; 95 прав. VI. васељ. синода; 48. прав. лаодикијског синода. Прав. Испов. Ibid.

⁵ Прав. Испов. Ibid.

епископа. Миро као јединствену материју за свршавање ове тајне признавала је православна црква у свима временима и признаје га апостолском установом, а по почетку божанственом. Истина у прво време св. апостоли свршавају тајну низведенља св. Духа на крштено полагањем руку (Дел. 8, 16—19; 19, 1—7), но ово је већ у апостолском времену замењено помазањем миром (II Кор. 1, 21). Пуну потврду овога имамо у Апостолским Установама, где се о помазивању крштенога миром расправља као о апостолској установи¹. Какво је то миро било у апостолском времену, да ли је и како освећивано, не знамо да кажемо одређено, а свакако је било слично старозаветном (Исх. 30, 23—38). У III. столећу била је материја ове тајне миро, но из чега се састојало, не знамо позитивно. Само знамо да је било мирисаво, што видимо из молитава пред помазивањем² и да је освећивано нарочитим чином³. Од IV столећа св. миро је освећивано нарочитим чином и ово освећење вршио је искључиво епископ⁴.

Псевдо—Дионисије⁵ указује на много мирисавих материја, као саставне делове св. мира и назива га μύρον θεουργικώτατον — миро које божански најсавршеније делује. Св. Василије Велики каже да је освећење св. мира стари обичај апостолског предања⁶. Сјајан пример освећења мира даје нам Кирило Јерусалимски, који у трећој мистагошкој катехези (п. 3) неофитима овако тумачи светињу мира: „Не треба да сматраш оно уље као обично миро; јер као што хлеб евхаристије после призывања св. Духа није више обичан хлеб но тело Христово, тако и ово св. миро после епиклезе није више једноставно или као што би се могло казати обично, но је благодат Христова и даје присуством божанства Христова св. Духа“. Слично каже о св. миру и св. Григорије Ниски⁷, наиме да мистично уље (τὸ

¹ Const. Apost. I. III. c. 16—17. (Migne, Patr. gr. T. 1, 797—800).

² Ibid. I. VII. c. 44.

³ Tertull., De baptismo c. 7. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1206). Супријан (Migne, Patr. lat. T. 3, 1078): „Јелеј којим се помазују крштени, освећује се на олтару“.

⁴ Види Еп. Никодим, Правила II, 135; б. правило картагинског по-месног синода: „нити спремање св. мира нити посвећивање девојака не могу обављати презвитери“.

⁵ De ecclesiastica hierarchia, c. IV, 2 (Migne, Patr. gr. T. 3, 473).

⁶ Liber de spiritu sancto, c. 27. и 66 (Migne, Patr. gr. 32, 188).

⁷ In baptismum Christi, (Migne, Patr. gr. 46, 581).

μυστικὸν ἔλατον), миро, после освећења св. Духа има сасвим друго дејство. У евхологију Серапиона Тмуитског у Египту, савременика св. Атанасија Великог, имамо „молитву над хрисом, којом се помазују крштени (εὐχὴ εἰς τὸ χρῖσμα ἐν ᾧ χρίονται οἱ βαπτισθέντες)“, што је за нас од велике важности. У њој се моли да Бог даде миру божанско небеско дејство (== снагу благодати), да крштени помазани њиме у знаку спасоносног крста Једнороднога... како препорођени и обновљени у бањи препорода, тако исто постану учасници дара св. Духа; да они, утврђени овим печатом остану стални и чврсти, неповређени и нетакнути, без досаде и замке, да живе у вери и сазнању истине до краја...¹. У канонима Василијевим² такође имамо молитву хрисме. Од VIII. столећа имамо ближе податке о овом чину, наиме у Goar-ову евхологију (р. 503) имамо чин освећења мира, који се односи на VIII. век. Према овом чину епископ освећује миро на велики четвртак на литургији, при входу се носи алавастар с материјом која ће бити св. миро и поставља се на престо поред дискоса с леве стране. Освећење мира бива после возгласа: „И да бъдеш...“, а архијереј трипут благосиља миро и поклонивши се говори молитву „Божје милости...“ која се и данас чита. Затим долази приклањање главе и молитва „Тебе, Божје всијах...“, која се и данас чита, и даље долази литургија обичним поретком. Овде (р. 599) имамо први пут саставне делове мира, чији број није тако велик као касније. У току времена чин освећења мира развијао се³ спољашње, а унутрашње не. Чин освећења мира у XV. столећу имамо опширно и свечано изложен код Симеона Солунског⁴, и осим неких ситних и незнатачних разлика данашњи чин освећења мира је истоветан са чином код Симеона Солунског. Руски чин освећења мира у битним цртама не разликује се од грчког, те је према томе у потпуној сагласности са старом црквом, а имамо га у првом штампаном требнику у Молдовлахији 1534.

У извесне године по потреби врше се чинови кувања мира и освећења мира, а ови чинови су штампани 1894. г. у Москви: **Чин мѣроваренія** (оба чина, кувања и освећења мира). У грчким

¹ Wo b e r g i n , Texte und Untersuchungen, S. 12.

² R i e d e l , Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien, 280.

³ Чин освећења мира у XIII. столећу, види код Goar, р. 511—12.

⁴ Περὶ τῆς ἱερᾶς τελετῆς τοῦ ἀγίου μόρου (M i g n e , Patr. gr. T. 155, 237 и даље).

књигама у којима је изложен чин освећења мира (Goag, Εὐχολόγιον, — Εὐχολόγιον μέγα, Venet. 1885) немамо и чин кувања мира, а имамо га код Симеуна Солунског¹. Чин кувања мира код Симеуна Солунског сличан је словенском чину руске цркве.

Св. миро се почиње спремати крстопоклоне недеље величога поста. Тада се спрема уље и вино, меша се и вари са разним смолама, мирисавим цвећем и травама. Број ових ствари потребних за св. миро није био увек једнак, од 1853. године треба 31 материја за кување св. мира.

Београдска је митрополија до проглашења српске православне патријаршије добивала св. миро из Цариграда уз новчану наплату (до 5000 динара за суд од 25 литара). У карловачкој митрополији по добivenом праву од пећког патријарха Калинича од 1. маја 1710. приређивало се св. миро у Карловцима одакле се разаштиљало у остале епархије. Данас у Српској Православној Патријаршији по чланку 29. Уредбе од 24. XII. 1921. о светом Архијерејском Сабору и Светом Архијерејском Синоду православне цркве тачка д), патријарх посвећује св. миро за сву цркву².

Кување мира врши се страсне седмице. На велики понедељак ујутро, долази архијереј са свештенством (облаче се у мало ћелачење) на место спремљено за кување мира (у Београду при патријаршијској капели, а у Срп. Карловцима у ђаконику Саборне Цркве), и свршава освећење воде. На Ггк Гдѣ — тропар педесетнице: Благословеши ёси Христе Гже наш... , Слѧва, и ѿнѣк: тропар Успенија Богородице: Ез рождењствѣк дѣкство... Архијереј чита молитву: Гдї Іисе Христе..., у којој моли архијереј да Бог помогне њему грешном да сврши ово дело које сам почиње, а које свршава Бог у име Оца и Сина и св. Духа, и бива отпуст. Затим архијереј кропи св. водом материјал спремљен за св. миро, меће под котао дрва, и сам запали ватру. Од тог времена су свештеници и ђакони стално овде у одјејању. Свештеници читају јеванђелије, а ђакони мешају у котловима уље и вино. На велику среду у спремљено миро мећу се аромати. Затим се разлива миро у сасуде који

¹ Migne, Patr. gr. 155, c. 71. p. 239. Руски превод Христ. Чтен. 1856, стр. 79, 80. О варењу мира види и Нижегородск. Епарх. Вѣdom. 1869. № 10.

² Види Гласник, служб. лист. срп. прав. патријаршије. Год III. (1922), 136 – 37. Од уједињења српске цркве до сада кувало се св. миро два пута, први пут 1922. године.

се мећу на сто и остављају до четвртка. Сасуд за чување мира, округао, без ручке, са уским дугим грлом, зове се алавастар (Марк. 14, 3; Лук. 7, 37).

Чин освећења мира свршава се на велики четвртак. Пред литургијом архијереј у пуном одјењању, са крстом, свећињацима и рипидом, уз звон звонâ, одлази тамо где су пуни судови са св. миром, раздаје напуњене сасуде свештеницима, као и алавастар са прећашњим миром, и преносе миро у цркву, а напред иду ћакони с кадионицама, свећама и рипидама, уз звук звона. За време входа у цркву поје се тропар: **Благословењу єсм...** У цркви се поставе сасуди са св. миром на спремљена места око жртвеника, а алавастар са пре освећеним миром меће се на жртвеник. Затим почињу часови, и потом долази литургија. На литургији на великому входуprotoјереј носи пред св. дарима алавастар са миром пре освећеним, а остали свештеници носе сасуде са миром, а напред иду ћакони са рипидама (по Симеону Солунском 12), свећама и кадионицама. Када дођу к св. дверима, архијереј пришавши дверима узима прво од protoјереја аластар с миром и поставља га на престо; затим сви улазе у олтар по обичају. Сасуди с миром постављају се по странама престола. Када архијереј каже возглас: **И да вѣдѣтъ мѣлости...** свршава се само освећење мира при отвореним царским дверима, слично освећењу дарова при архијерејском служењу. Архијереј отвара сваки сасуд са новоспремљеним миром, благосиља га трипут, говорећи: **Бо љмѧ ѿцѧ, и сна, и ст҃агѡ дѧ. Амінь.** Протојакон: **вонемез,** други ћакон: **Где помолимсѧ,** и сви у олтару говоре: **Где помилуй.** Архијереј чита гласно молитву: **Где мѣлости и бѣ секта...,** у којој моли ниспослање св. Духа на миро, да га Господ начини помазањем духовним, ризницом живота, освећењем душа и тела, јелејем радовања. После ове молитве архијереј жељи: **миръ вѣтъмъ,** ћакон каже: **Главу... приклоните,** и архијереј чита тајно молитву: **Те вѣтъ Бѣтъ вѣтъхъ и царю,** у којој благодари Господу што му је даровао да буде служитељ ове тајне. Затим архијереј благослија трипут сваки суд са миром и поклапа их, а ћакон говори јектенију: **Есмъ свѧтъмъ...** После свршетка литургије protoјереј са свештеницима уз појање 44. псалма односи миро у сасудохранилницу (чину **мѣрокарапеніѧ**). Овде се у сваки сасуд освећеног мира улива из алавастра по неколико капи од пре освећеног мира и долива

у њега новоосвећено миро¹. После св. литургије поставља се св. миро на једно одређено место где се чува и одакле се према наређењу епископа, митрополита или патријарха дели епископима дијацезанима, да га ови разашљу свештеницима на парохије.

Св. миро се употребљава 1) при тајни миропомазању; 2) при освећењу новосазиданог храма; св. миром се помазују антимис, престо и зидови; 3) при крунисању царева и краљева.

Св. миро се чува са пажњом која приличи светињи у олтару, у сребрном сасуду, и то обично на часном престолу, близу дарохранилице са частицама за болне. За случајеве када треба свршити миропомазање ван храма, прави се мирница, у коју се међе суд са св. миром, суд с јелејем, маказе, губа и сучец за помазивање. Да се при свршавању крштења и миропомазања не би погрешило и не би заменило св. миро са јелејем, и обратно, или се сасуди за уље и миро праве неједнаки, или ако су једнаки, међе се на њих натпис: св. миро, св. јелеј (Требник П. Могиле л. 16). Обично има и два сучца, један за св. миро, а други за св. јелеј.

Ако се догоди да се св. миро пролије, треба га прво добро ватом истрти, ако је пало на даску; ако је пак пало на земљу, онда треба миро остругати; ако је пало на камен, треба га опрати; саструготину треба сажећи, а пепео просути под престо; остругану земљу треба метнути под престо, воду пак треба просути под престо или у текућу реку (Требн. П. Могиле).

У случају да се миро поквари, а ово бива ако је старо, када изгуби природан мирис, када позелени у сасуду од меди, онда га треба излити под св. престо, а сасуд отрти чистом ватом, ову сажећи на чистом камену, и пепео просути под св. престо. Дакле у случају када се пролије св. миро треба поступити као и када се пролије св. крв.

Чин тајне миропомазања.

Суштина чина миропомазања је да се крштенима после молитве Богу за ниспослање св. Духа крстообразно помазују разни делови тела освећеним миром уз изговарање речи: Ήε-
चάτъ дáра Δχά с̄тágw. Дакле саставни делови овога чина су: молитва, помазивање делова тела и формула при помазивању.

¹ Гоаг, Еὐχολόγιον, р. 630—32 Кіевск. Епарх. Вѣд. 1862. г. № 8.

У апостолском времену саставни делови ове тајне беху: молитва да крштени приме св. Духа, полагање руку и примање св. Духа (Дел. 8, 15. 17). Каква је била молитва, не можемо да кажемо; она је била увод у главну радњу. Полагале се обе руке. У апостолском времену дошло је помазање место полагања руку. Ово помазање је по свој прилици било слично ста- розаветном, изливашем мира на главу. Какве су се речи изговараху при помазивању, не знамо тачно, а на данашњу формулу упућују речи св. апостола Павла II. Кор. 1, 25. — У Апостолским Установама¹ читамо да „епископ помазује миром“, т. ј. поједине делове тела. На данашњу формулу тајне миропомазања сећа нас донекле Климент Александријски². Дакле у III. столећу главни саставни делови чина миропомазању су: помазање уз изговарање извесних речи, полагање руку с молитвом. У IV. и V. столећу чин миропомазања има исте елементе као и данас. И тада је била молитва³ и помазивање миром⁴. Св. Кирило набраја и који се делови тела помазују: чело, уши, ноздрве прси⁵. У IV. столећу формула тајне миропомазања била је као и данас. Св. Кирило Јерусалимски указује на њих у овим речима: „ὅπως ἡ σφραγίς υμῖν ἐδόθη τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγίου πνεύματος“⁶. Данашња формула тајне миропомазања потпуно је очувана у евхологију Серапиона Тмуитског († с. 362): „οὕτοι μέτοχοι γένωνται τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου πνεύματος καὶ ασφαλισθέντες τῇ σφραγῖδι ταύτῃ διαφείνωσιν ἑδραιοι...“⁷. У 7. правилу II. васељенског синода спомиње се као формула ове тајне данашња формула: σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἀγίου, а делови тела који се помазује јесу: чело, очи, ноздрве уста, уши. Оци II. васељенског синода наводе споменуте речи као познате. У VI. и VII. веку су сведочанства о чину миропомазања као и она у IV. и V. столећу. 95. правило VII. васељенског синода буквално понавља 7. правило II. васељенског си-

¹ Lib. III. c. 16 (Migne, Patr. gr. T. 1, 797.).

² Τῆς δ σωζόμενος ἀλόνσιος, (Migne, Patr. gr. T. 9, 648) и Strom. I. II. c. 3. (Migne, Patr. gr. T. 8, 941.).

³ Hieronym., Contr. Lucifer. c. VIII—IX. (Migne, Patr. lat. T. 23, 172).

⁴ 48. прав. лаодикијског синода: „Који бивају просвећени крштењем, морaju бити помазани небеским помазањем...“.

⁵ Cat. myst. III. n. 4.

⁶ Cat. XVIII. 33.

⁷ Wobbermin, Texte und Untersuchungen, S. 13.

нода. Чин миропомазања у VIII. столећу¹ разликује се у неколико од данашњег чина миропомазања. И тада је била молитва: „Благословених јеси Господ Еже вседержитељ...“, но само помазивање није долазило одмах иза ове молитве, како је то данас, но иза је је... Као закључни део чина миропомазања појао се пс. 31.: Елжени, ижеште штавишася... чега данас нема. Помазивало се: чело, очи, ноздрве, уста, оба уха, и при сваком помазивању изговарале се речи: Печатъ дара джа стагш. У даљим вековима до XVI. столећа чин миропомазања са неким мањим разликама је у главном исти као и онај у VIII. столећу, само број делова тела који се помазују није исти. Од XVI. и XVII. столећа² чин миропомазања буквально је исти са данашњим чином у грчком евхологију, а словенски чин у руским богослужбеним књигама је једнак са грчким чином. Данашњи чин тајне миропомазања врши се после крштења, односно после облачења у белу хаљину јако: Свештеник прво говори молитву: „Благословених јеси Господ Еже вседержитељ...“, која је молитва прелаз од чина крштења к чину миропомазања, који се нераздељно штампају и врше. У овој молитви свештеник велича Бога који је даровао невокрштеноме у св. води очишћење и освећење, и моли, да новокрштеноме дарује и печат дара светога Духа, и причешће св. тела и часне крви, да га сачува у освећењу, утврди у православној вери, избави од лукавога и сачува његову душу у чистоти и правди. Из ове молитве видимо да се новокрштени и миропомазани одмах и причешћивао. Из ове молитве свештеник помазује крщенога св. миром, чинећи крст на челу, очима, ноздрвама, устима, на оба уха, прсима, рукама и ногама, говорећи при сваком помазивању: Печатъ дара джа стагш. Амињ³. Помазивање св. миром се зове печат од речи св. апостола Павла (П. Кор. 1, 21—22): Јаке се вами ко Христ ће помазавати насек, Еже, иже ће ће запечатати насек ће даде штавише джа ве се радија наша“. Св. Кирило Јерусалимски пише: „Прво сте

¹ Гоаг, Εὐχολόγιον... р. 291—294.

² Гоаг, ibid. 291.

³ У старим требницима (Москва 1642, 1651 г.) при помазивању чела, после речи: пејатъ дара... додавале се речи: „Да избудетъ студа, егоже первѣ преступи человѣку всюду нашаше“. Сличне речи додавале се и код помазивања других делова. Ово додавање није правилно, јер 7. правило II. васељенског синода наређује само речи: пејатъ дара... — Млади свештеник треба добро да научи ред помазивања делова тела, јер је незгодно и помазивати и гледати у књигу.

помазани по челу, да би се ослободили од стида, који је први човек као прекршитељ наложене заповести са собом носио, и да откривена лица посматрате славу Божју, тако рећи као у огледалу¹. Затим по ушима, да би имали уши које слушају тајне Божје... Затим по носу, да би ви пошто примите божанско помазање рекли: ἕκω Χρ̄τόκο ελ̄γοθάνεις ἐσμὲν Ιη̄σον εἰς спасέμενος ἡ εἰς πογιάκυψις (Ил. Кор. 2, 15). Затим по прсима, да би ви, обучени у оклоп правде стали против замки ђаволских... (Еф. 6, 11 и 14)... И пошто сте се удостојили овог св. помазања, добијате име хришћани, постајући препорођајем уистину оно, што значи ово име. А пошто пре нисте били достојни овога дара, нисте били достојни ни овог имена, јер сте тако рећи били на путу који к њему води, идући напред да постанете хришћани².

Затим се новокрштеном, односно његову куму, даје у руку упаљена свећа³, и свештеник заједно са кумом и дететом чини круг око аналоја или купке (у правцу југ, исток, север), појући трипут: Ελίցы во Хр̄та кр̄тистеса, во Хр̄та јелекостеса. Јеллилєїа (Гал. 3, 27), у знак духовне радости и вечног сједињења новопросвећеног са Христом, светлошћу света⁴ и са црквом, јер је круг слика вечности. У почетку, када се крштење вршило у вези са литургијом на извесне годишње празнике, на литургији се појало: Ελίцы..., и ова је песма са литургије пренесена овде. После тога чита се апостол и јеванђелије. У апостолу се износе сврха и плодови крштења (Рим. 6, 3–11), а у јеванђелију се говори о заповести Исуса Христа апостолима да крсте све народе (Мат. 28, 16–20). До VIII. столећа немамо апостол и јеванђелије овде у чину, јер се крштење и миропомазање вршило у вези са литургијом, и на овој се читao апостол са јеванђелијем, те је према томе излишно било на крштењу и на миропомазању. Када је пак дошло крштавање деце, које се није вршило у извесне годишње празнике и у вези са литургијом, онда је апостол са јеванђелијем пренесен овде у чин.

У првим хришћанским временима носио је новокрштени

¹ Испор. II Кор. 3, 18.

² Сурил. Hieros. Cat. myst. III. п. 4. и 5. (Migne, Patr. gr. T. 33, 1092).

³ Испор. Symeonis Thessalonicensis, De sacramentis c. 67. (Migne, Patr. gr. T. 155, 232). Венијаминъ, Нов. скр. 382, XVII. изд.

⁴ Јо. 8, 12. Нов. скриж. ibid. О таинствахъ преосвящ. Игнатія, 152..

за седам дана белу хаљину коју је добио на крштењу, проводио је време у посту и молитви, а у осми дан скидао му је свештеник хаљину уз односну молитву, а појасем ове хаљине омивао је крштенога¹, као онога који је сада чист и савршен, и шишао му је косу с главе у спомен старог обрезања, које је укинуто сада новим крштењем св. Духом. Још и данас читамо на овом месту у чину миропомазања: „*И въ осмый дѣнъ паки приносатъ егъ въ церковь: въ єже ѿмкти*“.

Пошто се тајна св. миропомазања врши одмах иза крштења, спаја се омивање и шишање са овим тајнама, и долазе одмах иза читања јеванђелија, а јектенија после јеванђелија преноси се на крај свега пре отпушта.

Омивање појединих делова тела помазаних св. миром уведено је у чин крштења и миропомазања зато, да би се сачувало св. миро од сваке профанације и обесвећења. Као што се вода крштења не сме просути из хрестионице на какво место где може бити гажена ногама, то колико више треба чувати од нечистоте и профанације остатке св. мира. У старим временима неофити су са великим брижљивошћу чували св. миро на своме телу за седам дана, и у осми дан долазили су у цркву да скину белу хаљину и да буду омивени. Зато за седам дана нису скидали хаљине добивене на крштењу, нити су се прали. Са свима проводили су много времена у цркви примајући поуку у вери, узимајући учешћа на богослужењу и причешћујући се сваки дан св. причешћем. Када се јавило омивање делова тела помазаних миром и скидање беле хаљине, није нам познато. Прва сведочанства о овоме имамо из IV. и V. столећа. У то време новопросвећени су били дужни носити при крштењу добивену белу хаљину за седам дана, у знак да су тајном миропомазања постали учесници 7 дарова св. Духа². У осми дан дужни су били да се јаве у храм свештенику и он је скинуо с њих белу хаљину³ и полагао ју је у ризницу, као сведочанство да новокрштени не могу оставити исповедање које су јавно дали у цркви. Но да ли се тада и омивало не каже Августин. У VIII. столећу постојао је за омивање и посебни чин⁴, који се звао

¹ Нов. скриж. 384.

² Испор. и Гоаг, Εὐχολόγιον, р. 305.

³ August, Sermo CLXXII. Dominica in octavis Paschae, ad Neophytos (Migne, Patr. lat. T. 39, 2075).

⁴ Гоаг, ibid. p. 303.

просто „молитва на омивање“. Овај чин је био сасвим једноставан, састојао се из једне молитве: *Избаклени грѣхъ... при омивању.* У X. столећу овај чин је већ пунији и до XV. столећа развио се до данашњег облика.

У свима религијама старога истока имало је шишање главе значајну улогу, и шишање, нарочито прво, сматрале се од увек као религијозна радња и хришћански обред пострига неофита после крштења је замена језичничког првог пострига. Постриг неофита уведен је по свој прилици у IV. и V. столећу, а од VIII. столећа имамо тачно формулисане молитве за овај постриг, Символичка значења, која се приписују шишању косе на крштењу, су многа и различита. Према једнима врши се шишање косе да би се приказало скидање грешних мисли, према другима да се тиме крштени предаје на послушност и служење Богу, јер се шишање косе код стarih народа сматрало као знак ропства¹; а према трећима шишање косе врши се зато, да би се пострижена коса принела Христу као неки први род и жртва човечјег тела, јер коса је као неки цвет и плод целога тела. Симеон Солунски каже о значењу пострига ово: „постриже се крстообразно у знак, да му је глава Христос и да је дужан молити се откривене главе, као што и св. Павле учи (I. Кор. 11,4), и положе му се овим на главу као неки печат; зато се и постриже крстообразно, да би одбацио сваку сувишну помисао. Зато се пострижу и монаси, и сваки верни дужан је лишити се непотребног. Осим тога власи се крштенога приносе као први род и жртва човечјег тела“².

Чин омивања (*ἀπόλουσις*) и шишања врши се овако: после читања јеванђелија свештеник чита три молитве, у којима се моли да Господ свагда озараја лице своје у срцу крштенога, да сачува шtit његове вере ненападнут од непријатеља, да сачува хаљину коју је обукао чисту и неукаљану и неповређен духовни печат благодати, да положи на њега своју моћну руку и да га сачува у сили своје доброте као непобедна борца против непријатеља, и да до kraja побeђује. Затим разрешава појас детета и пелене, и сјединивши њихове крајеве, мочи их у чисту воду³ и кропи дете говорећи: „*Слпраvdам єсі. Просвѣт-*

¹ Нов. Скриж, ч. IV. гл 8 (стр. 388).

² De sacramentis, c. 67. (Migne, Patr. gr. T. 155, 232).

³ По једнима крајеви појаса и пелена умачу се и кропи се дете освештеним водом из купке, а по мишљењу других треба за кропљење узети

тýлсѧ ёсї. јмълсѧ ёсї юменемъ Гђа пашегѡ Яиса Хртѧ, и дхомж
Бѓа пашегѡ¹. Затим узевши губу нову напојену водом чистом
неосвећеном² (или вате), отире лице детета, главу, прси и остale
делове тела, говорећи: „Кртилсѧ ёсї. Просвѣтилсѧ ёсї. Миро-
помазалсѧ ёсї. јстїлсѧ ёсї. јмълсѧ ёсї: Ео юмл ѡцѧ, и сна,
и стагѡ дхѧ. љминь“. — Затим чита свештеник молитву „на
пострижење власкѡ: Елко Гђи Бѓе паш...“, и после прикла-
њања главе молитву: „Гђи Бѓе паш...“, у којој моли да Бог
благослови младенца, да га просвети Духом светим, да напре-
дујући узрастом узашље Богу славу и да види „благај љераса-
лимѡв“ у целом свом животу. Затим га постриже крстовидно
говорећи: „Постригаетсѧ рабъ бжїй (име), во юмл ѡцѧ... љминь“. Постриже се у облику крста редом као када се благосиља, потиљак (тeme), предњи део (више чела), десна и лева страна главе. Потом долази скраћена сугуба јектенија: „Юмилѹй пасж
Бѓе...“ у којој су нарочите прозбе за кума и новопросвећеног. Изј јектенија говори се: слава тебѣ Хртѣ Бѓе..., слава, и ѿнк, Гђи юмилѹй трипут, благослови, и отпуст „обичниј“, а по неким требницима³ не обични, но богојављенски. На отпусту се обично спомиње онај светитељ, чије је име дано крштеном. Отпуст бива са крстом, који свештеник даје прво новокрште-
ном да целива, а затим куму.

Симеон Солунски пише да архијереј или свештеник појући заједно са појцима: єлици во Хртѧ крестистесѧ... и Блжени ђаже ћестакиасѧ... доводе крштенога пред олтар и тамо се при-
чешћује страшним причешћем, јер оно је свршетак крштења и миропомазања⁴. Моменат, у који новокрштени из воде крштења прилази олтару и прима св. причешће, упоређује Ориген са уласком у земљу обећану⁵, а св. Јован Златоусти овако пише

другу чисту воду, јер када се у старини омивало у осми дан, онда није било воде којом се крстило. Наст. кн. 1003.

¹ Испор. I Кор. 6, 11: „но јмъстесѧ, но јскътистесѧ, но ј-
правдистесѧ юменемъ Гђа пашегѡ Йиса Хртѧ и дхомж
Бѓа пашегѡ“.

² У Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрныхъ къ правосл. церкви, Кіевъ,
1865. г. л. 39. и 41. на обор. каже се да вода треба да је врућа.

³ Јоасафовском, Јосифовском и Петра Могиле.

⁴ Symeonis Thessal., De sacramentis, c. 67. (Migne, Patr. gr. T.
155. 233).

⁵ Испор. О rigenis In librum Jesu Nave Hom. V. (Migne, Patr. gr.
T. 12, 842).

о овом причешћу новокрштених: „Као што жена по природи храни своје дете млеком, тако га и Христос храни својим телом и крвљу“¹.

Тајна миропомазања врши се одељено од крштења над иноверцима који ступају у православну цркву, и то над онима, који имају правилно крштење, а нису миропомазани, као: лутерани, калвини и они римокатолици и јермени, који нису помазани миром (конфирмовани)². Они који су отпали од хришћанства у живодство, мухамеданство, незнабоштво, који су одступили од православне цркве у јереси а нису миропомазани³, као и они за које се не зна да ли су миропомазани, морају бити помазани св. миром.

При сједињењу оваких иновераца к православној цркви, исповедају они пред свештеником своје грехе (разрешна молитва им се не чита овом приликом, но на крају чина сједињења), затим се над њима у притвору свршава оглашење, они се одричу својих пређашњих заблуда, јеретичких сабора, предања и устава и т. д., или бива одрицање од нарочито изложеног неправог учења сваке вероисповести посебно (латинског, јерменског, лутеранског и реформатског — по књигама Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрн. къ прав. церкви и Книга чиновъ присоединенія къ православію). После одрицања онај који се сједињује исповеда догмате православне цркве. Када прочита символ вере, јереј му кадгод поставља посебна питања о једном или другом догмату. После исповести свештеник му даје у десну руку крај епитрахиља (архијереј крај омофора) и уводи га у цркву речима: „Енїди во ћерковъ божијо...“ и стају пред амвон, где на аналогију лежи св. јеванђелије и обично крст. Клир чита бб. псалм: Бѣ ѿщедри ни, ћ благослови ни..., а после свршетка псалма свештеник заповеда да клекне пред св. јеванђелијем и свештеник му чита молитву: Где Бѣ вседержи-тель..., у којој благодари Богу што је у срцу овога засијао светлост познања истине и моли се да се нелицемерно и стално сједини светој саборној цркви. После молитве устаје онај који се сједињује православној цркви и говори обећање да ће пра-

¹ Joannis Chrysostomi Sermo in ppter illuminatos (εἰς τοὺς νεοφωτίστους).

² 95. прав. IV. васељ. синода; 7 прав. лаодикијског синода. Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрн. Кіевъ 1865. г. л. 42. и 72.

³ 7. прав. II. и 95. прав. VI. васељенског синода.

вославну веру неповређену до последњег даха тврдо исповедати и држати, и као потврду свога обећања целива јеванђелије и крст. После овога клекне онај који се сједињује и свештеник му чита разрешну молитву: „Гđе ѿ Богу нашем Јисусу Христу, кључу џарствије...“ и т. д.¹ и свршава се миропомазање.

За свршавање миропомазања поставља се обично посред цркве пред амвоном покривен сто, на који се меће св. јеванђелије и крст, две упаљене свеће, суд са св. миром, губа и сучец, мали суд са топлом водом, у коју се мочи губа за отирање места помазаних св. миром, и даје се оном који се сједињује к православљу упаљена свећа. После возгласа: Блгословено џртво... поје се џрјо небеснији, и после тога долази велика јектенија с нарочитим прозбама за дарове миропомазања и молитва Блгословен јеси, Гди..., која се чита пред помазивањем миром и деце. Затим свештеник говорећи печатъ дара дхја стагѡ, амињ помазује крстообразно оног који се сједињује по челу, очима, ноздрвама, устима, оба уха, прсима, рукама и ногама. Затим се обично полаже крст на миропомазанога. После помазивања јереј чита: Гди Бже наш... и затим узвиши губу и омочивши је у топлу воду, свештеник отире места помазана св. миром, говорећи: ћпрајдлсл јеси... Затим бива приклањање главе и тајна молитва: ћдѣжвыйса, въ тѣ Хрѣтѣ ѿ Ега..., и после возгласа јектенија помилѹ ъасъ, Бже... у којој се моли за миропомазанога и кума, и бива отпуст, обично с крстом, који се даје новопросвећеном и куму да целива².

Света тајна евхаристије или причешћа.

Тајном крштења човек улази у царство благодати Христове као освећен, оправдан и обновљен за духовни живот. У св. тајни миропомазања он постаје учесник оних благодатних снага, које су му потребне за оснажење и напредовање у духовном животу. Најпосле у св. тајни евхаристије он се причеш-

¹ Овај чин имамо у књизи Чинопослѣд. соедин. изъ иновѣрн., даље у великому требнику гл. 107.: Чинъ, какѡ прїимати къ православной вѣрѣ приходящихъ, ѵже измѣнда воспитаны бывша вѣрѣ православныѧ церкви, крестеніе же истинное имѣшихъ, во имѧ оца, и сна, и стагѡ дхја, и у Николајевићем дополнителном требнику стр. 436

² Види овај чин у великому требнику: Чинъ, ѵже какѡ мѣромъ помазати къ православнѣй вѣрѣ приходящихъ ѿ церкви соборной соединѧющи сѧ.

ћује спасоносном храном и пићем, пречистим телом и крвљу Господа нашег Исуса Христа, сједињујући се тако са извором самога живота (Пс. 36, 10).

Православна се црква од старине држала обичаја, да обично после крштења и миропомазања својим новим синовима подељује и св. тајну евхаристије, да им тако одмах на уласку у царство благодати даде целокупну пуноћу спасоносних дарова, који су им потребни у новом животу, не пропуштајући такође ни касније да удостојава верне овом спасоносном тајном.

Евхаристија или причешће је она тајна, у којој се хришћанин под видом хлеба и вина причешћује истинитим телом и крвљу Спаситеља свога за вечни живот. Ова тајна наткриљује све остале, јер се у њој открива вернима сва благодат и доброта Господа Исуса¹. У осталим тајнама даје Христос вернима један или други од специјалних дарова своје спасоносне благодати, а у овој тајни Он даје вернима као храну самога себе, своје тело и своју крв, и верни причешћујући се овде непосредно Господом и Спаситељем својим, сједињују се тако са самим извором спасоносне благодати.

Видљива страна св. евхаристије.

Код видљиве стране св. евхаристије разликујемо: 1) материју, која је потребна за ову тајну, 2) речи, које се изговарају код њезина свршавања, и 3) само вршење тајне.

Материја ове тајне су хлеб и вино. Хлеб и вино су храна, од које зависи органски живот. Хлеб и вино не само да одржавају тело људско, него га још већма снаже и чине човеку задовољство. Исто тако и евхаристија не само да одржава душу, но је још и крепи и чини да она осећа највећу радост при посматрању небеских ствари. Као што храна хлебом и вином уклања физичке недостатке, тако и храна тела и крви Христове уклања свакодневне невоље и дефекте душе, укључујући и очишћење грехова.

Код св. евхаристије треба разликовати два чина, наиме свршавање тајне и причешћивање њоме.

Свршавање тајне врши се на св. литургији верних. Најглавнији део на овој литургији су речи, које је изговорио Спаситељ при установљењу ове тајне: „Примите, јадите, си је ћесто место...“

¹ Испор. Прав. Исповед. Део I. одг. на 106. питање.

„Шйтε ѿ нeмъ вси, сiа єстъ крóвъ мoж...“ и призывање св. Духа за претварање евхаристијских дарова у тело и крв Спаситељеву, и благосиљање истих. Православна црква, приписујући велику важност речима Спаситељевим, које је Он изговорио код установљења евхаристије, као спасоносној заповести, на основу којих се слуга олтара усуђује да подузме вршење тако једне свете, узвишене и значајне тајне (а без којих то никада не би смео учинити), верује, да се на св. литургији претвара хлеб и вино у тело и крв Христову силаском и дејством св. Духа, иза призывања св. Духа од стране свештеника у речима молитве Богу Оцу: „низпослй Дхя твоего стаго на нкы й на предлежашым дары сїм..., а код речи: й сотвори ѿбш хлебъ сей честное тѣло Хртла твоегѡ; а єже въ чашн сей, честнюю кробы Хртла твоегѡ: Преложикъ дхомъ твоимъ стимъ¹. Причешће св. тајном се врши такође на литургији верних после речи: „Со страхомъ Бжимъ й вѣрою приступитѣ“. Код самог причешћа изговарају се речи: „Причащаетсѧ рабъ Бжїй, (име), честнагѡ й стагѡ тѣла й кробы Гда и Бга й. Енаса нашегѡ Іиса Хртла, во ѡставленїе грѣхѡвъ своїхъ й въ жињу вѣчнѹю.

Радња којом се врши тајна, јесте благослов у знак крста, при чему свештеник изговара прво речи које се односе на дар хлеба, а потом вина, и најпосле на оба дара.

Извршилац св. тајне евхаристије.

Извршилац св. тајне евхаристије је само канонски свештеник, и то епископ или презвитер, и ни у ком случају не може извршити ову тајну једно лице, које нема свештенства².

А што се тиче причешћа св. евхаристијом, ово су у ста-рини вршили и ђакони. Св. Јустин Мученик каже: „Ђакони причешћују свакога од присутних оним хлебом и оним вином, и носе одсутнима³. Болнима и сужњима носили су св. при-чешће ђакони или други клирици нижег степена, а у случају потребе и лајици⁴. 58. правило шестог васељенског синода на-

¹ Прав. исповед. Део I., одг. на 107. питање и Прав. догм. богослов. Макарија, II, 245—6.

² Испор. Прав. Испов. део I., одг. на 107. питање.

³ Justin i Apol. I. п. 65 (Migne, Patr. gr. T. 6, 427).

⁴ Испор. Dionys. Alex. apud Euseb., Hist. eccl. I. VI. с. 44 (Migne, Patr. gr. T. 20, 632); испор. и тумачење 58. правила VI. вас. синода код Еп. Никодима, Правила, I, 543.

ређује у овом погледу: „Никакав, који спада у ред световњака, нека не причешћује себе светом тајном, кад је присутан епископ, или презвитер, или ћакон. А који се на то усуди, пошто је поступио противу установљенога, нека се одлучи за једну недељу, да се из тога научи: да не мисли више, него што ваља мислити“.

Данас причешћује светом тајном причешћа само свештеник, презвитер, а никако ћакон, и то како здраве тако и болне. У законској стављеничкој грамати, пошто су набројана права и обавезе ћакона, речено је: „вящаше сего ничтоже творити дерзати іереемъ подобающихъ: ниже проскомисати, ниже прежде іереевъ, причащатися тѣла и крове Христовы и иныхъ святынь касатися, ниже самому себе самого или инаго кого причастити когда“¹.

Субјекат св. тајне евхаристије.

Субјекат св. евхаристије је само православни хришћанин који је крштењем ступио у цркву и стоји у вези са њом, према томе и крштена деца. Последњима се даје св. евхаристија за веру оних, који их доносе, према старој пракси хришћанске цркве². Према томе не припуштају се св. евхаристији:

1. Сви они који нису крштењем још ступили у цркву и нису њезини чланови, наиме: незнабошци, јудеји, мухамеданци и оглашени.

2. Они, који су додуше крштени, но који су се касније одрекли од цркве апостасијом, јересју или шизмом, и они који се налазе под црквеном забраном.

А због великог поштовања које припада овој тајни, тражи се и од православних хришћана извршење неких услова. Св. апостол Павле пише: „Τέλμιε ἵκε ἄπει ἀστὴ χλέβι σέι ἡλί πέτη χάσθ Γδνιο недостόйнѣ, повиненѣ бѣдѣтъ тѣлѣ и кроби Гдни. Да исквашаєтъ же чловекъ себѣ, и таکо ѿ хлѣба да јасть и ѿ чаши да пїетъ. Идкыи бо и пїлъ недостоинѣ, сѣдз себѣ јасть и пїетъ, не разсвѣждамъ тѣла Гдна“ (I. Кор. 11, 27—30). Ако ни православни хришћанин нема споменутих услова, не припушта се св. евхаристији; а ови услови су ово:

¹ Види Наст. кн. 1129.

² Испор. Const. apost. I. VIII. c. 13. (Migne, Patr. gr. T. 1. 1109). Ομολογία Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου код. E. J. Kimmel, Monumenta fidei etc. 125.

1. Потребно је да се вера субјекта слаже са вером цркве у појединим ставовима њезина учења, и субјекат треба да је слободан од тешких грехова и да се налази у стању благодати. На ова својства указују речи, које се изговарају гласно на литургији пре причешћа, да сви чују: „**Σκλητάλα свάτημε**“. Да би се ово стање постигло, тражи се од оних који хоће да приме св. причешће, да исповеде своје грехове¹ и да у тајни исповести добију опроштај својих грехова. Зато се не припуштају св. тајни евхаристије они који нису добили опроштај грехова у тајни покајања, и уопће они, који се у погледу вере не слажу са одредбама црквеним у погледу хришћанског учења и који чине тешке грехе, и то не припуштају се све дотле, док се не окану греха, и док не принесу плодове достојне покајања².

Св. Јустин Мученик пише: „Ову храну ми зовемо евхаристија, којом се нико не може причестити, само онај који верује да је наше учење истинито, који су у води препорода примили опроштај грехова и који воде живот по Христовим заповестима³. *Дионисије Александријски* каже: „Ко није телесно и духовно чист, треба да се одрече од ове светиње“⁴. А *Никифор Исповедник* прописује: „Духовник који прима исповест, мора забранити причешће онима, који исповедају тајне грехе... прељубници, скотолошци, и човекоубице и слични, ако по својој сопственој вољи исповеде свој грех, који није још другима познат, имају бити удаљени од причешћа и подвргнути спитимији...“⁵.

2. Субјекат евхаристије треба да је способан да прими св. евхаристију. Ова способност је морална и физичка. Моралну способност има онај субјекат, који може да разликује св. евхаристију од профане и обичне хране и има потребно знање о хришћанској вери⁶. Према томе не припуштају се св. причешћу:

¹ Испор. Прав. Испов. део I. одг. на 101. питање и 'Ορολογία Μητροφάνους τοῦ Κριτογόβλου, код Е. J. Киппел, Monumenta fidei etc. II, 128.

² Испор. О дужностима парохијскијех свештеника, стр. 63 и 100.

³ Justin Mart. Apol. I. п. 66 (Migne, Patr. gr. T. 6, 427).

⁴ Dionysii Episcopij Alexandrinij Epist. canonica ad Basilidem canon II. (Migne, Patr. gr. T. 10, 1218).

⁵ 28. и 29. правило Никифора Исповедника.

⁶ Изузетак чине само деца, која се, иако немају моралне способности, по старом обичају цркве причешћују после крштења (Испор. Const. Apost. I. VIII. с. 13). Извјестије учитељноје каже: Малу децу, по обичају цркве, треба због вере оних који их приносе удостојавати св. тајана ради освећења душа и тела њихових и ради примања благодати Господње“. До 6 година

а) Умно болесни и сумашедши, па ни у смртој опасности¹. Ако дођу к себи, даје им се св. причешће. Исто тако могу се причестити и они, који су прво били здрава ума и били свесни значаја св. причешћа и имали страхопоштовање према св. причешћу, па после сишли с ума, а нема опасности да ће од њихове стране доћи до каквог обесвећења св. тајне. Тако се има поступати и са слабоумним, који су некада имали јасан појам о ствари.

б) Одрасли без икаква знања хришћанских истине. Они се не припуштају св. причешћу све дотле, док не стекну потребно знање.

в) Глухо-неми. Када дођу до доби да могу разликовати добро од зла, треба их на неки начин, уколико је то могуће, поучити у најглавнијим истинама хришћанске вере, па када се то постигне, треба их припуштати св. причешћу.

Физичка способност за примање св. евхаристије је у томе, да субјекат може прогутати и задржати у себи св. причешће. Ако болесник непрестано повраћа или у размацима, ако пљује кrv и непрестано кашље, тада му се не даје св. причешће све дотле, док не настане сигурност да је болест престала или уми нула на неко време (два до три сата).

3. Да се достојно прими ова св. тајна, тражи се још душевна и шелесна спрема. Душевно спремање, поред примања св. тајне покајања, је у томе да човек сабира дух, да се удублjuје у побожности и да чита прописане молитве (последовање к св. причешћу), којима се побуђују осећаји вере, наде и љубави, и жаљење за учињене грехе. У душевно спремање спада и то, да је човек измирен са свима и да не гаји ништа у души против ближњега свога, јер ова је тајна знак јединства и најсветија веза љубави. У јеванђелију читамо: „Ако дакле принесеш дар свој жртвенику и онда се сетиш да брат твој има нешто на

деца се причешћују без спреме, која је одређена за мирска одрасла лица. Деца која су достигла 7 година, исповедају се и не припуштају се причешћу без исповести. Деца се обично до 7. године причешћују само под једним видом, крвљу Господњом, уз речи: „Честнікіл ы склтыйл крбке Г҃да ы Г҃га ы Епіса нашегw Іиса Хрѣтѧ прнчачаєтсѧ младенецъ (име) въ жиꙗнъ вѣчнѹ”.

¹ Извјестије учитељној каже: „Избезумљенима или обармрима никако не треба давати божанствене тајне“. Види ј.ш ту: **Со подаљнији прѣтѣи, храниенїи же и поклоненїи вѣкѣственыхъ тайнъ.**

те, остави онде дар свој пред жртвеником, и иди прво те се помири с братом својим, па онда дођи и принеси дар свој¹. (Мат. 5, 23).

Телесно спремање је природна трезвеност и уздржљивост од јела од вечера, наиме да се од поноћи не окуси ништа од јела и пића. Изузетак од природне уздржљивости чине болесници који се налазе у смртој опасности, да не би умрли без причешћа². Исто тако се тражи и телесна чистота, која се обесвећује током семена, током крви код жена³ (месечно и порођајно чишћење) и сексуалним сједињењем брачника⁴. Ипак у у погледу тока семена Тимотије патријарх Александријски (380—384) чини разлику; ако га је човек имао из пожуде или услед блудног мишљења на жене, тада се не причешћује; ако пак ток семена није био из овог узрока, тада се не одбија од св. причешћа⁵. Најпосле у телесно спремање спада пост пре св. причешћа и сексуално уздржавање брачника. Па не само да се треба сексуално уздржавати пре св. причешћа, но и после св. причешћа, јер Известије Учитељноје каже: „У овај дан (т. ј. причешћа) треба се чувати од сувишног јела, пића и сна, а нарочито да се ожењен чува од телесног сједињења и од сваке телесне љубави, ради љубави и части небесног цара, кога је примио у храм и стан своје душе“.

Време примања св. тајне евхаристије.

Пошто је достојно причешће храна за вечни живот и заједница са Христом (Јов. 6, 54), то се хришћани прва три века обично причешћиваху када год су били на св. литургији, било сваки дан (Дел. 2, 42, I Кор. 11, 20—21), било у извесне седмичне

¹ Испор. 29. правило VI. васељ. синода. „Ако неко пости да се причести, пак перући уста или при купању нехтице скрне мало воде, може ли се причестити? Дакако, — јер сотова, нашавши у томе згоду да га удаљи од причешћа, чешће ће то исто чинити“. 16. прав. Тимот. Александријског.

² „Болеснику, коме смрт прети, треба дати свето причешће и после јела“. 9 правила Никифора Исповедника.

³ Известије учитељноје и 6. прав. Тимотија Александријског не дозвољавају женама у време месечног или порођајног очишћења ни ићи у цркву, ни причешћивати се. Ако се пак у такову стању разболе, не треба их лишити св. причешћа.

⁴ Испор. 5 и 7. прав. Тимотија Александријског.

⁵ Испор. 12. прав. Тимотија Александријског и 4. прав. Дионисија Александријског.

дане, а литургија се редовно држала у суботу и недељу. Па шта више узимаху св. евхаристију и кући, и причешћиваху се њоме овде, када се није вршила литургија или када нису могли присуствовати на њој¹, н. пр. у време гонења. Египатски пустинјаци узимаху евхаристију са собом у пустинју, или су им шиљане у сасуду частице евхаристијског хлеба умочене у св. крв.

О свакодневном причешћивању верних и о њиховој ревности за свакодневно причешћивање говоре св. Кипријан², бл. Јероним³, св. Амвросије⁴ и бл. Августун, од којих последњи даје разумети, да се у Африци није могло пропустити свакидашње причешће, осим из узрока саблазни верних⁵. Св. Василије Велики препоручује свакидашње причешћивање као добро и корисно, а у његово време се вршила литургија и причешће четири пута недељно, и то у недељу, среду, петак и суботу, и у дане светитељских празника⁶. Св. Јован Златоуст на једном месту говори да се у Антиохији литургија вршила трипут или четири пута недељно, а на другом месту говори о дневној жртви, свакако у ускршње време⁷. Монаси истока како у старини, тако све до данас служе литургију дневно. Да је ова ревност за причешће и похађање литургије у току времена код појединача, опала, видимо из црквених прописа, који прописују да су сви верни, који су присутни на литургији, били дужни и да се причесте св. причешћем, а онима који беху немарни у овом по гледу, прети се искључењем из црквене заједнице⁸. Св. Јован Златоуст се тужи на ослабело похађање цркве и да они, који су у цркви на св. литургији, не приступају св. причешћу, и опомиње на чешће примање св. евхаристије⁹. Све до 8. столећа има трагова да су се хришћани у појединим опћинама причеш-

¹ Tertulliani Lib. II. ad uxorem c. 5. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1408) и Basilii Epist. 93. ad Caesariam patriciam, de communione (Migne, Patr. gr. T. 32, 484-5).

² Cypriani Liber de oratione Dominica n. 21 (Migne, Patr. lat. T. 4, 551).

³ Epist. 71, 6 ad Lucinium (Migne, Patr. lat. T. 22, 672).

⁴ Epist. 20. ad sororem (Migne, Patr. lat. T. 16, 945)

⁵ Epist. 54 ad Januarium c. III. (Migne, Patr. lat. T. 33, 201).

⁶ Epist. 93 ad Caesariam patriciam, de communione.

⁷ In eos qui pascha ieunant hom. 3, 4. Hom. 3, 4 in ep. ad Eph.

⁸ Испор. 9. кан. св. апостола и 2. канон антиохијског синода.

⁹ In. ep. ad Ephes. cap. I. Hom. III. (Migne, Patr. gr. T. 62, 28) и од истог In epist. I. ad Cor. Hom. 28 (Migne, Patr. gr. T. 61, 233).

ћивали свакодневно, а у 6. столећу причешћивао се народ бар сваке недеље.

Касније слаби ревност хришћана у овом погледу још више, тако да црквене старешине каснијих времена сматраху за по-тробно да редуцирају дужност причешћивања на веће временске размаке. Тако Симеон Солунски († 1429) пише: „Нико од оних који се боје и љубе Бога, нека не пропусти да прође више од 40 дана, но нека што је могуће пре приступи причешћу Христа, ако је могуће и сваке недеље, нарочито стари и болесни“¹. Нај-после је у Православном Исповедању одређено, да четири пута преко године исповедамо своје грехе, и према томе да се четири пута и причестимо... А они који су у моралу и св. животу напреднији, нека исповедају грехе и сваког месеца. Обични хришћани су дужни бар једанпут годишње да исповеде грехе и то у време св. четрдесетнице. А болни треба да што пре очисте своју савест исповешћу и св. причешћем². Ово правило је данас обавезно за све хришћане. Време св. четрдесетнице је одређено за примање св. тајне покајање и причешћа као апсолутно обавезно, јер ово је време кајања, чишћења грехова и спремања за достојно слављење Ускрса. Пошто је Господ пре Пасхе дао ученицима своје тело и крв и заповедио им да то чине у његов спомен, то и ми у ово време треба да једемо тело и пијемо крв јагњета, које је узело на себе грехе света. У евхаристији се даље слави смрт Христова и она је недељива од жртве смрти Христове, зато и верни треба да узму учешћа при трпези св. евхаристије макар онда, када се слави жртва смрти Христове на крсту. Најпосле Ускрс је централни празник целе црквене године, када цело хришћанство треба да се духовно обнови, а ово се оствараја достојним примањем св. тајне³.

Свештеник је дужан пазити да то, да сви верни поверени

¹ Symeonis Thessalonicensis, De sacro ordine sepulturae cap. 360. (Migne, Patr. gr. T. 155, 672).

² Део I., одг. на 90. пит. Испор. и 13. прав. I. вас. синода.

³ Види још о времену причешћа у «старој хришћанској цркви код G. Rauschen, Eucharistie u. Bussakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche, 130-146, као и ова дела: Jak. Hoffmann, Geschichte der Leienkommunion bis zum Tridentinum, Speyer 1891. Högl, Über den oftmaligen Empfang der heil. Kommunion in alten Zeiten (Teol.-prakt. Quartalschrift, Linz 1898, 846-855. Bastien O. S. B., De frequenti cotidianaque communione, Rom 1907. Испор. и Thalhofer-Eisenhofer, Handbuch der kath. Liturgik, 1912, II, 344-346.

његову пастирству изврше ову дужност. Зато треба у почетку св. четрдесетнице да вернима са нагласком објави ову дужност и црквену заповест, и да их спреми за достојно примање ове св. тајне.

Према томе апсолутна је дужност сваког хришћанина да се причести у време четрдесетнице, а болни треба да се причесте у болести. У погледу другог времена за примање св. евхаристије треба имати на уму ово: Често причешћивање је само по себи веома добра и спасносна ствар: Но није све што је само по себи добро, уједно и спасносно у сваким приликама. Тако и често причешћивање, иако је само по себи веома спасносно, не може се препоручити у свима приликама и не допушта се уопће, но при овоме треба одмеравати што црква хоће, наиме морално стање и диспозицију причасника, с којом прима св. причешће. У пастирској пракси свештеник треба да ради на томе, да верни поверили његову пастирству дођу до уверења о великој користи причешћивања, и да им препоручи што чешће примање св. причешћа са највећом енергијом. Нарочито треба свештеник да препоручује св. причешће онима, који су у тешком искушењу и који озбиљно желе да се ослободе греха, од којих не могу или им је тешко да се ослободе без нарочите божанске помоћи. Честом причешћу треба да припушта свештеник оне верне, који се чувају од сваког тешког греха, који теже истинитом савршенству, који не пропуштају да се спремају за св. причешће према црквеним прописима и чијем причешћу нема запреке. А још чешћем причешћу, наиме сваког месеца треба припуштати оне верне који уистину живе побожним животом, који се чувају чак од оног греха, у који човек лако пада, и који из све душе желе да се сједине са Христом у св. причешћу.

У православној цркви причешћују се Хришћани како клирици тако и лајици под оба вида хлеба и вина. Здрави се причешћују на св. литургији после речи: *Го стрάхомъ Бжїмъ и вѣрою приступнѣ*, а болни се причешћују и осим литургије по потреби.

Чин причешћа болних.

У требнику нема чина евхаристије, но он се налази у службенику, и о св. евхаристији смо већ говорили у првом одељку другог дела литургике. У требнику имамо само чин при-

чешћивања болних под насловом: „Чињ ёгда слѹчјтсѧ вскѹпъ велимъ болњомъ дати причастїє“. Када је човек у тешкој болести и не може да иде у цркву ради причешћа, то се он причешћује код куће нарочитим частицама за болне, које се чувају у храму, у олтару, на чинском престолу у дарохранилиници, и које се доносе болном у дароносици.

Стара црква није знала за нарочити чин који се врши при причешћу болних. Грчка црква до Симеона Солунског († 1429) није имала овај чин, јер када га је Гаврило Пентапольски упитао: „како треба причешћивати болне који не могу да дођу у цркву“, Симеон одговарајући на ово питање не говори о каквом посебном чину причешћа болних, но само каже: „Јереј треба да има св. даре... и ако ко жели да се причести, (јереј) не треба да их узме под пазухо и да иде... но треба да положи божанствену частицу, која се налази у путиру, у ковчежић, као што су чинили у старини, и тако треба чинити не само мирским јерејима, но и монасима, који живе у манастиру“. Па ни савремени Грци не знају за нарочити литургички чин причешћа болних. Но место целог чина у грчком евхологију имамо само једну молитву: Гди ѕже нашъ, Петрови... под насловом 'Επὶ μετανοούντων. Остале молитве имамо само у рускословенском чину. У српкословенским рукописним и штампаним евхологијима нема такође овога чина, као ни код Грка. Он је постао у руској цркви у половини 12. столећа, а дотле га нема ни тамо у рукописним богослужбеним књигама. Постао је овако. Неки монах Кирик, познат у историји руског црквеног права, обратио се новгородском еп. Нифонту са питањем: како треба давати причешће болнима, и шта треба појати, ако се догоди у брзини (т. ј. ако је болесник у опасности да умре)? И Кирик је добио овај одговор: „Благословенъ Христосъ Божъ нашъ, Преславата Тронце, Отче нашъ, Екстремо во ѡединаго Бога..., Ечери твоен..., Царю небесный..., Господи помилуй 40 пута, молитва причешћа, и тако даје св. даре, затим водице“. Овде је почетак руског чина св. причешћа болних. Од XII. столећа до 1687. год. имамо у рукописима и штампаним књигама разне варијанте овога чина, и Петар Могила унео је у свој требник чин причешћа болних, који је био у употреби на југозападу у Русији до 1687. год. Када су Русији исправљени требници при исправци богослужбених књига, од 1687. године до данас имамо у руским требницима исти чин, који се од тога времена обавезно врши

по целој Русији, и штампа се у великом и малом требнику. Са руским богослужбеним књигама, ушао је овај чин и у српску цркву¹.

Св. дари за болне данас се обично спремају на велики четвртак (дан установљења евхаристије), но могу бити спремљени и у друго време, на пр. сваке недеље. Када свештеник хоће да спреми св. тајне за болне, то он узима на литургији још један агнец као и за литургију преосвећених дарова. Затим после освећења дарова на литургији, положивши св. агнец на антиминску губу, напаја га животворном крвљу над св. чашом помало из жлице, с великим пажњом и вештином, да не би сувише премочио св. агнец и да неби из њега текла св. крв. (Службеник: *Извѣстїе ѿчитељноє, какѡ хранити б҃жесткенныѧ тайны болѣнїхъ рѣди стр. фѣк.*). Потом се св. агнец обично оставља у кивот до kraja литургије. Када се сврши литургија, свештеник узима св. агнец из кивота и суши га овако: Развија антиминс, положе на њега св. агнец на дискосу, окади га око, учини поклон, и с побожношћу дроби га св. копљем на мале частице (*Извѣст. ѿчит.*). После раздробљења св. агнца, узима чист камен као плоча, или цреп, и међе га на антиминс, и на камен међе нов чист суд са горућим угљем. Потом се поклони како треба, узме св. дискос са раздробљеним божанским тајнама и међе га, или држи над судом са горућим угљем, просушујући полако св. даре и преврћући их св. копљем, да не би прегорели². Када се загреје св. дискос, снима га и међе на антиминс или покровац, да се не испале св. тајне. Када се мало охлади, опет се дискос међе на сасуд с угљем. Тако се продолжује све док се не сасуше св. дари. А сухе даре положе свештеник са сваком пажњом у свети кивот, и покривши положе кивот на своје место, и учинивши потребан поклон, савије опет антиминс (*Извѣстије учитељноје*). Ако је кивот златан или сребрн, но са позлатом изнутра, то се у њега св. дари положу без подложене хартије. А ако је кивот сребрн, и не позлаћен изнутра, или од олова, то се у њега положе чиста хартија и на њу се положу божанствене тајне. Овако се спремају часни

¹ Види опширније о овом: И. Алмазовъ, Тайная исповѣдь, II., 25—102.

² Може се сушити и тако, да се дискос са частицама метне на већма загрејан цреп или камену чисту плочу, и да се дискос загрева од црепа и тако да се суше св. частице.

дарови у храмовима где се не служи св. литургија сваки дан. А где се сваки дан свршава св. литургија (у великим градовима и у манастирима), тамо се не морају сушити св. частице, и не треба спремати два агнеца, но се само део агнеша натопљен св. крвљу оставља до сутра дан, и чува се у случају причешћа болесника. И тако се чини сваки дан. Свештеник је дужан да често с побожношћу прегледа св. частице да нису чиме повређене. За ношење св. дарова у домове болнима, прави се т. зв. дароносцица од злата, сребра и другог метала. У њој се праве два одељења, У једном је ковчежић са поклопцем за св. даре, а у другом је жлица и мали путир. Осим ова два главна одељења, у дароносцици се прави мало места за истиралну губу за св. чашу. Дароносцица се увија у покровац и положе у неку торбицу, коју свештеник носи на прсима. За време ношења св. дарова свештеник не треба да ступа ни с ким у какав разговор, и са св. дарима не сврће свештеник у приватне домове, но иде право из цркве у дом болесника и одатле опет у цркву. Овом приликом свештеник понесе и крст.

Када свештеник дође у дом к болеснику, меће на покривен сто покровац, положе на њега дароносцицу и клања се св. дарима. Затим облачи епитрахиљ и наруквице, узима частицу св. тајана и положе је у путир, у који улива мало вина, да би се болесник могао лако причестити св. частицом. После возгласа: Благословен је Господ наш... јереј говори трисвето, Оченаш, Господ помилуј 12 пута, Примијте поклонима (трипут), Ехер је... Ечери твоја тајна..., Слава: Џе је небесни, и њеник је богородичан, и три молитве. Ове молитве су скраћено последовање к св. причешћу, јер прва молитва: Кадо Господ је Христ је наш, једије јмехај... је скоро дословно 5. молитва из последовања к св. причешћу, која се приписује св. Јовану Дамаскину, а друга молитва: Господ, веома, јако иже... састављена је на основу 2. и 9. молитве из последовања к св. причешћу, које се приписује св. Јовану Златоустом. После ових молитава пише у требнику: „и ако се болни пре овога исповедио, то се одмах причешћује св. тајнама“. Наиме, ако није опасност да ће болни убрзо умрети, то се пре чина причешћа болних болесник исповеди пуним чином тајне исповести, и у том случају не исповеда се у чину причешћа болних после споменуте три молитве. „Иначе (т. ј. ако се болни није исповедио пре чина причешћа болних), заповеда свештеник присутним да мало одступе (т. ј. изиђу из

собе), и он пита болесника за разне и разноврсне грехе, пазећи да ништа не буде затајено или због стида неисповеђено, и тада свештеник после исповести говори молитву: „Гđи Бје наša, Пётрòви и блѧднѝцъ...“ којом се не разрешавају греси, и која одговара молитви: „Гđи Бје спасења рабоја твојих...“ у пуном чину тајне покајања¹. После ове молитве свештеник разрешава од грехове онога који се каје, говорећи разрешне речи тајне покајања: „Гđи је Бје наša Јиса Хртосъ...“, која се не штампа у чину причешћа болних. Болеснике треба исповедати насамо, а причешћивати се може и пред другима. Пре причешћа болесника говори свештеник: Бје је Гђи... Кећери твоја... и Да не въ сведи..., а при самом причешћу болесника говори свештеник: „Причајајте се раби Бјеји...“. После причешћа говори свештеник: „Нынѣ ћошвиши раба твојега вѣлко...“, три свето, Оченаш, тропар дана, богоординан и отпуст тога дана.

Света тајна покајања².

Човек се у бањи поновног рађања — крштењу чисти од свију грехова, али ипак није слободан од последица греха, јер и после крштења поново може да греши и уистину и греши. Зато је Господ Спаситељ установио у цркви тајну покајања (Јов. 20, 20—23), којом се човек чисти од грехова учињених иза крштења, и покајање је за грешнике после крштења друго

¹ А л м а з о въ, ibid. износи да је ова молитва у старини била доиста цроштална и разрешна молитва.

² Литература: Binterim, Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christ-katholischen Kirche, Bd. V, 2 Th. Endres, Das Sakrament des Busse, geschichtlich dargestellt, Aachen, 1847. Анонимъ, Объ устной исповѣди. Христ. Чен. 1854, I, 39.; , Церковное запрещение и разрѣшеніе, Правосл. Соб. 1860, III, 367. Frank, Die Bussdisziplin der Kirche von den Apostelzeiten bis zum 7. Jahrhundert, Mainz, 1867. Kinkel, Die Beicht in den ersten christlichen Jahrhunderten, Mainz, 1879. Funk, Busse u Kraus, Realencyklopädie I, 179. А. И. Алмазовъ, Тайная исповѣнь въ православной восточной церкви. Т. I—III. Одесса, 1894. Funk, Die Bussstationen im christlichen Altertum, Kirchengeschichtl. Abhandl. I (1897) 182—209. Holl, Enthusiasmus und Bussgewalt, Leipzig, 1898. Н. Суворовъ, Къ вопросу о тайной исповѣди и о духовникахъ въ восточной церкви. 1902. Р. А. Kirsch, Zur Geschichte der katholischen Beicht, Würzburg, 1902. Vacandard, La confession sacramentelle dans l'église primitive, Paris 1903. С. И. Смирновъ, Исповѣнь мирянъ предъ старцами, Богосл. Вѣстникъ 1905, III, 1—39. С. Смирновъ, Духовный отецъ въ древней восточной церкви, Серг. Пос. 1906. С. И. Суворовъ, Кто совершає таинство покаяния въ древней церкви? Бог. Вѣстн. 1906, I, 469, 607; II, 1. Rauschen,

крштење¹. Покаяње као тајна је такова свештена радња, у којој свештеник цркве силом Светога Духа отпушта и разрешава хришћанина од грехова, које је он учинио после крштења, а које грехе каје и исповеда, тако да се хришћанин изнова чисти и посвећује исто тако, као да је изишао из воде крштења².

Видљива страна покаяња.

Као и из осталих тајана, тако и код покаяња треба разликовати: 1) исповедање грехова, који се сматрају као материја покаяња; 2) речи, које се изговарају при вршењу ове тајне и 3) саму радњу. У покаяњу хришћанин исповеда пред свештеником грехе учињене иза крштења. Речи које се изговарају при вршењу тајне покаяња и које свештеник изговара при разрешавању грехова јесу ове: „Гđь ѿ Бѣз нашъ Йисъ Христосъ, блгодатио ѿ федротами своегѡ члвѣкољубїја, да проститъ ти, чадо (име), вѣлъ согрѣшенија твоѧ: ѿ азъ недостойный ѡерей, властю єгѡ миѣ дѣнною, проциаю ѿ разгрѣшиаю тѧ ѿ вѣкъ грѣхъвѣ твоихъ, во имѧ Оца, ѿ Свѧтии, ѿ сѣагѡ Духа, амѣни“. Радња која се врши при изговарању ових речи јесте полагање руку на главу покаяјника и благослов у знаку крста код изговарања последњих речи наведене разрешне формуле.

Извршилац св. тајне покаяња.

Извршилац св. тајне покаяња је православни свештеник, епископ или презвитер. Ипак презвитери врше ову тајну само дозволом епископа³. У старој цркви имали су ову власт само они презвитери, који су примили од архијереја дијецезана грамату, т. зв. духовници са формалним декретом. Свештеник са

Eucharistie und Bussakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche, Freib. 1910. E. Schwartz, Bussstufen und Katechumenatsklassen, Strassburg, 1911. (Schriften der wiss. Gesellschaft in Strassburg 7. Heft). Schmitt, Gegenwärtiger Stand der Forschung über Busse, Beichte und Beichtsiegel, Pastor bonus 25 (1912) 35—41. P. Bertrand Kurtschein O. F. M., Das Beichtsiegel in seiner geschichtlichen Entwicklung, Freib. i. Br. 1912. Joseph Hörmann, Untersuchungen zur griechischen Leienbeicht, Donanwörth, 1913. С. И. Смирновъ, Исповѣдь землѣ. Богосл. Вѣсти. 1914, 501—538.

¹ **Ѳѹкѣциїнїе** у чину испоредања деце.

² Испор. Макарије-Шевић, Прав. догм. богословије, II, 269.. Испор. и Прав. Испов. одг. на пит. 112. део I.

³ Испор. 6. и 7. канон картагинског синода.

Пред чином исповести у требнику имамо кратко упутство свештенику — духовнику, какав мора да буде, да би био до стоян духовничке дужности.

Исповеђено у тајни покајања остаје за увек тајна, и свештеник не сме никада и ни у ком случају да открије онога што му је у исповеди неко казао (*sigillum confessionis*). Па не само речима, него ни каквим знацима не сме указати на исповеђено, иначе потпада најоштријој казни. Тајна исповести обvezna je и за оне, који су каквим било случајем дознали за туђе грехе.

³ Види 132. прав. картаг. синоца и тумачење, на њега, код Еп. Никодима Правила, II, 257, у 8, и 120, правило № 100, оној да свештеник отвори грех, што нико не може да отвори, и да отвори грех свакома који има грех, а сваки који има грешник на исповеди каже? Истина, I, 270.

Субјекат тајне покајања.

Субјекат покајања је само православни хришћанин¹, који после потпуног очишћења својих грехова у крштењу, изнова греши и треба ново средство за очишћење своје савести. Од онога који приступа овој тајни тражи се као и од субјекта св. евхаристије извршење извесних услова, које доказује да ли је неко способан и достојан да прими св. тајну покајања.

У погледу *способности* тражи се од оног ко приступа покајању да је постигао такову духовну зрелост, да може да разликује добра дела од злих, да је при здраву разуму или да није сасвим без разума, и да је најпосле познат са истинама хришћанске вере. Узраст, од кога је дужан сваки православни хришћанин да приступа у извесном року св. тајни покајања није јасно и једногласно одређен у канонском законодавству православне цркве. У овом питању имамо да наведемо 48. одговор Теодора Валсамона на питање Марка патријарха Александријског: „По законима преступи малолетних се праштају. Малолетнима се мушки сматрају до 14 година, а женске до 12. Према томе рећиће неко, да само после овога узраста, када они одговарају за своје преступе и постају способни за блуд и друге грехе, настаје за њих време приступања исповести. Но на основу праксе и многих саборских одредаба у делима ове врсте, ја сам тога мишљења, да малолетност мушких и женских треба исправити и да треба да се освећују исповешћу већ после шесте године“². Јован епископ китарски на четврто питање Константина Кавасиле каже да мушки треба да исповедају духовнику грехе после 14 година а женске после 12³. Као мерило од када се почиње да греши, узима се обично пубертет. У савременој руској пракси мушки и женске приступају тајни исповести од 7 година. Према 18. правилу Тимотија Александријског Бог суди једне грехе човека од десетогодишње доби, а друге од касније доби.

У погледу *достојности* траже се од онога који хоће да добије опроштај грехова ови услови:

1) Онај који се каје, мора осећати кајање за учињене

¹ Прав. Испов Део I, одг. на 113. питање.

² Σύνταγμα κανόνων, ed. Ράλλη (1854), T. IV., σελ. 484—485.

³ А. Павловъ, Номоканонъ при большомъ требникѣ, стр. 164—165.

грехе, које је у том, да је човек тужан и утучен због учињених грехова, и да озбиљно и одлучно хоће да се даље чува од грехова и да поправи свој живот. Кајање је савршено и несавршено. Савршено кајање је туга, која се рађа из осећаја љубави према Богу, уколико је неко увредио Бога, који је највише и љубави најдостојније добро; несавршено кајање потиче из страха и наде. Кајање које потиче из љубави према Богу, доноси грешнику потпуну милост Божју и опроштај грехова (Лук 7, 48; I. Петр. 4, 8); но и кајање из страха и наде довољно је за ваљаност тајне, само у овој нади треба да је нада на милост Божју кроз Исуса Христа, и да се оснива на вери у Исуса Христа, који нас је својом смрћу на крсту измирио с Богом и који је наш највећи свештеник, те према томе и може спасити оне који кроз њега долазе Богу (Јевр. 7, 25). Исто тако треба да је кајање опће, т. ј. да се протеже на све грехе, затим да је чврсто и непољуљано, наиме да је грешник одлучио да не учини грех ни из страха од зла, ни из наде на добро; и најпосле кајање треба да је активно, наиме да је грешник одлучио не само да се чува од грехова, но да употребљава и средства против греха.

2. Онај који се каје треба да исповеди своје грехе пред свештеником, јер свештеник не може да везује или разрешава, ако не зна шта има да веже или разреши. Исповест треба да је:

а) поштуна, наиме покаяник је дужан да открије код исповести све грехе учињене иза крштења, и то с обзиром на њиво својство, број и околности. Од потпуне исповести чини се изузетак са: глухима, глухонемима и са онима који говоре страним језиком; са болесницима који не могу говорити или који су изгубили свест, или који су после једног исповеђеног греха почели да умиру. Овамо се убрајају и они, који не могу због старости да се сете појединих грехова. Најпосле чини се изузетак са оним болесницима, поред којих свештеник не може стојати без опасности од заразе. Други мотиви, као множина грехова или какав важан интерес свештенника не могу бити благословен и оправдан узрок, из кога се скраћује исповест и да се свештеник задовољава са непотпуном исповешћу.

б) Искрена је исповест, када покаяник не таји истине и када говори истину, када не исповеда грехе које није учинио, када не умањава своје грехе и погрешке и не прећуткује неке околности, које карактеришу морално стање грешника, на пр.

даним уједрењем чијен првоставотије подаваници, дају је рече-
давају грешку да ће у свим има прилику да грешити. дај Написан
богатији исповедни трактат да је тајни, [у]смена, **православнину и**
исповедници обожавају. Када ми се касније је тут, који је као
изи В) **Покажиши треба да изврши канон т. зв. епитимију** (ако
ејкад који је свештеник при исповести, налаже покаянку преко
тежких извештајних према ставу његове савети, да се
влохи у погледу дужности православног хришћанина да приђута
свијајни покаянца ваки све оно што смозивали: времену
примања дес. евхаристија код њега. У причешћије јер је исповест
деса! Извесна пред њима причешћем је објављена једнатац
линију нераскидној вези, ви исповест без причешћа сматра се
без избора, а причешће фаза исповести немогујим! Да ли је искон
векст је обавезна? Пред причешћем? Да исконеја немамо никакве
сведочбе об томе да је може грађени тиме, што су први
хришћани ишли у сваке неделе на богослужење и причешћивали
се и пропојију њихови прилици беви и новости, јер имамо пример да
су хришћани учили свето причешће идући на далеке путеве
и у пустиње и поред фреји Сву Писман (И. Корх. II, 28—29) да сваки
хришћани пре евхаристије има да искушава себе. Од IV. стог
лека исконејамо сведочбе да је исповест обавезна пре при-
чешћа, чврсто се и даље причешће је иницијатива без исповести, што
је и идна сај морују у грчкој цркви. У арфуској српској цркви
деса! је једно без другог немогује замислити, осим под спаро-
хијским очигледом, који становицију тупају сва причешћа и чеји
се причешћују обе исповести. У Извештију учитељном у служб
бену очигледи у њему погледу обвохудају јакоја (свештеника)
савест откривају да смртни грешак се не суди литеурисати
док себи не очисти од тога грешка. И усменом исповешћу пред
дужбеним још дајако из време самог служења божанскеји
турмије јереј дојеје себи и познајеје у смртној греху са
искамодуји, да се што брже исповедиши и скриви
и вијуји погледу обавезе исповести у извесним роковима нејма
лизимо! да X. столеја никакова законодавства, и можемо
слити да је исповест уопће препоручивана у дане четрдесет
нице, и тај исповедају се у почетку четрдесетнице, а причешћа
нијало се најкрају четрдесетнице. Све до 17. јула немамо
сведочабару овоме! Код Грка Христифор Ангел пише в 19. јулу
овоме: **Благородни Грци имају обичај да се причешћују**
један пут, или двапут, или тро пут или четири пута (свакако у

постове²) у години, при чemu прво исповедe грехе свомe духовнoм, ону и "свештенику"; Касније код Грка био је обицаја да сваки хришћанин треба јодише да се исповеди четири пута: данас (се у Греци отицемују или хеданут, за време четрдесетнице) или двадесет (ускроње га или гробљенског посда) подишиће. Код Руса, па према томе и код нас, развио се у XVII. столећу поглед да се годишње треба четири пута исповедити, што налаже и четврта црквена заповест, "наиме да имамо шетири пута у години исповедити све же грехе пред свештеником, а онако који су пребожни и сваки месец". Обичаји тако јудијски мајор, једанпут годишње³. Свештеници код Грка гаје радијем евидочанству, ће одбок ведали су је шетири путашум години, па према каснијој пракси сваких четрдесет дана по месецу једанпут. Код Руса свечите исповеди се исповедају четири пута годишње, и то уједно и да потоје "како и вѣдѣти" до И. (С. - 1. б. док I.). "како и вѣдѣти" от Покажана дисциплина у православной цркви од најстаријих времена до данас.

³ Прав. Испов. I. део, олг. на 90. питању, епдим) § 111 тога по

прекоре и изразио је чуђење, да она није искључила оваког човека из своје заједнице. „Чује се међу вама блуд, и (то) та-кав блуд, какав се не чује ни међу незнабошцима, да неко има очеву жену. И ви сте се узохолили, место боље да плачете (тужите) и да се из ваше средине уклони који је учинио такво дело? А ја, ако и нисам с вами телом, а свама сам духом, већ сам осудио као да сам с вами онога који је ово учинио: у име Господа нашега Исуса, пошто се састанете и мој дух, силом Господа нашега Исуса Христа предати таковога сатани да се тело изможди, а да се дух спасе у дан Господа нашег Исуса Христа... не знате ли да мали квасац ускисне све тесто?... А сада сам вам писао, да се не мешате, ако би неко, који се зове брат, био блудник, или користољубац, или служитељ идола, или опадач, или пијаница, или грабљивац; са таквим не треба ни јести“. (I Кор. 5, 1–12). Да под „предати сатани“ апостол разуме искључење из хришћанске заједнице, нема сумње, а то се јасно види и из речи 13. стиха (*ibid.*): „избаците неваљалог од вас самих“ т. ј. из ваше средине.

Ово је била процедура прописана од Исуса Христа и апостола са грешницима у цркви који нису хтели да се поправе. А како се поступало са оним грешницима, који се исправљаху и који су тражили да им се опрости грех и да се опет сједине с црквом? И једни и други имали су у духу Христова закона, као и пре крштења да изврше заповест. „Покажте се... родите род достојан покајања“ (Мат. 3, 2.8; Дел. 2, 38). Имали су дакле да се очисте од греха и да се врате чистом животу, од кога су одступили.

А начин манифестовања овог покајања, које заузима место крштења, показује сада горе наведено мишљење св. апостола Павла о грешнику из Коринта. Св. апостол Павле предаје овога грешника сатани „*ко њемождени є плоти*“, да би се дух спасао у дан Господа Исуса Христа, наиме он га искључује из хришћанске заједнице и дозвољава му духовно и телесно вежбање покајања као средство и доказ поправљања, давши му тако наде на опроштај и примање у хришћанску заједницу¹. Затим грешник

¹ Испор. *Originis In Leviticum Hom. 5.* (Migne, Patr. gr. T. 12, 426); *Paciani Epist. 3. ad Sympronianum Novatianum* п. 18 (Migne, Patr. lat. T. 13, 1075); *Augustini, Contra epistolam Parmenianum lib. III. cap. 1* (Migne, Patr. lat. T. 43, 83) и *Joannis Chrysostomi, In epist. I. ad Cor. Hom. 15* п 2 (Migne, Patr. gr. T. 44, 123).

има да осећа јако жаљење за свој грех, који се манифестијује у спољашњим делима кајања и зато и добија опроштај (II Кор. 2, 6. · Оваки поступак са једним јавним грешником, наиме одлучење ἀφορισμός, ἀφόρισις, одлучење на извесно време од сваке литургичке радње; од св. тајана и св. евхаристије, или одлучење од цркве, и према томе од свију богослужења, и потом примање грешника у цркву после учињеног покажања и после поправљања, постаје правило и норма за следеће векове.

У цеој цркви хришћанске ствари постојала је јавна покажна дисциплина, коју је водио епископ. Он је одлучивао о припуштању к показању, одређивао је време кајања и примање грешника у црквену заједницу¹. Функције епископа у погледу грешника на истоку, пренесене су у IV. столећу на свештенике који се зваху презвитери над кајањем, πρεσβύτερος ὁ ἐπὶ τῆς μετανοίας², ἐπὶ τῶν μετανοούντων, који су укинути 391. године од патријарха Нектарија у Цариграду. Када су установљени ови презвитери не зна се³.

Средином III. столећа развија се још више покажна установа цркве услед извесних догађаја у овој. За време цара Дејкаја Трајана 249. године подиже се жестоко гонење против хришћана, у којем многи отпадоше од цркве и поклонише се идолима. Када су пресгала гонења, тражили су отпали поново примање у хришћанску заједницу. Епископи разних цркава по примеру својих претходника, примаху отпале опет у црквену заједницу и припуштаху св. причешћу оне, који кајаху своје грехе и који испунише време кајања. Али се у афричкој цркви образовала једна противна странка, на челу које беше картагински презвитер Новат, који је тврдио, да отпале од вере не треба поново примати у црквену заједницу. Св. Кипријан имао је у Картагини и у цеој Африци тако велики углед, да Новат заједно са својом странком није имао успеха са својим мишљењем против праксе, које су се држали Кипријан и остали епископи. Он оде у Рим и нађе овде римског свештеника Новацијана, који се удружи са Новатом, стави се против ново-

¹ Испор. 30. прав. картаг. синода.

² Испор. Socrates, Hist. eccl. V, 19. (Migne, Patr. gr. T. 67, 613); Sozomenos, Hist. eccl. VII, 16 (Migne, Patr. gr. T. 67, 1460). Rauschen, Jahrbücher der christl. Kirche unter Kaiser Theodosius (1897) 537.

³ Испор. Rauschen, Eucharistie und Bussakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche, 181 и сл.

¹ Cipriani Epist. ad Antonianum, (*Migne*, Patr. lat. T. 3, 791).
² Испор. Суриані Epist. synodica (54) ad Cornelium papam, de pace lapsis danda (*Migne*, Patr. lat. T. 3, 880—882).

деју св. Петар патријарх Александријски, св. Василије Велики, св. Григорије Ниски, затим синоди анкирски, неокесаријски и никејски. Према овим канонима осуђује се грешник на јавно покајање само за тешке грехе, и то за идололатрију, убиство и безбоштво, а уз ова три главна греха прибрајавају се и нарочите врсте њихове, као чаролије, чарање, уморство, содомија, полигамија и тд. Мањи тако бресци треба да се чисте молитвама, постом, милостињом и другим добрим делима без јавног кајања. За теже грехе се одређује извесно време за време кога јавни кајници чине јавно кајање.

Тако св. Василије одређује за хотимично убиство 20 година кајања (кан. 56.), за нехотично 10 година (57. кан.) за предубуду 15 година (кан. 58.), за блуд 7 година (59. кан.) за крађу 2 године (61. кан.) за содомију 15 година (62. кан.) за прекршај клетве 10 година (64. кан.), за насиљни прекршај клетве 6 година (82. кан.), за врачање 20 година (66. кан.) за одрицање од Христа треба да грешник оплакује све време свога живота (73. кан.).

Осим одлуке о времену одлучења и кајања, деде се ног кајници од Декијева гоњења на разне класе или степене стапаје. Први пут помажемо за поделу грешника на класе од Григорија Чудотворца (+270), а крајем IV. столећа ишчесала је нова подела, јер касније је не спомињу ни канони синодалних бржака литература! Ових степена беше четири: они који су имали првоступак (fleus) 2. који следеју, склоност (anomia) 3. палија (palijia) 4. subfractio и 4. tonitkoji, заједно стоји споредни consistentia. Једак је нешто ве знатном итеби ондесе је општији, а највећи је првога ступена, плачући, првокупајући, умртвљујући, flentes, беху искућени из склопова верних и од литургије. Ван црквених врата, у спољашњем дворишту, тамо где су верни улавили, имали су они у покајничким одећама, кренеши јавно да исповедају своје грехе, да их оплакују, и плачући да модељају који су улавили учинак, да посредују код епископа и опљаче за њихово припуштање и покајање. Понито су неки од њих покајници дежали ван врата првога улаза, који су водили у стварен притвор и беху изложени хладном времену, јер се према томе звани ови покајници и хемохустес или хемеобрујори hemaptes. Овај први степен покајника спомиње се тек у V.

¹ Види Fünf Bussstationen im christl. Alterthum, Kirchengeschichtl. Kürschnerei, moesken omeg викијијског хришћанског иконостаса (види Abriptol, I, 20).

столећу код св. Василија) беше само припремни стадиј за покајање, у коме су грешници морали молити да се припусте кајању и потом их је црква примала на покајање, уписивани су у списак и имали су да проведу извесно време у овом степену.

Други степен покајника беху слушачи, ἀκροάμενοι, *audientes*. Они су припуштани литургичким скуповима, но имали су засебно место у цркви, наиме стојали су иза катихумена. Они су узимали учешћа у поучном делу богослужења, појању псалмама, библијском читању и проповеди, а после свршетка проповеди морали су изиђи из цркве.

Са *трећим степеном* почињало је само покајање. Овај степен покајања звао се γονυκλυσία, *genuflexio*, клечање, или ὑπόπτωσις, *substratio*, падање, и на овај степен се односе многи прописи, који се тичу покајања. Покаяници трећега степена т.зв. γονυκλίνοντες, *genuflectentes*, или ὑποπτώντες, пали, узимаху учешћа у вежбању која се тражаху од истинитог и достојног кајања, и заузимаху у цркви место пред слушачима, од унутрашњег пронаоса до амвона, узевши овде учешћа на литургији оглашених. Када се свршила литургија оглашених, и пошто су изшли оглашени и слушачи из цркве, падали су на колена, и епископ се заједно са клиром приближио к њима, налагao им је руке на главу, читao је молитву над њима, дао им је потребан канон и благословио их је. Ово полагање руку означава се у кононима изразом: нека дођу под руку. Тако 19. канон лаодикијског синода, који прописује ову свечану церемонију на литургији, каже: „После проповеди епископа, морају се најпре засебно читати молитве за оглашене; када оглашени изиђу, нека се чита молитва за оне који се кају; кад и ови, пошто се руке на њих положе, изиђу, тада нека се читају за верне три молитве...“.

Четврти степен био је степен оних који су стојали Покаяници овога степена, συστάμενοι, συστάντες, *consistentes*, нису се делили из цркве као оглашени и покаяници осталих степена, но су стојали у цркви заједно са вернима и молили су се заједно са њима за време целога богослужења, узевши учешћа на целој литургији. Ова предност покајника четвртог степена беше позната под именом: учешће на молитви, а њихова је казна била у томе, што нису били припуштани св. причешћу.

У неким канонима (11 I. васељ. синода и 5. анкирског синода) се наводи казна ових покајника само изразом: одлучење-

од приноса, осим приноса, χορὶς προσφορᾶς, а под овим се разуме одлучење од св. причешћа, јер су у старој цркви само они имали право да приносе на олтар дарове, којима је било дозвољено да приме св. тело и крв Спаситељеву. Покажници овога стадија примаху на крају времена прописаног за бављење у њему последње полагање руку и тада се припуштаху потпуној заједници¹, т. ј. примању тела и крви Христове.

Епископ је имао власт да са свима овима унеколико одступи од изложеног реда, а ово је могао да учини с обзиром на извесне личне особине покажника, на начин њихова пређашњег живота, на добро владање или друге какве важне узроке, скраћујући време одређено за кајање или прелазећи један или више степена кајања, или чинећи какве друге олакшице². Са бављењем покажника у појединим степенима покажања ишао је пост, милостиња, молитва, бдење и одрицање разне врсте.

На црквено кајање беху обавезни сви грешници са тешким гресима, и јавни греси кајани су јавно, а тајни главни греси морали су бити саопштени епископу и нису се морали увек кајати јавно. Јавно исповедање греха пред епископом, презвитерима и скупом народа беше правило. Ипак да би се избегло какво веће зло, претходила је јавном исповедању тајна исповест грехова (εξομολόγησις, confessio) пред презвитером, или боље речено тајно саветовање са овим, на коме се грешник тајно оптуживо за свој грех и свештеник је одлучивао да ли да буде још јавна исповест или не. Када су против јавне исповести говорили какви важни разлози, то је свештеник саветовао да се одустане од јавне исповести или ју је забрањивао³.

О томе да је постојала тајна исповест грехова пре јавне, говоре тачно и јасно Тертулијан у својој књизи о покажању⁴, Кипријан у својој 10. епистоли⁵ и у својој књизи о палима⁶, Ориген у првој омилији на пс. 37⁷ и Василије Велики у 34. ка-

¹ Види 4., 9 и 16. канон анкирског синода.

² Види 5., 6. и 7. канон анкирског синода; 12. канон I. васељ. синода; 17. и 84. канон св. Василија Великога.

³ Види 34. кан. св. Василија Великога.

⁴ Tertullian Liber de Poenitentia c. 6. (Migne, Patr. lat. T. 1, 1346).

⁵ Cypriani Epist. 10. ad Martyes et Confessores (Migne, Patr. lat. T. 3, 260).

⁶ Cypriani Liber de Lapsis c. 7. (Migne, Patr. lat. T. 4, 485).

⁷ Origenis Explanatio super psalm. 37. Hom. I. (Migne, Patr. gr. T. 12, 1369).

и тајна је претходила јавној. Исто тако се означава сврха једне и друге врсте исповести. А тајна исповест грехова и препрјавне беше и потребна, и институција јавног покаяња није могла извршити без тајне исповести. Јер, припуштање и покаяњу требало је да се тражи од нирвених старешина и, према тома требало им је закритих за које преступисе тражи покаяње. За тим код свршавања покаяња постојао је принциј на чакон треба да је задовољавајући и према величини грехова. Топсве нијаше могло остварити без тајне исповести грехова. Када је дакле иако тајне исповести грехова имала, следи јаша и јавна, то се без сумње код тајне није давало разрешење грехова, во ово је било, на јавној исповести, подавањем руку и односном молитвом, коју је читар епископ или превратар, посла свршених вежби покаяња.

Да се код покаяња осим исповедања грехова, пропагала велика важност и на остале дедове покаяња, наиме, на кајање за учичене грехе и за извршено канонат, види се из изложеног. Велика важност је додавана и на добровољне исповедање тајних грехова и прешница, које су у други оптуживали и доводили; казнили су је санкције по својевољним донацијама. У ове скриване грехова симбол је укоравано и сметрало, се као несклоност покаяњу. Када вијеваподавајућа исповест грехова из тајне исповести, то је била доволна тајна исповест прехова, познавајући тако противнојавној. Са оваким приватним исповедањем грехова пред свештеником, примај је скаки хришћанина, тајну покаяњај буџејут хтевобиљок, је је пређео епотребуот А) наро-чите исповедах хришћани у греху и пре христијео љиније јавности и истинитим кајањем пре христијеје тражије сејајен ликим нагласком².

Јавном покајању припуштани су грешници само једном у животу. После извршеног покајања свечано примање преодника у прву вртиљску послагањем руку епископа (reconciliatio et confirmation). На истоку ово је бивало на велики пегак. Ови греш-

ници, који поново падају исте грехад ири су учили и друге
нове тешке грехе, а и неу се принешали поново јављајући покажаву.
Они се прихлађу на приватно покажавањи чак и доју до њих
маком ороштај од грехова и прицепнивају се свима. И криву
Спаситељевом случају били покажаници, х юнглу људи који физија
новој висини подсећају, уда се не лише последњег и најбо-
трећег чину након тога, ћоја епанац је и тврдо мтсаропон си-
-ли подани се исклерици у прва три стогодишња државаху јавном
показивању кабијаши, а војници не није још решено. А они
сточене најдасе клемици су за ње бое моралне преступе сућене до-
вани, а именем њима се обузимају право вршења функција и то
на израченији дуже време (сусепзија), или се одлучиваку, а па-
лишаваху се спољашњег свештеничког достојанства и службе,
и постављаху се уред лајака, остајући иначе у потпуности затек-
ници цркве, а не подвртаваху се јавном кајану, да не би били
двапут кајњени за једну исту ствар. Еј Ум бундесопон и чини-
и. За вршење ствари везаних са показивањем беху установљени
нарочити свештеници. У Цариграду се звао оваки свеште-
ник показни свештеник и имао је дужност да грави на владаје-
показника, да их упутиша тачно и вршење је наложено камона,
да воде списаку који су били показнике и време бављења
сваког показника у појединим степенима кајања. Од оних свеш-
теника зависило је продолжење или скраћивање времена показивања.
Они су учили показнике које има да иено веде јавно чини
који су преси, иако и неу били јавно познати, требају да се
јавно кају. Ови свештеници даваху разрешење известних кајањ
грехова и налагаху тајне камоне. Још се он чини да је у вешчу

Види 25. кан. св. апостола; 10. кан. св. Петра Александријског; 32. и 51. кан. св. Василија Великог.

јозним скуповима са другима, а судије и државни чиновници нису знали за кривице исповеђене при јавном покајању, које су повлачиле за собом и цивилне казне. Са примањем хришћанства од Константина Великог мења се ствар. Пошто су многи незнабошки примили хришћанство, не само да су се међу члановима цркве повећали греси, али су и државни чиновници могли из исповести дознати за кривице, које захтевају цивилне казне. Према томе у јавној исповести била је опасност гонења и цивилне казне за исповеђене кривице. Ове околности свакако су одбијале од јавног покајања. И тако се долазило до опшег уверења, да — према приликама које су постојале — јавна исповест више пречи, но што помаже истинито кајање и спасење. Према томе јавне исповести требало је укинути. Уз ово дододго се један скандалозан догађај, о коме прича историк Сократ¹.

Једна госпођа племенита порекла дошла је покајном свештенику и исповедила му је неке грехове, учињене иза крштења. Презвитељ јој је наложио да пости и да се непрестано моли, и да у покајању чини потребне вежбе. Када је ова госпођа дошла на јавну исповест, окривљивала је себе и за друге кривице, наиме исповедила је да ју је један црквени ђакон обешчастио. После ове исповести, ђакон је искључен из цркве. Народ се узбунио не само због овог догађаја, но и због тога што је наносио цркви ругло и срамоту. Пошто су свештеници после тога били изложени разном подсмеху, Еудемон презвитељ цариградске цркве, рођен у Александрији, саветовао је патријарху Нектарију да укине покајне свештенике и да дозволи да свако узме учешћа у овој тајни по својој савести. Само тако ће црква избегти срамоту.

Да би се у будуће избегли слични немили догађаји, укинуо је патријарх Нектарије институт покајних свештеника 391. године и изменио је вршење покајне дисциплине. Патријарх Нектарије, коме су следили сви епископи истока, укинуо је све оно што се односи на спољашњу страну литургичког чина покајања, наиме укинуо је јавно исповедање грехова, покајне свештенике, свечано искључење покајника из цркве после проповеди, строго вршење казни или покајних канона, и т. д. Укинућем покајне дисциплине од Нектарија ипак није сасвим и за сва времена нестало јавног покајања, но је и даље где где постојало.

¹ Испор. Socrates, Hist. ecci. I. V. c. 19. (Migne, Patr. gr. T. 47, 616. и 617.).

Покажни степени су ограничени на стадиј *бүтәнтең* или на одбијање од св. причешћа, заједно са постом, метанисањем, молитвама и другим сличним делима, и од ревности у вршењу ових дела зависило је продужење или скраћивање одлучења од св. причешћа¹. Исто тако они који су били одлучени од св. евхаристије, код речи: *Елицы үгләшеннїи йзыдйт€...* излазили су из цркве и стајали су у нартексу цркве². А јавним грешницима са тешким гресима био је забрањен приступ у цркву.

Вршење покажања прешло је према томе на свештенике, и ови су упозоравали покажнике на епитимије прописане од св. отаца, и налагали епитимије према мери њихових грехова и обvezиваху их на извршење епитимија и остављаху њиховој савести извршење епитимија. Свештеницима беше дозвољено да према приликама ублаже прописане епитимије, што је често било неизбежно.

Св. Јован Златоусти, непосредни наследник патријарха Нектарија препоручује благост према пређашњој процедуре. Он каже: „Ако грешимо, налажући лакше каноне, зар није боље дати рачуне за милосрђе, но за ригорозност? Где је домаћин куће дарежљив, тамо не приличи да је слуга штедљив. Ако је Господ добар, како може да је његов свештеник немилостив“³. — Он указује у много прилика, да се код кајања не узимају у обзир само спољашња дела, да се не узима у обзир толико време, колико озбиљност и ревност унесена у поправљање, и да Бог онима који се кају и исправљају своје грехе опрашта лако и без оклеваша. Благе принципе св. Јована Злагоуста зло су разумевали његови савременици, и давали су његовим непријатељима повода за оптужбе против њега. На синоду држаном 403. године на једном царевом имању поред Халкидона (прὸς τὴν δρῦν) против Златоустога под председништвом Теофила патријарха Александријског, поднесена је и тужба да он заводи грешнике на лажну сигурност, учећи: „Када поново грешиш, кај се опет, и колико год пута згрешиш, дођи к мени и ја ћу те исцелити“.

Сва процедура каснијег вршења покажања у грчкој цркви

¹ У погледу вршења тајне покажања у времену иза патријарха Нектарија види каноне св. Јована Посника са тумачењима код Еп. Никодима, Правила.

² Види 28. и 29. канон св. Никифора Исповедника.

³ Ioannis Chrysostomi In Matthaeum Hom. 42.

изложена је обширојјету покајном номоканону Јована Посника. Он је предање источне цркве приписује покајни номоканон цариградском патријарху Јовану Поснику (582—595).¹ Постников номоканон дошао је до нас у разним редакцијама, од којих ни једна није несумњиво Посникова, иако је она основа свију ових редакција једна иста. Најстаријом редакцијом Посникова номоканона сматра се она која има наслов: Ако ходи као брат епі єхомо хори фурмачи, овога номоканона је поука или руковођство духовницима како треба да примају тајну исповестајних грехова и да налажу на они који се тако кају стара црквена правила о чистим и дугорочним покајањима, која су означена за јавне грешнике. Постни рокови јавних покајања и епитимија у најстаријим правилима нису безусловно одређени, но се могу и смањити (74. прав. св. Василија), то је Посник, имајући у виду да добровољна исповед Вен сама собом сведочи о готовости грешника да се покаји и измири са својом савешћу и Богом, скратио прејашње епитимије на половину и више, а ћео је спољашње припадности кајања: пост, дневна метанија у извесном броју и милостињу. И по старим правилима је добровољно исповедање грехова изазвало снисходљивост².

Поступак на исповести према номоканону Посникову је оваки: Свештеник позбавши покајника да му исповеди грехе, па и оне тајне, пита га за подједине грехе, броју и приликама, испитујући узраст, стање и прилике покајника. Затим му свештеник прописује казну, и то тако, да се јакон испуњује према величини греха и према индивидуалности и околности грешника. Према томе налажу се правила за више дана, месеци или година, а за тешке грехе и до десет, дванаест и више година. Сами пак канони који имају да се изврше у одређеном времену извршују се у посту, метанију, и одлучењу од св. причешћа. Сва пак покајна дисциплина препушта се увијавности свештеника тако, да се он уопште држи прописа св. отаца, ипак с обзиром на снагу, прилике, живот, вољу и склоности покајника, и то тако да се више употребљава благост, него ригоризам.

Постников номоканон имамо у редакцијама X. и XI. столећа. Из X. столећа редакција има наслов Διδασκαλία πατέρων.

¹ Migne, Patr. T. 88, col. 1889—1918. Cfr. also S. Iosipis Chrysostomus, Bk. 35 n. 85.

² 4. прав. св. Григорија Ниског, 34. и 58. правило св. Василија Великог.

τῶν ὀφειλόντων ἔξαγγειλαι τὰ ἴδια ἄμαρτήρατα καὶ περὶ Βασιλείου τοῦ τέκνου τῆς ὑπακοῆς τ. j. Учење отаца о должностима исповедања својих грехова и о Василију чеду послушности¹. Словенски превод X. столећа ПОСНИКОВА НОМОКАНОНА има наслов: Иоана мниха, чада послушанія ученика св. Василія.

Нова покајна система морала се јавити и добити шире развитак после укидања должности покајног презвитера (ό ἐπί τῆς μετανοίας πρεσβύτερος), који је био нарочити делегат епископске власти везивања и дрешења, а чија је должност била: 1. надгледање јавних покајника, т. j. оних који су били предани црквеном покајању по формалном епископском суду за јавне и доказане преступе против закона Божјег; 2. примање тајне исповести од оних који се добровољно кају за своје тајне грехове, и 3. налагање епитимија, које су по предању отаца опредељене у правилима св. Василија Великог и св. Григорија Ниског².

Када су укинути покајни презвитери, ублажени су рокови покајања и јавила се потреба нових епитимијских правила за праксу духовника, на које је прешла тајна исповест од пређашњих покајних презвитера. Наследник Нектарија патријарха на цариградском престолу св. Јован Златоуст исказао је таکве мисли о одношају духовног пастира према грешницима, да је неговештавао нову епоху у историји црквеног покајања, уносећи у дисциплину кајања благост и усрдност кајања и да се цене душевно стање оних који се кају, а не дужина времена кајања. У номоканону Јована Посника дан је образац покајне дисциплине за будуће векове, чији предмет су тајни греси исповеђени на тајној исповести. Посник каже: „Епитимије се дају по снази и вољи оних који их примају, а не по мери њихових грехова. Јер дододи се да је неко који је мало згрешио готов да прими на себе велику епитимију, да би тиме добио не само опроштај грехова, но и венац (награду); и обратно, да се неко који је много згрешио не брине о том, и таквом се даје мала епитимија, да не би био утучен њезином тежином и да не би све изгубио због своје небриге. Јер нама је заповеђено у једно исто време и олакшати тежину и налагати терет. Јер иго Хри-

¹ Рукопис минхенске кр. библиотеке № 498, л. 209—217.

² О покајним презвитерима види Суворовъ, Объемъ дисциплинарного суда и юрисдикції церкви въ періодъ вселенскихъ соборовъ, Ярославъ, 1884, 87—95. Алмазовъ, Тайная исповѣдь въ вост. церкви, Одеса 1894. Т. 1, стр 38 - 65.

стово је добро и бреме лако. Зато је (онај који прима исповест) дужан да састрашателно и милосрдно узима у обзир разлику времена, места, знања, незнанја, и у свему да иде за сврхом (епитимија), коју су указали св. оци. Јер божествени Златоусти вели да се покажање не суди по времену, но по расположењу душе. То исто учи и Василије Велики говорећи: Ми не судимо о овоме (т. ј. о стварном исправљању грешника) по времену, но гледамо на начин покажања (74. прав.)... Знајући то, духовник је дужан да даје епитимију не по тачном смислу божанских правила, но по способности лица¹.

Са Посниковим номоканоном је у потпуној сагласности и трулски синод 692. године, који у 102. правилу прописује: „Они који су од Бога добили власт дрешења и везивања, треба да узимају у обзир каквоћу греха и како је расположен онај, који је сагрешио, и према томе да пружају онакве лекове, какви за извесну болест требају, да се не би, не обазирући се на једно и друго, лишио спасења болесник; јер није једнака болест греха, него различна и многостручна, и баша многе огранке погибли, из којих се зло на широко развија и на далеко рас простире, док се настојањем лечничким не заустави. Ради тога онај, који се лечником по духу вештином занима, мора прво да разабере, какво је расположење грешника и да развиди да ли он нагиње здрављу, или напротив, привлачи својим поступањем на себе болест; и на који начин он међутим проводи свој живот; пак ако се лечнику не противи, и исцељује душевну рану прилагањем наређених лекова, ваља тада према заслугама учинити га и деоником милости. Јер код Бога и код онога, који је примио пастирску службу, све се старање мора састојати у томе, да се поврати изгубљена овца и да се лек пружи оној, која је змијом рањена, те да не удари о стрмине очајања, нити да се одузда на распуштени и нерасудни живот, него он мора да сваким начином, или средством оштрих и стежућих, или пак средством блажих и лакших лекова, запреци страдање и постара се, да рана зарасте, узимајући при томе у обзир плодове кајања, и мудро упућујући человека, који је небеском просвећењу позван. И ми зато треба да знамо и једно и друго, и оно што највише закон заповеда и оно што је за обичај везано; а у

¹ Migne, Patr. gr. T. 88. col. 1901—1904.

погледу оних, који не признају узвишеност кајања, има се следити преданој установи, као што нас свети Василије учи¹.

Теодор Студит сведочи да су у његово време Посникови погледи на покајање били у снази, јер Теодор Студит понавља основне мисли Посникова номоканона: „Главна снага епитимије — каже он у једном свом канонском одговору — је у одлучењу од причешћа св. тајана на извесно време, које одређује онај који налаже епитимију. А ово време није могуће тачно и једнако за све одредити зато, што се један разликује од другога и достајанством, и знањем, и усрдношћу и узрастом... тако да је кадгод довољно ограничити се епитимијом једне четрдесетнице. Само се по себи разуме, да у састав епитимија осим одлучења од св. тајана улазе и молитве, клечање, уздржавање од хране према снази онога који је под епитимијом“². На основу ових одредаба саставио је Теодор Студит као руководство и себи и другим духовницима кратки покајни номоканон који има наслов: Правила о исповести и решењима после ње т. ј. о налагању епитимија (Περὶ ἔχαγορεύσεως καὶ τῶν ταύτης διαλύσεων κανόνες)³. Овде видимо да је тадања пракса скраћивала у нечем канонске рокове још више од Посника.

Мишљења о номоканону Јована Посника у току времена су различита, и благост и слобода, која се дозвољава духовницима при налагању канона, изгледа да није била у пуној сагласности са обичним мишљењем савременика автора овога номоканона. Сам автор сведочи о овоме на крају своје књиге, говорећи: „Ја знам, да ћу за ове прописе благе и лаке бити суђен од нашег заједничког судије и Господа, али мени је боље да будем суђен на неки начин за ове ствари, но да будем похваљен као такав, који поступа нељудски и са ригоризмом“.

На цариградском синоду држаном под патријархом Николом Граматиком (1084—1111) на питање: „Да ли треба дотичне подвргавати епитимијама по канониону Посниковом?“ долази мишљење: „Овај је каноникон својим великим снисхођењем многе погубио (πολλῇ συγκαταβάσει χρησάμενος, πολλοὺς ἀπώλεσε); уосталом, који знају шта је добро, такви ће без обзира на поводе за спотицање, које даје ова књига, бити упућени на бољи начин

¹ Види Еп. Никодима, Правила, II, 593-4.

² Migne, Patr. gr. T. 99. col. 166!.

³ Ibid. col. 1721—1729.

живота“¹. Поред свега овако оштргог суда о Посникову номоканону, онје ипак прешао у опћу употребу по свој источној цркви. Валзамон у својој схолији на одговор Николе Граматика каже: „већина духовнике (οἱ πλείους τῶν δεχομένων λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων) налажу епитимије по Посникову номоканону“². Матија Властар и Константин Арменопул наводе изватке из Посниковог номоканона упоредо са опће признатим правилима св. отаца. У првој половини XVII. столећа Александријски патријарх Јоаким на питање Арсенија Суханова: Да ли треба поштовати Јована Посника? одговара: „Правила Јована Посника сматрамо као право, и његова правила имамо као и остала правила светитеља“. Атински учени јеромонах Никодим, автор сада опће примљеног руководства за духовнике у грчкој цркви т. ј. екзоменологитарија и редактор официјелног издања канонског кодекса грчке цркве Пидалиона говори о Посникову номоканону као о књизи која је примљена од целе православне цркве, разумевајући Властареву редакцију.

Номоканон Посников доживео је велико литерарно потомство, у које спада и номоканон или законоправилник при великому требнику.

У великому требнику рускословенске редакције од 1658. године на крају књиге штампа се **Номоканонъ, сирѣчъ, законопрѣвилникъ, имѣлъ прѣкила по сокращенію ст҃кѣхъ лѣтъвъ, велика градъ Еасіліа, и ст҃кѣхъ соебѣровъ.** Номоканон није од увек припадао требнику но је био засебна књига, која је имала сврху да буде руководство духовницима при свршавању исповести и при налагању епитимије. Ова књига имала је прво два дела. У првом је било: а) кратко упутство духовнику какове треба да су му особине и какове су његове дужности; б) чин исповести; в) упутство о налагању епитимије. Други део био је сам номоканон. Номоканон је састављен на грчком језику, и то у првој половини XV. столећа у Светој Гори са сврхом да замени разне и многе законске зборнике, и да духовник на једном месту има све што му је потребно за духовну праксу, као и да се ова пракса уједначи. Извори из којих је састављен номоканон су веома разноврсни. Номоканон се у свом првом литургичко-канонском делу оснива на две редакције Посниковог номоканона, а у свом другом чисто канонском делу, номоканон великог

¹ 11 правило Николе Граматика.

² Συντ. IV, 426.

требника оштро се разликује од епитимијних правила Посникових и зна само за старе црквене каноне са дугорочним кајањем, а Посникова ублажавања спомиње врло ретко. Но овако стање ствари не значи стварно одступање од Посникove система и враћање на стару строгу праксу, но има ту сврху да покајнике доводе до сазнања о величини њихова греха и да у њима изазве дубоку скрушеност. Дакле духовник је према упутству у првом делу номоканона дужан да сврши исповест и да објави ономе који се каје, какве су епитимије означене за његове грехе у божанским и св. правилима, која су у другом делу ове књиге, а затим при стварном налагању епитимија не треба се руководити буквалним смислом ових правила, но даљим разматрањем Јована Посника. Колико су састављачи номоканона били далеко од мисли да се у савременој пракси могу налагати стара строга правила, види се из њихових исказа, да је тешко наћи и таквог подвижника ($\alpha\gammaονιστήν$) који би на себе примио тачно извршење и ублажених епитимија, како су оне одређене у Поснику. Према томе правила нашег номоканона губе сав свој практични смисао, и поред њихове унутрашње везе са основним принципима покајне система Посника, номоканон није ништа више ни ново, но за своје време добро промишљена редакција Посникова номоканона.

Пошто је номоканон веома употребљаван у грчкој цркви, није могао бити непознат ни српској цркви где се јавља у XIV столећу у многим рукописима српкословенске редакције, што сведочи о великој употреби његовој у српској цркви, у којој је и извршен превод са грчког на српкословенски, по свој прилици у Хиландару. Но никде није дошао номоканон до тако великог угледа, као у руској цркви. Прво штампано издање номоканона код Руса од 1620. године, у типографији Кијевопечерске Лавре, са предговором јеромонаха Памве Беринде, учињено је по српкословенском преводу номоканона, који је издавач донео из Св. Горе, и штампао га са особинама српкословенске редакције. Беринда препоручује номоканон руским духовницима као пријатеља у духовничкој пракси. 1658. г. за патријарха Никона био је издан исправљени требник с исправљеним номоканоном, у каквом се облику он до данас штампа у великом требнику без измене. Од 1687. штампа се при малом требнику „из номоканона нежејшихъ правилъ изложблени“, т. ј. извод 117 правила из номоканона при великому требнику за парохијску праксу, а изостав-

вљена су према томе сва она правила номоканона која се тичу архијерејâ и монахâ, као непотребна у парохијској пракси. Номоканон данас служи, и поред неких својих недостатака, као руководство при разматрању тежине греха и за црквено суђење, и као користан и потребан за црквену праксу, штампа се редовно у целом обиму у великом требнику, а у изводу у малом требнику. Номоканон није официјелни зборник црквених правила издан од црквене власти као обавезно руководство за црквену праксу духовничку, но је дело непознатих атонских духовника. На грчком истоку номоканон никада није добио формално одобрење од грчке цркве, и у својој постојбини изгубио је свако практично значење¹.

Дакле из свега видимо да је ради опроштаја грехова од почетка тражена исповест. За јавно учињене грехе у прва три столећа била је исповест јавна, а за тајно учињене грехе тајна, но по слободној вољи могла је бити и јавно учињена. Од почетка IV. столећа јавна исповест је све ређа, и у IV. столећу превлађује приватно кајање са приватним разрешењем. Грешници исповедају свештеницима тајно своје грехе, а свештеници им налажу епитимије или каноне, који одговарају приликама, с обзиром на опће прописе св. отаца. Покаяници се обавезивају савешћу да ће извршити наложене каноне или покаяне вежбе. Тако се врши у православној цркви св. тајна покајања и данас.

Чин тајне покајања.

Покаяње је у апостолско време било сакраментални литургички чин, јер по речима I Јов. 1,9 резултат покајања је био кроз Исуса Христа опроштај грехова и очишћење од сваке нечистоте и неправде. Уз то исповест је била усмена и подробна (Дел. 19, 18 и Јак. 5, 16). До kraја 6. столећа није нам познат тачно одређен чин тајне покајања у данашњем смислу. Од 6. столећа можемо боље да пратимо судбу чина исповести по уставу исповести који се приписује цариградском патријарху Јовану Поснику. До 10. столећа за нас није сачуван ни један споменик овога устава, а сачувани устави после 10. столећа

---

¹ Ово је кратак извод о Посникову номоканону и о номоканону при великому требнику из прве и друге главе дела А. Павлова, Номоканонъ при большомъ требникѣ, М. 1897. Види и А. И. Алмазовъ, Законоправилникъ при русскомъ требникѣ, 1902.

су разнообразни. Према томе можемо се користити само опћим подацима овога устава. Према опћим цртама ових споменика чин покајања у њима веома је сличан данашњем чину.

Главне црте чина покајања у исповедном уставу Јована Посника су ово: Онога, који се исповеда, поставља јереј према олтару ($\vartheta\upsilon\delta\alpha\sigma\tau\rho\iota\omega$) и говори заједно с њим трисвето и псалме (6 на броју), затим долазе тропари, молитве, предисповедна поука, исповедање (духовник стоји с једне стране олтара а покајник с друге), молитве разрешења, послеисповедна поука, читање из пророка Језекиља и јеванђелија Лучина 15, 1—10, и отпуст.

Изгледа да је уставу Јована Посника била сврха да се до тадаји неједнообразни чинови уједначе. У XV. столећу јављају се чинови исповести, који се нешто разликују од исповедног устава Јована Посника, а уз њих се у требнику обично меће и епитимијни номоканон, који је примљен у руској цркви као руководство при налагању епитимије од духовника. Данашњи чин покајања у грчкој цркви штампа се од прве половине 18. века. Уз чин тајне покајања јавља се код Грка списак, формулар грехова за духовника, да о њима пита покајника. Између осталих један од ових спискова саставио је грчки духовник XVII. столећа Никифор Пасхалевс, и издао га је у своме руководству за духовнике ($\varepsilon\ddot{\chi}\omega\mu\omega\lambda\omega\gamma\eta\tau\alpha\iota\omega$). Ради унификације поступка при исповести саставио је познати грчки учени радник јеромонах Никодим († 1809) и штампао руководство за свршавање исповести — $\varepsilon\ddot{\chi}\omega\mu\omega\lambda\omega\gamma\eta\tau\alpha\iota\omega$, које је код Грка сада официјелна ручна књига за духовнике¹.

У руским богослужбеним књигама имамо данас онај чин покајања, који је патријарх Никон унео у свој требник из кијевског издања требника 1624. Неке мале измене учињене су у издању малог требника 1662., а од 1677. штампа се у руским великим и малим требницима чин тајне покајања буквально без измене, са том разликом, да у великом требнику пре чина покајања имамо предисповедну поуку духовника покајнику: ὁγκωπάνε πρέγδε ἵσποβεδανίᾳ κακοφεμεσι, а после чина покајања послеисповедну поуку духовног оца духовном чеду: Οὐεκψάνε ὦ δτց, δχόβνагѡ κα чадъ дхобномъ, по ἵσποβεδи γρѣхѡвъ, које се поуке у малом требнику не штампају. Ако упоредимо словенски чин покајања са грчким, они се у нечем разликују

¹ Прво издање у Венецији 1796.

и словенски је сложенији. Главна разлика је у томе, што у грчком чину немамо последње разрешне молитве: „Гđа ѕи Гѓа наш Іисе Хртос, благодатију ѕи цедротами своегѡ чловекколюбїја...“ а која је у словенски чин унесена из требника Петра Могиле. Код Руса се штампа засебни чин исповедања деце: чинъ исповѣданіѧ отрокѡмъ, који је саставио Ионокентиј Нечаевъ архиепископ псковски (1761—1798) и који је издан 1769. године.

Данас се чин покајања врши овако:

Духовни отац приводи покајника самога, а не двојицу или више, пред икону Господа Исуса Христа (или пред св. крст, гологлава, и казује почетни возглас: „Благословен ѕи Гѓа наш...“. Затим долази трисвето, Оченаш, Гђи помилвј 12 пута, Елака, ѕи наинѣ, Прїидите поклонимсѧ трипут, покајни псалам (50.) и покајни тропари: Помилвј наш Гђи..., Елака: Гђи помилвј наш..., ѕи наинѣ: Млрдїѧ дкери... Покајни тропар и покајни псалам читају се да би се умекшали осећаји покајника и срце због учињених грехова, а и Давид је у греху испевао овај псалам. Затим долази 40 пута Гђи помилвј, иза чега свештеник чита две молитве за покајника: „Бжє спаситељу нашу, ђже пророкомъ твоимъ...“, и „Гђи Іисе Хртє, Си є Гѓа живагѡ...“, у којима се износе примери кајања и праштања и молбе да Бог остави и опрости грехе оних који се кају, учињене речју, делом, у знању и незнању, да разреши њихову самоклетву и клетву и да их спасе вечне муке. Ове молитве побуђују у срцу покајника наду на милост Божју, који неће смрти грешника, но да се обрати и жив буде. Ове молитве довде у чину кајања, читају се за све покајнике, ако их има много. Но сама исповест мора бити са сваким насамо, макар он био и малолетан.

После ових молитава „духовник оставља код себе једнога, а осталима каже да изиђу“ (чинъ исповѣданіѧ отрокѡмъ)¹. Обично стоје и свештеник и покајник, а када има много покајника, свештеник може за време исповети и седети, а разрешну молитву говори стојећи. Симеон Солунски пак каже да онај који исповеда седи, а ко се исповеда да стоји². Потом бива предисповедна поука свештеникова покајнику: „Ево, чедо, Христос невидљиво стоји, примајући твоју исповест, не усрани се, нити

¹ Упутство свештенику у погледу исповедања оних који се кају види у „Поученији святительскомъ къ новопоставленному черею“.

² Migne, Patr. gr. T. 155, 482.

се бој, и немој да сакријеш што од мене, но слободно реци све што си учинио, да добијеш опроштај од Господа нашег Исуса Христа...“. Затим пита покајника прво за веру, да ли верује као што учи и верује православна црква у св. Тројицу, у цркву, у тајне, у искупљење човека Сином Божјим, у васкрс мртвих и вечни живот, и каже нека изговори симбол вере. Затим пита свештеник покајника за његово морално владање и то према његовој доби, приликама у којима живи, према полу и позиву. Друкчије свештеник пита образованог, друкчије необразованог, друкчије младог, друкчије старог, друкчије болесног, друкчије здравог.

Када је покајник исповедио све своје грехе, тада му свештеник према гресима држи сходну послеисповедну поуку, и заповеда му да се поклони до земље и чита му молитву: „Гђи Ње спасења...“ у којој се моли за опроштај грехова покајника. После ове молитве „разрешава свештеник онога који се каје низ лежацаго, овако говорећи извршење тајне покајања“ (требн.): „Гђа ће Јиши Христос...“. А када свештеник говори крај ове разрешне молитве, знаменује крстообразно десницом онога који се каје (требн.)¹. Обично при разрешењу од грехова, духовник покрива покајника епитрахијем и преко њега чини крст на глави покајника. После разрешења од грехова свештеник говори: Достојно... Слака, ће и отпуст. На отпусту, свештеник обично даје покајнику крст да целива. После тога свештеник даје покајнику канон против његова греха, т. ј. даје му епитимију за грехе.

Епитимија (ἐπιτιμία од речи ἐπιτιμάω, забрањујем, запрећујем) се налаже или у виду духовне казне грешнику (н. пр. најтежа епитимија — одлучење од причешћа св. тајнама, од заједнице са вернима), или се она даје као лек грешнику (н. пр. лакша епитимија: пост, метанија, милостиња, молитва, и т. д.). Но епитимија нема снаге ни значења задовољења правди Божјој за грехе, јер задовољштину за грехе дао је Господ на крсту (Јевр. 10, 14), и као такова није безусловно неопходна при испо-

¹ Када један свештеник исповеда другога, он га овде благосиља као грешника, иако га иначе никако не благосиља као равнога по благодати свештества. — За време отпусне молитве свештеник држи руку на глави покајника према 8. канону Ј. васељенског синода. (Види тумачење овога канона код Епископа Никодима).

вести¹. Епитимија се даје различита, према гресима, прёма узрасту, према положају (требн.). За многе нарочите тешке грехе одлучује се на неко време од св. причешћа, а дозвољено је само пити агијазму (богојављенску или уопће освећену воду — требн.). Но ово одлучење данас не бива на дugo време.

За онога који је извршио епитимију има у великом и малом требнику нарочита „Молитва над њим разрешавајућа запреџења“. Овом се молитвом епитимисани разрешава од наложених му уза епитимије у уводи у заједницу са црквом. Оне који су се покајали, после извршења њихове епитимије, треба уводити у црквену заједницу не јавно и на литургији²; при томе разрешава од епитимије онај, ко ју је и наложио. Духовник нема права да прима на исповест оне, који су под епитимијама наложеним од других духовника и да их разрешава од њихове епитимије³, осим болне и оне који умиру, које може и које је дужан исповедити и разрешити од епитимије сваки свештеник⁴. Пошто неки од оних који се кају могу умрети, не добивши за живота разрешење од епитимије и клетви, којима су били везани, то је код Руса примљено да се умрломе чита т. зв. разрешна молитва⁵.

Тајна свештенства⁶.

Да би се наставило дело искупљења на земљи и да би се привели сви људи у свима временима и на свима местима спасењу, установио је Спаситељ видљиву цркву, која према своме одређењу има да постоји до краја векова. Као видљиве

¹ 102 прав. VI. васељ. синода. О дужностима парохијских свештеника, 57—59.

² Види 2. правило лаодикијског и 6. правило картагинског синода.

³ Види 12., 13. и 32. правило св. апостола; 5. правило I. васељенског синода и 119. номоканона при великому требнику.

⁴ О дужностима парохијских свештеника, стр. 60—61.

⁵ О овој разрешној молитви биће после говора код погреба.

⁶ *Литература:* Binterim, Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkatholischen Kirche, I, 1. и. 2. Th. Церковные поставления о священстве.. Прав. Собесѣд. 1859, II, 121, 241. Васиљев, Die heiligen Weihe des Subdiakonats, Diakonats und Priestertums, Mainz 1892. Прот. П. Орловский, Чинъ изверженія изъ священства, совершившійся въ Киевской митрополії въ XVII. вѣкѣ. Труды Киев. Дух. Акад. 1904, III, 311—315. Прот. Н. Розановъ, Руководство для лицъ, отправляющихъ церковные богослуженія, при участіи митрополита, епископа, всего собора и порядокъ посвященія въ священноцерковно-сѹ-

старешине своје цркве, поставио је Христос апостоле, давши им нарочиту власт, вршење учења, свештенства и пастирства. Исто тако је Господ изабрао 70 ученика, који су тако исто узели учешћа у духовној власти, као сарадници и помоћници, па чак и заменици апостола у извесним стварима.

Установљавајући цркву за сва времена и места, примили су апостоли од Христа заповест, да од броја верних опет изaberu друге побожне и способне људе за црквену службу, као своје заменике и наследнике. Према овом наређењу предали су апостоли другима полагањем руку и молитвом било сву своју власт, било само један део ове власти. Први су епископи, а други презвитери и ћакони.

Хиротонисаним епископима заповедили су апостоли, да и они друге хиротонишу и поставе на своју службу (Тит 1, 5). Овако је било у цркви у свима временима до данас.

Полагањем руку уз молитву епископа подељује се са свештеничком влашћу и благодат употребе ове власти ради слављења Бога и спасења душа, према томе хиротонија је тајна, дакле свештенство је тајна, у којој се полагањем руку епископа на главу изабраног человека и молитвом призива на овога св. Дух и благодат Божја, која га посвећује и поставља на известан степен црквене јерархије, која га помаже и крепи за вршење његових јерархијских дужности¹.

Видљиви део тајне свештенства је полагање руку епископских, на изабранога и позванога за хиротонију уз молитву²: „Бѣжтвеннамъ блгодаѣть, всегдѧ немоцинамъ вратчючи, и ѿскѹдѣвлюющи, всполнѧющи, прорѹчествуетъ (име) блгоговѣйнѣйшаго упо-

жительскія степени, М. 1901. А. Дмитревскій, Ставленникъ, Кіевъ 1904. Ово је веома добра књига, јер у њој имамо исцрпно руководство за свештено- и црквенослужитеље и изабране за епископа, при њиховим хиротонијама, посвећењима и одликовањима, с подробним разјашњењем свију обреда и молитвословља Овом књигом користио сам се при изради ове тајне. Мапу, Praelectiones de sacra ordinatione, Paris, 1905. А. Неселовскій, Чины хиротезій и хиротоній, Опітъ историко-археологическаго ізслѣдованія. Каменецъ-Подольскъ 1906. Сєящ. А. Петровскій, Чинъ возведенія въ хоре-пописка. Христ. Чтен. 1908 апр. стр. 625—631.

¹ Испор. Макарије, Прав. докт. богословије, II, 298. Види овде и разне називе ове тајне.

² Испор. I. Тим. 4, 14; 5, 22; II. Тим. 1, 6; Тит. 1, 5; Дел. 6, 6; 14, 23.; 68. кан. св. апостола; 13. канон анкирског синода; 10. канон антиохијског синода.

діакона въ діакона (или діакона въ пресвітера, или пресвітера въ єпископа): помолимся ѿбвъ нѣмъ, да пройдетъ на него благодать всесѣѧгѡ дѣла.

Вршиоци тајне свештенства су по учењу православне цркве само непосредни наследници апостола, наиме епископи¹.

1. канон св. апостола прописује: „Епископа нека постављају два или три епископа“, а други канон св. апостола наређује: „Презвитера нека поставља један епископ, исто и ђакона и остале клирике“. Чињеница, да је епископ извршилац хиротоније, оснива се на суштини ствари. Јер када је епископу поверена брига око цркве, то само њиме може бити попуњена црквена јерархаја.

Субјекат хиротоније и специјално свештенства треба да је хришћанин православне вере, и то без дефеката који сметају ступању у свештенички чин, а са особинама које се траже од свештеничког кандидата.

Свештенство је уопће једно, али има три степена: ђаконски, презвитерски и епископски. Сви се ови степени разликују између себе, и један је виши од другога, и само се преко нижих степена свештенства долази до виших, због важности виших степена и да би се за више степени што боље квалификовало. Осим ових степени јерархије хиротоније, која се оснива на божанској наређењу, има још и других степена ове јерархије, који се оснивају на човечанској наређењу, који претходе оним првима и подељују се хиротесијом. У православној источној цркви претходе ђаконату: чатачки и ипођаконски степен, који се степени не спомињу у Св. Писму.

Хиротесија ипођаконска и хиротонија ђаконска, презвитерска и архијерејска подељује се по Валзамону на св. литургији св. Јована Злагоустога или Василија Великога, а не и на литургији преосвећених дарова, јер је хиротонија радостан догађај, а не жалостан. Према Венијаминој скрижалији² ђакон се може хиротонисати и на литургији пређеосвећених дарова, јер не учествује у освећењу дарова, а архијереј и јереј узимају учешћа у освећењу дарова, те се према томе могу хиротонисати само на пуној литургији. Над црквенослужитељима се не свршава тајна свештенства или хиротонија, но се посвећују благословом

¹ Испор. Synodus Hierosolymit. adversus Calvinistas sub Dositheo celebrata код E. I. Киттель. Monumenta fidei eccl. orient. Pars I. 1850. pag. 440.

² Изд. 17. Спб. 1908. стр. 271.

архијереја. Посвећење њихово може бити и не бити на литургији, и свршава се не у олтару, но у храму. Архијереј при њихову посвећењу истина положе на њих руке, али не говори тајанствено речи призивања благодати св. Духа. Њихово посвећење се зове хиротесија (χείρ τίθημι — рука положем). Само један ђакон, један презвитер и један епископ могу се хиротонисати на једној литургији, а никако два или више; чаци пак и ипођакони могу многи примити хиротесију на једној истој литургији, или и осим литургије¹.

Хиротоније појединих јерархијских степена не подељују се наједанпут, но по црквеним прописима у извесним временским размацима. Разлог ових прописа је у томе, што црква хоће с једне стране да се увери о озбиљности одлуке, а с друге стране да се увери о достојанству свештеничких кандидата. Оваким својим поступком црква одговара речима Св. Писма, јер св. apostол Павле наређује: „Не положи брзо руке ни на кога“ (I Тим. 5, 22).

10. канон сардичког синода прописује у овој ствари ово:

„Мора се најтачније и најмарљивије пазити, да, кад се какав богати или учени из грађанског звања нађе достојним за епископа, не треба таквога постављати дотле, док није сасвим прешао службу и чаца, и ђакона, и презвитера, како би пре-лазећи сваки поједини степен, ако се достојним покаже, могао поступно подићи се на висину епископства. И за сваки степен чина мора бити свакако остављена не мала трајност времена, да се узмогне испитати и вера дотичнога, и његово добро владање, и постојанство, и кротост, како би, ако се нађе достојним божанственог свештенства, удостојио се највише части. Јер није умесно... да се на брзу руку и олако одлучује, те одмах сместа поставља епископ, презвитер или ђакон; јер би таквога сасвим умесно могли сматрати новокрштеним, особито пак, кад знамо, да је и најблаженији apostол, који је учитељем незнабожаца био, осуђивао пренагљена постављања; а испитивање за дуже времена кадро је на доста поуздан начин показати и владање и нарав свакога“.

У погледу места хиротоније црквени закони прописују да то мора бити дијецеза епископа који врши хиротонију, а један епископ у туђој дијецези може вршити хиротонију само са знањем и вољом дотичног епископа². Исто тако хиротонија

¹ Испор. Symeonis Thessalonicensis, Responsa ad Gabrielem Pentapolitanum, Quaest. 39. (Migne, Patr. gr. T. 155, 888.).

² Истор. 35. канон св. apostола.

треба да се врши јавно, наиме у катедралној цркви или у каквој другој цркви коју посећује народ, и то у олтару. Правилно обављена хиротонија не може се никада више поновити, као што се ни тајне крштења и миропомазања не понављају¹.

Посвећење за чаца и појца.

Посвећење чаца и појца (свећеносца) бива посред цркве, пред почетком литургије. После облачења архијереја, пред часовима, ипођакони приводе изабраног на дужност чаца и појца на средину храма², и он чини три поклона ка олтару, и окрепнувши се архијереју који седи на катедри на амвону, клања се трипут. Дошавши к архијереју приклана главу, и архијереј га знаменује трипут крстовидно руком по глави, и потом архијереј полажући руку на његову главу, чита молитву: *Иже вею тварь святомъ...* Пошто је чатац и појац уједно и свећеносац, то у овој молитви архијереј моли Бога овако: „*раба твоего, (име), пред-ходити священосца ствымъ твоймъ тайнствамъ изволнившаго, очисти нескверними твойми, и непорочными одеждами*“. Затим се поју тропари: апостолима, св. Јовану Златоустом, св. Василију Великом и св. Григорију Двојеслову — састављачима литургија, *Слава, и хынк: Молитвами Гди веъхъ стыхъ...*³ У грчком чину немамо ових тропара, но их имамо у српском службенику XVI. столећа и у јужноруским архијерејским чиновницима. Затим протођакон даје архијереју маказе и архијереј постриже крстообразно свећеносца говорећи: *Бо имена бца — протођакон, чатац или појац, кажу нато амънь, архијереј: и сина — протођакон: амънь, архијереј: и стагу Аха, — протођакон: амънь.* Пострижење власи према Симеону Солунском значи освећење, зато што су власи као неки цвет целога тела, и постригом се изражава то, да се од човека приносе први плодови. Крстообразно се пострижу власи ради Христа, јер је Христос ваплотивши се и распевши се свршио посвећење. Постриже се у име св. Тројице, што је

¹ Испор. 68. канон св. апостола и тумачење овог канона код Еп. Никодима, Правила I, 139.

² Који је дотле био на своме месту за певницом или у ђаконику.

³ Ако посвећење чаца и појца не бива на литургији, то пре ових тропара архијереј каже возглас: „*Благословенъ Гре нашъ...*“, затим се поје *Царю небесному, трисвето, Оченаш, икона твоа єсть царство...*, тропар дана и потом долазе овде споменути тропари (арх. чиновник).

саздатељ и извршитељ свега св. Тројица — један Бог¹. Коса се постриже прво на врху главе (во ймл ѡцà), потом на челу (й съна), на боку с десне и с леве стране (й стагв дх). Затим се чатац, у знак посвећења Богу, облачи у кратки фелон², који Симеон Солунски сматра „нарочитом одеждом чаца, која означава почетак свештенства (τήν ἀπαρχὴν τῆς ἱεροροσύνης). Ипођакон даје архијереју кратки фелон задњом страном, на којој је ушиvana слика крста. Архијереј благосиља руком кратки фелон, а чатац целива крст фелона и архијереја у руку, и облачи се уз помоћ ипођакона у мали фелон. Потом архијереј опет трипут благосиља главу чаца, полаже руку на њега, и чита другу молитву за њега, као чаца и појца: „Гđи Ежे вседержитељо...“, где се моли за њега овако: „й даждь ёмъ со всѧкою мѣдростю ѕ разѹмомъ, вѣжественныхъ твоихъ словесъ поѹчениє ѕ прочитаніе творити, сохранамъ єгò во непорочномъ житељствѣ“. Ова молитва је главни део овог чина. У старини, у грчким и словенским чиновима овом се молитвом свршавао чин постављања на чаца и појца. Све друго у овом чину додано је и особина је руске праксе од 1677. године, када је архијерејски чиновник по указу патријарха Јоакима 1674—1690. подвргнут прегледу и исправци од старца Евтимија. После ове молитве над главом чаца архијереј отвара књигу апостол, у знак да је његова прва обавеза у том звању читање Св. Писма. Ипођакони одводе чица од архијереја, постављају га на солеју, наспред цркве, лицем према истоку, и даје му се књига апостол, из којег чита отворено место. И пре читања и после читања клања се чатац архијереју трипут. Затим ипођакони скидају са чаца фелон и приводе га архијереју, који му трипут благосиља главу. Затим се приноси архијереју стихар, који га благосиља руком на месту где је пришивен крст и благосиља чаца, који се прекрести и целива крст на стихару и архијереја у руку. Ипођакони облаче чаца у стихар, а архијереј му чита из чиновника поуку о обавезама чаца — првог степена свештенства: „Чадо, пѣрвый степенъ сїенства...“ После поуке архијереј говори закључну формулу: „Благословенъ Гђь, се ѿистъ рагъ вѣжий, (име), чтеџъ ст҃ѣйшиј цркве, (име), во ймл ѡцà, ѕ съна, ѕ стагв дх“;

¹ Migne, Patr. gr. 155, 365.

² Правила синода прописују: „На амвону ником без посвећеца у фелон, ни читати, ни појати“.

којом утврђује посвећеног чаца за известан храм, и да му је прва дужност до краја живота да остане веран служитељ по-ретка у том храму. После овога архијереј даје чацу лампаду (свећњак) т. ј. чирак са свећом, и чатац стоји за време литургије пред архијерејем на одређеном месту (чиновник). Ако се њих више посвећују за чаца, то се посвећују сви заједно, а молитве се говоре у множини. На дан посвећења чаца у стихар чатац се обично причешћује, и то као мирска лица на солеји ван олтара после речи: „*Ἔσθι τὸ θάρακόν με Εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ*“ а пре мирских лица, и затим одлази у олтар где чита тихо благодарствене молитве после причешћа.

Словенски чин за посвећење за чаца и појца разликује се унеколико од грчког чина, који има натпис: Τάξις, γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου καὶ ψάλτου¹.

После литургије, када архијереј скине одежде, прилази чатац с десне стране престола и клања се до земље архијереју у знак благодарности, а овај га благосиља.

Ако тога дана на литургији не бива рукоположење за ђакона и нема произвођења за ипођакона, то посвећени у стихар узима из руку првога ђакона лахан за умивање руку архијереја, и држећи на плећима убрус, даје га архијереју, а после умивања руку целива руку архијереја после ипођакона и уноси лахан са убрусом у олтар. Посвећени у стихар за време литургије или стоји за певницом и помаже појцима, или у олтару, где помаже еклисирајсима. За време појања херувимске песме износи поново лахан да архијереј умије руке.

По обичају на истоку, да апостол на литургији читају деца која имају леп и звонак глас, свршава се чин за постављање чаца и појца често и над децом. Архијереј може на малом входу пред царским дверима прочитати одређену молитву из чина над дететом, пострижи му косу, и даје му апостол, из кога он мало затим чита по реду одређено читање на литургији, узлазећи на стеџене амвона.

За чаце се посвећују и ученици нижих и виших богословских школа, и удостојавају се првог степена црквеног чина, хиротесије чаца и појца, да би већ у школи не само навикили на служење у цркви и научили обавезе спојене са овим чином,

¹ О разликама ова оба чина, види Дмитріевскій, Ставленникъ 16—17.

но да би дошли у прилику да врше и више обавезе свога будућег позива, наиме да уче мирска лица речи Божјој са црквене катедре, што је висока част и неприступачно одликовање за мирска лица.

Посвећење ипођакона.

Посвећење за ипођакона, као и посвећење чаца и појца свршава се не у олтару, но „посред цркве“ близу царских двери, пред литургијом после архијерејског облачења. Ван олтара се посвећује за ипођакона по речима Симеона Солунског зато, да би се ипођакону дало на знање, да се „он назначава не за учешће у молитвама св. олтара, но за служење ван олтара и за друга дела по потреби цркве“¹. Ово посвећење каткад бива у исти дан, у који и посвећење за појца. Пошто се појац обуче у стихар, долази (из ђаконика или од певнице) са старијим ипођаконом и поклонивши се архијереју, стане пред царске двери између два ипођакона. Када учини три поклона пред царским дверима, окреће се на запад и клања се архијереју. Дошаоши до архијерејске катедре учини земни поклон и остане пред архијерејем. Ипођакон подносе архијереју стихарни појас, који се у нас замењује орапом, што се истина противи 22. правилу лаодикијског синода, које каже: „ипођакон не може носити орап“². Када архијереј благослови појас, целива ипођакон крст на појасу и руку архијереја, и ипођакони га опасују. Ипођакон приказује служење анђела, зато се орапом крстообразно опасује, ради приказивања крила, којима се закривају херувими стојећи око престола Слова Божјег. После опасивања орапом, архијереј трипут благосиља руком новог ипођакона, полаже му руку на главу и чита молитву: „Где је наш, јже чрез єдинаго...“, у којој се молитви износе обавезе и дужности ипођакона и у којој се архијереј овако моли Богу: „и дај му да воли благољепије дома Твога, да стоји пред вратима Твога светога храма, да пали светилник (дикерије и трикирије) стана славе Твоје“. По свршетку ове молитве, ипођакони дају новом ипођакону лахан и полажу му на плећа убрус, и ипођакон излива архијереју воду на руке. Рукоположени ипођакон, као и други ипођакони, целива архијереју руку, и одлази на одређено место (у олтар),

¹ Migne, Patr. gr. T. 155, 372.

где стоји до херувимске песме држећи лахан и рукоумивало са убрусом, и говорећи у себи: трисвето, Пресвјета Троица, Оца наш... , Гди помилуј, Ехр��ю во једнаго..., Слаби, штаки..., и друго слично што држи да треба да каже. За време појања херувимске песме, приводи се нови ипођакон (кроз северне двери) пред царске двери к архијереју, и архијереј по чину умива руке. На великом входу ипођакон иде иза свију који служе, и када архијереј узме дискос и затим путир, и када сви који служе уђу у олтар, нови ипођакон поклонивши се архијереју, носи воду народу на леву и десну певницу, и сви се помазују том водом. И одводи се нови ипођакон опет у олтар и излива се преостала вода у кладенац. И одводе га опет пред царске двери, и стоји на одређеном месту по чину, и када архијереј каже: „А да вѣдѣтъ мѧти...“, после возгласа уводе га ипођакони у олтар, и примивши благослов од архијереја, стане с ипођаконима.

У савременој пракси имамо ипођаконе само при катедральным храмовима и у вишим богословским школама.

Рукоположење ђакона.

За ђаконе се производе само ипођакони, и то већином у исти дан се посвећује за ипођакона и потом за ђакона. Рукоположење за ђакона бива на литургијама св. Јована и св. Василија, па и на прећеосвећених дарова.

Пошто ђакон не свршава св. тајне евхаристије, но само служи при њој, то на пуној литургији бива ђаконска хиротонија после освећења дарова, и то после речи: „А да вѣдѣтъ...“. Овим се хоће новом ђакону као и верним да даде на знање, да је он означен не за свршавање тајана, а нарочито не тајне евхаристије, но само за служење при светим тајнама и за вршење других обавеза као помоћник презвитера. Зато се ђаконска хиротонија може свршити на литургији прећеосвећених дарова, после преноса св. тајана са жртвеника на престо, пред јекенијом „Исполнимъ мѧти њаш Г҃ди“.

Ипођакони приносе катедру и међу је пред часну трапезу, мало на леву страну, да светиња не буде иза леђа. Архијереј седа на катедру. Тада два ипођакона воде између себе од средине цркве, као из средине народа који је у цркви, онога који ће се рукоположити за ђакона, држећи га једном руком за руку, а другу му међу на врат, и прикланају га њоме колико

је могуће, при чему каже један ђакон у олтару: „Повелн“, затим пришавши мало приклањају га опет као први пут, а други ђакон каже: „Повелите“. Затим иду близу царских врата, и приклонивши га пред архијерејем,protoђакон каже: „Повелн пре-
весенник ћелик“ (чиновник). Овако привођење онога који се хиротонише ка олтару означава Божји призив, који се посве-
дочава од народа, клира и архијереја, на које се и односе речи
ђакона: „Повелн, повелите, повелн пре-весенник ћелик“¹. На цар-
ским дверима остављају ипођакони новог ђакона, а примају га
два ђакона, protoђакон и ђакон, један за десну други за леву
руку, а он се клања архијереју до земље, који га седећи на
катедри благосиља руком крстовидно. Затим нови ђакон чини
земни поклон и св. престолу, и потом га protoђакон и ђакон
воде трипут око св. престола. Трикратно кружно обилажење
око престола врши се у част св. Тројице, и тиме се изражава,
да онај који се рукополаже посвећује себе за свагда служењу
престола Божјег.

При обилажењу око престола целива четириугла св. трап-
езе, пошто му protoђакон укаже на место где ће целивати.
Целивајући на сваком углу, тихо говори: Сваткий Бжє — сва-
тый крѣпкій — сватый бѣзмѣртныи — помільвій настъ. Целивање
престола бива зато, да ђакон покаже да побожно поштује све-
тињу престола. После сваког обилажења клања се архијереју и
целива архијереју руку и колено (надбодреник) и надбодреник и
руку, показујући благодарност и поштовање према архијереју,

¹ У првим временима хришћанства у избору како епископа тако и
презвитера и ђакона учествовао је народ с клиром месне цркве. Када су
епископи на свом сабору изабрали једно или више лица на епископску ка-
тедру, предлагали су свој избор гласу народу, у том смислу, да би он по-
сведочио о достојности изабраних лица и објавио, шта зна о њима у њихову
корист или против њих. Затим је коначно решење избора припадало духовној
власти. Касније, када су учешћем народа због његове лакомислености и
страсти настајали нереди, био је ограничен утеџај народа на избор епи-
скопа (12. и 13. правило лаодикијског синода). Од IV. столећа назначење
на важније катедре потпадало је утеџају царске власти, а у провинцијалним
градовима, утеџају знаменитијих чиновникâ града. Но црквена правила нису
препуштала избор епископа само светској власти мимо духовне (30. правило
св. апостоли. З. правило 7. васељ. синода). — У избору презвитера и ђаконâ
имао је учешћа у старини и народ, но мање него у избору епископа. Са-
бори су забранили да сам народ бира на свештенство (13. прав. лаод. синода)*.
Види Никольскиј, Пособие... 706—7.

преко кога се низводи на њега благодат св. Духа. При обиласкају око престола поју се три црквене песме, прво у олтару, а потом од појаца. У првој песми: „Сг҃ти мъченици...“ призывају се мученици као молитвеници пред Богом да се спасу душе наше, и они се постављају новом ђакону као пример чувања вере и чистоте. Друга песма: „Слава твоја Христе Ејс...“ казује да нови ђакон по примеру св. апостола и мученика има да проповеда св. Тројицу јединосушну. Трећа песма: „Исаија ликий...“ показује, да је основни доктрита свештенства и цркве ваплоћење Спаситељево, кога треба величати, а пресвету Џеву славити као блажену. Затим устаје архијереј с катедре, коју склањају, и нови ђакон стане архијереју с десне стране, клања се трипут св. престолу, говорећи: „Ејс ѿмилостивиса ми ћи грѣшном⁸“, и клекне на једно, десно, колено, (а не на оба), у знак, да не добија пуно свештенство, но само један део овога, наиме само служење при св. тајнама, а не и свршавање тајана. Затим нови ђакон полаже крстообразно дланове на св. трапезу (десна рука горе), а чело међу руке на св. трапезу, у знак, да посвећује све силе своје душе и тела, и цео живот свој, служењу престола Божјега. Тада архијереј полаже крај омофора на главу новога ђакона, означавајући тиме да се он спрема да буде учесник пастирског бремена, и благословивши новог ђакона трипут по глави и положивши му руке на главу, после возгласа протођаконова или ђаконова: Еонемиј, архијереј говори гласно да сви чују молитву: „Ејсественија благодатъ, веєгда немоћнија вратчији ... пророчествуетъ (прохејрије)...¹. У овој молитви се каже да благодат Божја укрепљује слабог и немоћног за велика Божја дела, и даје му све што му недостаје, да постане способан да послужи цркви у извесном чину. Поред ове молитве, сакриментални карактер има и друга молитва, у којој архијереј моли да Бог онога који се рукополаже испуни сваком вером, љубављу, силом и светињом, силаском светога и животворнога свога Духа. Из молитве: „Ејсественија благодатъ...“ поју у олтару: Гди помилвј (3 пута), као и појци за певницом, полако, док архијереј прочита молитве: „Гди Ејс нашъ, предзданіемъ твоимъ...“ и „Ејс Гласе нашъ...“. Пре читања молитава, архијереј прво трипут благослови новог

¹ Види тумачење целе ове молитве од Симеона Солунског, Мигне, Patr. gr. T. 155, 376—77. и Дмитријевскиј, Ставленникъ, стр. 62.

ћакона по глави и положе руку на његову главу, аprotoђакон тихим гласом говори јектенију: „Мýромъ Гđв помóлимсѧ“, у којој се моли за архијереја, за новог ћакона који се руко-полаже, за његово спасење и да му Бог дарује чисто и непорочно ћаконство. Јектенија се у чиновнику обично штампа обрнуто, да у исти мах могу из чиновника читати и архијереј молитве и protoђакон јектенију.

Када архијереј прочита молитве, подижу новог ћакона и разрешавају му појас, т. ј. орар којим је био опасан, и архијереј узима потом орар, даје га ћакону да целива и руку своју, положе орар ћакону на лево раме, говорећи велегласно: *Ἄριστος*, што се и поје у олтару и за певницом трипут. Ово се свршава зато, што ипођакон према својој дужности носи орар опасан на оба плећа, а ћакон, који при богослужењу има крај орара у рукама, дужан је носити орар на левом рамену. Потом се дају новом ћакону наруквице, који их, и руку архијереја, прво целива, а архијереј каже: *Ἄριστος*, што се поје трипут у олтару и за певницама, т. ј. достојан је нови ћакон да буде обучен у видљиви знак свога чина и служења, у орар и наруквице, и да је добивши благодат св. Духа постао достојан да свршава поверену му свештену службу. Затим се новом ћакону даје рипида (или ако ње нема покровац), пошто архијереј каже: аксиос (поје се опет у олтару и за певницама трипут), а нови ћакон целива слику херувима на рипиди и архијереја у руку и раме, и поставља се код престола „*стражій склітам*“ (чиновник), т. ј. да чува свете даре. Све одежде и рипиду показује архијереј прво народу кроз царске двери, да би тиме као тражио сагласност од народа, узглашавајући у исто време: аксиос. Обично ћакон стаје с леве стране престола и веје над дискосом, а рипиду држи до возгласа: „*склітам склімз*“, јер тада настаје време причешћа¹. Ђакон над даровима веје рипидом крстообразно, наиме прво простире рипиду над св. чашом, затим над св. дискосом, затим је спушта поред св. сасуда према страни где стоји св. јеванђелије или дарохранилиница, и потом је преноси на предњу страну престола. Тако се понавља неколико пута до возгласа: *И сподѣки насы...*, при ком возгласу хиротонисани целива св. слику на рипиди и предаје је ипођакону².

¹ Никольский, Пособие..., 709.

² Дмитревский, Ставленникъ, 47.

Рукоположени се ђакон причешћује први од ђакона, а иза протођакона, зато, што се на њему извршило обновљење благодати. Пре причешћа новорукоположени ђакон даје целивање мира свима ђаконима који учествују у богослужењу, и сам га прима од њих. „Новорукоположени ђакон — каже Симеон Солунски — после преношења божанских дарова на жртвеник, када треба да се изговори завршна молитва, чита прозбе (т. ј. јектенију прости приймшε), сведочећи тиме и показујући народу, да је он постављен за служитеља Божјег и да је добио од Њега благодат да чини прозбе и да призива народ на молитву и мольења, и да их узноси Богу, у чему је дужност служења“¹.

Рукоположење презвитера.

Рукоположење за презвитера врши се само на св. литургији св. Јована Златоустога и св. Василија Великога, а никако на литургији прећеосвећених дарова, и то после преноса св. дарова са жртвеника на престо, по свршетку херувимске песме (чиновник), да би рукоположени презвитер могао учествовати у освећењу дарова, јер он се одређује не само да служи при тајнама, но да их и врши.

У архијерејском чиновнику код врата у чину литургије св. Јована Златоустога стоји, да када архијереј прилази за време херувимске песме жртвенику, „πολαγάετε ἀέρα τη ἐγώ (т. ј. ђакона који ће се посветити за презвитера) ράμο“. Симеон Солунски каже да он тиме као свршава служење ђаконско, и за време великога врата носи божанствени агнец². Но како нису сви ђакони навикли на ово, т. ј. на вршење службе протођаконске, то место дискоса с покровцем, добија ђакон који се рукополаже за презвитера — аер³. Због тога сада ђакон који се рукополаже за презвитера, носи ваздух не на плећима, но на глави.

По свршетку херувимске песме почиње хиротонија за свештеника, и свршава се на исти начин као и ђаконска хиротонија, с том разликом, да га од среде цркве воде протођакон и ђакон, а не ипођакони, а око престола га воде презвитери, а не ђакони.

¹ Migne, Patr. gr. T. 155, 393. О разлици садањег словенског чина и грчког, види Дмиtrievskij, Ставленникъ, 50.

² De sacris ordinationibus, c. 137.

³ О служењи и чиноположењи православног цркви, 1844 г. § 288, стр. 117.

Пред престолом приклања нови презвитељ оба колена, а не једно, у знак да прима већу службу и виши дар од ђакона, јер сада се поставља за свештеника и вршиоца тајана и молитвословља¹. Када клекне нови презвитељ, полаже руке на часни престо и међе чело међу руке. Обичај приклањања једног и оба колена при хиротонији ђакона и презвитеља утврдио се у грчкој богослужбеној пракси у XV. столећу по Симеону Солунском, код кога ово налазимо први пут, а дотле је у овом погледу владала неједнака пракса. Пред молитвом: „Бѣхѣственна благодатъ...“ узглашава презвитељ који га је водио: Κέιμεμι, а не ђакон. Пре читања архијерејских молитава,protoђакон каже: Γὰς πομόλιμσαι, а јектенију (мýромъ Γὰς πομόλιμσαι) за време архијерејских молитава (обратно штампану) говори тихо најстарији презвитељ. У двема архијерејским молитвама призыва се на новог презвитеља благодат св. Духа. У првој архијереј моли Бога, да нови презвитељ живи чистим животом, у тврдој вери, да силом благодати буде савршен, да у свему угађа Богу, да достојно живи у свештенству и т. д., а у другој моли Бога да га испуни благодаћу, да достојно и чист стоји пред жртвеником (т. ј. престолом), да проповеда св. јеванђелије и приносе даре и жртве, да обнавља варод крштењем и да при другом доласку добије награду „доброг икономства свога чина“, т. ј. доброг вршења дужности свога звања. После молитава архијереј даје новом презвитељу презвитељску одежду епитрахију, који се међе пошто се скине орап. Затим му архијереј даје појас, фелон и службеник, као руководство за служење². При сваком примању од ових ствари (пошто их архијереј прво благослови), нови презвитељ целива крст на предмету и архијереја у руку.

При давању одежда и службеника архијереј узглашава: аксиос, што се и поје, као и код хиротоније за ђакона. После свега хиротонисани презвитељ „ѡхόдитъ, и цѣлѣтъ ἀρχιμαδրῖты, и сослѣжитѣли всѧ въ рѣмена“, изражавајући приступању у нови позив узајамност, везу и љубав према свима. Потом стаје у ред са свештеницима. При целивању дискоса и птири, при речима „Κοζιούбліо τѧ, Г҃ди, крѣпосте...“, после

¹ Испор. Симеон Солунски (Migne, Patr. gr. T. 155, 388).

² „Книга слѣжѣнника всѣкѡ єсть потрѣбна къ слѣжѣнїю, па памѧтъ же молитвѣ да не глаголѣтъ“. Слѣжѣнникъ, Ізвѣст. ѡѣчнителное, Госуды свѧщеннїи...

архимандрита а пре других презвитера, прилази новохиротонисани презвите „јер има првенство над свима јерејима. За њим целивају остали јереји светиње и архијереја у рамена и десницу његову“ (Чиновник, лит. Златоустова). После преложења дарова, архијереј узвевши св. агнец и одломивши горњи део св. агнеша где пише ХС, даје га новорукоположеном презвитечу говорећи: „*Ирімій залóгъ сéй, и сoхрани ёгò цéлъ, и нeвредíмъ до послéднїагѡ твоегѡ нэздычáниѧ, и нéмже и́маши и́стáзанъ быти, во второѣ и́ стрáшноe пришествие, велíкагѡ Г҃да Б҃га и́ спса пáшегѡ Іиса Хр̄тъ*“. То бива овако: архијереј полаже на нарочити дискос¹ губу из антиминса и на њу частицу ХС² од св. агнеша, и даје дискос посвећеном презвитечу, који узима дискос целивајући архијереја у руку, и отишавши стоји иза св. трапезе, и положивши руке на св. трапезу чита тихо 50. псалам. А пред возгласом архијереја: „*склтам склтимъ*“, нови презвитеч враћа св. хлеб архијереју, целива архијереју руку и стаје на своје место. Нови презвитеч приступа к причешћу први од презвитеча, јер има предност због благодати и обновљења од св. Духа³. Новорукоположени презвитеч, пошто иза: „*Гъ мýромъ и́збíдемъ*“ целива крај престола и пошто се поклони архијереју, чита заамвону молитву, јављајући тиме народу своје ступање на степен свештенства.

При рукоположењу епископ је дужан да упућује рукоположене на црквена правила, која се тичу њихове службе. Сада се после посвећења даје књига: „*Поученіе святительское къ новопоставленному іерею*⁴“.

¹ Код Симеона Солунског читамо да се при посвећењу презвитеча, претходно, на проскомидији спрема на жртвенику други агнец, који после узима у руке новорукоположени презвитеч (De sacris ordinationibus c. 147). На московском сабору 1666/7 било је постављено питање, да ли треба новопосвећеном презвитечу давати цео, нарочити за то спремљени агнец, или део агнеша спремљеног за ту литургију. На истоку није било јединствене праксе у овом погледу, кадгод се давао цео агнец, кадгод део агнеша. Но пошто се дешавало да је нови презвитеч добивши агнец, одмах га и употребио, то је био чешћи случај да се давао само део агнеша. Николај, Пособије... 711.

² Код нас само на губу, без дискоса.

³ Symeonis Thessalonicensis, De sacris ordinationibus, c. 150.

⁴ Грчки чин презвитечке хиротоније се врло мало разликује од словенског. Разлике види Дмитријевски, Ставленникъ, 91—92.

Рукоположење епископа¹.

Један дан или неколико дана раније пре посвећења архијереја бива нарчење², и то код нас бива у цркви у присуству архијереја и патријарха. Архијереји се облаче у мандије, а патријарх поврх ове међе на себе епитрахиљ, омофор и наруквице. Ту је и бљудо с крстом, и чаша са св. водом. Новонарчени епископ прима благослов од патријарха и после тога се чита указ: Честнији отецъ архимандритъ, ильи Јеромонахъ (име). Благовѣрнији и христолюбивији Господаръ и краљ нашъ Илекомандаръ, именемъ своегѡ Величества ѡгњазомъ повелѣваетъ, и сватѣйшији архиерейскиј соборъ благословляјутъ вѣштъ сватѣнију бити єпископомъ вѣоспасајемыја епархији... Изабрани архијереј одговара: „Понѣже благовѣрнији и христолюбивији Господаръ и краљ нашъ Илекомандаръ, краљ Србови, Хорватији и Словенији, повелѣлъ произвести, и сватѣйшији архиерейскиј соборъ ђедили мене достојна бити въ та-ковију слѹжбѹ, благодарју и прїемлю и ни мали вонреј глаголју“, при чему чини архијерејима поклон. Затим бива кратко молебно пјеније. Патријарх почиње возгласом: Елгословенъ Гѓа наш..., а остали архијереји говоре Царју небеснјији, трисвето, и после Оченаша патријарх говори возглас: Јако твоје єсть... Затим долази духовски тропар и кондак: Елгословенъ ћеи Христе Бже наш..., Слака, и наине: Ёгда снизешедъ ѿзъки слїа... Затим патријарх говори јектенију Помилвји наш Бже..., у којој се после прозбе за владара и владарски дом, и за патријарха, моли ће всечеститомъ архимандритъ (име), новонизбраниномъ во єпика богоспасајемыја єпархији... После прозбе за вије врати, и за веља пра-кослакија христијане, и возгласа и завршних молитва бива отпуст дана педесетнице: Јже вије љубите краљу, патријарху и нарченоме. На крају патријарх благослови нарченога крстом и кропи га св. водом.

Рукоположење за епископа свршава сабор епископа и то три епископа, а најмање два (!, правило св. апостола), јер епископи имају једнаку благодат и једнака права духовне власти, зато један епископ не може рукоположити другога, једнак јед-

¹ Врши се по чину Чинъ избранија и ръкоположенија архиерей-скагѡ, М. аѡїк.

² Према исказу који имамо у Чинъ избранија и ръкоположенија архиерейскагѡ нарчење бива пре литургије.

накога. А пошто је рукоположење за епископа дело више власти, то оно припада сабору архијереја¹, који сачињава виши степен епископске власти².

На сам дан архијерејског посвећења, пред литургијом, искупљени архијереји излазе у одеждама кроз царске двери на средину храма, и патријарх узлази на амвон, а остали архијереји око амвона. Спроводе их архимандрити, игумани,protoјереји и презвитери, који излазе на северне и јужне двери. Новонаречени се облачи у одежде и одличја архимандрита у олтару, заједно са осталима свештеницима и архијерејима који ће учествовати у хиротонији.

Пре литургије полаже се посред цркве близу амвона слика једноглавог орла са раширеним крилима³, који стоји право, а под ногама му је град са кулама; орао као да стоји на оним кулама. Пази се да нико не стане на орла. Насликан град, по тумачењу Симеона Солунског означава епископију, а орао који лети над њиме означава чистоту, православље и висину богословља (Migne, Patr. gr. T. 155, 408). Затим презвитељ и ђакон поклонивши се и целивавши архијереје у руку, иду у олтар, узимају у олтару онога који се посвећује за епископа, обучена у сву свештеничку одежду. Он чини пред часним престолом два поклона до појаса и један до земље, затим се клања архијерејима на царским дверима, силази на солеју, и приводе га на орлец (тепих са сликом орла), који је прострт пред архијерејским амвоном, и то на ноге орла, где се клања трипут, и после узгласа protoђаконова: „Ирибодитсѧ вѣолюбезиѣшій, избранный ѵѣтвѣрждѣнныиѣ архимандритъ, (име), хиротонисатисѧ во епископа богоспаса旣мѣл єпаѳиї, патријарх пита: Чеснѣ рѣди пришѣлъ єси, ѵѣ нашеа мѣрности чесогѡ прѣсниши?“, нашто новонаречени одговара: „Хиротонию архієрѣскїя благодати, прѣосвѣщенниѣшіе“; а на питање архијереја: ѵѣ како вѣреши?, чита јасним гласом никеоџариградски символ вере, држећи у рукама писмено изложено учење православне вере. Када прочита символ вере, патријарх га благосиља крстовидно говорећи: „Благодатъ Гѣа ѡцѧ, ѵѣ Г҃да нашегѡ Іиса Христѧ, ѵѣ сѣагѡ Дѹса да вѣдѣтъ сѧ тобою“.

¹ У апостолској цркви рукоположење на епископски чин свршавао је сабор апостола или мужева апостолских (I. Тим. 4, 14. Дел. 13, 1—3).

² Види Прав. Собесѣд. 1859, јуљ, стр. 254.

³ О постанку орлеца види расправу на крају књиге А. Голубцовъ, Саборные чиновники и особенности службы оныхъ, М. 1907.

Затим протођакон понавља опет споменути возглас (приводит-
сѧ...) и приводи онога који се посвећује за опископа на сре-
дину орла, и на питање: „Іа ві намъ єщє простираннїе, какѡ непо-
вѣдомиши ѿ свѣтствахъ т҃иѣхъ нпостасей нпостижимагѡ Бѣжествѣ“,
чита изложење вере о ипостасима триједнога Бога. Патријарх
благосиља крстовидно онога који се хиротонише и говори:
„Благодатъ святагѡ Дѹха да будетъ съ тобою, просветициаша, от-
крѣплѧюща и вразмлѧюща тѧ во всѧ дни жиꙗни твоемъ“. Ова
се формула јавља у словенском чину архијерејске хиротоније
од 1752. године под утецајем грчкога чина. Затим се онај који
прима хиротонију уз споменути возглас приводи
на главу орла¹, и на питање: „Іа ві намъ єщє, простираннїе, какѡ
неповѣдомиши іаже ѿ вочеловѣченїи нпостасенагѡ Сына и слобода Бѣжествї:
и какѡ содѣржинши канѡны святыхъ нпостаси и святыхъ б҃҃зъ, и
преданіемъ и отстановленіемъ церквиныѧ“, чита изложење вере о
ваплоћењу Сина Божија по учењу православне цркве. Затим
даје обећање² да ће чувати каноне св. апостола, седам васељен-
ских и девет помесних синода и правила св. отаца, обећава да
је непроменљиво чувати црквена предања, уставе светитеља и
све чинове католичке источне православне цркве, да ће чувати
црквени мир, да ће се покоравати архијерејском сабору и бити
сагласан у свему са епископима, да ће у страху Божјем и бо-
гољубивим понашањем управљати поверено му стадо. Даље
исповеда новоизбрани да није никаквим даром добио епископ-
ско достојанство, обећава да ништа неће чинити против свеш-
тених правила по заповести силних, макар му и смрћу претили.
Обећава да неће улазити у ствари других епархија ни из какве
 побуде³, обећава да неће примати стране обичаје у црквена
предања и чинове, но да ће чувати предања и све чинове не-
измењено с католичком источном православном црквом и са-
гласно са св. арх. сабором и четири патријарха, чувара источне

¹ Трипут се приводи новонаречени и трипут пита за веру због тога,
да се покаже како се црква држи заповести апостолске: Ρ8κй скбрѡ нє
коzлагай ни на когдже (I Тим. 5, 22).

² О садржини исповедања и архијерејских обећања види радњу Цер-
ковных постановленија о священству, Прав. Собесѣд. 1859. јуљ, 251—254, и
Дмитриевскій, Ставлеиникъ 157.

³ Т. ј. да неће литургисати или чинити друго што од свештених ствари
без воље архијереја оне епархије, да неће рукополагати ни јереја ни ђакона,
нити другог каквог клирика туђе епархије, нити примати од других руко-
положене клирике у своју епархију бес отпусних грамата њихових архијереја.

побожности, и најпосле да ће бити веран поданик краља и престолонаследника¹.

Кад патријарх прими ово од новоизабранога епископа писмено потписано обећање, благосиља га говорећи: *Благодатъ сѣѧгѡ дѧ, чрѣзъ мою мѣрностъ, произвѣдитъ тѧ, егоплюбѣзнишаго архимандрита, илъ іеромонаху, (име), йазбрѣннагѡ єпїкопа егоспасаємъѧ єпархїи (име)*“. Онај који се хиротонише клања се трипут архијерејима. Протођакон га приводи к архијерејима, а он им целива руке; затим га одводи на орла и стане између протођакона и ђакона окренут истоку. Протођакон говори мно-
гољетије краљу, патријарху и новоизабраном епископу. За време појања многољетија патријарху, новоизабрани се клања патријарху и архијерејима, што такође чини и када се њему поје многољетије, иза чега учини поклон Господу и архијерејима, и између протојереја и протођакона иде у олтар. Затим се склања орлец и почиње литургија по чину, на којој се све до малога врши обично.

Архијерејска се хиротонија свршава у празнични дан (49. прав. карт. синода), уз присуство множине народа, и то на литургији пред читањем апостола. После влога са јеванђелијем када сви архијереји уђу у олтар после трисвете песме, прото-презвитер и протођакон приводе кроз северне двери к царским дверима онога који се хиротонише, и узимају га архијереји у олтар пред св. трапезу, где учини три поклона пред престолом, и пришавши к св. трапези клекне на оба колена, и полаже крстообразно руке и главу на престо. Архијереји полажу мало отворено јеванђелије писменима на његову главу и држе јеванђелије са свију страна као руку самога Господа, који уздиже онога који се хиротонише, чиме га уједно потчињава закону јеванђелија. Најстарији од архијереја узглашава гласно молитву посвећења: *Йазбрѣннѣмъ ѕ юскѹсомъ єгоплюбѣзнишнѣхъ архїерѣвъ, ѕ всегѡ єскаженнагѡ собора³, Бжѣственнаѧ благодатъ . . . прорѹче-*

¹ О скраћивању ових обета и њиховој изменама види Димитријевскиј, Ставленник.

² Ψῆφος καὶ δοκιμασία. Ове су речи унесене у чин архијерејске хиротоније у дубокој старини и имају свој основ и у канонима (4. прав. I. васељ. синода) и у црквенoj пракси. Под докимасија разуме се брижљиво испитивање умних и моралних својстава епископског кандидата. У чему се састојала докимасија у пракси старохришћанске цркве, може се јасно видети из 50. прав. картагинског синода.

³ т. ј. нижих клирика.

ствешетк тје богољубењешаго архимандрита, јли ћеромонаха, (име), избранинаго ко єпика па богоспасаљуих градува (име). Помолимсја џеву ћи нема, да примијети на нега благодатъ свестагу дхја, иза које поју Гђи помилвји трипут. Затим патријарх благосиља трипут по глави онога који прима хиротонију, говорећи: Ео љмл ћи, је сија, је стагу дхја, икона је пријену, је ко вјеки вјеку, док му остали архијереји држе на глави јеванђелије, а затим архијереји полажу десне руке на главу онога који се хиротонише и патријарх чита две молитве. Док он чита молитве Њако Гђи Бж... и Гђи Бж наше, понеје некојмојно..., један од архијереја чита тихо јектенију: Миромз Гђи помолимсј..., у којој моли Бога за патријарха, за свештенство, за заштиту, опстанак, мир, здравље и спасење њихово и за дела руку њихових, за онога који се рукополаже и за владара. После молитве, када патријарх скине са главе онога који се хиротонише св. јеванђелије и метне на престо, скидају с њега архимандритски крст и фелон, и подноси му ипоћакон: сакос, омофор, крст, панагију, митру. Нови епископ узвеши сваки од ових предмета, целива крст на њему, подноси га сваком архијереју на благослов, целива им руку и облачи се. При облачењу или метању сваког од ових предмета патријарх узглашава ћијос. Пошто се уз помоћ ипоћакона нови епископ обуче, целивају га архијереји.

После хиротоније сви узлазе на сопрестоље, а нови епископ заузима место с десне стране најстаријег архијереја, и подељује мир за апостол и за време читања апостола седа на престо посред архијереја. Нови епископ врши благосиљање на рода дикиријама и трикиријама после јеванђелија, после величнога входа и при Спаси, Бж, људи твој... и говори возглас после сугубе јектеније. На великому входу обично патријарх узима од протојакона дискос, а нови епископ од архимандрита путир, спомињући патријарх, сабор, митрополите, архиепископе и епископе, војеначалнике и градонаачалнике, војску и све православне хришћане.

За време причешћа патријарх даје презвитерима тело Христово, а нови епископ св. чащу. По свршетку литургије скидају се сви архијереји у олтару и приводе новопосвећенога епископа к патријарху, и он полаже на њега уз осењење руку архијерејску расу, панагију, архијерејску манџију (с изворима), камилавку и клобук, и даје му бројанице. Затим архијереји из-

лазе из олтара и патријарх узлази на амвон. Протојереј иprotoјакон приводе новопосвећенога к амвону и тамо посред на-
рода ступа новопосвећени у дужност архијатаира. Овде му па-
тријарх уручује с пастирском поуком¹ пастирски жезао, иза чега
нови епископ узвеши жезао узлази на амвон и благосиља народ
обема рукама према истоку, западу, југу и северу.

Грчки чин избора и хиротоније епископа на православном
истоку² разликује се у многом чему од данашњег словенског
чина. У савременој грчкој пракси православног истока не упо-
требљава се Τάξις, γινορένη ἐπὶ χεροτονίᾳ ἐπίσκόπου μετὰ τίνος
πλατυτέρας ἐκθέσεως τῶν γινομένων, који се употребљавао у грч-
кој цркви у старо време и који је издао Goar³, а који је 1677.
године послужио делом као оригинал и за наш словенски са-
времени Чинъ йизбранийъ ѿ рѣкоположеніи архієрейскаго, но се
данас употребљава нешто друкчији чин, прерађен од митрополита
никог Митрофана у почетку XVIII. столећа (κατὰ τὴν ἐρμηνείαν
τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Νέσσης κυρίου Μητροφάνου).
О старим чиновима архијерејске хиротоније савремени грчки
евхологиј каже ово: Ови раније штампани чинови хиротоније
за епископа не свршавају се сада тако, но следећим начином,
по изложењу просвећеног митрополита никог господина Ми-
трофана, које се врши у свима Христовим црквама⁴. Свој
исправљени чин архијерејске хиротоније издао је Митрофан
први пут у архијерејском чиновнику 1814. године, штампаном у
Венецији његовим трошком. Овај чин после је прештампан
не само у венецијанским и цариградским издањима евхологија,
но и у атинским⁵. Савремени словенски чин архијерејске хи-
ротоније прештампан је из једног рукописа библиотеке петро-
градске духовне академије (№ 126), који је посведочен и испи-
тан од Јоакима патријарха 1677. из старог грчког чина и сло-
венског по старој рукописној књизи. Овај чин исправљао је

¹ Која се штампа у чину архијерејске хиротоније. Има још и једна
кратка поука уз давање жезла: Πρῶτον μὲν γέζεται, διὰ πασέσθι...

² Описали су га еп. Порфириј Успенскиј, Книга моего бытия,
Спб. 1896. ч. III. стр. 425—433; архим. Софоний, Странникъ, 1874. т. IV.
стр. 49—64 и делом Серединский, Христ. Член. 1871. № 10, стр. 555—566.

³ Εὐχολόγιον..., 1640. р. 252—253.

⁴ Εὐχολόγιον, Venet. 1767. σελ. 143.

⁵ Види о овоме код Дмитриевскай, Ставленникъ 169—70, као и о
разликама између словенског и грчког чина архијерејске хиротоније.

између 1721-25. по поруци св. архијерејског Синода архимандрит Гаврило Бужински¹, и одобрен је од Синода и штампан је 1725. године за црквену употребу, те је тако св. Синодом уведен у праксу. Све до 1856. био је овај чин у употреби, када га је московски митрополит Филарет исправио и Синод исправку одобрио за штампу и употребу. 1901. године св. Синод је пре-гледао и учинио измене и у овом Филаретовом чину².

Произвођење у црквене чинове.

За степене јерархијског чина, који се оснивају на божанској установи посвећује се чином св. тајне свештенства, а за оне степене који су установљени духом и животом цркве, установила је црква освећења у облику молитвословља. Најобичнија посвећена ове врсте су — осим оних која претходе ђаконату и презвитерату (чаташтво и ипођаконство), а која смо изложили — посвећење 1) архиђакона или протођакона; 2) протопрезвитера илиprotoјереја, и монашких чинова; 3) игумана и архимандрита.

Произвођење у све ове чинове бива на литургији, посред храма, за време входа са јеванђелијем³, као што бива и награђивање надбредеником и митром. Онај који се производи за архиђакона, почиње литургију као и обично и говори велику јектенију. На малом входу он носи св. јеванђелије насред храма к архијереју, где предаје јеванђелије млађем ђакону. Ко се производи за архиђакона или протођакона и протозвите, приводи се од протођакона и ђакона из средине храма к престолу, чини три земна поклона и приводи се к архијереју, и трећи пут падне на колена. Архијереј седећи благосиља га крстовидно трипут по глави, и уставши полаже му руку на главу. Ђакон каже: Гῆς πομόλιμσα, и архијереј чита молитву, при посвећењу архиђакона или протођакона „Εἶδο Γῆν Βῆτε οἴησθ...“, у којој моли: „Γάμκῳ ὥδ' ἔγραπτο σέο ἀρχιδιάκονετο, πριστίφαρο ραβὴ τέοεγδ, (име), ἢ ὄγκρασί ἔγδε χένοττο τέοέο, κα παχάλτι στοάτι διάκονικα, λύδα τέοεγδ, ἢ ὅρμαζ δόρπῃ ἔγδε βύτι σέψικο με σέμω...“ Код

¹ Потоњи епископ рјазански и муромски.

² Види опширије о овом Д м и т р і е в с к і й, ibid. 186—224.

³ Ако архијереј не служи литургију, то се пред овим временом доносе архијереју: епитрахиль, наруквице и омофор, и он се облачи у ове одежде, стојећи на месту (чиновник, Чинъ бываемый на произведениe йг8мена). И у овом случају произвођење на споменуте чинове врши се на малом входу.

посвећења protопрвитера или protoјереја моли архијереј Бога: „Самъ ѿдѣй твоему благодатю ѵ брату нашему, (име), ѵ чесноти ѿкраси єгда, въ началѣ стоѧти прескѣтеру люда твоему, ѵ добрѣ образъ сѹцимъ съ нимъ вѣти ѿдостой“. Код посвећења за игумна, моли архијереј Бога: „ ѵ раба... сегда, єгоже благоволилъ єси поставити наѧ нѧю (т. ј. паством) ѵгвмена, достойна покажи твоему благости, ѵ всакими добродѣтельми ѿкраси, чрезъ скьдственнаѧ дѣла, благий образъ сѹцимъ подъ нимъ бива юци“. Затим у тајној молитви моли архијереј Бога да овај игуман буде веран и мудар управитељ умне пастве која му је Богом поверена. После молитава архијереј при посвећењу за архијакона, protојакона, protопрвитера, protoјереја, знаменује га крстовидно говорећи: „Благословенъ Г҃дъ: се вѣистъ рага ѕжий, (име), првогодїаконъ (или архїдїаконъ), во ѵмѧ ѿца, ѵ сина, ѵ ст҃агу дѣда“. Или: првотпрескѣтеръ сѣтъшил ѕжіја цркву, (име): во ѵмѧ...“, и положивши архијереј руку на главу онога који се посвећује, узглашава: „Аллох“. Затим појци поју трипут: аксиос, и иду служашчи у олтар кроз царске двери по чину. Ако произведени protoјереј није имао надбреденик, то му се он даје. Потом архијакон или protојакон узима од млађег ѣакона јеванђелије, подноси га архијереју на целивање и говори по обичају: „премѣдрошти прости“¹.

При посвећењу за игумна и архимандрита, привођење и клањање, знаменовање по глави и полагање руку, бива све као и код посвећења за архијакона и protoјереја, и после г҃дѣ по молимсѧ, архијереј чита молитву²: „Еже, всегда члвѣкѡв спасенија промыслъ творѧ...“, и бива прикрањање главе уз тајну молитву: Приклони Г҃ди. Затим protојакон узглашава: „Поклони владыко“, а архијереј велегласно говори: „Благодатъ веетагу дѣда чрезъ наше мѣрностъ произвѣдитъ тѧ ѵгвмена, чијим ѿбители Г҃да Бра ѵ Спаса нашега Іиса Хрѣта, (рекавши име чији је храм, престојија владычица нашеј Еци, или ст҃агу (име), чији је храм). Затим, положивши руке на љегову главу, узглашава: аксиос. Произведени игуман целива архијереју руку, десно и лево раме, и стане с осталим игумним по чину, и улазе у

¹ О разлици садањег словенског чина произвођења архијакона и protојакона од грчког, види Д м и т р і е в с к і ј, ibid. 74—5.

² Ако архимандрит који се производи није био игуман, то архијереј при посвећењу његову за архимандрита чита молитве, које се читају при посвећењу за игумна, а ако је био игуман, онда се ове молитве не читају.

олтар по чину. Код произвођења за архимандрита послеprotoђаконова возгласа: **покелі вѣлко**, архијереј чита: **Благодатъ всесвѣтскаго дѣла чре́зъ мѣрность нашѣ пронизкодитъ тѣло архимандрита, чтииши обѣтѣли...** Ако се архимандриту даје митра, то се она без читања молитава и без појања: аксиос¹ полаже на њега, пошто архијереј прво благослови архимандрита руком, а он целива архијереју руку и митру. Тако се обично меће и крст. По свршетку литургије, архијереј даје игумну или архимандриту жезао говорећи: „**Прими сејъ жезлъ, ймже ѡткврждѣй пасте твою да правиши: јакъ ѕлово ймаши ѩдати за љо, нашеѧ Бгѹ, во дни сѧдѧ**“, и држи му поуку о његовим дужностима према пастви и братији, и братије према њему, која је поука штампана код овог чина у архијерејском чиновнику. По истом чину архијереј производи и игуманију, само се на крају каже: **ѧзꙗ**².

Одликовање надбедренником и митром.

Они који добију ово одликовање, иду на литургији на малом входу заједно са другим свештенослужитељима. Када protoђакон обнесе јеванђелије око амвона, он даје другом ђакону јеванђелије, а сам са трећим ђаконом и са оним који се одликује чини земни поклон пред престолом, целивајући га, и окренувши се архијереју, клања му се, затим долазећи на солеју поново се клања, и долазећи до амвона, опет му се клања. Архијереј га благосиља и меће му оно чим се одликује, узглашавајући: аксиос. Појци поју трипут: аксиос, protoђакон узима од ђакона јеванђелије, архијереј узима дикирије и трикирије и свршава вход са јеванђелијем.

¹ Митра се може дати архимандриту одељено и у другим приликама, а не на дан посвећења за архимандрита. Ако се архимандриту (или protoђереју — код Руса) одељено даје митра, тада се на божанској литургији, по изласку из олтара са јеванђелијем приводи архимандрит (или protoђереј) к архијереју, који не говори никакву молитву, но само благосиља архимандрита руком, а архимандрит целива архијереја у руку и митру. Затим стаје архимандрит у ред с архимандритима и иду у олтар кроз царске двери, и бива све по чину (арх. чиновник код чина произвођења за архимандрита).

² Поближе о овом чину види Дмитревскиј, Ставленникъ, 134. и даље.

Тајна брака¹.

Појам и видљива страна брака.

Као што се духовно умножавање чланова цркве врши по-моћу свештенства, тако се телесно умножавање чланова цркве врши браком. Брак је тајна, у којој жених и невеста пред свештеником и црквом дају слободно обећање о њиховој узајамној супружанској верности, и њихова се веза благосиља као слика везе Христове са црквом и подељује им се благодат, која осветљује њихова слободну везу за узајамно помагање и благословено рађање и хришћанско васпитавање деце.

Две битне ствари спадају у видљиву страну тајне брака, наиме прво свечана изјава жениха и невесте пред црквом, да они из узајамног и слободног пристанка ступају у брачну везу, и затим свечани благослов њихове брачне везе од свештеника, који им ставља на главу венце говорећи: „Е́нчáетсѧ рабъ вѣ́й (име), рабъ вѣ́й (име), въ и́мѧ ѿ́цѧ, и сы́на, и сѣ́гѡ дѣ́да (једанпут над женихом и једанпут над невестом —), и затим благосиља младенце трипут говорећи при сваком благосиљању: „Гдн Е́же на́ш, слáкою и чéстю вѣ́нчай љ“.

Извршилац и субјекат тајне брака.

Извршилац брака је епископ или презвитер, односно парох једне стране, жениха или невесте, или какав други свештеник одређен од њихова свештеника. Ђакони и мирска лица не могу извршити тајну брака. Јеромонах по 84. правилу номоканона при великом требнику обично не може свршити ову тајну, но по потреби у нас може и он благословити брак.

Субјекат тајне брака су два лица разног спола, један човек и једна жена, са потребним особинама за склапање брака, н. пр. извосно доба, нормално стање и т. д.

Пошто је брак основа породице, а породица добро осно-

¹ *Литература:* О бракѣ въ прав. церкви, Прав. Собесѣд. 1859, II, 369; III, 3, 119, 217, 325. — А. А. Катанскій, Къ исторіи литургической стороны таинства брака. Христ. Чтен. 1880, I, 98. — Дим. Јанковић, Обред обручења и венчања првобрачних у XIII. и XIV. в. Источник 1901, 325. — Свящ. А. В. Петровскій, Къ исторіи развитія стороны чина вѣнчанія, Христ. Чтен. 1908 (дек.), 1599—1619. Види и литературу наведену код Thalhofer-Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik, II, 439.

вана је потпора цркве и државе и основ једне добре генерације, то су и црква и држава у погледу брака издале многе законе и прописе, који иду за тиме, да бракови у којима се оснива породични живот буду у истини хришћански и да производе ваљане чланове како цркве тако и државе. Брига око добrog склапања бракова је једна од веома важних обавеза свештеникових. Ова брига донеће добре плодове, ако пастир душа буде радио на томе, да се сви споменути закони врше по слову и духу. Ови закони траже: да су жених и невеста крштени; сведочбу о смрти једне стране у браку, ако је другобрачни; сведочбу о подаништву; познавање хришћанске вере¹, наповед², овлаштење од надлежног пароха; ако постоје какве црквене или грађанске запреке, онда се тражи диспензација; узраст, психичку способност, отсуство крвног и духовног сродства, безбрачност са другим лицима, правну способност ступања у брак, да није жених у свештеничком чину, да нису положили монашки обет, да нису разне вероисповести и религије, и т. д.³. Најпосле за достојно примање брака тражи црква да су жених и невеста у стању благодати, и за тајну брака спремају се примањем св. тајне покајања и причешћа.

Мешовити бракови.

Мешовити брак је брачна веза између две особе, које припадају разним хришћанским вероисповестима. Православна црква не дозвољава брак између једног јеврејина или незнабоща и једног православног хришћанина, и не одобрава брак између разних конфесија. Лаодикијски синод у свом 10. правилу каже ово: „Који цркви припадају, не треба безразложно своју децу да сједињују са јеретицима“⁴. А 72. канон VI. васељенског синода забрањује човеку православне вере да се сједињује са јеретичком женом, као и православној жени да се венча са јеретиком,

¹ Брачници треба да знају: Оченаш, Богородице Ђево, Вјерују, Божје и црквене заповести, основно учење православне цркве.

² Пре свршавања брака бива у цркви наповед, навештање, трипут после св. литургије, да би верни, ако би знали за какве законите сметње тога брака (телесно или духовно сродство или каква друга сметња), казали свештенику. Оглашење се понавља, ако се брак не сврши у току два месеца дана после трећег навештаја.

³ О свему овоме види црквено право и односне државне законе.

⁴ Испор. и 14. канон IV. вас. синода.

и наређује, да се такав брак развргне и да се сматра ништавним. Ово црква чини због тога, што разлика у религијском уверењу брачника често доводи до индиферентизма у религијским стварима и до опасности, да или православни брачник буде заведен на апостасију или да се деца растући отуђе од православне вере. Но поред свега тога, црква је силом прилика присиљена да толерира и такав брак, али само под условом, да неправославна страна ни на који начин не пољуља православну страну у својој вери.

Зато је православни свештеник дужан да мудрим начином ради против склапања мешовитог брака, и да православну страну поуком и опоменом задржи од таквог брака. А ако је сав труд свештеников узалудан, не остаје друго¹ но да пристане на склапање наумљеног брака. Ипак и у том случају свештеник треба да опомиње православну страну, да и даље остане верна православној вери својих отаца, и да у овој вери васпитава и децу¹.

Време и место брака.

Брак се не може обавити у време поста. 52. правило лаодикијског синода прописује: „У четрдесетницу се несме венчавати или славити рођендан“. А црквена пракса протеже ову забрану и на друге постове у црквој години, и то не може се обавити брак од месопусне недеље² до недеље Томине, у божићни пост заједно са временом од Божића до Богојављења; у пост св. апостола Петра и Павла, у пост Велике Госпође, средом и петком целе године, на Усековање главе св. Јована Претече и на Крстовдан. Ове се црквене забране оснивају на томе, што се брак свршава с весељем брачних синова и што се брачна вика и светска радост не слаже са временом које је посвећено молитви, посту, кајању, у које време треба да обратимо своје мисли вечном и небесном³. Ова забрана се такође оснива и на речима св. апостола Павла, који каже: „Не лишайте се њега дрѓа, тόчю по согласију до крёмене, да прењиваете ви постћи ћи молитвћ“ (I Кор. 7,5). Најпосле се ова забрана оснива и на списима св. отаца, који траже уз-

¹ Остало о мешовитом браку види у црквеном праву.

² Целе беле недеље забрањено је свршавати брак, а нарочито у среду и петак ове недеље.

³ Испор. Ioannes Chrysostomus, Homil. 3 et 18 de statuis ad. popul. Antioch.

државање у светим временима. Исто тако не свршава се брак у дане васкрсне и на велике празнике¹.

Из веома важних разлога и изнинмо, може се диспензацијом епископа дозволити благосиљање брака и у споменута времена поста, али без икакве гозбе и вике. Осим забрањених времена поста, брак се може обавити у све дане до подне, и то обично после св. литургије, или између јутрења и литургије, а то је због тога, што су брачници и сватови тада у трезвеном стању и у таквом расположењу, какво приличи чину брака. Брачници пре примања тајне брака тај дан ништа не једу и не пију.

Брак се свршава у цркви у присуству оних који ступају у брак, и у присуству сведока. Црква је место за свршавање св. тајана, јер у њој струји благослов Божји у највећој мери, и само изузетно и из важних разлога може се брак обавити у приватној кући, али са дозволом епархијског епископа. Ако су вереници из различних парохија, онда се обично обавља венчање у парохији невесте. Сваки се брак врши одељено, а више бракова заједно није дозвољено благословити.

Чин тајне брака.

Свештена радња тајне брака има два дела: *обручење*² и *венчање*. На обручењу се пред Богом утврђује намера жениха и невесте да ступе у брак, и у знак и као залога тога, међе им се на руке прстење. На венчању им се благосиља њихова веза и моли од Бога благодат. У требнику се одељено штампа чин обручења од чина венчања, јер се пре обручење свршавало одељено од венчања. На челу чина венчања у требнику читамо: „*അപേ ഭഗവാം ഖത്താട്ടഃ കാ തോജ്ദേ വ്രേമാ വിഞ്ചാതിസ്മഃ ഏഡാട്ടഃ കോ ഖ്രാമഃ*“³. Сада се увек врши венчање одмах иза обручења.

¹ Никольский, Пособие 723.

² Обручење значи залог (II. Кор. 1, 22; 5, 5; Еф. 1, 14), што се на њему дају заручницима прстење на руке, а венчање се зове што се на брачнике међу венци.

³ По 98. правилу VI. васељ. синода веза између два лица везана у цркви чином обручења има снагу брака, јер „који узме ради брачнога суживљења женскињу, која је с другим заручена, а жив јој је још заручник, нека подлегне осуди за прелјубу“, и зарука се може развести само оним узроцима, којима се и брак разводи. Ко је заручен црквеним обредом, а још није венчен, ако му умре заручница, па се после ожени са другом, сматра се другобрачником, као да је са првом заручницом био у браку. Види

Пре обручења свештеник износи крст и јеванђелије, и по-
лаже их на аналогију на средини храма. Пред свештеником се
носи свећњак са свећом. Крст, јеванђеље и свећа су знаци не-
видљивог присуства Христа Спаситеља. У почетку чина обру-
чења читамо у требнику: „После божанствене литургије, пред
свештеником, који стоји у храму (ἐν τῷ ἱερατεῖῳ — εἰς στῦλην),
стоје они који хоће да се спрегну пред светим дверима (πρὸ
τῶν ἀγίων Θυρῶν т. ј. притворским), муж с десне, а жена
с леве стране. А њихова два прстена леже на десној страни
св. трапезе, златан и сребрни... један до другога“¹. Почетак
обручења, по смислу ових речи, треба да се врши на самом
уласку у храм, у притвор. Код нас се данас обручење врши
у храму на царским дверима, камо их обично одводи свештеник
(обучен у епитрахију и фелон), окадивши једно по једно. Иза
заручникâ стоје кумови.

Затим „свештеник благосиља главе новоневесника (про-
жениха па невесте) трипут, и даје им упаљене свеће“ (требник).

и тумачење овог (98) правила код Еп. Никодима, I, 588. Код нас се пре обручења и венчања и пре исповеди свршава прстен у кући веренице. Овом приликом добијају вереници прстен, који носе до обручења и тим се прстеном на обручењу заручују. Приликом домаћег прстена нема никаквог цркве-
ног чина, само бива поука свештеникова о значају тајне брака. Овај прстен наравно нема снагу и важност црквеног обручења.

¹ Прстење обично доноси свештеник у олтар пре обручења, или их црквењак донесе у олтар, а свештеник их меће на престо, од кога добијају освећење, или свештеник скида прстење заручницима с руке, када стану пред царске двери и мени их на престо. Прстење је данас обично или оба сре-
брна или оба златна. Прстен округао као целина је симбол љубави и верно-
сти, коју ће брачници чувати до kraja света, и од тада ово прстење ски-
дају, да им прстење остане као вечна успомена њихова обећања. Већ Plautus (Miles gloriosus IV, 1, 11) зна за заручни прстен. Тертулијан (Apolog. c. 6) каже за златан заручни прстен: „Aurum nulla (femina) norat praeter unico digito quem sponsus oppignerasset pronubo anulo“. Климент Александријски каже: „Διδώσω αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐ δε τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀκοσμιαίνεθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας“. По св. Амвросију (Ep. 34.) овако каже св. Агнеза сину римског градског префекта, који ју је просио: „Discede a te, quia iam ab alio amatore prae-
venta sum, qui anulo fidei suae subarravit me“. Исидор Севиљски De eccl. off. I. 2. c. 19) већ зна за обичај да невеста заручни прстен носи на четвр-
том прсту, „quod in eo vena quaedam ut fertur sanguinis ad cor usque perve-
niat“. Види Thalhofer-Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik.
II, 443.

Благосиљање неки врше обично руком, јерејским благословом, а други¹ упаљеном свећом, коју иза благослова даје младенцима. Упаљене свеће у рукама новоневесника означавају чистоту њихова живота, светлост њихових врлина и светлост благодати тајне брака. Према томе другобрачнима као недевственима не би требало да се дају свеће², но тако се обично не чини, и свеће се дају и другобрачнима. После давања свећа, пише у требнику: „и увевши их (т. ј. жениха и невесту) у храм³, кади крстообразно, подражавајући побожној намери и делу Товије, који је запаливши үгерицу и срце рибе, димом и молитвом одагнао демона, непријатељског побожним браковима⁴. Потом долазе молитве обручења, које почињу возгласом: „Благословен је Господ наш...“ иза кога се говори јектенија „Иеромаз Где помолимсѧ...“ у којој имамо прозбе са спасење заручника. После јектеније свештеник чита две молитве, у првој од ових моли да Господ благослови заручнике, а у другој благосиља ову зајму. Затим свештеник узима са престола прстење, и то узевши прво златан прстен, казује трипут: „Оврочатсѧ рака Ђакиј (име), рака вјажиј (име)...“, а при сваком изговарању ових речи указује прстеном на дотично лице, а код завршетка формуле: ко Јама... чини крст над главом жениха и меће га на трећи прст десне руке, који је до малог прста. Исто тако говори, чини и даје сребрни прстен невести. Жениху се даје златан, а невести сребрни прстен зато, да би се означила предност мужа над женом и да жена има да се покорава своме мужу⁵. После овога кум (или девер или ко од родбине) мења прстење новоневесних. Мењање прстења бива зато, да би се женској слабости дао мушки дух и да би јој се дало разумети, да улази у сагласност с мужем у свима његовим делима⁶. Затим свештеник у молитви Где је наша, отрокъ... моли Бога, да би Он, — који је заједно ишао са слугом патријарха Аврама у Месопота-

¹ Николскій, Пособіє... 725.

² Новая Скрижаль, ч. IV. гл. 10 § 6.

³ А речено до сада вршило се по требнику на вратима притвора, а овде их — по требнику — уводи у притвор, а тек у почетку „послѣдованія вѣнчанія“ уводи их у храм.

⁴ Новая Скрижаль, ibid.

⁵ о сложеніи и чинопослѣд. пр. ц. § 339. Нов. Скрижаль, 398. Симеон Сол.. Разг. о свящ. § 241. Христ. Чтен. 1856. стр. 353.

⁶ Нов. Скрижаль, 398.

мији, који је био послан да нађе невесту своме господару Исаку, и да заручи кроз ношење воде Ревеку, — благословио и утврдио заруку ових својих слугу у вери, једномислености, истини и љубави, и да благослови ово полагање прстења. Затим бива кратка јектенија: Помилвј насљ Бже... као и у почетку јутрења, додајући јој још и молбу за оне који се заручују. Тиме се свршава обручење. Требало би да се говори и отпуст иза споменуте јектеније, али пошто се одмах свршава и венчање, то се отпуст редовно изоставља.

Чин венчања се свршава овако. Жених и невеста улазе (иду) у храм са свећама, а свештеник иде пред њима с кадионицом појући стихове псалма 127: „Блжени вси војници Гда“, у коме се сликају дарови Божји, послани побожним супузима, а иза сваког стиха псалма, народ (или црквењак, или појци) поје: „Слава твоја Бже наши, слава твоја“. Затим свештеник држи појку брачницима о важности тајне, и како имају да живе у браку побожно и часно. После поуке свештеник пита жениха и невесту, да ли имају узајамну сагласност да ступе у брак: „Имаш ли (име) произволење благое...“. Ово свештеник преводи на српски и тако пита, да би их разумели они, којих се ове речи тичу. Када жених на ово питање одговори: Јмамъ честий ѿтче, јереј га опет пита, није ли се обећао другој невести, и када одговори да није, то све исто пита и невесту. Ако жених или невеста не одговоре на постављено им питање, или ако одговоре да немају вољу и да су се обећали другом, свештеник их неће венчати. После одговора ђакон каже: Благословиј вѣко, а свештеник говори почетни возглас: „Блгословено цртко...“, иза чега ђакон говори јектенију: Миромъ Гдѣ помолимсѧ¹, у коју се умећу молбе за оне који се венчавају, за њихово спасење, за њихово целомудрије, да би имали синове и кћери и т. д. После јектеније свештеник чита три молитве за оне који ступају у брак, у којима моли Бога да их благослови, да им да-

¹ За време ове јектеније код нас се обично кумовима дају свеће, а на жениха и невесту меће се превез, од платна, тканине или свиле, и тако се свршава венчање. Код руских литургичара и у требнику нема спомена о овом обичају, који је изгледа к нама дошао са запада (*velatio puerialis*), а који је постојао и код Римљана, т. зв. *flammeum* (sc. *velum*), као ватра црвен брачни вео, којим се невеста код сватова покривала (Tac. Catull.). Овај вео спомиње Амвросије (De virg. I. 5. c. 26), па папа Сириције (Ep. 7. ad Mediol.), и после њих спомиње се на западу до 14. столећа. Види Thalhofer-Esenhofer, Handbuch der kath. Liturgik, II, 444.

рује миран и дуг живот, узајамну љубав, да виде унучад своју, да им се домови испуне пшеницом, вином и уљем и т. д. После молитава свештеник узеши венце који стоје на бљуду¹, венчава прво жениха, потом невесту, говорећи: „Бѣнчаетсѧ рабъ Бжїй (име), рабъ Бжїй (име), во ймѧ...“ над женихом, и „Бѣнчаетсѧ рабъ...“ над невестом. Код изговарања имена указује венцем на дотично лице, а на крају формуле пре полагања венца, чини венцем крст над главом онога (оне) који (која) се венчава, и даје му (јој) да целива венац. После полагања венаца на главу, свештеник их благосиља трипут, т. ј. заједно и жениха и невесту, говорећи трипут: „Гдји Бжїе нашъ, слáкою ѿ честїи вѣнчай ѿ“². Венци се међу на главу жениха и невесте из почасти и као награда за њихов целомудрени (невини) живот и за чистоту, коју су сачували до венчања³. После полагања венаца на главе брачника долази прокимен: „Положилъ єсій на глахахъ ѿвѣнци...“ и апостол (Ефес. 6, 10—35), у коме се говори о важности тајне брака, који је слика јединства Исуса Христа са црквом, и о узајамним обавезама супруга. Из апостола долази алилујаријем и чита се јеванђелије (Јов. 2, 1—11) о браку у Кани Галилејској, на ком је био Господ. После јеванђелија долази јектенија: Рцемъ вси ѿ вси ѿ дашь..., и после возгласа свештеник чита молитву за оне који се венчавају, и даље долази прозбена јектенија и Оченаш.

¹ И венци у нашем венчању потичу из незнабожачког церемонијала и прешли су у хришћански обред венчања. Тертулијан (*De cor. mil.* с 13) полемише против метања венаца на брачнике као против везнабошког обичаја, но није продро са својим погледима. Св. Јован Златоусти (*Hom. 9. in I Thim*) види у венцима знак победе над пожудом, када на спом. месту овако каже: „Венци као победни знаци међу се зато, што су брачници били неприступни блуду и непобеђени сада могу ући у брачну собу“. Са овим значењем остали су венци у чину венчања. Види *Thalhofer-Eisenhofer*, *ibid*. Види и *Jos. Schrijnep, La couronne nuptiale dans l'antiquité chrétienne. Mélanges d'arch. et d'hist. de l'Ec. fr. de Rome*, XXXI, 1911, p. 309—319.

² Формула „Бѣнчаетсѧ рабъ Бжїй...“ по словенском требнику изговара се једанпут над женихом и једанпут над невестом, а према грчком данашњем евхологију говори се ова формула трипут над женихом и трипут над невестом, јер иза формуле: Στέφεται δοῦλος τοῦ Θεοῦ... читамо: Τοῦτο δὲ λέγει ἐκ τρίου, ποιῶν σχῆμα Σταυροῦ*. У Goar-ову евхологију (Ven. 1730 р. 318) нема да се формула Στέφεται δοῦλος... говори трипут, но само једанпут.

³ Види молитва на разрешење вѣнцију, во ѡсмай денъ у требнику, где читамо: сѧ вѣнци... мзда ѿкни ѿдакъ ѿкломъдрїа.

Потом се приноси „заједничка чаша“, коју свештеник благосиља молитвом (Бђе, всѧ сотвориъй...) и даје жениху и невести да по трипут из ње пију вино. При тајни брака употребљава се вино зато, што се на браку, који је Господ благословио својим присуством у Кани Галилејској давало вино, претворено чудом из воде. Вино се овде даје жениху и невести из заједничке чаше зато, да се тиме означи да су дужни живети у нераскидној вези, недељиво руковати и користити се својим имањем и делити међу собом чашу радости и чашу жалости, срећу и несрећу. Затим свештеник „узевши их (жениха и невесту), а кум држи остраг венце, води их сликом круга“ (требник). Свештеник обично сједињује руке жениха и невесте на епитрахиљ¹ и води их трипут око аналогија (на десно кругом), на коме су крст и јеванђелије, и поје сам или појци при првом обилажењу: „Исаіе ликъи, дѣа ѿмѣ...“, при другом: „Гѣи мѣнци...“, а при трећем: „Елѣва тѣбѣ Христѣ Бђе...“. Круг означава вечност, и хоћењем око аналоја брачници изражавају свој обет да ће вечно чувати своју супружанску везу, т. ј. док су живи и да је неће кидати из никојег узрока. Обилажење се врши трипут у славу св. Тројице, која се тиме призива за сведочанство обета. Потом свештеник скида венце, прво жениха, говорећи: „Бозвелічисѧ жениш...“, у којим речима му жели од Бога увеличење, благослов, умножење потомства и чување заповести. А када скине венац невесте, говори речи: „И ты неѣкето, козвелічисѧ ѹкоже Гарра...“ сличне садржине. При скидању венца и младожења и млада целивају венац².

Потом свештеник чита две молитве: „Бђе, Бђе наš“ и „Оць, сиј ѿ ст҃ый дхъ...“, у којима моли Бога да благослови оне који су се сјединили у браку, и да им пошаље земаљска и небеска добра. Другу од ове две молитве говори обично окренут брачницима, а код речи „да благословитъ вас“³ благосиља их. После ове молитве свештеник обично чита молитву „на разрешенїе вѣнцѣвъ“. Затим долази отпуст, у коме се спомињу боговенчани цареви, равноапостоли Константин и Јелена, као ширитељи праве вере, и св. мученик Прокопије, који је научио

¹ Или их везује марамом.

² Службеник, Москва 1664.

³ Булгаковъ у Настольная книга је против благосиљања овде, јер би свештеник онда код речи „благослови“ увек морао благосиљати.

дванаест жена да с весељем и радошћу иду од брачних одећа и радости на мученичку смрт, као на брачно весеље. Затим долазе поздрави жениха и невесте.

У требнику после отпушта венчања долази „Молитва на разређене вѣнцы въ осмый день“. Као што су у старини новокрштени седам дана носили белу одећу и скидали је у осми дан после свештениковог благослова, тако су и они који су венчани седам дана после венчања носили венце добивене на венчању, и скидаху их у осми дан уз молитву свештеника. Иако су венци награда за невиност према речима ове молитве, то се ове речи поред свега тога говоре и над познатим блудницима¹. Венци у старини нису били метални и у облику круне, но прости венчићи од миртина или маслинине лишћа, или каквог другог растиња које не вене. Данас се ова молитва не чита у осми дан, но се — као што рекосмо — чита пре отпусти на венчању.

Брак после смрти једног супруга или после разлучења њихова, може да се врши и други и трећи пут (искључујући свештенослужитеље). Но православна црква не допушта најврљије други и трећи брак, и налаже онима који ступају у други и трећи брак епитимију ради очишћења савести². Па и

¹ У другој молитви: *Со гласнај достигши..., нејасне су речи: „И спрѣтакише та же въ нѣмъ знаменїја“*. Новая Скрижаль (404 стр.) овако их тумачи: Родитељи жениха и невесте уговарајући женидбу, то су пред судбеним форумом писмено потврдили и дошли до сагласности. После венчања новобрачници узели су ово документе о сагласности од родитеља и чувају их код себе.

² „Другобрачни се не венчава, и још се одлучује од причешћа св. тајана на две године, а трећебрачни на пет година“. Вел. требник, главица Никифора, патріарха киностантинопольскаго, исповедника; 1. прав. лаод. синода; 3. прав. неокесаријског синода и 4. 50. (трети брак се сматра нечистотом у цркви) и 87. правило св. Василија Великог. Наведене речи из великог требника: другобрачни се не венчава (ὅ διγαμος οὐ στεφανοῦται — *bīgamis* поп *coronatūt*) „узете су из 2. правила Никифора исповедника, и значе да онај, који хоће да ступи у брак по други пут, не може бити удостојен црквеног благослова за тај његов брак, т. ј. не може се над њим обавити црквом прописано „послѣдованиe вѣничанїја (*άκολουθία τοῦ στεφανώματος*), и према смислу овог правила црква не благосиља други брак, него га сматра недозвољеним. Овако суђење о другом браку имало је опћи значај у источној цркви у почетку IX. в., кад је живео патријарх Никифор. Оно је важило у цркви и у X. в., као што се то види из једне доказајуће сунодикје περὶ δευτερογένεας цариградског патријарха Сисинија (995—998), који понавља ово Никифорово правило (о овој синод. наредби патр. Сисинија види

чином венчања црква разликује другобрачне и трећебрачне од првобрачних, и чин другобрачних није тако свечан као чин првобрачних. Код обручења другобрачних не чита се молитва: „Где је наше, број патријарха...“, и нема јектенија: „Помиљай наше Јже...“. При венчању другобрачних не поје се 127. псалам, не питају се брачници да ли добровољно и непринуђено ступају у брак, не говори се јектенија мјрома Где помолимс... у чину венчања, и прва и друга молитва чина венчања разликује се од оних код првобрачних, јер код другобрачних свештеник моли у Бога брачницима митарево обраћање, разбојникову исповедање, очишћење безакоња. У осталом је чин другобрачних сличан чину венчања првобрачних.

Чин другобрачних свршава се тада, када и жених и невеста ступају у други или трећи брак. Ако ко од њих ступа у први брак, а друга страна у други брак, онда се врши т. зв. велико венчање, т. ј. чин првобрачних.

Св. тајна јелеосвећења¹.

Од душевних болести ослобођава се човек прво св. тајном покајања. Но православна црква има још једно средство исцељења за хришћане болесне телом, које ослобађа не само од

чланак проф. А. Павлова у Виз. Врем. 1895. II, 152—154). Тек касније, наиме у XI. или у почетку XII. в. променуло се то суђење цркве о другом браку, као што се то види из једног канонског одговора Никите митр. ираклијског, на односно питање епископа Константина. У томе своме одговору Никита каже, да по тачном учењу цркве другобрачни не може бити удостојен венчања (τοὺς διγάμους οὐκ οἴδε στεφανοῦν), али да се у цариградској цркви на то већ строго не пази, но да се и на другобрачне положају брачни венци (ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθεται), само што дотични морају бити удаљени од св. причешћа за једну или за две године и што свештеник не може учествовати на њиховој свадби. Ова практика постала је од тада свеопћом, те и прописано „послѣдованіе въ двоубрачномъ“, у коме је полагање венаца на младенце једнако, као кад се венчавају првобрачни. Да се оправда ово одступање од старе црквене праксе о другобрачним, наводи се у грчком євхологију (као и у слов. великом требнику) текст како правила Никифорова тако и канонског одговора Никитиног Еп. Никодим, Правила. II, 5 24—22.

¹ Литтература: Винтерим, Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkatholischen Kirche, 6 Bde, 3. Teil. — А. Л. Катанский, Очеркъ исторіи обрядовой стороны таинства елеосвященія, Христ. Чтен. 1880, II, 92. — Неймбучер, Die heilige Oelung, Regensburg 1888. — М. Архангелский, О тайнѣ св. слея, Спб. 1895. — А. В. Петровский, Къ исторіи

душевних дефеката но и од телесних болова. Ово средство је тајна јелеосвећења ($\varepsilon\acute{u}χ\acute{e}λμoν$ или $\acute{a}κολουθία \tauού \acute{e}λαίον$), свештање масла, у којој се помазивањем тела болесникова уљем призива на њега благодат Божја, која ослобађа од болова телесних и душевних¹.

Видљива страна тајне јелеосвећења, наиме *машерија* њезина је уље спремљено благословом и освећењем. Ова је материја изабрана за ову тајну због њезиних особина, које симболизују ефекте ове тајне. Јер као што уље ублажава телесне болове, тако и благодат тајанствено ублажава душевне болове. Затим уље храни светлост и нарочито је средство за давање нове снаге уморном телу. *Формула* ове тајне су речи које свештеник изговара за време помазивања: „*Ôче с̄тый, врачь д̄вши тѣлесъ...*“. Сама *радња* ове тајне је седмократно помазивање у облику крста по челу, ноздрвама, образима, устима, прсима, рукама на обе стране², уз истовремено изговарање речи: *Ôče с̄тый...*, тако да помазивање почне код речи: „*Исѹсли. И раба твоего*“ ове молитве, да би радња са речима молитве била у уској вези.

Вршиоци тајне јелеосвећења су презвитери, јер св. апостол Јаков каже: „Бољих ли ктото вако; да призовећах пресвитери црквених ћ да млатвја сопствената нада има, помазавши ће го блеском во име Господње. Ћ млатва вјерије сопственом болјшаго, ће вједвигнеш ће Господњу; ће јакије грѣху вѣдете сопственом, ће јакије (Јак. 5, 14—15). Апостол спомиње овде само презвитере, но ипак не тако као да и епископи не би имали право вршења ове тајне, јер они су вршиоци като єзохти свију тајана, а то је само зато, што су епископи спречени да иду свима болесницима, што пак могу и чине презвитери. — Према прастаром обичају православне цркве, ову тајну врше седам свештеника (у наслову чина стоји ... пѣвачмо ће седам сїјинниквја) јер су седам дарова Духа светога, јер је седмократним полагањем пророка Јелисеја вакиро умрли дечко (IV. Цар. 4,35), јер се

послѣдованія таинства елеосвященія, Христ. Чтен. 1903, II (CCXVI) 44. — Kergn, *De sacramento extremae unctionis tractatus dogmaticus*, Ratisbonae 1907. — K. Lübeck, *Die heilige Oelung in der orthodoxen griechischen Kirche*. Theologie u. Glaube 8 (1916) 318—341. — Krüll, „Oelung, letzte“ y Kraus. Realencyklopädie, II, 526.

¹ Испор. Макарије, Прав. догм. богословије, II, 280.

2 Ibid.

седам пута обишло око Јерихона (Ис. Нав. 6, 15), јер је пророк Илија са седам молитава затворио небо на три и по године (III. Цар. 18, 43), јер се Нееман седам пута погрузио у води Јордану (Дел. 21, 26—27). Пошто апостол не одређује број презвитера и суштина тајне не тражи неопходно потребно број седам презвитера, то ову тајну према приликама врши мањи или већи број свештеника. Симеон Солунски каже: „Не треба се много бринути за број, јер број није прописан од апостола. Но иако није број прописан, ипак се треба држати старог предања и треба да су седам (презвитера), како је стари обичај, а у невољи и мање, наиме три... А само један свештеник нека не врши јелеосвећења. Јер као што је за архијереја прописано да не прима хиротонију од једнога, тако ни јелеосвећење нека не врши један свештеник. Јер каже (апостол): нека призове црквене презвитере, а не једног презвитера . . .“¹.

Други пак у случају оскудице више свештеника и у случају потребе да се помогне болеснику, дозвољавају да ову тајну врши и један свештеник².

Субјекат тајне јелеосвећења је болестан православни хришћанин. Но не тражи се такова слабост и болест, да болесник нема наде на оздрављење, јер у том случају не би могао сам добровољно позвати презвитере и не би могао примити тајну са потребном диспозицијом душе³. А да се ова тајна може вршити и над болесником који није на смрт болестан, најбоље се види из речи апостола Јакова, где каже за болесника „ὑ κούρειγνεται ἐγδί Γδε“, као и из самог чина јелеосвећења, где на kraju читамо: „ὑ πρῆμα (болесник) ὦ οἶχος (презвитер) благословένει ἡ προφένει, ὥσθιται εὐλογοῦ Ἰησοῦ“⁴. За-

¹ Symeonis Thessalonicensis, De s. Euchelaeo c. 283 (Migne, Patr. gr. T. 155. 517).

² Веніамина, Новая Скрижалъ, стр. 406. Изд. 17. Ομολογία Μητροφάνους τοῦ Κριτοκόβλου код Е. И. Киммел, Monum. fid. eccl. orient. II. p. 153. Макарije — Шевин, Прав. догм. богосл., II. 283.; Д. Смолодович, Литургика, стр. 269.

³ Caetarum hoc Euchelaeum non vocatur extrema iunctio; neque enim extrema aegroti exspectamus et tunc ad hanc accedimus; verum bene adhuc de valetudine ipsius sperantes, utimur isto mysterio sive mystica ceremonia, precantes Deum, ut sanare eum velit atque a morbo quam citissime liberare. Μητροφάνους τοῦ Κριτοκόβλου Ομολογία код Е. И. Киммел, I. c. p. 155.

⁴ у требнику П. Могиле (л. 447.) истина читамо: „Ова се тајна даје само болеснима који су близу смрти, а још су при разуму. Тако исто

брањено је свршавати ову тајну над здравима (архијерејска грамата јереју), као и над умрлима (номоканон при вел. требн. прав. 164).

Споменућемо овде, да се на многим местима православне источне цркве јелеосвећење врши и на здравима, и то на велики четвртак и велику суботу, у ком случају свештеници врше јелеосвећење прво над самим собом и потом над свима присутнима. О овом обичају, који је донесен са истока, нема никаква спомена ни наређања у црквеним уставима¹.

Тајна јелеосвећења као лек може се понављати, и један човек може у животу примити више пута ову тајну, јер лекар се зове и даје лекове онолико пута, колико се пута неко разболи². У једној и истој болести ова се тајна не понавља, осим ако је болесник дуго боловао, па оздравио, и опет пао у смртну невољу (Требник П. Могиле 447—3). У пракси, у једној истој болести, тајна јелеосвећења, као и тајне покајања и причешћа понављају се. Римска пак црква врши ову тајну само пред смрт, и зато је зове extrema iunctio, последња помаст, Симеон Солунски (гл. 285) о овоме пише ово: „Латини говоре, да ову тајну не треба давати болнима, но само онима који умиру, зато, да онај који добије у овој тајни опроштај грехова, не би после свога оздрављења опет грешио. О безумља! Брат Господњи каже: й молитка вѣры спасѣтъ болѣзниаго, ѹ въздѣгнѣтъ єгѡ Г҃дъ, а они кажу, да болесник има да умре... Они говоре да ову тајну треба давати не зато да би се болни исцелили, но зато да би остали неисцељени и да би умрли“.

Да би субјекат ове тајне примио њезине плодове, треба да исповеди православну веру и да се исповеди у тајни покајања³, и пре или после јелеосвећења да прими св. тајне. Дакле пред тајана у вези са јелеосвећењем је оваки: покајање, јеле-

---

и престарелима, и који су од старости изнемогли, који мисле да ће сваки дан умрети, а друге болести и болова немају“.

¹ Испор. П. Ρομπτόν, Χριστιανική Λειτουργική. Ἔν Ἀθήναις, 1869. р. 404. Нов. Скриж. стр. 406. изд. 17. А. Хойнацкий, Практическое руководство для свящ.-служителей при совершении св. таинствъ, М. 1882. II, 45. Никольский, Пособие... 738—740.

² Испор. Ορθολογία Μητροφάνους τοῦ Κριτοχοβλού κοδ. Е. I. Киммел, I. с. р. 156.

³ Испор. Прав. Исповед. I. део, одг. на 118. пит. О должностима парохијских свештеника, стр. 67.

освећење, причешће. Овако бива ако нема опасности да ће болесник убрзо умрети. Ако је болесник над ким се врши јелеосвећење тешко болестан и може сваки час да умре, онда се овако врше тајне: покажање, причешће, јелеосвећење, да не би болесник умро непричешћен¹.

Месето вршења ове тајне је црква, а када болесник не може да дође у цркву, може се вршити и у дому, као што читамо у наслову чина јелеосвећења, да се он врши „*въ църкви, или въ домъ*“.

Чин тајне јелеосвећења.

За свршавање тајне јелеосвећења поставља се покривен сто и на њега се меће здела са пшеницом. Зрна пшенице означавају обновљење и нов живот оздрављења и живота после смрти (Јов. 12, 24; Ј. Кор. 15, 36–38). Изнад пшенице меће се празно кандило (сасуд), у који се пред „молитвом јелеја над кандилом“ улива чист јелеј, који дотле стоји у једној боци. Треба да је ту и једна боца са црвеним вином². Уље је видљив знак благодати и исцељења према речима јеванђелија: (Апостоли) *мъзахъ масломъ мнъгъи нѣдѣжныѧ и мсцѣлѣвахъ*³. Вино је знамење крви Христове изливене на крсту ради људског спасења и ради сећања на лек, који је употребио милосрдни Самарјанин (Лук. 10, 34)³. Око кандила (суда) с јелејем убадају се

¹ Требник П. Могиле стр. 446. У требнику П. Могиле (стр. 447–8) указани су и други случајеви, када се може а када не треба вршити тајну јелеосвећења: Болеснима телом, а донекле још здравима умом и осећајима, или ако су речју или знаком показали скрушеност и жаљење због својих грехова, а потом им се језик завеже и буду лишени ума, или полуде, или падну у неосећање, свакако треба дати ову тајну. — Ако је болесник луд, те је опасност да би могао учинити какву профанацију светиње тајне, не треба му давати тајне, док год зло не пређе. — Непокажанима, јавним грешницима од смртног греха, одлученима и под клетвом, не може се давати ова тајна. Исто тако не даје се ова тајна онима који иду у рат, на море, на пут, осуђенима на смрт, малолетној деци. — Неправославним, иноверцима, отпадницима, оглашенима не треба давати ове тајне. Исто тако она се не врши ни над децом до седам година.

² Ако нема вина, може се употребити и сам јелеј. Ц. Вѣстн. 1892, 48. Настольная книга, 1279. Раније се место вина употребљавала вода, у знак чистоте, коју је добио онај који прима помазање, у води крштења. Сада се употребљава увек вино по примеру „велике“ (цариградске) цркве. (Види примедбу у треби, иза јектеније у II. делу чина).

³ Нов. Скрижаль, стр. 408. изд. 17.

у пшеницу седам стручака (босиљка) обавијених ватом за помазивање. На сто се меће и св. јеванђелије и крст. Истина имамо јеванђелије које се чита при тајни јелеосвећења у самом чину у требнику, али оно је знак присуства Христова, као што то видимо из закључне молитве. Обично се на сто међу седам свећа, а и свештеници обучени у светле фелоне¹, стојећи око стола, имају упаљене свеће, које пале после молитвеног дела, а гасе сваки после свога помазивања. И сви присутни имају упаљене свеће. Први свештеник „кади око стола јелеј који је на столу и сву цркву или дом и народ, и ставши пред столом, гледајући према истоку почиње“ тајну јелеосвећења возгласом: Благословен је наше... Чин тајне јелеосвећења има три дела: 1. молбени део, 2. освећење јелеја и 3. само помазивање јелејем. Молбени део сличан је јутрењу. Из почетних молитава чита се 142. пс.: Гдји, ћеслјиши мљткв мој... Затим мала јектенија, иза које се поје: алилуја (као у пост) са покажним тропарима: Помилуй наше Гдји... и т. д. Из ових долази 50. пс. и свечан канон, који је саставио у IX. столећу Арсеније у пустинији. У канону се приказује моћ тајне. Припев канону је: Милостив Гдји ћеслјиши мљткв рагк својх, молаџићем тијек². Изма канона, експостилара, стихира (у којима се моли болноме исцељење од болести и болова), трисветога и тропара, почиње други део чини јелеосвећења, који почиње јектенијом, у којој се моли да Бог благослови јелеј силом и дејством и наитијем св. Духа. После јектеније улива се уље и вино у кандило и смеша се жлицом, и сви свештеници читају (први гласно а остали тихо) молитву јелеја над судом с јелејем (Гдји, мљткјо...), молећи се да ово уље буде онима који се њиме помазују на исцељење и на уклањање од сваког страдања и нечистоте тела и духа и сваког зла и т. д. Затим долазе три тропара Господу Исусу Христу, два св. апостолу и брату Господњем Јакову, по један св. Николи, св. Димитрију, св. Панталејмону, св. бесребреницима, св. Јовану Богослову и Богородици. Затим настаје трећи део чина јелеосвећења. У овом делу читају се седам перикопа из апостола и јеванђелија и

¹ Када архијереји врше ову тајну имају „мало облаченије“.

² Требник московски 1639. и 1651. У требнику П. Могиле је припев: „Слава тијек, Божје наше, слава тијек“. А у лавовском требнику 1695. је припев: Гдји, ћеслјиши мљткв рагк својг молаџићаго наими тијек“. Обично се ирмоси и припеви канона поју, а тропари канона читају. Осим презвитера, може и ђакон читати канон.

седам молитава. После сваког јеванђелија говори се иста скраћена сугуба јектенија. Сва ова читања су веома свечана и поучна. У првом апостолу овако учи св. апостол Јаков: „Браћо! узмите пророке као пример страдања и трпљивости, који су говорили именом Господњим. Гле сматрамо као блажене оне који трпе. Чули сте трпљење Јова и видели сте крај Господњи, јер је Господ многомилостив и милосрдан“, и потом апостол излаже заповест о јелеосвећењу (Јак. 5, 10—14). У јеванђелију се излаже прича како је Самарјанин превио уљем и вином ране онога, који је пао у руке разбојника (Лук. 10, 25—37). Изја јеванђелија и скраћене сугубе јектеније, први свештеник чита молитву: „Безначаљни вѣчни, ...“, у којој се спомињу доброчинства Божја према људском роду, и моли се да Бог пошаље свога светог Духа да освети овај јелеј, да буде јелеј радости, освећења, одећа царска, оклоп силе, одгнање сваког ћаволског дејства, и т. д. После ове молитве свештеник узима стручеџ, умаче га у св. јелеј, помазује крстообразно болесника по челу, ноздрвама, образима, устима, прсима, по рукама с обе стране, т. ј. оне делове тела, кроз које се грех лакше усељава у душу човечју. При овом помазивању свештеник изговара речи тајне јелеосвећења: „Очи сѣй, вѣрачъ дѣшъ и тѣлесъ...“. Помазивање болесника почиње код речи: Ісѹхъ и ја рѣблъ твоєгъ..., а свршава код славословља св. Тројице¹. Овако се читају још шест апостола и јеванђелија, говори се кратка јектенија, шест молитава и шест пута помазују свештеници болесника (сви свештеници по једанпут редом) уљем уз изговарање речи тајне при сваком помазивању.

У другом апостолу (Рим. 15, 1—7) опомиње св. апостол Павле да су моћни дужни носити слабости немоћних а не угађати себи, и да сваки треба да угађа ближњем у добру, јер ни Христос није себи угодио.... У трећем апостолу (Кор. 12, 27—13, 8) сећа нас апостол да смо тело Христово и удови, и набраја све степене и дарове црквене и узвишености љубави. У четвртом апостолу (II. Кор. 6, 16—7, 1) назива апостол хришћане црквом Бога живога и позива их да се очисте од сваке нечистоте тела и духа, вршећи светињу у страху Божјем. У петом апостолу (II. Кор. 1, 8—12) износи апостол Павле пример своје невоље, да није имао наде на живот и препоручује наду на Бога. У

¹ Ову молитву при помазивању треба презвитери да знају напамет, јер је тешко и помазивати и у књигу гледати. Требн. П. Могиле стр. 446.

шестом апостолу (Гал. 5,22—6,2) набраја апостол дарове Духа и опомиње духовне да исправљају грешећу браћу духом кротости, и најпосле у седмом апостолу (І. Сол. 5, 14—23) моли апостол хришћане да уразумљују неуредне, теше малодушне и да се заузимају за немоћне.

У шест последњих јеванђелија излаже се историја о Закхеју, који се покајао када је Исус ушао у његову кућу (Лук. 19,1—10); шиљање дванаесторице ученика, давши им власт над нечистим дусима, да их изгоне и да лече сваку болест и бол (Мат. 10,1—12); исцељење таште Петрове и многих других болесника (Мат. 8, 14—23); прича о десет девојака са светилничима, пет мудрих а пет лудих, које не узеше уља за светилнике (Мат. 25, 1—13); о великој вери жене Хананејке и о исцељењу њезине кћери (Мат. 15, 21—28), и најпосле позив Матеја цариника на апостолство (Мат. 9, 9—13). Садржина пак осталих шест молитава је молење за опроштај грехова болнога и ублажење његових болова.

Пошто је последњи свештеник извршио помазивање, болесник, ако може, сам долази посред свештеника и придржаван од својих стоји или седи, а ако не може тако, онда свештеници стоје око одра болесникова, и први свештеник (настојатељ) расклопи св. јеванђелије и поставља га писменима на главу болесника, као руку самога Спаситеља, који исцељује болне додиром, а свештеници држе левим рукама јеванђелије (десна треба да им је слободна, да се могу прекрстити)¹. Настојатељ чита велегласно разрешну молитву: „Цръю сѣтъ, вѣко8трѣбнен...“ да Бог опрости грехе болеснику који се каје. За време ове молитве болесник обично говори Гди помилвай. Потом свештеници узимају јеванђелије са главе болесникове и дају му да га целива. Затим долази скраћена сугуба јектенија и стихире безсребреницима (Источникъ Ісѹщелений) и Богородици (Призыри на моленія...) и отпуст, у ком се спомиње сила животворног крста Господњег и св. апостол Јаков први архијереј јерусалимски, који упућује на вршење тајне јелеосвећења. После отпуста болесник се клања говорећи: „Благословите отцѹ сѧти, простите мѧ грѣшнаго (грѣшнѹ)“ трипут, и примивши уз речи: „Бѣз да благословитъ ѿ да простиш тѧ“² благослов и опроштај, одлази благодарећи Богу.

¹ По требнику П. Могиле држе свештеници јеванђелије десном руком.

² Архангелскїй, стр. 214.

О употреби свећеног јелеја, којим се помазује болни, каже се у старим требницима у чину свештења масла ово: „Ако треба светити масло за болесника, то се свети ново, неосвећено масло, и када се ово освети, ако умре болесник, то се преосталим маслом прелије умрли. Ако пак болесник оздрави, то се освећено масло сажеже у кандилу¹. Нека се зна и ово, да сваког умрлог, инока и мирског, при погребу треба преливати крстообразно овим св. маслом, по писању св. Дионисија Ареопагитског². О преливању јелејем овако читамо у посланици митрополита Кипријана игумну Атанасију (1390—1405): „свештеник излива уље крстообразно, прво код главе, затим код ногу, потом с десне, и најпосле с леве стране, а чашу у којој је масло с вином, баца код ногу“³.

У случају смртне опасности, требник П. Могиле (стр. 448) прописује овако свршавање тајне: „Ако је болесник близу смрти, изостављају се псалми, канон и тропари, и одмах се почиње са: Мýромъ Гдъсѧ помбликѧ, и т. д. Ако после првог помазивања и изговорене молитве болесник умре, тајна је свршена. Ако после првог помазивања болесник не умре, врати се натраг на псалме и сврши све изостављено, и даље наставља други свештеник друго помазивање. Ако болесник за време чина јелеосвећења умре, одмах се престаје и не врши се даље чин јелеосвећења“.

Чин јелеосвећења може се вршити и над више болних, па шта више и једним истим јелејем (Треб. П. Могиле). У светлу седмицу овако треба вршити тајну јелеосвећења: Место святог Јеже узима се Хρ̄тосъ въскрѣсъ, молбени део присподоби се поретку „како се поје молебан на св. пасху“ изложеном у пентикостириу, канон јелеосвећења остаје, а ирмоси се могу заменити пасхалним ирмосима⁴.

¹ Св. Јован Златоусти у 32. омилији на јеванђелије Матеја каже, да се освештени јелеј за болне чувао у нарочитом кандилу у цркви. Испор. Joseph Kettl S. J., Ein missverstandenes Zeugniss des heil. Johannes Chrysostomus für das Sacrament der letzten Ölung. Zeitschr. für kath. Theol. 29 (1905) 382—389.

² Требник московски 1625. Види и друга места Никольскій, Посо-біє... стр. 738.

³ Никольскій, Посо-біє... 738.

⁴ Булгаковъ, Настольная книга, 1287.

II. СВ. МОЛИТВОСЛОВЉА.

Прелаз.

У тајнама добија човек благодат искупљења у главним моментима свога живота, али се са њима још не завршује круг спасоносних средстава цркве. Осим наведених момената има у човечјем животу још много других момената, у којима човек осећа потребу благодати и помоћи Божје и Господа Иисуса Христа, и као што је Иисус Христос идући по земљи чинио добро, тако има и црква да чини добро и да даје човеку благослов Створитеља.

Ово давање благослова од стране цркве за све прилике и потребе верних оснива се на Св. Писму, где се каже: „И дозвавши дванаест својих ученика даде им власт над нечистим дусима, да их терају напоље и да исцељују од сваке болести и сваке слабости“ (Мат. 10, 1). Црква је идући апостолским стопама чувала ово божанско наследство и непрестано је вршила примљену власт благосиљања и освећења, и то помоћу молитвословља.

Појам, сврха и деловање молитвословља.

Евхологија или молитвословља (*εὐχολογία, sacramentalia, молитвословія*) су она средства и они богослужбени чинови цркве, у којима и кроз која врши црква власт благосиљања и освећења, предану јој од њеног основаоца.

Молитвословља имају ону исту сврху, коју има и цело богослужење, наиме слављење Бога и освећење човека. Молитвословља имају тако исто сврху очишћења и освећења природе, јер она је Адамовим грехом исто тако подвргнута проклетству и изложена утецају лукавог непријатеља, те више

¹ *Литература:* А. Алмазовъ, Къ исторії молитвъ на разные случаи. Замѣтки и памятники (Лѣтопись историко-филологического общества при императорскомъ новороссійскомъ Университетѣ VI., Виз. отдѣл. III. Одесса 1896. стр. 380—432). — А. И. Алмазовъ, Врачевальныя молитвы. Къ матеріаламъ и изслѣдованиямъ по исторіи рукописнаго русскаго требника, Одесса 1900. — F r a n z, Die kirchlichen Benedictionen im Mittelalter, Freiburg 1909. — Види још литературу код Thalhofer-Eisenhofer, Handbuch der Katholischen Liturgik, II., 453.

смета но што помаже постигнуће спасења човечјег. Зато и природа треба да се ослободи проклетства, да би служила човеку као средство за спасење и слављење Бога, и ово ослобођење се остварује црквеним молитвословљима.

Деловања молитвословља су: 1. очишћење природе уклањањем проклетства греха, уклањање злог непријатеља и одбијање његових нападаја, уклањање злих времена као казне и последице греха и ослобађање од лакших грехова. 2. Освећење природних ствари да би и оне служиле спасењу човека, Богу и служењу Божјем и да би постале инструментима божанских дарова, доброчинства и моћи, те да се тако уклоне сметње спасења, а умноже субјективне диспозиције за примање божанских дарова и благодати. Деловање молитвословља зависи нарочито од мере светости и побожности како субјекта тако и извршиоца.

Разлика између црквених молитвословља и тајана.

Између светих тајана и црквених молитвословља постоји велика аналогија. И једне и друге имају извор у великој жртви Христовој, из које извире свако спасење и свака благодат; и једне и друге имају исту крајњу сврху, наиме враћање човека и свега створења к Богу, и код једних и других зависи деловање благодати односно благослова и освећења од неких видљивих знакова. Поред свега овога црквена молитвословља се разликују од св. тајана, јер 1. св. тајне су установљене од самог Исуса Христа и безусловно су потребне, а црквена молитвословља су установљена од цркве и црква их сматра спасоносним и корисним. 2. Св. тајне се разликују од црквених молитвословља својим ефектом. Св. тајнама се даје благодат која оправдава, а црквена молитвословља само помажу оправдање.

Извршилац и субјекат црквених молитвословља.

Извршилац црквених молитвословља је епископ и презвитељ. Нека молитвословља врше само епископи, као освећење храма, св. престола и антиминса, а остала молитвословља врши и презвитељ у својој цркви и парохији. Презвитељ не може вршити молитвословља у страној цркви и парохији без знања и приволе надлежног пароха.

Субјекат или прималац црквених благосиљања и освећења.

је само човек, јер благосиљање ствари врши се само у корист човека. А човек који хоће да прими благослов цркве, мора бити са њоме у вези, јер само такав може узети учешћа у доброчинствима цркве. Зато неправославни не може примити молитвословље православне цркве, осим оних који хоће да пређу у крило православне цркве и који верују у моћ благосиљања ове цркве.

Свештеник треба да врши молитвословља чистим срцем, са живом вером, са побожношћу и великим самопоуздањем. Треба да се држи прописаног чина и да изговара речи са достојанством и нагласком.

Прималац молитвословља треба да их прима у истинитом расположењу и за ову сврху тражи се од њега јака и жива вера у Исуса Христа и цркву, преданост вољи Божјој и благодатно стање. Ко се са задовољством држи греха, узалуд жели да прими спасење у благосиљању цркве.

Црква обухвата својим благосиљањем све оне ствари, које служе вршењу богослужења, као и оне, које су човеку потребне за одржање. Исто тако црква протеже своја благосиљања и на она лица која се посвећују за службу цркве, и на сам човечји живот у најважнијим моментима и у разним приликама и неприликама.

Пошто су молитвословља у великом, малом и дополнителном требнику многа, то ћемо овде изложити само најглавнија молитвословља, а остала се врше онако, како то њихов чин прописује.

Освећење воде¹.

При освећењу храмова и других разних предмета употребљава се освећена вода. Да би вода служила за освећење оних који је пију и који се њоме кропе, православна црква призива на воду Божји благослов и вода добија молитвом цркве силу, која служи на исцељење душе и тела, на одгнање невидљивих и видљивих непријатеља, на освећење храмова и других

¹ *Литература: Marsilius, De fonte lustrali seu de aquae benedictae praestantia, Romae 1586. — Collin, Traité d' l'eau bénite, Paris 1776. — Pfannenschmid, Das Weihwasser im heidnischen und christlichen Kultus, Hannover 1869. — Franz, Die kirchlichen Benedictionen im Mittelalter, I, 43—220.*

зграда и предмета, и на велику корист оних који верују. Освећена вода се зато зове св. вода и агијазма.

Имамо два освећења воде: мало и велико. Освећење воде води своје порекло из првих времена цркве. Молитву освећења воде имамо у евхологију епископа Серапиона Тмуитског († 362)¹. У Апостолским Установама приписује се установа освећења воде св. апостолу Матеју, где читамо: О води и уљу налажем ја Матеј да се благосиља, наиме да епископ освећује воду и уље, а ако нема епископа, тада да их благосиља презвитер заједно са ђаконом², и у овим Установама имамо и један нарочити чин за освећење воде³. О освећењу воде говоре и Теодорит⁴, бл. Јероним⁵, Епифаније⁶ и многи други. Ефекти освећења воде према Апостолским Установама су ови: кропљењем св. водом стиче се појачање здравља, исцељење болести, уклњају се зли духови и нападаји⁷. Као што је из корена дрвета живота посред раја истицао извор, који се делио у четири реке на четири стране света, да натапа земљу, исто тако истиче из крста најдубљи извор, чија вода тече кроз створења у разним рекама, доносећи им оживљење и плодове. Зато је у цркви освећење воде врло честа функција и зато се освећена вода употребљава код тако многих молитвословља.

Мало освећење воде (ό μικρὸς Ἄγιασμὸς τοῦ ὕδατος) слично је по своме саставу јутрењу у вези са литијом и врши се овако: У цркви насрет храма, а у дому пред иконом, поставља се покривен сто, и на сто се међе суд са водом (фијал, од грчке речи φιάλη), пред који се међе једна или три свеће и крст. Ту је и босиљкача за кропљење. На почетку чина малог освећења воде свештеник, обучен у епитрахиј и фелон (код нас само у епитрахиј), кади воду крстообразно. После обичног почетка чита се 142. пс.: Гди, οὐσλύσθι μοίτευ... , затим се

¹ Wobbelmin, Texte u. Untersuchungen, 7. Овде се моли да вода освећењем добије мој исцељења, да се њоме уклања свака грозница, сваки демон и свака болест, и да постане лек.

² Const. Apost. lib. VIII. c. 29 (Migne, Patr. gr. T. 1, 1126).

³ Ibid.

⁴ Theodoreti Ecclesiasticae Historiae lib. V. c. 21 (Migne, Patr. gr. T. 82, 1244).

⁵ Hieronymi Vita 3. Hilarionis Eremitae (Migne, Patr. lat. T. 23, 45).

⁶ Eriphani Adversus Haereses lib. I. Tom. II. Haeres. 30 (Migne, Patr. gr. T. 41, 421).

⁷ Ibid.

поје Ерх Гдј и тропари: Къ Бѣкъ прилѣжни ѿнѣ притецемъ... и Не ѿмлчимъ никогдѣ Бѣ..., затим долази 50. псалам, и место канона поју се тропари б. гласа: єже рѣдѣсѧ ѿг҃еломъ прѣм-шиѧ... и други кратки тропари, који почињу словима грчког алфавита, осим тропара єже рѣдѣсѧ, који је као неки ирмос пред каноном. У овим песмама се велича пресвета Богородица.

О историјском постанку ових тропара и о разлогу што се пресвета Богородица слави у чину освећења воде, имамо да кажемо ово: По Валзамону био је код незнабожаца обичај да се 23. јунија увече скупљају људи и жене на обалама река и у неким кућама, где су украшавали једну девојку као невесту. Потом је почињало весеље и игра, слично весељу и играма у време празновања Баха, ишли су кругом и певали су свечане песме. Затим су уливали морску воду у неки суд са уским грлом и свако је метао ту неке своје ствари. Тада је та девојка влашћу демона предсказивала будућност, и сви су је питали за своју судбину и за средства како да избегну несрећу. Девојка је узимала из урне бачене у њу ствари, једну по једну, и раздавала их онима који су је питали за своју судбину. Незнабожац је примивши од ње своју ствар веровао у њу као у нешто божанско и очекивао је од ње срећу или несрећу у своме животу. Другог дана уз музiku и игру, с том истом девојком, они су опет долазили на исте обале, где су заитили морску воду и њоме кропили своје куће; затим су целе ноћи палили гомиле сувих ствари, прескакали ватру, питали за своју срећу или несрећу, гатали о другим догађајима. Пут к овим гомилама као и саму кућу у којој су врачали украшавали су лишћем у част сатане, који их је заробио својом влашћу¹.

Да би се искоренило ово сујеверје, хришћани поштујући Матер Божју као невесту св. Духа, узносе од тада при освећењу воде Њој молитве, и то освећују воду при изворима и у судовима у почетку сваког месеца, да би помоћу ове воде и заступством Богородице стекли срећу у овом и блаженство у вечном животу. Отуда се у свима тропарима овога чина узносе молитве пресветој Богородици, да уклони од нас свако зло, и на њу се полаже сва нада. Када кропимо тако освећеном водом нас, наше домове, поља и све што имамо, то она може

¹ Испор. Theod. Balsam on, In Cap. 65 Conc. in Trullo код Migne, Patr. gr. T. 137, 741.

одагнати од нас сва непријатељска дејства а дати нам небесно покровитељство¹.

После овог тропара ђакон каже: Г҃ди помољимсѧ, и свештеник возглас: Јиκѡ сѹх єсій Б҃же нашъ... Затим се поју тропари: Наинѣ настѧ врѣмѧ... и т. д., за време чијег се појања кади храм или дом. После тропара поје се прокимен и чита се апостол (Јевр. 2, 11–18), у коме се говори да је наше освећење од Господа. Затим долази алилујариј и чита се јеванђелије (Јов. 5, 1–4), у коме се говори о овчијој купци у Јерусалиму и о чудноватом исцељењу болних узмућењем воде од анђела Господњег. У великој јектенији, која затим долази, моли се да се вода освети силом, дејством и наитијем св. Духа и т. д. Сличне садржине су и молитве које долазе иза јектеније: Г҃ди Б҃же нашъ, великїй въ сѹбѣтѣ... (говори се гласно) и Приклони Г҃ди оѹхъ твоє... (говори се тајно), у којима се молимо да нам Господ Бог причешћем и кропљењем ове воде пошаље благослов који омива нечистоту страсти, да погледа нашу немоћ и исцели душевне и телесне болести својом милошћу и молитвама пресвете Богородице, силом часног крста и осталих светитеља и т. д. Из друге молитве од ове две, свештеник узвиши св. крст погружава га у слици крста трипут, у воду² и вади појући трипут тропар: „Спаси Г҃ди лиуди твоја...“, и затим тропар: „Твојихъ дарѡвъ достойни наšъ сотвори...“. Затим целива свештеник часни крст, а тако исто целивају га и сви присутни, а свештеник их кропи³, за време чега се поје стихира: „Источникъ йсѹклиений“ и „Прізри на моленїја твојихъ рабъ...“. Освећење воде завршује се исто тако као и литија, наиме говори се скраћена сугуба јектенија: Помилвъ нашъ Б҃же..., а на другу молбу поје се 40 пута Г҃ди помилвъ, и т. д. и најпосле се чита молитва: „Бѣло монгомилостије...“, она иста молитва, која се чита на свеноћном бденију на крају литије, и све се завршује отпустом.

Мало освећење воде врши се 1. на дан преполовљења педесетнице, када се сећа како је Господ на преполовљење праз-

¹ Новая Скрижаль, стр. 416–17.

² Обично свештеник узима крст распећем не к себи но од себе, и доњим делом крста чини на води крст, затим погружава цео крст у воду (Никольскиј, Пособие... 834).

³ Ако бива освећење воде у храму, онда се кропи олтар и сва црква, а ако бива у дому, онда се кропи дом и потом сви људи уз целивање крста.

ника педесетнице предлагао народу воду живу, која тече у вечни живот (Јов. 4,5—34). 2. на дан првога августа. Овај се празник још назива *Пронсхожденије честнкњих дрека честнагаш ћијкотворљиваг креста*. Ако освећење воде бива са крсним ходом, као што је 1. августа, то јереј износи крст на место освећења на глави. 3. у дане храмовних празника, у цркви пред литургијом, у које се дане храм обнавља молитвом и кропљењем св. водом, и сваког првог дана у месецу. — Према свакој потреби може се вршити мало освећење воде у свако време у кући, у пољу, у врту, и на сваком другом згодном месту. Обичај да се врши освећење воде свакога првога дана у месецу, има своје порекло у јудејском обичају, о коме пише Валзамон¹. Код Јудеја био је обичај, да светкују и проводе у молитви дан кад је нов месец, да би по њихову мишљењу провели сретно цео месец². По незнабошком обичају палили су Јудеји о новом месецу ватре пред својим радњама и кућама, те су их прескакали, мислећи да тиме тобоже спаљују све несреће које би им се имале догодити. Овај су обичај држали и неки хришћани у доба трулскога синода, који забрањује овај обичај 65. својим правилом.

Према овој одредби престало је међу хришћанима слављење новог месеца, као што су га славили Јудеји, а на место тога молили су се хришћани у црквама и кућама и светили су воду, којом су се хришћани кропили.

Велико освеће воде (ὁ μέγας Ἄγιασμὸς τοῦ ὕδατος), у народу зове се водокршће, врши се на навечерје Богојављења и на само Богојављење. Зове се велико због свечаности обреда, у коме се сећамо крштења Господњег, у коме црква види не само прототип омивања грехова, но и стварно освећење природе воде погружавањем Бога у телу у воду. Како се врши велико освећење воде, казује нам типик (6. јануар), а само молитвословље имамо у требнику и у минеју (6. јануар). Велико освећење воде врши се кадгод после заамвоне молитве на крају литургије, а кадгод на крају вечерња после јектеније: ἀσπόλινη κεχέρνιο μολύτεβ...³. Велико освећење воде свршава се после литургије на дан Богојављења, а тако исто и на дан навечерја Богојављења, када оно падне у седмичне дане осим.

¹ Theod. Balsamon, In Cap. 65 conc. in Trullo, код Migne, Patr. gr. T. 137, 740.

² Испор. Исаја 1, 14.

³ Види типик 2. ври.

суботе и недеље. Ако навечерје падне у суботу и недељу, то се велико освећење воде врши на крају вечерња. На навечерје велико освећење воде бива у христионици (требник) или св. купки, у притвору, а на сам дан Богојављења оно се врши ван храма, на рекама, изворима и чесмама. У последњем случају оно бива са свечаним крсним ходом, који се зове „ход на Јордан“. Свештенослужитељи ради освећења воде излазе на царске двери, архијереј или свештеник носи на глави часни крст, а напред иду свећеносци; ђакон носи кадионицу, а који од свештеника св. јеванђелије, и долази се до места где ће се светити вода, где је већ спремљен и украшен сто са водом, на који се полаже часни крст и св. јеванђелије. Свештеницима се дају свеће, настојатељ кади око стола трипут, икону, свештенике и народ (типик 6. јануар), а ђакон са свећом иде пред њиме. Само велико освећење воде врши се овако: „када се иде у притвор или на реку, поју се тропари: Глас ГДЊ на водам... и т. д., у којима се опева крштење Спаситељево. Затим се читају три паримеја из књиге пророка Исаије (35, 1—10; 55, 1—13 и 12, 3—6). У апостолу (I Кор. 10, 1—4) се спомињу ствари, лица и догађаји за време јудејског путовања кроз пустињу, који су били прототип Исуса Христа, јер су пили од духовног камена, а камен беше Исус Христос. У јеванђелију (Марк. 1, 9—12) се излаже историја крштења Христа Спаситеља. У великој јектенији која затим долази, моли ђакон да се присутна вода освети силом и дејством и наитијем св. Духа, да јој се дарује благодат избављења, јордански благослов, да се убрзо сатре сатана под нашим ногама, да се просветимо просвећењем разума и побожности, силаском св. Духа и т. д. За време ове јектеније свештеник чита тихо молитву: „Гди Јисе Христе...“, у којој се моли да се окропимо чистом водом, у којој је благослов. За време јектеније и ове молитве обично бива каћење воде. После тога настојатељ говори велегласно молитву: Елій єси Гди, ѕи чвдна дѣла твоја... и потом молитву: Ты бо ҳотїнємъ..., у којој се слави величанство Божјег створења и лепота и промисао света, и ваплоћење Сина Божјега ради спасења. Затим долази само освећења воде трикратним благосиљањем руком свештеника, уз изговарање (трипут) речи: Гамъ ѡбш члвчюбче црю, прїидъ ѕи нынѣ найтїемъ стагъ твоєгъ Дха, ѕи ѿстї вѣдъ сїю“, и даље чита свештеник молитву: ѕи даждъ єй блгодатъ..., у којој се моле разни благодатни дарови и дејства на воду, да би онима који

је црпу и пију била на очишћење душа и тела, исцељење болести, освећење кућа и на сваку корист. Затим долази молење за оне који се дотичу воде, који се њоме причешћују и мажу, да им Бог да освећење, здравље, очишћење и благослов, и моли се за владара и владарски дом, за патријарха. Из овога долази прикланање главе, за време кога се чита молитва: приклони Господи, још то је..., коју имамо и на малом освећењу воде. После молитава свештеник благосиљајући воду крстовидно часним крстом, погружава га право, загњурујући га у воду и подижући из воде, држећи га обема рукама и појући тропар: Ко је Јордан ћ кршачи ве... После трекратног погружавања и појања тропара, свештеник узвеши св. воду на бљудо, окреће се лицем на запад, држећи у левој руци крст, а у десној босиљкачу (требн.) натопљену св. водом, и кропи крстообразно на све стране (тип. б. јан.), и тада прилазе сви настојатељу (прво свештеници по чину) ради целивања крста, а онога који целива крст, свештеник кропи св. водом по лицу крстообразно (тип.). Док год се кропи и причешћује св. агијазмом поје се Ко је Јордан... После целивања и кропљења враћа се из христионице или са реке натраг у храм, и поје се: Ес спомиже вѣрнїи... Затим се свршава литургија: Бъди имена... трипут и т. д. и отпуст Богојављења: Јже во Јордан ћ креститися...¹.

Монашки постриг².

За наследство вечног блаженог живота тражи се извршење Господњих заповести (Мат. 19, 17). Сметње за стицање вечног блаженства потичу из походе тела, походе очију и гордости жи-

¹ Богојављенском водом кропи се студенац, ако се догоди да у њега падне што нечисто (вел. требн.), кропи се суд вина, уља, меда или чега другог, ако у њега падне што нечисто (вел. требн.). Када свештеник одлучује кога према правилима нојомакона при великом требнику од причешћа, саветује му да пије агјасм⁸ велик⁹ т. ј. богојављенску воду. За причешће богојављенском водом био је у старим богослужбеним књигама посебан чин или последовање. Види К. Никольскій, О службахъ русской церкви бывшихъ въ прежнихъ печатныхъ богослужебныхъ книгахъ. Спб. 1885, стр. 287—296.

² Литература: Архимандр. И н о к е н т і й, Постриженіе въ монашество, 1899. — Н. Пальмовъ, О чинахъ постриженія въ монашество по памятникамъ греческой церкви, Труды Кіев. Дух. Акад. 1914. — Н. Пальмовъ, Постриженіе въ монашество въ греч. церкви. Истор. археолог. изслѣдованиe, Кіевъ, 1914.

вота (І. Јов. 2, 16). Ономе, ко се пак на путу к моралном савршенству осећа немоћан да одоле овим сметњама, предлаже црква нарочита средства за победу ових сметња. Ова средства су извршење обета, које обете јеванђелије не заповеда свакоме, но само саветује онима који хоће да постигну пун напредак у моралном савршенству. Ови обети су девичанство (Мат. 19, 11—12; Ј. Кор. 7, 1—6), добровољно сиромаштво (Мат. 19, 16—21) и потпуна послушност (Мат. 16, 24; Марк. 8, 34; Лук. 9, 23), савршено одрицање своје воље и потчињавање своје воље искусним руководиоцима у духовном животу. Они који су се посветили испуњавању ових обети, зову се монаси (*μοναχός* — самац, отшелник, инок).

Оне који се посвећују девичанству и служењу Господу, црква благосиља посебним молитвословљима. Има три степена монашкa: 1. почетници (*ἀρχάριοι*, *novitii*) или расофори (*ῥασοφόροι*), јер благословом старешине носе расу (*ῥάσα*, *ῥάσος* или *ῥάσον*) и камилавку (*καμηλαύχιον* или *καλημαύχιον*). На овај степен монаштва посвећује се чином на *ῳδέκανίε ράσι ἡ καμιλάνχη*. 2. малосхимници (*μικρόσχημοι*), обични монаси који примају малу схиму или образ, и који се на овај степен посвећују чином: *ποσλέδοβανίε μάλαγω ὥβραζα, ἐже ἔστι μάντιλ*; и 3. великосхимници (*μεγαλόσχημοι*), свршени монаси, који примају велику схиму, а посвећују се на овај степен монашки чином: *ποσλέδοβανίε βελικαγω ἡ ἄγριλεσκαγω ὥβραζα*. Све ове чинове имамо у великим требнику.

На челу монаштва стоје у IV. столећу два велика човека: Антоније и Пахомије. Монаштво се одмах у почетку делило на две одељене форме живота: 1. отшелништво, анахоретство и 2. општежиће, киновијство. Основач анахоретства је Антоније, а општежића Пахомије. Чин монашког пострига у главним својим деловима, сформиран је у IV. столећу, и у том времену имамо: обете хришћанског аскетства, крстообразни постриг косе и специјалну монашку одећу. Ово се све вршило пре ступања у манастир. У току даљег времена развијао се чин монашког пострига додавањем нових радња и песама. У V. столећу јављају се на појединим местима лажни монаси, јер се слава монаха и монаштва раширила по свету и многи су одлазили у пустињу, који нису имали способности за висок монашки живот у самоћи, те видимо монахе где остављају пустињу и иду по градовима и селима, што је чак и грађанска власт у

Византији спречавала, а што забрањује и 4. правило IV. васељенског синода и 41. правило VI. васељенског синода. У току времена у V. и VI. столећу у монаштву добија превагу киновијски живот монаштва, иако се анахоретски живот сматра вишем од киновијског. Из анахоретства начињен је степен, чин, образ, у монашком општежићу и дан му је наслов „велики анђелски образ“ (анахоретство), а киновијски образ зове се „мали анђелски образ“. Ова околност унела је неке измене у строј монашког живота. При ступању у монаштво био је овај поредак. Ко је хтео да буде монах, ступао је у манастир, и после неколико година новицијата, постризавао се у малу схиму, која је одговарала киновијству. Када је малосхимник навикао на подвигништво међу братијом, када му се — према речима бл. Јеронима — изменио спољашњи облик, лице, ход, реч, могао се усамити у том манастиру и добити велики анђелски образ. Мала схима постала је спрему за велику схиму, зарука (*ώβρισ-χένιε*) великог анђелског образа. Но било је и случајева да се примала одмах велика схима, без претходно мале схиме. Тако се тумачи постанак малосхимништва и великосхимништва, и разлика међу њима. Теодор Студит не признаје ову поделу монаштвა на два образа, велики и мали, и пише: „Не даји т. зв. мали анђелски образ, а потом као велики, јер један је образ монаштва, слично крштењу, као што је то био обичај у св. отаца“¹. Но обичај против кога се борио Теодор Студит толико се укоренио, да Теодор Студит са својом забраном није имао успеха и сам је после напустио своје мишљење, ако односно место о овом није интерполирано у делима Теодора Студита. И Голубински је мишљења да само може бити један степен монаштва. Ово се ипак може довести у склад са данашњим стањем утолико, што стварно има један, коначни степен монаштва, а то је велика схима, а све остало је само спремање за њу, и мала схима је *ώβρισ-χένιε*, зарука, великог анђелског образа.

Рок, после кога се прелазило из малог у велики образ, није испрва постојао и није могао ни постојати, и ово се мерило не временом, но духовном снагом подвигника и успехом у подвигништву. Но и овде су бивале злоупотребе. Пошто није било одређеног времена, многи су примали велики

¹ Migne, Patr. gr. T. 99, 1820.

образ без довољно спреме за њега, да би га могли издржати и извршити, и зато VI. васељенски синод својим 41. правилом одређује, да они који се спремају за затвор (што одговара великој схими), морају прво ступити у манастир и за пуне три године покоравати се у страху Божјем манастирском поглавици, а после тога провешће још једну годину ван затвора, и тек када испуне то време, ступају у затвор (дакле свега 4 године спремања за затвор)¹. Тако се утврдила подела на три степена: послушници (почетници), малосхимници и великосхимници, која је коначно призната почетком IX. века у грчкој цркви. У искушеништву се чисти духовно и одвраћа од земаљских мисли, у малосхимништву ослобађа се од утецаја света и вежба се у врлини, а великосхимник је анђео у телу, он је постигао за човека највиши могући степен савршенства, и живот у овом степену је непрестана контемплација о Богу, живот у Богу и потпун мир. Ови степени разликовали су се између себе и оделом; искушеници ноше камилавку, расу и појас; малосхимници: мантију, која је њихова особена одећа, отуда се и чин њихов зове: последовање малог образа, схиме, т. ј. мантије; великосхимници: аналав и кукул, што су знаци великосхимничког достојанства, пуног монаштва. Чин њихов зове се велика схима, свети анђелски образ, и велики и свети и анђелски образ. Шта је, да се тако изразимо, програм малосхимничког живота, а шта великог, изнесено је у поуци (ѡглашénie, κατíχισis) коју игуман држи малосхимнику у чину мале схиме, а великосхимнику у чину велике схиме. Дакле после општежића и спремања у њему (строгим постом, многим молитвама, бдењем, трудом и другим строгостима монашког живота), монаси су одлазили у затвор или пустињу, т. ј. велику схиму, живећи животом старих анахорета, примајући савршенији, свети, анђелски начин живота, посвећујући се усамљеном миру и сталном размишљању о небеским стварима, савршено одрекавши се света, и победивши у себи старог човека удостојавају се анђелског живота. У IX. и X. столећу био је један чин за великосхимнике и малосхимнике, без ознаке за коју схиму, и код друге схиме понављао се чин прве схиме, јер није било другог чина, и они су и данас слични, само је код друге даван кукул и аналав. И постриг се понављао при примању велике схиме.

---

¹ Испор. и 5. правило прво-другог синода.

После се чин велике схиме почeo разликовати од чина мале схиме и постao јe свечанији. Јован Лествичник хвалећи мир затвора (вел. схиме) овако кажe: „Велику будноћу духа треба да има безмолвник (затвореник) и напрегнуту мисао. Општежитељу помаже братија, а затворенику само анђeo... Затвореник јe слика земаљског анђела...“ Пошто сe тако високо ценио анђeosки образ (велика схима), то сe у киновијским манастирима где јe било и затвореника великосхимника киновија сматрала само као припремни стадиј за идући виши степен (велику схиму), а не као завршни стадиј монаштва, па и чин мале схиме показао сe као скраћен чин велике схиме, и отуда јe ова схима назvana: мала схима, мали анђелски образ. Велика схима јe друго крштење, а прво умирањe¹.

Посвећење монашким обетима зове сe постриг. Постриг сe врши и при посвећењу чаца, но овај постриг производи на дужност служитеља, клирика цркве, а монашки постриг благо-

¹ Из свега реченога овде видимо да јe све потпуно тачно, што јe рекао Г. Поповић у за литургичара веома занимљивим главама (VI. и VII.) своје расправе: О хронологији у делима св. Саве (Глас CXII. Срп. Краљ. Акад.). Да свети анђелски образ Немањин у исказу св. Саве значи велику схиму, доказао јe Г. Поповић на основу дословног назива велике схиме у савременим рукописима грчких евхологија, и на основу старих српских биографија, повеља и хрисовуља, и родослова. Када би имали савремене рукописе словенских требника, они би нам свакако то исто потврдили, јер у њима нема ничег другога, што не би било у грчким рукописима, пошто су словенски рукописи тадањег времена верна копија грчких. Строго узвезши и само свети, и само анђелски образ јe велика схима. Истина расофортство чак сe назива анђелски живот, али као начаток ѿбраза (чинъ на ѿдѣлнѣ рѣсы), мала схима сe назива такође анђелски живот, иако јe она само ѿбрѣченіе (зарука) великагѡ ѿглѣскагѡ ѿбраза, ѿбрѣченіе ѿглѣскага ѿбраза, али то јe све само с обзиром на то куда воде, наиме воде великој схими, која јe једина анђелски образ у строгом смислу, и што јe мала схима скраћење велике схиме, те јe тако сва терминологија велике схиме пренесена и на малу схиму. Да јe пак тачно тумачење речи светог анђелског образа као велике схиме и да јe Немања провео у св. анђелском образу т. ј. великој схими три године, доказао јe Г. Поповић исказима Доментијана и Теодосија (стр. 77.), у којима сe најјасније огледа карактеристика и терминологија велике схиме. Тиме што јe доказан и подвучен факат да јe Немања био три године у великој схими, најтежем монашком подвигништу, које јe стварно сахрањивање живога човека ради сједињења са Христом, високо сe истиче личност Немањина. Према свему у потпуном су складу два исказа св. Саве, по којима јe Немања био у монаштву уопште пет година, а у св. анђелском образу (вел. схими) три године.

сиља онога који се каје и обвезује на подвиг кајања. Монашки постриг врши монах¹ и то само настојатељ, а прости свештеници само са дозволом настојатеља. Постриг се мора вршити у храму, а не у дому, и једним се постригом постризава само један монах. Онај који хоће да буде монах, дужан је изабрати себи духовног руководиоца т. зв. старца, и савршено се предати његову руководству ради вежбања у самоодрицању, послушности и смирености². Кадгод замењује старца опћи духовник у манастиру. Ради ближег духовног руководства и честог испитивања и чишћења савести, сваки монах треба да је у сталној вези са старцем или духовником. Онај који је дао обет монаштва дужан је извршити га (Број. 30, 3). Зато су синоди³ наредили да се прво има испитати, да ли је кандидат кадар одржати монашке обете и то се испитује искушеништвом, које траје извесно време, а које одређују споменути канони. Искушеници или послушници носе световињачко одело⁴, но кадгод се благосиља да могу носити расу и камилавку, и тада се зову расофори, новоначалници.

Чинъ на юдѣїїи рѣсы й камилавхи.

Онај који хоће да прими расу, долази игумну, клања му се, и игуман га пита да ли са пуном усрдошћу прилази монашком животу и да ли му је после дугог размишљања ова одлука непроменљива. Када му овај обећа да ће остати стално у манастиру у посту и молитвама, и трудити се да Божјом помоћу успева у врлинама и свима службама које му се заповеде, заповеда му игуман да прво исповеди све своје грехе од младости манастирском духовнику и да од њега прими разрешење, и да буде спреман да прими свето причешће. Када се ово сврши предаје га игуман једном од искусних манастирских стараца да се брижљиво брине о његову животу и да га поучава монашком животу, а будућем расоносцу заповеда игуман

¹ Види 82. правило номоканона у великом требнику.

² Види 2. правило прво-другог синода и 79. правило номоканона при великом требнику. О духовном старцу види С. И. Смирновъ, „Духовный отецъ“ или старецъ въ древныхъ восточныхъ монастыряхъ, Богосл. Вѣсты. 1904, III. 473, 682.

³ 40. правило VI. васељенског синода и 5. прав. прво-другог синода.

⁴ Види 5. правило прво-другог синода и тумачење овога правила и 80. правило номоканона при великом требнику.

да се у свему покорава старцу, да га поштује и слуша као оца и учитеља, и да од њега прима казну као од самог Исуса Христа, да му верује и да га воли, и да му сваки дан трипут исповеда своје мисли и дела и да ништа не чини без заповести и благослова старца.

По заповести игумна, долази онај који хоће да прими расу са старцем пре часова, оба чине пред игумном метанија, целивају руку и примају благослов, клањају се братији на обе стране и стану пред света врата, крсте се и клањају се трипут, целивају свете иконе и одлазе на своје место.

После часова игуман узевши епитрахиль и фелон на себе (пред њим стоје старац и будућирасофор у притвору пред црквеним вратима) и почиње чин на одјејање расе обичним возгласом, иза чега долазе почетне молитве, пс. 26. и 50., трисвето и Оченаш, тропари Бђе ѡтёцъ нашихъ, Слава, и нынѣ: Къ Бѣхъ прилѣжни, и две молитве (Благодаримъ тѧ, Гдї Бђе нашъ... и Ко јго твоє, вѣко,...), у којима игуман благодари Богу што је избавио свога слугу од сујетног светског живота и призвао га анђелском животу и моли Господа да обуче раба свога освешћеном одјеждом, да опаше његова бедра целомудријем и да буде уздржљив подвижник. Затим га игуман постриже крстообразно уз речи: Ео јмѧ ѿцѧ, амінь, и сна, амінь, и сѣагѡ дѧ, амінь. Рцѣмъ вси ѿ нѣмъ, Гдї помилуй. Сва братија поје трипут: Гдї помилуй. Потом се постриженци облачиха у расу и камилавку без икакве молитве, потом бива подељење мира и приклњање главе, за време чега игуман чита тајно молитву: Сѣ врѹчаю..., а расофора упућује да се у свему покорава старцу као Христу, да буде стрпељив, послушан, кротак, мучалјив, да би се спасао (Ты же, яко же Христоки...). Посвећени у расу зове се расофор (φασοφόρος). Пострижење власи врши се зато, да се „као одлагањем нечувствених власи заједно одбаце и бесловесне мисли и дела, и да се удостоји примити добро иго и лако бреме Господње, и узети крст и поћи за Господом“¹, и у „знак одрицања од света, и свега што је у свету, и ради одбацивања своје воље и свију телесних похота“². Раса означава стару хаљину не стег-

¹ Последовање малога образа, молитва на постриг косе.

² Формула пострига код мале схиме.

нуту, вретишче, као врећа, — хаљину понижења и покајања. Платно над камилавком зове се подкапокъ¹.

Чин мале схиме или образа, т. ј. мантије.

Чин мале схиме (τὸ μικρὸν σχῆμα) врши се на литургији. Када почну часови пре литургије, доводе еклисијарх и старац искушеника који је био дуго времена у манастиру искушеник и добро слушао старца, и који хоће да прими постриг. Ставши посред цркве, клањају се обично, потом одмах одлазе игумну и клањају се, целивају му десницу, и примивши благослов од њега, чине три земна поклона према светим вратима. Затим целивају св. иконе и опет ставши пред св. вратима, клањају се једанпут до земље и братији с обе стране. Потом одмах излазе у притвор, где будући малосхимник скида своју обичну хаљину и обућу, и хитон, у знак да одлаже и скида са себе грешна дела, и облачи се само у „*κλασσικός*“ (покајну хаљину), и тако стоји у почетку литургије; неопасан, необувен, гологлав, пред вратима која воде из притвора у храм.

Онај који хоће да прими постриг мале схиме, дужан је пре овога, т. ј. пре но што дође у цркву да исповеди све своје грехе пред својим духовником и да од њега прими разрешење; и да је спреман да се причести пресветим тајнама тела и крви Христове, јер овако заповеда Дионисије Аеропагит у 6. глави своје књиге: О црквеној јерархији (велики требник). За време антифона, после входа са јеванђелијем, на Слјава поје се кондак дневни, на ћирилице поје се тропар гл. 1.: Ὅστιλι θα..., у коме се спомиње о повратку блуднога сина, и док се поје овај тропар, сва братија излазе у притвор и узвеши свеће, иду два и два, тихо појући споменути тропар. А онај који хоће да прими малу схиму иде иза свију између старца и еклисијарха, обучен у „*κλασσικός*“, неопасан, необувен, гологлав, са рукама прекрштеним на прсима као да су везане. Ушавши у цркву, клања се главом ниско једанпут према истоку, затим дошавши пред амвон опет се клања тако исто, и дошавши пред св. врата падне ничице на земљу и лежи, молећи се у себи усрдно Господу за опроштај својих грехова и да буде примљен у чин оних који се кају. Постриг у схиму свршава се пред олтарем. Пред царским дверима на солеји поставља се аналогиј, на који се меће:

¹ Типик гл. 9. Велики требник гл. 30.

крст и јеванђелије. Служашчима се раздају свеће. По свршетку тропара, настојатељ гласно говори лежећем: **Бѓъ милосердый,** јкѡ ѡцъ... т. ј. да га Бог гледајући његово истинито покајање, прима као блуднога сина. И сагнувши се настојатељ узима малосхимника под десну руку и подиже га са земље, а он уставши стоји право, гледајући доле и са скрштеним рукама на прсима, и клања се побожно главом к олтару. Потом га игуман пита: **Чтò пришёлъ ёсій, брате, припадају ко сѣбомъ жертьеникъ...,** којим питањем настојатељ хоће да схимник јавно изрази жељу свога срца, нашто схимник одговара: **Желамъ житїја постническагѡ, честнýй ѳтче.** Затим га игуман пита жели ли да се удостоји анђелског образа. Потом игуман држи схимнику кратку поуку: **Щвёрзи твоегѡ сёрдца ѡщесѧ...,** у којој му напомиње речи Спаситељеве: **Прїидите ко мнѹ, вси трајдающи сѧ...,** и да добро отвори уши срца и да пази шта одговара, јер Спаситељ са пресветом Богородицом, св. анђелима и свима светима стоје овде и слушају његове речи и судиће му по томе, колико је сачувао своје овде положене обете¹. И даље пита игуман схимника жели ли вольним разумом и од своје воље да приступи Господу, а не из какве невоље или силом, одриче ли се света и онога што је у свету по заповести Господњој, да ли ће остати у манастиру и посту до последњег даха, да ли ће се чувати у девиџанству, невиности и побожности до смрти, да ли ће бити послушан игумну и свој братији до смрти, да ли ће се до смрти одрећи стицања имања и вольно ради Христа бити сиромашан, осим онога што је на опћу потребу и из послушности, примали монашки устав и правила св. отаца, да ли ће претрпети сваку невољу и тугу монашког живота ради небесног царства, — а схимник на сва ова питања одговара: **Ёй, Бѓъ содѣйствующи, честнýй ѳтче.** Затим му игуман држи поуку (**κατίχησιν**) у чему је савршенији живот, у којој су поуци изложене одлике и особине мале схиме, а то је: чистота тела и духа, смиреномудрије, послушност, нероптање, трпљивост у молитви, вредноћа у бдењу, молитва и пост, љубав према Богу изнад свега, трпљење у свакој невољи имајући пред очима спасоносна страдања Господа Иисуса Христа, одрицање себе и узимање крста, трпљење глади, жеђи, презирања, гонења и сваке невоље, а

¹ У грчком чину мале схиме ова молитва није овде, но раније пре споменутог питања: **Чтò пришёлъ ёсій, брате, припадају...**, што боље одговара току ствари.

када све ово претрпи, биће му велика награда на небесима. После ове поуке игуман га пита да ли ће у овим обетима остати до краја живота благодаћу Христовом, и када добије повољан одговор («**ей, Г^рс содѣйствющъ...**»), чита му игуман молитву: **Ессеидрый ѳ^гбо Г^рз...**, иза које долази приклањање главе, и потом игуман полаже књигу (у којој је чин мале схиме) на главу схимника и чита молитву: **Гд^и Б^же нашъ...**, у којој моли Господа да силом св. Духа огради схимника, и пошто затим ђакон положи маказе на св. јеванђелије, игуман подељује мир и уз приклањање главе чита другу молитву: **Гд^и Б^же нашъ...**, у којој моли Бога да уклони од схимника сваку телесну похоту. Потом игуман пружа руку к јеванђелију и говори: **С^те Х^рт^ос^к не^видимо здѣ предстойти...** т. ј. „Гле Христос невидљиво овде стоји, види да те нико не принуђава да приђеш к овом образу; види, да ти од своје добре воље хоћеш заруку (**ѡ^брѹченніе**) великога анђелског образа“ (τὸν ἀφραβῶνα τοῦ μεγάλου, καὶ ἀγγελικοῦ σχῆματος). Из ових речи видимо да је мала схима залог, зарука (**ѡ^брѹченніе**, ἀφραβών), почетак и преддверје велике схиме. т. ј. великог анђелског образа¹. После даног обета, игуман испитује колико му је јака одлука обета послушности тиме, што му трипут — у част св. Тројице и ради утврђења онога што се свршава — каже: „**Б^озм^и н^ожници ѕ подајд^и м^и Ѣ**“. Из сваког изговарања ових речи, схимник узима маказе и даје их игумну целивајући му десну руку. А настојатељ узима маказе, меће их на јеванђелије и говори схимнику: „**С^те ѿ р^ѣк^и Х^рт^ови прїемлени Ѣ: в^иждь, ком^ѣ ѿ^бѣц^ивашаши, ѕ к^а ком^ѣ приступаши, ѕ к^ог^ѡ ѿриц^авши сѧ**“. А настојатељ узвеши маказе са св. јеванђелија, као из руке самог Господа, говори коначно: **Б^лгословен^и Г^рз, хотл^и...** и одмах изврши постриг врх главе монахове крстообразно (потиљак, више чела, десна страна монаху и лева страна) говорећи: **Братъ нашъ** (или **сестра наша**); (име), постриг^аєтъ власн^и главы своеѧ, въ знаменіе ѿрицанія міра... во ймѧ ѩца, ѕ сѧ..., а појци поју трипут Гд^и помилвј. Постриг косе, снимање косе са главе изражава одлагање, удаљавање од мудровања и мисли које вуку свету и к земљи. При постригу говори се ново име постриженог, које даје игуман по својој вољи, а на име светитеља дана или светитеља његовог светског имена. Обично се даје име које почиње истим словом, с којим почиње

¹ Новая Скрижаль ч. IV. гл. 18. § 10.

и име дано му на крштењу. Но овога се не мора увек држати. Монашка имена по азбучном реду изложена су на крају великог требника под насловом: **Гослобіє Ім'яна по алфавіт**¹. Ново име даје се ономе који ступа у монашки чин у знак, да се он савршено одриче од света и потпуно посвећује Богу. Промена имена при ступању у монашки чин спомиње се први пут код једне монахиње у житију св. Јована Милостивог архиепископа Александријског, које је написао у првој половини VII. столећа Леонтије епископ неапољски на острву Кипру.

Као што се војник ступајући у војничку службу облачи у војничко одело, тако се и онај који прима монашки постриг облачи у друге хаљине, као у всеоружије (потпуну војничку опрему) Божје (Ефес. 6, 11). Тако прво се настојатељ дотиче „**гласници**“ (хитона), благосиља хитон, који означава вољно сиромаштво својствено монашком животу и снашање сваких невоља². Затим се облачи параман с крстом (τὸ παράμανδυ — поврх мандије), т. ј. четвороугаоно платно са сликом крста, трске и копља, са врпцама пришивеним на угловима, које платно носе монаси на плећима, да би се сећали да су узели на своја плећа добро иго и лако бреме Христово и ради обуздања и везивања свију похота и плотских жеља³. У речима које игуман изговара при облачењу парамана, стоји да се параман даје „за заруку анђелског образа“.

С параманом се полаже и крст ради сећања крсних страдања Господа и смрти Његове, и у знак следовања Господу у ношењу свога крста, т. ј. у знак трпљења свију невоља и страдања. Затим се даје схимнику раса, ράσα, прва хаљина изнад доње хаљине. Ова је хаљина црна као и остале и сећа монаха на одлагање и сатирање свију жалости и нападаја непријатељских, а зове се ипак „**одећа весеља и духовне радости**“, јер

¹ Види радњу о монашким именима: О калугерскихъ именахъ о тѣхъ, которыя даются инокамъ и которыхъ нѣтъ въ церковныхъ мѣсяцесловахъ и святцахъ, и когда должно праздновать день своего ангела лицамъ, носящимъ такія имена (Рук. для сельск паст. 1897, № 35).

² Види Полезныя наставленія иноку въ началѣ его подвиговъ, Киевъ, 1844. л. 32. Као што има поука, књижница, која се даје новопостављеном јејеју, тако исто има књижница и поука која се дају монаху при постригу.

³ Ibid. л. 32. О параману читамо код Goаг-а, Евходбгио... 519. ово: *Paramandyas porro vulgo παράμανδυ ῥαππικίλος est unius palmi quadratus, quem immissis in funiculis longiores eius angulis assutus, brachiiis ac humeris astringunt monachi...*.

који се облачи у њу даје обет послушности, који уводи у вечну Христову радост¹. Затим се схимник опасује кожним појасом у знак да опасује своја бедра силом истине, ради умртвљења тела и обновљења духа и да бодро и брижљиво врши заповести Божје (Лук. 12, 35). Даље схимник облачи мантију, која је риза спасења и оклоп правде, за чување од сваке неправде, за одлагање измишљања свога разума и мудровања своје воље, а да свагда има на уму смрт, да је распет за свет и мртав за свако зло дело, а увек жив за сваку Христову врлину. Мантија нема рукава и тиме се казује схимнику да он нema воље да чини дела старог човека². Затим се схимнику даје камилавка и клобук или „плáтъ камилáухъ, єже йматъ покрывáло“³. Камилавку је монах имао и пре, но клобук се меће само при пострижењу у малу схиму. Клобук је шлем спасења и наде (Ефес. 6, 17 и требн.), и као што војник меће на главу шлем уздајући се да ће се њиме спasti, тако се и монах покрива клобуком да се спасе од непријатељских замки и да одврати очи, уши и друга чула од сујете.

Затим се нови монах обува у сандале за спремање проповедања јеванђелија свету (Еф. 6, 15) и да буде брз на сваку послушност и свако добро дело. Најпосле добија нови монах бројанице, вервицу, т. ј. малу узицу са многим узлима. Бројанице

¹ Нов. Скрижалъ, ч. IV. гл. 18. § 13.

² Ibid. § 16. и Полезн. наставл. инооку л. 33. обор. У. типику гл. 39. стоји да се „кéрхнам мантia ѿ ницéтныx ѕ простых вóльх љмѣти подобаётъ“.

³ Тип. гл. 40. Особита важност клобука, платна на камилавки, поткапа, у броју осталих монашких одежда види се из тога, што када неко оставља монаштво, тада с њега „плáтъ камилáувъ ѿшикаетъ настојъ, ѕ взвмлетъ ѕ, ѕли веcъ камилáувъ: ѻкѡ да данивю ємъ благодатъ ѡкаинномъ, ѿ негѡ къ сеbъ паки возвратитъ, ѻкоже рече Гдъ: Ще н'кстъ достоинъ мýра домъ, къ вámъ возвратитсѧ мýръ вáшъ, ѕ прýчал (Тип. гл. 40). Катkad се у том случају с клобуком узимају и друге монашке одежде, н. пр. мантија (ibid.). Обичај да клобук има воскрилија или разрезе, увео је према традицији и нехотице св. Методије патријарх цариградски († 847). Иконоборац византијски цар Теофило заповедио је да Методија бију по образима и тако су му разбили вилицу, од чега му је до kraja живота на лицу остао ожиљак. Када је после Методије иза смрти цара Теофила од царице Теодоре био узведен на патријарашки престо, то да би сакрио ожиљак, разрезао је покривало или клобук на пленима и крајеве је везивао испод браде, да покрије ожиљак. Сви монаси почеше да чине исто што и патријарх, разрезаше покривач исто тако, у спомен страдања Методија (Николаускиј, Пособије... 747—8).

се зову што се њима броје изговорене молитве и учињени по-клони. Бројанице се дају ради свршавања молитвеног правила, којим се прописује извршење читања извесног броја молитава или поклона. Правило (канон) се даје зато, да би се монах на-викао да је увек у молитви¹. У 87. правилу номоканона при великом требнику читамо: „неписмен монах нека учини за по-лunoћницу 10 бројаница, за јутрење 20, за часове 10 бројаница, за девети час и вечерње десет, за повечерје 10; а бројаница да има 103 узла, на сваком узлу нека чита напред написану молитву (т. ј. Гђи, Јисе Хртє, Бцю помилвј мј грѣшиаго). Пра-вило (канон) малосхимника је 300 поклона, а великосхимника 600“. Број 103 узла на бројаницама је веома згодан, јер они монаси који не знају да читају, место целе катизме имају да кажу 300 споменутих молитава². Бројанице су мач духовни, т. ј. реч Божја у свакидашњој молитви, и значе да је схимник свагда дужан имати на уму и срцу име Господа Исуса, а устима дужан је говорити споменуту кратку молитву: Гђи Јисе... Код свију ових предмета, при облачењу игуман прво благосиља ха-љину или предмет, и даје их, уз односне речи, у којима се излаже духовни значај тога предмета, а појци поју трипут Гђи помилвј.

Затим настојатељ узима ручни крст и држећи га десницом говори: Примй, брате, (име) цітъ вѣры, крѣстъ Хртѹкъ... којим се могу угасити усијане стреле лукавога; и да се сећа речи Христових: Ко хоће да иде за мном... Из ових речи благо-сиља игуман крстом новог схимника и даје му крст, а овај узимајући га десном руком целива крст и настојатеља, а бра-тија поје трипут Гђи помилвј. Најпосле настојатељ узвешти упа-љену свећу, даје ју новом схимнику уз односне речи (Примй, брате, скїциš сїо...), у знак да је дужан чистим животом и добрим владањем да буде светлост света према речима Спаси-тељевим: Тáко да проскѣтйтсѧ... Нови схимник узима свећу и целива настојатеља у руку. После свега овога настојатељ bla-госиља новог схимника и говори: Братъ нашъ, (име), коспрѣлъ єсть ѿбрѣчнїе ѿгњескаго ѿбраза..., а братија поје трипут Гђи помилвј, ђакон: Гђи помолимсѧ, и настојатељ чита завршну

¹ Полезн. наставл. иноку л. 35. Бројанице се дају и архијереју после посвећења, у знак да ће се при свима делима и бригама за паству непрестано Богу молити. О бројаницама види: Ди. м. Смирновъ, Чётки (историч. очеркъ), Народно-мисисонерска Библиотека, Спб. 1905.

² Види Несмѣющымъ гръмматъ правило на крају службеника.

молитву мале схиме: Гđи Бђе наш..., у којој се моли да Бог уведе новог монаха у свој духовни двор и т. д. Братија: Јаминь.

Ако се постриг мале схиме свршава на литургији, то се одмах после завршне молитве пострига узглашава на литургији: Јаку склја єсн, Бђе наш..., Стврд Бђе..., прокимен пострига и апостол и јеванђелије пострига после дневног, и даље св. литургија по реду. За време литургије нови схимник стоји са крстом и свећом, а за време причасна духовник узима од њега крст и свећу, и он целива иконе и причешћује се. После причешћа новог схимника, после заамвоне молитве и после Благословљу Гђа.... братија поје стихију: познамъ, братије, таинства сиљ... и бива цјелованије, наиме иду два и два монаха редом, целивају крст и новог брата питајући га: чјо ти єсть Јмл, братије, а он одговара своје име, на пр. Јентаній, или какво друго монашко име које је добио. А сваки од братије клања се и одлази говорећи: Спасајсѧ во ћагљестѣмъ чинѣ, и бива отпуст. Ако се пак постриг не врши на литургији, то после коначне молитве мале схиме долази мирна јектенија, у коју се умећу молбе за новог схимника, а иза возгласа Јаку сѣтъ єсн.... поје се: јлици ко Хртѧ..., прокимен, апостол (Еф. 6, 10—17), јеванђелије (Мат. 10, 37—38; 11, 28—30), да љубав према Богу мора бити већа од љубави према оцу и матери, и ко не иде за Њиме, није Њега достојан. Потом долази кратка јектенија: Помилъ насѧ, Бђе..., потом целивање како рекосмо уз појање стихире: Познамъ, братије..., Премѣдрошть, Честнѣшвијо..., Глѣба тѣжъ... и нарочити отпуст из великог требника.

Малосхимник је дужан после пострига на малу схиму пет дана бити у цркви не радећи ништа, но само читајући, духовно размишљајући и молећи се.

Чин великог и анђелског образа.

Примање великог анђелског светог образа (τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν καὶ ἄγιον σχῆμα), велике схиме (τὸ μέγα σχῆμα) је савршеније отуђење, уклањање од света, већа жеља да се човек разреши од света и сједини са Христом. Чин светог великог и анђелског образа сличан је чину мале схиме, само се велика схима врши са већом свечаношћу и одликује се већом строгашћу и вишим обетима.

Ко хоће да прими св. велики анђелски образ, треба да брижљиво очисти своју савест, да исповеди све своје грехе

пред својим духовним оцем и да од њега добије разрешење од својих грехова, а када тако очисти своју савест да се спрема за причешће св. тајана тела и крви Господа Иисуса Христа, исто тако као да умире. Јер најпосле другим обетима у великој схими одричући се света и све светске чежње, монах доиста умире за свет (вел. требник).

С вечера се уноси одећа онога који хоће да прими свети велики образ у свети жртвеник (олтар) и положе се на подножје свете трапезе (престола), да би добила освећење од св. места као од самог Бога. На јутрењу се поје нарочити канон, у коме се моли за онога који прима св. анђелски образ. Постриг велике схиме свршава се на литургији у исто време кад и мала схима, т. ј. на малом входу с јеванђелијем. Онај који прима свети образ скида са своје главе покривало (κάλυμμα, II. Кор. 3, 13—16) и καλλίγι (καλλίγια — обућу) са ногу, и учинивши три метанија посред цркве, стане тамо. Када се после входа отпоје тропар дана, поју се одмах 3 умилителна и покајна антифона гл. 4. Док се поју ови антифони, онај који прима велики образ долази до светих двери (за време трећег антифона) и падне ничице на земљу, и не устаје док се не отпоју тропари Гди, Гди, прýзри... и т. д. Када се сврши тропар: ὥξτικ δῖα..., настојатељ подиже ничице лежећега десном руком, говорећи: „Бέз милосéрдый, јкв ôтéцъ...“, и потом га пита: „Чтò пришёлъ єсй, брате...“, а он одговара да жели савршенијег испосничког живота, и долазе сва остала питања као и на малој схими. Потом бива настојатељева поука (Бийдъ, чадо, ...) у чему се састоје обети велике схиме¹, које обете великосхимник обећава да ће Божјом помоћу извршити. Затим долази молитва Εсщедрый ѿ́бо Бéз..., иза које настојатељ знаменује трипут главу онога који прима схиму и говори другу молитву окренут према истоку: Έкий влко вседeржитељю... Сада се полажу маказе на св. јеванђеље, а настојатељ говори молитву: Έкий Гди

¹ Сравни ову поуку са оном у малој схими, и видеће се у чему је разлика између обе схиме. Одлике и особине велике схиме су ово: „одрицање од света и свега у свету, распеће и предавање себе смрти, одрицање родитеља, браће, жене, деце, сродства, другова, светског метежа, бриге, стицања, имања, штетне и сујетне сласти и славе, одрицање и своје душе према речима Спаситељевим: Ко хоће да иде за мном, нека се одрече себе, и узме крст свој... Духовни подвиг, телесно уздржавање ради очишћења душе, духовно и телесно сиромаштво, плач, туга, бол — што ствара

силз..., и бива постриг, све исто као и на малој схими. После пострига облачи се нови великосхимник у одеће делом исте као и при малој схими. Само је с њима везано значење већих обета великосхимника. Место клобука великосхимник међе кукул (τὸ κουκούλιον), који је уједно и капа и ограђач, на глави је шиљаст, покрива главу и плећа кругом, украшен је са пет крстова (на челу, грудима, оба плећа и на врату). При облачењу кукула настојатељ говори: Брάтъ нашъ, (име), ѿблачитсѧ въ кѣвль визволѣю... При малом постригу положе се параман; а великосхимник иза кукула добија аналав (ἀνάλαβος), а то је исто што и параман, наиме четвороугаоно платно украшено крстовима, са врпцама пришивеним на угловима, које покрива плећа монаха. Када настојатељ међе аналав, говори односне речи (Брάтъ нашъ, (име), прїемлетъ аналакъ...), наиме да великосхимник прима аналав као крст на раме, и све даље облачење и остало (цјелованије) врши се слично као и код мале схиме. У последовању великог и анђелског образа и у грчком евхологију има молитва ко єже снѣти кѣвль (εὐχὴ εἰς τὸ ἀποκουκουλιόν). Као што новопросвећени после крштења за седам дана носе белу хаљину и пребивају у цркви, тако и монаси за седам дана после пострига не скидају одеће добивене у постригу и проводе време у цркви. После велике схиме великосхимнику се у осми дан у цркви пред братијом скида с молитвом кукул (ἀποκουκουλιόρος) као најодличнија припадност од осталих монашких степена, да би се обратио посведневном животу. После тога он сам без нарочитог настојатељског благословља међе на себе и скида кукул по потреби¹. Монах-свештеник ако и промени образ, т. ј. ступи у велику схиму, нека литургише; јер постриг није никаква препона овоме. А архијереј ако промени образ, т. ј. ако постане схимник, да не врши више ништа светитељско, ни свештеничко².

радостан живот у Богу, — глад, жеђ, нагота, подношење неправде (обестији) и презирања и сваких невоља“. Овакв живот је анђелски и велики образ је другога крштење. Даље се набраја у овој поуци чега има да се клони а чега да се држи у великој схими. Има да се клони: непослушности, сувишног говора, гордости, ревности, зависи, гнева, вике, хуле, тајног јела, нереда, препирања, роптања, стицања и т. д., а да се држи: братољубља, мира, кротости, ћутања, побожног размишљања и поуке божанских речи, читања, чувања срца од лукавих мисли, уздржљивости и трпљења.

¹ Новая Скрижаль ч. IV. гл. 19. § 7.

² 90. правило номоканона при великому требнику. Види тумачење овог правила код А. Павловича, Номоканонъ при большомъ требникѣ, 221.

Црквена молитвословља при смрти хришћанина.

Као што је црква својим синовима у току целога живота нежна мати која им даје пуноћу благодати и благослова својих, тако исто не оставља их без своје помоћи ни у тешким часовима пре и после смрти, но се за њим моли у молитвословљима и чиновима, који се врше у случају смрти једног хришћанина. Православна црква испраћа сваког свог члана у загробни свет исповешћу и св. причешћем. Да би црква олакшала верним и последње часове живота и одлазак са овога света, чита се у предсмртним моментима нарочита молитва, т. ј. канон. У малом требнику овај чин се зове Канон на Јесењу душу, или Канон молебнији ко Гдје нашеје Џесе Христу и прећеши Едик матерји Гдје, при разлочењи душу ћела всакага праковеђенага. У канону су молитве упућене од самог човека који умире (шо лица човека са душом разлочију џагаса и не могућага глаголати) к Богородици, да га избави и спасе у тешким и страшним часовима смрти. Изаша канона свештеник чита прозбену а не разрешну молитву, звану „на Јесењу душу“, у којој моли Бога да прими душу умирућега и да га разреши од сваке узе и клетве и да му опрости све грехе. Ако нема времена да се прочита цео канон, то се обично чита само ова молитва на исход душе, која је изаша канона. Деци до седам година не чита се овај канон, јер се смишава канона томе противи, пошто је овај канон покажни, а деца нису свесна греха. Деци се у овом случају чита канон из младенческог погреба¹. У великому требнику има нарочити чин на разлочење душу ћела, вијегда човеку долгу страждетељу. У овом чину ирмоси канона су исти као у споменутом чину малог требника, а тропари канона су други², а изаша канона имамо две молитве, од којих прва има наслов Молитва ће душу сведомљи и слична је молитви на исход душе у малом требнику, а друга има наслов молитва Јнајам ће долгостраждашема буѓарети.

¹ Руководство для сельск. паст. 1886, 7.

² У овом канону умирући у дубоком кајању и страху од суда, свестан своје грешности, овако осуђује самога себе веома оштром речима: „Ево лучи се са болом душа од јадног тела муга. Не сахраните тело моје у земљу, јер није достојно, но извукавши напоље, баците га псима... Оставите (га) непогребена, да пси поједу срце моје. О да би страни пролазници, видећи где пси вуку кости, сажаливши се, узвикнули од душе: Помози, Владичице, души, овога јаднога тела“.

После смрти хришћанима звоне звона. Ово звонење као и оно при погребу јавља хришћанима да је један члан из њихове средине отишао пред суд Божји, и позива верне да се помоле за душу умрлога, а уједно их опомиње да ће и за њих доћи час смрти. Звонење значи анђeosку трубу, која ће позвати све умрле из гроба на страшни суд. Тело умрлога купа се по примеру хришћана апостолских времена, у знак жеље да умрли изиђе чист пред страшни суд и пред лице Бога по васкрсу. Затим се умрли облачи у ново одело, у знак обновљења после васкрса, наиме да ће ово пропадљиво тело које се предаје гробу васкрснути при другом доласку Христову, обучено у одећу непропадљивости (І. Кор. 15, 53). Умрли се обично облачи у одело службе и звања које је вршио за време живота, у знак, да ће свако дати на страшном суду одговор за своја дела не само као хришћанин, него и као јавни раденик. На главу умрлога меће се венац, као борцу који је са чашћу оставио поље подвига, као војнику који је победио. Тело умрлога као и ковчег споља и изнутра кропи се св. водом у дому пре но што се тело метне у ковчег¹. Умрли се меће у ковчег и покрива се белим покровом, који нас сећа беле хаљине на крштењу, у знак да је покојник сачувао у своме животу обет положени при крштењу. Световињаку када умре меће се у руке икона. Запаљене свеће код умрлога у кући и при погребу значе да је покојник прешао из мрачног земаљског живота у вечни живот светлости и истине, где светли светлост лица Божјега. Уље, којим се прелива покојник, значи да је завршио борбу живота, и ово преливање уљем сећа нас помазивања уљем на крштењу, где се онај који се крштава помазује уљем зато што постаје војник и борац Христов, а борци и атлете у старо доба пре ступања на бојно поприште мазаху се уљем, да би им тело било гипкије и еластичније².

Пошто је тако спремљено тело умрлога, излаже се на извесно време у дому, да би се видело да ли је доиста умро и

¹ Требник, послѣдований ѿпѣванійъ оғсопшихъ въ пасхальниѹ седмичѹ.

² Код нас је обичај да се умрли прелива вином, што није никде у црквеним књигама прописано. Можда ово преливање има неке везе и аналогије са преливањем вином и уљем преосталим иза тајне јелеосвећења, ако је болесник умро за време помазивања у тајни јелеосвећења, или се можда у оскудици уља прелива умрли место тога вином.

да би га још неко време видели сродници и пријатељи, од којих се дели на дуго времена. Посматрање умрлога побуђује мисао о пролазности свију земаљских ствари и појачава уверење, да само она дела и ствари имају вредност, којима се стиче вечни живот. — После смрти једног хришћанина скупљао се у старини народ у кућу умрлога где се молило на челу са презвитером или ђаконом¹, које је молење трајало и ноћу, и чин молења за умрле има име: панихида. Док је тело умрлога у кући, над њима се врши литија за умрле и панихида. Над умрлим архијерејем и свештеником и ђаконом чита се поред ових чинова још и јеванђелије, по речима Симеона Солунског ради умилостивљења Бога. Јер, каже он, каква друга жртва може умилостивити Бога, ако не јеванђелије о ваплоћењу Бога, о Његову учењу, о тајнама, о даровима праштања грехова, спасоносним страдањима животворном смрћу и васкрсом². Јеванђелска реч је изнад сваког литургичког последовања и оно треба ба се чита над освећенима. Над умрлим световњаком и монахом чита се псалтир. Ово читање теши ражалошћене и обраћа их к молитви Богу за умрлога. Читање псалтира бива обично и у дане пасхалне седмице³. У псалтиру с последовањем има чин: *Послѣдованіе по исходѣ дѣши ѿ тѣла*, који се врши одмах чим душа изиђе из тела, који је састављен из литије за умрле, пс. 90. *Жикѣй въ помоции...*, канона: *Едѣ прошѣдъ... са тропарима, затим долази Достойно, трисвето, Оченаш, тропар єдинѣ єстествомъ сый...*, *Слѣка, и нынѣ, богочудотворица и молитва: помилуй Г҃ди Бѣже нашъ... и отпуст.*

Литија за умрле.

Литија за умрле је краћа од панихида. После почетног возгласа: *Благословенъ Г҃дъ нашъ* чита се трисвето, Оченаш, и поју се тропари: *Го дѣхи праќедныхъ скончавшихъ...*, иза којих се говори кратка јектенија за умрле: *Помилуй насъ...*, и мо-

¹ Испор. Ioannis Chrysostomi; In epist. ad Hebr. c. 2. Hom. 4. n. 5. (Migne, Patr. gr. T. 63) и Augustini, Confessionum lib. IX. cap. 12 (Migne, Patr. lat. T. 32. 776).

² Нов. Скриж, ч. IV. гл. 22. § 2.

³ Види још О чтеніи псалтири по умершемъ, Воскр. Чт. 1853—1854. г. № 51. стр. 515. По Никољском (Пособие... 756) умеће се у псалме име

литва од свештеника: Бѣже дѣхѡвъ...¹ и отпуст, иза чега свештеник још каже: ЕѢчнам твоѧ памѧть, достоблаженіе и присно-памѧтие брате нашъ, иза чега се поје ЕѢчнам памѧть, јер по речима апостола Въ памѧти вѣчниѹ бѣдеть праведникъ (Пс. 3, 6)².

— Литија за умрле бива и заједно са панихидом, као што је изложено у чину Послѣдованије по Ісходѣ дѣши у псалтиру, при износу тела из дома умрлога (требник), на литургији после заамвоне молитве (Чинъ надъ квтїю, въ памѧти ѡг҃сопишихъ, на лїтсрїи — у службенику), после вечерња и после јутрења. Кад се литија свршава после заамвоне молитве (службеник) и пред панихидом (псалтир Послѣд. по Ісходѣ дѣши) тада не бива отпуст и не узглашава се ЕѢчнам памѧть. При свршавању овог чина над кутијом у спомен умрлога (службеник) и при панихида поставља се на стоцу кутија, кољиво³, т. ј. варена пшеница са медом. Кољиво нас сећа вакрса умрлога, јер као што пшениично зрно, да би изникло и дало клас и плод, треба прво бацити у земљу да тамо иструне, тако се и тело умрлога предаје земљи на истљеније да би потом вакрсло за будући живот (І. Кор. 15, 36—38. Јов. 12, 24). Мед значи сладост добра будућег живота. Литијом се свршава панихида, почиње и свршава опело, врши се у дому умрлога пре погреба по потреби, пре спровода умрлога из дома у цркву, и при полагању умрлога у гроб. Литија за умрле одељена од панихиде зове се и мала панихида⁴.

онога који је умро, као да он сам говори псалме и да се сам за себе моли. У псалме се умеће још и нарочита молитва за умрлога: „Помажи Гди Бѣже нашъ...“, која се штампа у малом и следовном псалтиру.

¹ О старини ове молитве види С. М. Каuffman, Handbuch der christlichen Epigraphik, 1917, 146.

² У типику гл. 9. каже се код литије у притвору у манастирима, да сва братија каже: ЕѢчнам вѣша памѧть, достоблаженіи ѡци, и братија нашѧ прѣснѡ помилуеми (трипут), нашто сви тихо и полако одговарају: Бѣже да ѿблажиши и ѿг҃поконтиш и наском помилуети, иако блг҃и и члвѣколюбецъ. (Види и службеник).

³ Реч „кољиво“ употребљавала се у Евхаристији, јер када је архијереј Евдоксије питао св. Теодора шта је то „кољиво“, он му је одговорио: „варена пшеница: сине бо мы въ еўхаристїхъ глаголати ѿыкоомъ“ (Синакс. суб. I. седм. поста у посном триоду).

⁴ Булгаковъ, Наст. книга, 1298.

Панихида.

Панихида (грчка реч παννυχίς) или паастос (од грчке речи παράστασις, заступство, посредништво, јер се у овој служби заступа и моли за умрлога)¹, значи свеноћну службу. Молитва за умрле зове се панихида зато, што је она по свом саставу слична јутрењу², једном делу свеноћног бденија, и у прва времена гоноња свршавала се панихида као и бденије ноћу. Устав како се има свршавати панихида имамо у 14. гл. типика, а молитвословља т. ј. песме и молитве које су овдє прописане штампају се: 1. у засебној књижници која има наслов *По-слѣдованіе за ѿг҃спишихъ*; 2. у октоику пред последовањем суботе 1. и 5. гласа, т. ј. пред службом *въ пятокъ вѣчера*, а под насловом: *Подобаетъ вѣдати, ѿ єже какѡ бывати ѿ ѿг҃спишихъ послѣдованію*; 3. у следовном псалтиру, и то у последовању после исхода душе од тела³. У прва два последовања имамо у панихиди велику јектенију за умрле, а у псалтиру је нема. Но у псалтиру се штампа 17. катизма и молитва *Пом-ажни Г҃ди Б҃же нашъ, въ вѣрѣ...⁴*. У књижници *По-слѣдованіе за ѿг҃спишихъ* и у октоику од песама и молитвословља указаних у типику, не штампа се 17. катизма и сједален с богородичним иза 3. песме канона. Катизма се овде не штампа зато, што се она на панихиди кадгод не поје, као што је то речено у 14. гл. типика. У свој пуноћи излаже се панихида у нарочитој књижници: „*По-слѣдованіе паастаса, сирѣчъ, великиѧ паніхії (й всеніцнагѡ вѣдѣнія) по ѿг҃спышымъ отцемъ й братіямъ нашимъ й по вѣкамъ православнымъ христіаномъ преставльшимъ*“⁵. У овој панихиди имамо велику јектенију и 17. катизму.

¹ Евхалогионъ, изд. лавовско 1695. г., указ о паастосу.

² На панихиди место шестопсалмија чита се 90. пс. *Живѣй въ по-мощи вѣшнагѡ*, затим бива као и на јутрењу велика јектенија; алилуја као на јутрењу у пост, и *Благословенъ єсій Г҃ди*, пс. 50., канон, иза чије 3. и 6. песме долази мала јектенија, трисвето, Оченаш, тропари, јектенија: *Шомилѣй насъ, Б҃же...* и отпуст.

³ Ова панихида се прво чита умрлом у дому када још није сахрањен, а иза ње се свршава обична панихида или само литија. Види Булгаковъ, Наст. кн. 1297.

⁴ Последовање на исход душе од тела штампа се и у јерејском молитвослову.

⁵ Ово последовање није ништа друго но извод из требника П. Могиле. Овде имамо и свеноћно бденије за умрлог, када ујутру има да буде погреб или помен умрлога. Види Ц. Вѣд. 1895, 35.

О канону на панихиди у 14. гл. типика стоји да се поје канон октоиха усопших по гласу, т. ј. тога гласа, којег се молитвословља поју у суботу те седмице. У споменутој књижици „Последованје за ѡсепших“ штампа се канон октоиха 6. гласа, који се и код нас обично поје, и то само 3., 6. и 9. песма канона. У псалтиру у последовању на исход душе од тела, штампа се канон 8. гласа. Када би се појао цео канон, припев тропарима канона је: ѡгрој Гди даш ѡсепшаго раба твоег (или множина). После отпуста панихиде ђакон узглашава: Ео блаженим ѡспеним вѣчнѣй покой подаждь, Гди, ѡспышымъ рабъмъ твоймъ, (име), и сотвори ймъ вѣчнѹю память, а појци поју вѣчнам память — трипут.

Поредак панихиде имамо изложен у 14. гл. типика и обично се овако врши: свештеник се облачи у фелон, а ђакон у стихар, и излазе с кадионицом и свећама у притвор (код нас у храм), где је спремљена кутија т. ј. кољиво. После почетног возгласа Благословен је наш..., за време кога свештеник кади кољиво, ђакон кади иконостас и цео храм, и чита се 90. пс. Живот въ помоци въшнаго..., Слава, и нынѣ, Алилѧти трипут, и бива покојна јектенија: Миромъ Гдъ помолимся, возглас ѕкѡ ты еси коскрбїи, и животъ... Алилѧти и тропар Глагбиню мѣдрости и богородичан, и одмах Благословен єси Гди... Гѣтъхъ лики и т. д. и јектенија; сједален: Покой Господе наш..., Слава, и нынѣ: О дѣы ковсѣмъ..., канон (3. песма), сједален: Бойстиннъ светлъ..., Слава, и нынѣ: Бесеѧмъ Г҃де, 6. песма Житѣйскога..., и јектенија; кондак гл. 8: Со стѣми ѡпокой, икос: Самъ єдинъ еси, јереј: Еїсъ и матерь скрѣта..., а појци: Дѣси и дашни праќеднихъ косхвалатъ та Гди и ирмос 9. песме: Бра чловекъмъ..., трисвето, Оченаш, и даље литије за умрле, тропари: Со дхин..., јектенија Помилуй насѧ Бже... и т. д. према типику и према чину у октоиху¹

У крајњем случају може панихиду свршити и ђакон без јереја².

¹ Панихида у пасхалну седмицу врши се овако: После возгласа и појања Христосъ коскрбес (трипут) са стиховима, поје се пасхални канон. После 3. и 6. песме бива мала јектенија, и после 6. песме поје се Со скатиими. После 9. песме поју се пасхалне стихире, затим јектенија за упокојо: Помилуй насѧ Бже..., и даље као обично на панихиди. Види Никольскиј, Пособије... 759. и Булгаковъ, Наст. книга, 1297.

² Како ђакон свршава панихиду без јереја, види псалтир изд. московско 1649. године и Никольскиј, Пособије... 759.

Панихида се врши над умрлим за време док је још изложен у дому пре погреба, затим у 3., 9. и 40. дан после смрти. Затим се чине помени умрлих на дане њихова рођења, имендана и смрти.

У номоканону при великом требнику читамо у 169. правилу: **Б**з дванаестодневном³, въ първю седмицѣ мъцы, ѕ въ великѹ седмицѣ ѕ въ свѣтла недѣлю, въ недѣльниѧ днї, ѕ въ великиѧ праѣдники, поминиы не бывають: Проче же во всѣ лѣто поминаються православни христиане, т. ѹ. у дванаестодневном¹, у прву седмицу четрдесетице, и у велику седмицу и у светлу недељу, у недељне дане, и у велике празнике помени не бивају, а у остало (време) целе године спомињу се православни хришћани. Под поменима које не треба држати у овде споменуте дане, имају се разумети помен у 14. гл. типика: ѕ єже какѡ бывати ѕ ѿгопшинхъ въслѣдованию т. ѹ. панихида, и помен за умрле по 13. гл. типика: ѕ ѿ приложитсѧ, ѕ ѵзබлитсѧ настоѧтель въ събѣштѣ пѣти аллилѹїа, т. ѹ. уношење молења за умрле у петак на вечерњу, литија после вечерња, уношење молења за умрле у јутрење суботе и литургија за упокој, која се свршава у седничне дане, и на којој после малог входа има кондак за упокој, прокимен, апостол, јеванђелије и јектенија за упокој после јеванђелија. Исто тако се у номоканоном означене дане не свршава ни велика панихида ни свеноћно бденије за умрле². У ову сврху означени сѫ уставом за сваки дан седмице апостол и јеванђелије за упокој. У номоканоном означене дане не узима се на повечерју тропар: Со стѣмы ѿгпокой, но кондак празника, на полуноћници место тропара за упокој читају се тропари празника, и не чита се молитва Помажи Гди, въ надѣжди воскресенїја жијни вѣчнија.

Осим у номоканону при великом требнику читамо и у типику када се изоставља помен умрлих у 3., 9. и 40. дан после њихове смрти: „ако наш брат отиде (т. ѹ. умре) у ове свете дане (велики пост), посред седмице не бива трећина (т. ѹ. спомен у трећи дан) његова све до петка увече, јер тада се свршава његова панихида, а слично и у суботу његова литургија“. То значи, у великом посту у трећи дан после смрти умрлога

³ Дванаестодневије, δωδεκαήμερον, зове се време од дванаест дана од Божија до Богојављења.

¹ Штампано у споменутој књижици Послѣдованије парастаса, сирѣч, великиѧ панихиды...

не држи се заупокојна служба у седмичне дане, осим суботе (дакле служба се преноси на петак увече и у суботу на литургији апостол и јеванђелије и песме за упокој). Даље читамо у типику: „А у идућу суботу бивају његове деветине (спомен у девети дан), ако се догоди, ако ли не (т. ј. падне ли девети дан у суботу или у који други дан седмице). А четрдесетине његове бивају када се испуни број дана његових“ (т. ј. спомен у четрдесети дан бива у четрдесети дан, ма који то дан седмице био, наиме у тај дан се увече свршава панихида, а ако је тај дан субота, то се свршава и литургија за упокој). „А приноси и помени његови почињу од нове недеље све до испуњења 40 дана¹, т. ј. чин кутије из службеника, која се приноси у спомен умрлих, и јектенија за упокој на литургији после јеванђелија у четрдесети дан, почиње од Томине недеље све до времена када се навршује четрдесет дана.

Но поред споменутог невршења спомена умрлих у речене дане, мртви се спомињу на богослужењу скоро свакодневно, наиме: у молитвословљима дневног круга (литургија, полуноћница, повечерје). Свагда се спомињу умрли 1. на литургији на проскомидији и после освећење дарова, и 2. у велики број дана у години свршава се према типику после вечерња и после јутрења литија за упокој. У седмичне дане, осим суботе, типик прописује да се врши после отпуста вечерња обично „исхожђеније“ у притвор и литија за умрле (тип. гл. 3.), а исто тако и после јутрења и првог часа (тип. гл. 9.). И у суботе када се поје Бг҆ Гđъ (а не алилуја) по свршетку јутрења бива обична литија у притвор (тип. гл. 12.). Типик одређује да се литија за упокој у притвор и помињање умрлих свршава и у дане великог поста². Од четвртка страсне седмице до недеље Томине не бива литија за упокој у притвор³, а од јутрења недеље Томине после првог часа бива литија у притвор⁴.

Справод умрлога до цркве и врсте погреба.

Када неко умре, то се не сахрањује одмах, но после извесног времена према односним законима. Погреба се лишавају

¹ Типик, недеља сирна у вече, треће зри.

² Види типик понед. прве седмице поста.

³ Види типик недеља прве седмице вел. поста.

⁴ Види типик недеља Томине. Испор. и типик послед. недеље Митара и Фарисеја.

самоубице сваке врсте, осим самоубица који су самоубијство учинили у неурачунљиву стању¹.

Тело умрлога износи се из дома у храм. Пре но што се умрли понесе у цркву, врши се у дому над њиме литија за умрле. У почетку литије бива кађење. Када се умрли спроводи од дома до цркве, поје се **Свлаткиј Бѣже**², архангелска песма у част св. Тројице, јер се умрли спроводи у анђeosки свет, који непрестано поје трисвету песму. Овом се песмом спроводи умрли и из цркве на гробље (требник). Напред се носи крст, а свештеник обучен у фелон иде пред умрлим и он као води умрлога и оне који се моле за умрлога. Тело умрлога спроводи се од дома до цркве и из цркве до гробља уз звонење звона. У цркви се умрли поставља у паперту или како је обичај у храм³, главом према западу а ногама к истоку (требн. П. Могиле), да би лицем био окренут олтару, као што се у цркви као жив молио окренут лицем према олтару.

У православној цркви имамо нарочити чин погреба 1. за световна лица, 2. за монахе, 3. за свештенике и 4. за децу. Ови чинови се друкчије свршавају у пасхалну седмицу.

Опело и погреб световњака.

Чин опела и погреба световњака сличан је панихиди или јутрењу, и има три дела: 1. читање псалама 90. и 119., 2. појање канона, стихира, блажена, читање апостола и јеванђелија и 3. стихире при последњем целивању и остало.

Пс. 90. Живѣй въ помоши вѣшнаго... изражава наду да ће умрли, који је за живота прибегао Богу, бити примљен у Његов небески кров. Овим псалмом почињу сва опела (осим опела на Пасху). После овога псалма поје се 118. пс., који сачињава 17. катизму. У овом псалму слика се блаженство оних који су живели по закону Господњем. 17. катизма на опелу световних лица

¹ Види 14. прав. Тимотија Александријског и 178. правило номоканона при великом требнику.

² Према Никольском умрли архијереј или свештеник спроводи се од куће до цркве појањем: **Измѣцникъ и покровитель...**, а монах појањем: **Каљ житейскаѧ...**, дакле овим истим песмама, које се поју и при спроводу од цркве до гробља.

³ У вел. требнику читамо: „узевши братија умрлога односе у цркву, и ако је умрли брат свештеник, полажу се његове мошти посред храма, а ако је прост монах онда у притвор“.

дели се на три дела или статије¹. У првој и трећој статији сваки стих псалма пропраћа се појањем: алилуја, а сваки стих 2. статије појањем: Помилвј раба твојгђ (или, рабъ твој). 118. пс. или 17. катизма означава се у богослужбеним књигама: „непорочни“, речју из првог његовог стиха: „Блжени непорочни въ пътъ...“. Статије или делови катизме означавају се овако: 1. статија означава се речима: „Непорочни въ пътъ“; 2. статија речима: Заповѣди твої... према речима из првог стиха 2. статије: Рѣцъ твой сотвористъ мѧ, и создастъ мѧ, вразуми мѧ, и научеся заповѣдемъ твоимъ (ст. 73.); 3. статија означава се речима: йма твој, којима се свршава први стих 3. статије: Шриври на мѧ, и помилвј мѧ, по сѧдъ любвицихъ йма твој (ст. 132.). Када у требнику код опела световних и свештених лица пише да се поје Непорочни въ пътъ. Алилѹја, то значи да ове речи које припадају првој статији прво поје један појац за певницом и то нарочитим напевом (свака статија својим гласом), а после сваког стиха статије додаје се: алилуја. Исто тако штампају се и пред другом статијом речи: Заповѣди твої с припевом Помилвј раба твојгђ, а пред трећом йма твој: Алилѹја².

После 1. и 2. статије бива мала јектенија за умрле, а после 3. статије 17. катизме поју се тропари: Г҃твъихъ ликъ ѿбрѣте ѵисточникъ... с припевом Бѣгословенъ єсі Г҃ди... Пошто се ови тропари поју после 17. катизме која се зове: непорочни, то су и ови тропари добили назив „непорочни тропари“ (требник, свештеничко опело). За време непорочних тропара јереј кади. После непорочних тропара долази мала јектенија за упокој и тропар: Покой сїсе нашъ..., који се у типику гл. 14. зове сѣдаленъ поконинъ, а који се завршује речима: и вѣдѣшъ въ вѣдѣнии...“ Овај крај тропара поново се поје са Слѣка, а затим се са и нынѣ поје богоједини ѿдѣвъ ковсѣлъкъ... Затим долази други део опела

Чита се 50. псалам и поје се канон са припевом „ѹпокой Г҃ди, дѹшъ раба твојгѡ“. После 3. песма канона и мале јектеније за упокој поје се сједален: Коистинъ суета всѧческа... а после 6. песме и мале јектеније поје се кондак: Со сѣмимъѹпокой... и чита се икос: Гамъ єдинъ єсі веземертниј... После 9. песме канона и мале јектеније поју се на осам гласова осам

¹ А не на две статије, као у суботе: месопусну, пред педесетницом и суботе 2., 3. и 4. великог поста.

² Нов. Скрижалъ ч. IV. гл. 20, § 9.

стихира: **кáм житейскам...**, у којима се слике таштина и проплазност живота и земаљских добара, иза којих долазе блажена, која говоре о вечном блаженству праведних. После блажена поје се прокимен и чита се апостол (І. Сол. 4, 12—17), а после апостола чита се јеванђелије (Јов. 5, 25—30), које говори о будућем вакску мртвих. После јеванђелија долази јектенија за упокој: „**Помилъ насъ Господъ...**“ и свештеник после ове јектеније говори велегласно близу умрлога молитву: **Господъ да хвача...** Још читамо у требнику да кадгод ђакон говори јектенију за умрлога, свештеник говори тајно близу умрлога молитву **Господъ да хвача...**, а возглас **Ако ти ћеш бити воскресен...** гласно. Потом бива последње целивање или праштање са умрлим уз појање стихира: **Прими љубав, последне ћелованье...**, у којима се говори о расстанку умрлога са нама, и у којима он моли живе да се за њега моле Христу Богу. Потом бива литија за умрле, па отпуст, и архијереј или јереј говори трипут: „**Богоматија твоја паматъ, достоблаженне ће приснопаматне брате наше...**“, а појци поју **Богоматија паматъ.** Симеон Солунски каже да овај узглас значи да се умрли прибројао светима и удостојен је њихова наследства. Затим архијереј (ако је ту) или јереј чита „**млтвъ прощальниче**“ велегласно: „**Гдѣ йсѧ Христос...**“¹.

После опела узвезши мошти одлазимо к гробу (требник), а умрлога прати цео народ на челу са свештеником и поје се **Святый Господь...** Месни је обичај да се са умрлим стаје на раскршћу и да се свршава литија за умрлога. У гробу се умрли обично полаже лицем према истоку, зато што се Господ зове истоком свише (Лук. 1, 78), очекујући да настане јутро вечности или другог доласка Христова (Мат. 24, 28), и у знак да умрли иде од запада к истоку вечности. При спуштању умрлога у гроб свршава се литија за умрлога, а после литије архијереј или јереј узвезши земље лопатом (мотиком), крстовидно је меће

¹ Код Руса је обичај да се умрломе на погребу даје у руку опросно писмо. Овај обичај постојао је и код нас. О опросном писму и разрешеној молитви види А. А л м а з о в ъ, Тайная исповѣдь, II, 242—293. и тамо наведену литературу о овом: — Е. Г о л у б и н с к і й, Исторія русской церкви, 1901. I, 840. — Н и к о л ѿ с к і й, Пособие.. 774—5. — Б у л г а к о в ъ, Настольная книга, 1323, 1357. — Т и х . Р . Ђ о р њ е в и ћ, Опросное писмо, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. II. св. I. 80—82. — Д . Р у в а р а ц , Опросное писмо, Прилози... књ. II. св. II. 264—265. — Л . М и р к о в и ћ, Опросное писмо, Прилози... књ. 3 (1923), 231—236. Испор. и Гласник 21, 255.

поврх моштију говорећи: Гđи м земља, ће је исполнење је ће, велено-
нај, ће је живећи на њеј (Пс. 21, 1). Тако се меће земља на
умрлога и предаје се земљи, у знак покорности божанској за-
повести: „Земља ће је ће в земљу ћиђеши“ (Быт. 3, 9). Осим
земље која се меће на умрлога, свештеник налива поврх мош-
тију јелеј од кандила, или сира пепео од кадионице (требник).
Ако је над умрлим за живота била свршена тајна јелеосвећења,
то после свега изливају на његово тело крстобразно од пома-
зивања преостали освећени јелеј с вином. Ово преливање уљем
је знамење Христово и печат тога, да се умрли у Христу под-
визавао за Христа, за освећење тела свога, и да је побожно
живео овде. Ово је уједно и знак части за оне, који су се под-
визавали за Христа¹.

Кадгод се на умрлог посипа поред јелеја и пепео из ка-
дионице (требник). Симеон Солунски (гл. 187.) каже: „На све-
товну у Христу умрлу браћу мећемо прах из кадионице, јер
је освећен, и то крстовидно кадионицом. Пепео значи да се
угасио на земљи живот угодан Богу као тамјан кадила“².

Опело и погреб монаха, игумна и архимандрита.

Када монах умре не купа му се тело, да се не би видела
његова нагота, но одређени монах губом намоченом у топлу
воду отире његове мошти (тело), чинећи прво губом крст на
челу умрлога, на прсима, на рукама, на ногама, на коленима, и
ништа више. Затим доносе чисту хаљину и облаче га, пошто
се прво скине стара хаљина, а да се никако не види његова
нагота. Када му обуку нову хаљину, положу на њега кукул,
ако је био великосхимник, обложивши шлемом више главе, и
спустивши га до браде, да му се не види лице, у знак да је
био за време живота далеко од света. Затим међу на њега

¹ Никольскій, Пособіє... 777.

² Ако бива да се кости из гроба откопавају и опет сахрањују у гроб, не понавља се чин погреба, јер је чин погреба тако састављен, да се у њему говори о недавно умрломе. У чину погреба призывају се сродници и знанци да даду последњи целив ономе који је јуче као жив беседио с нама, и умрли се моли да се молимо за њега. Према томе у том случају се врши само панихида. — Ако свештеник има да сахрани иноверца, долази у дом где он лежи, облачи се у свештене одједе, и износи се тело умрлога, и спроводи се на челу са крстом и песном Святый Гже..., и спушта се у гроб без уз-гласа Ежчнај паматъ. (Рук. для сельск. паст. 1872, № 21). Види Никольскій. Пособіє... 777—8.

аналав по чину његову и палиј, и опасују га кожним појасом, и обувају у нове сандале. Ако је пак био малосхимник, облачи се само у власнице⁸ и расу, а на главу се меће поткапок и камилавка. Затим се простире његова мантија косо и скинувши мошти с рогозине (асуре), простиру је под мошти од ногу све до главе, и тако одређени монах ножем обрезавши крај мантије с оба краја, а савивши мошти мантијом, узом¹ заједно везаном обавија мошти, а почев од главе чини три крста, један код главе, други код прсију, а трећи код колена. А преосталим делом две узице свезује му ноге (вел. требник).

Чин опела и погреба монаха, игумна, архимандрита имамо изложен у великом требнику и разликује се од опела и погреба световних лица овим:

1. При опелу монаха 17. катизма се не дели на три дела, статије, као код опела световних лица, но на два дела, и то са другим припевима, наиме стиховима прве статије припева се: Е́лгословéнъ єсій Г҃ди, а стиховима друге статије Твой єсмъ Ѽз, спасій мѧ, љ помілуй мѧ, а од 132. стиха катизме, који гласи: Прійзри на мѧ, љ помілуй мѧ, поје се припев: Ео цѣсткіи твоемъ, Г҃ди, помланіи рабъ твоєгд (или рабъ твоју).

2. Место канона за умрлога поју се степени антифони свих осам гласова из октоиха, и после сваког антифона четири стихире св. Теофана, у којима се опева смрт Господа Иисуса Христа као победа над нашом смрћу, и моли се за умрлога.

3. Уз блажена поју се други тропари према монашким обетима.

4. При последњем целивању од стихира: Прїидите, послѣднє цѣлованїе... неке стихире (5—10) не поју се при монашком опелу, а додају се нарочите стихире.

5. При износу из цркве до гроба не поје се Святый Бжє, но стихире Кѧ житейскаѧ сладость...

6. Ове стихире на осам гласова поју се трипут до гроба. Затим бива јектенија љ молитва, а када се дође до гроба, положу се мошти у гроб.

7. При изливаша јелеја на умрлога монаха говори се тропар: ѕ образомъ креста твоєгѡ... Док се покрива гроб земљом, поју се три тропара: Земле зиневши.

На крају свега братија која је при погребу чини 12 по-

¹ ὄγκροй, κειρία, fascia, Binde, Tuch.

клона за свога умрлога брата, говорећи: ḡ̄покόй, Г̄н, д̄шв, рака твоегѡ, и одлазе у ћелије славећи Бога. А дванаест по-клона чине зато, да би означили крај привременог живота, који истиче као и дванаест часова дана и ноћи¹.

Опело и погреб свештеника.

Када умре ко од мирских свештеника, долазе три свештеника и скидају га са постелье и полажу на земљу на рогозиницу (асуру). Пошто се умрли свештеник не купа, скину га свештеници и обнажена отирју чистим уљем, и потом га облаче у обичне хаљине, а затим у све свештеничке одежде, и покривају му лице ваздухом², у знак да је био вршилац св. тајана а нарочито св. тајне евхаристије. Полажу на њега (у руке) св. јеванђелије (с којим се и сахрањује, у знак да је јављао људима јеванђелије). Ђакони и остали клирици облаче се после обичних својих хаљина и у одежде свога чина (треб. П. Могиле). Умрли архијереј облачи се у архијерејске одежде, и то када се прво отре губом умоченом у јелеј, облачи се у све свештене одежде с појањем: Да козрादвєтсѧ двшѧ твоѧ ѿ Г҃дѣ... и т. д. с рипидама, кадионицом, трикиријама и дикиријама. Затим се умрли архијереј полаже на столицу и протођакон узглашава: Тáкѡ да просвѣтítсѧ..., дакле све као и код облачења на литургији, и потом га полажу на сто и покривају ваздухом. Који епископ пре смрти прими схиму, сахрањује се у схими.

Свештеник и архијереј опевају се истим опелом, које се својим саставом у многом разликује од опела световних лица, и то овим:

1. После 17. катизме „непорочни“ и тропара непорочних са припевом Благословéнъ єсі ѿ Г҃ди..., што имамо и при погребу световних лица, читају се апостоли и јеванђелија. При читању јеванђелија звони се.

2. Осим апостола и јеванђелија одређених и за погреб световњака, читају се још четири апостола и четири јеванђелија, дакле свега пет апостола и пет јеванђелија. Пред сваким апостолом је прокимен, а пред јеванђелијем: алилуја. Пред првим апостолом су непорочни тропари и степени антифони; Пред 2. апостолом сједален и 22. псалам; пред трећим анти-

¹ Новая Скрижаль ч. IV, гл. 21. § 5.

² С којима се и сахрањује.

фони, 23. псалам и сједален; пред четвртим 83. псалам¹ и тропари; пред петим блажена. Пред апостолима степени антифони иду овим редом: пред првим апостолом 6. глас, пред трећим апостолом 2. глас, и пред четвртим апостолом 3. глас. Пред петим апостолом поју се блажена с другим тропарима, а она се каткад и читају. Иза сваког читања апостола, долази читање јеванђелија. После првог, другог и трећег јеванђелија чита се после сваког јеванђелија нарочита молитва за покој умрлога. После четвртог јеванђелија поју се тропари на блажена, и после читања петог јеванђелија чита се 50. псалам. Обично свако јеванђелије чита други свештеник, а који чита јеванђелије, тај говори и *Миръ всѣмъ* пред јеванђелијем, а после јеванђелија чита молитву. Слично овоме сваки апостол чита други ђакон, ако их толико има при погребу, а који чита апостол тај казује и прокимен пред апостолом.

3. Канон се поје са ирмосима велике суботе: *Болнѹю морскѹ...*, осим код 3. песме, где се место *тебѣ на водахъ* поје: *и не стъ скатъ...*, и место б. песме: *и тъ быстъ, но не отдержанъ...*, поје се: *Бездна послѣдниѧ...* После б. песме канона, после кондака *Со склѣтиими...* читају се 24 икоса, који се свршавају појањем: алилуја. Обично сваки други икос чита други свештеник, почев од најстаријег. Алилуја поју сви свештеници.

4. После 9. песме, канона и мале јектеније поју се ексапостилари и стихире на хвалите, и велико славословље, које завршује речима: *Сподоби Г҃ди, т. ј. које се чита у непразничне дане, а које поју свештенослужитељи.* После великог славословља поју се стихире самогласне на 8 гласова: *Камъ житейскамъ...*, и то сваког гласа не једна стихира, но три. Код Руса се овде свештенику даје у руке разрешна молитва. Потом дојази јектенија: *Помилѹй насъ Бжже и стихира при последњем целивању и отпуст.*

5. При спроводу из храма до гроба не поје све *Скатый Бжже*, но ирмоси великог канона: *Помошникъ и покровитель...*

6. При спроводу архијереја, пре одласка из цркве на гроб, обноси се архијереј око цркве, при чему бива на свакој страни цркве литија за умрлога. То се чини каткад и са умрлим свештеником, да се обноси око цркве у којој је служио.

У погледу опевања ђакона не слажу се литургичари. Једни

---

¹ При појању сваког стиха од ових псалама понавља се: алилуја.

(П. Могила у своме требнику) кажу да се ђакон сахрањује свештеничким опелом, други (Никольскій, Пособіе... 781) опелом световњака, јер као да у свештенчком чину има такових места, која се не слажу са ђаконским чином, на пр. тропар пред 3. апостолом каже да је умрли био у свештеничком достојанству; да је био жрец и приносилац божанских тајана (стихире на хвалите). Трећи¹ пак кажу да се ђакон може дозволом епископа сахранити свештеничким опелом, само треба изоставити она места која се односе на свештеника.

Свештеник под забраном сахрањује се свештеничким опелом, само ако се налази под забраном за дела која повлаче разрешење од чина, сахрањује се световним опелом.

Опело и погреб деце.

Над децом која су умрла после св. крштења свршава се нарочито опело, као над невинима и без грехова, у ком се опелу црква не моли за опроштај грехова умрлога, но се само моли да га удостоји небеснога царства према Спаситељеву обећању. Мада деца после св. крштења нису сама ништа учинила чиме би могла заслужити наследство небеснога царства, то су се она ипак св. крштењем очистила од прародитељског греха, и постала непорочни и учасници заслуга Христових, и наследници царства Божија. Над децом која су умрла пре крштења, не свршава се опело, јер нису очишћена од прародитељског греха².

Опело деце свршава се над умрлом децом до седам година, од ког се времена она исповедају као и одрасли.

Опело деце краће је од опела световњака и разликује се од њега овим:

1. На дечијем опелу не поје се катизма.
2. Не поју се тропари непорочни.
3. Канон се поје с припевом: Гдн, ѿпокой младенца.
4. Јектенија за покој деце разликује се од јектеније за покој одраслих, јер се у дечјој јектенији деца називају блаже-

¹ Руков. для сельск. паст. 1865. Т. I, стр. 429. Види и Сборникъ недорумънныхъ вопросовъ изъ пастырской практики. Киевъ, 1904. вып. II, стр. 112.

² О будућој судбини деце умрле без крштења каже св. Григорије Богослов да се они не прослављају, нити казне од праведнога судије... Јер није сваки, који није достојан казне, тиме достојан и части, као што ни сваки који није достојан части, није тиме достојан и казне (40. слово на св. крштење).

ниме, и моли се да их Господ према свом истинитом обећању удостоји небесног царства, а не моли се за опроштај грехова. И место молитве Љже дъхъвъ... имамо другу молитву.

5. После б. песме канона и кондака: **Ео святыми** поју се четири икоса веома дирљиве садржине, у којима се описује жалост родитеља за умрлом децом.

6. После канона чита се други апостол и јеванђелије, а не као на погребу световњака, наиме чита се апостол о стању после васкрса (І. Кор. 15, 39—46), а јеванђеље о васкрсу мртвих силом васкрслог Господа (Јов. 6, 35—39).

7. Место прошчалне молитве код одраслих, чита се над умрлом децом молитва: **Хранамъ младенцы...**, у којој се моли да Господ прими душу умрлога детета у анђеоска светлозарна места.

8. При последњем целивању поју се друге стихире а не оне са световњачког опела. У њима се изражава бол родитеља над умрлим дететом, који бол теши помисао, да се умрла деца прибројавају светитељима.

Опело умрлих пасхалне седмице.

У требнику читамо да ако неко умре на Пасху или у који год дан светле седмице до недеље Томине, поје се мало што од обичног опела, због величине и части светлог празника васкрсења, јер је празник весеља и радости, а не жалости; васкрсним песмама над умрлим црква јавља да се сви они који умиру у васкрслом Христу у нади на васкрс и вечни живот, представљају Христовим васкрсом из жалости овога света на весеље и радост.

У требнику немамо потпун чин опела световњака на Пасху, но само кратко упутство како се оно свршава, а подробно изложен чин овог опела са свима песмама и молитвама имамо на kraju књиге: **Послѣдованиe ко сѣвю ѿ великию недѣлю Пасхи, под насловом Послѣдованиe ѿпѣванія ог҃сопшихъ въ пасхальнию седмицѣ.**

Литија у дому умрлога врши се овако: јереј почиње Елгословенъ Љъзъ нашъ..., затим се поје Хрѣтосъ востре и свештеник узглашава стихове: Да вострнетъ Љъзъ..., а појци поје на сваки стих једанпут Хрѣтосъ востре. После овога свештеник кропи св. водом тело умрлога и ковчег његов споља и изнутра, и одмах га полажу у ковчег. Затим долази јектенија: Шомилвъ насъ, Љже...

за време које свештеник тихо чита: **Бјже дѣхѡвъ...**, и после возгласа долази **Боскресеніе Христово відѣвшє...** и отпуст: **Христосъ воскресъ и из мертвыхъ...** и т. д., **Бо блаженному ѿспѣнии...**, **Бѣжанамъ памѧть.** Када се умрли носи у цркву, поје се: **Христосъ воскресе...** и канон Пасхе **Боскресенію дѣнъ...**

Опело почиње као и литија за умрле на пасху, т. ј. после возгласа поје се **Христосъ воскресе** са стиховима: **Да воскреснетъ Г҃з...**, затим долази јектенија за покој, и после ње канон Пасхе: **Боскресенію дѣнъ...**. После 3. песме канона бива јектенија за покој и поје се ипокој: **Предваривши ѿг҃тров...**. После 6. песме канона, јектеније, кондака: **Ео стѣми...** и кондака празника: **Ище љ во гробъ...**, поје се место трисветога єлици **во Хрѣта...** и чита се апостол тога дана са литургије, и јеванђелије ваксично прво. После јеванђелија поје се: **Боскресие Христово відѣвшє...** и остале песме канона. После екзапостилара **Плотію ѿг҃ндовъ...** (двапут) поју се вакснички тропари **Иг҃лескій соборъ...** с припевом **Благословенъ єсій Г҃н...**. Затим бива последње целивање уз појање стихира Пасхе: **Да воскреснетъ Г҃з... Пасха сїреннаѧ...**. После стихира бива јектеније за покој, иза које свештеник говори гласно и молитву и возглас, а иза овога бива отпуст и т. д., и чита се прошчална молитва. Од цркве до гроба умрли се спроводи појањем песме: **Христосъ воскресе...**¹.

Молбена пјенија.

Иако су већи део богослужења молбена пјенија Господу, Богородици и светитељима, то се искључиво молбеним пјенијем назива нарочито богослужење, у коме молимо Господа и Његове светитеље да нам ниспошљу какве милости или у коме благодаримо Богу што смо примили извесна добра.

Молбена пјенија су по своме саставу слична јутрењу и свршавају се делом у цркви, делом у домовима. Молбена пјенија у цркви свршавају се после и пре литургије, као и пре и после вечерња. Једна од молбених пјенија припадају опћем богослужењу, као: 1. молбена пјенија која се свршавају у дане рођења, крсне славе, узласка на престо, крунисања и миропомазања владара; 2. молбена пјенија у дане храмовних празника и друга пјенија; 3. молбена пјенија нарочите врсте у време

¹ Како се врши опело и погреб архијереја и свештеника на Пасху, види Никольскиј, Пособие.., 786.

опћих невоља (непријатељске навале, помора, суше, велике кише, глади и т. д.). Друга молбена пјенија припадају посебном богослужењу и врше се по потреби поједињих хришћана. Овамо урачунавамо молитвене чинове, којима се благосиљају разни предмети, н. пр. војни знаци, лађа, и т. д.

Једна молбена пјенија имају канон у свом чину, а друга немају¹, а нека су без јеванђелија². Сва ова споменута молбена пјенија штампају се у посебној књизи: *Последование молебныхъ пѣній*, а имамо их и у великом требнику. Молбени канон пре светој Богородици са чином имамо на крају октоиха после 4. и 8. гласа.

Молбено пјеније почиње возгласом свештеника или архијереја: *Благословенъ Господъ нашъ...* или *возгласом Гла́ва сг҃ѣй, и единосвѣтнѣй...* (при благодарењу), или *возгласом: Благословено царство...* (благодарење на дан владарева узласка на престо, крунисања владара). После возгласа поје се: *Цю небесный (а од Пасхе до Спасовдана: Христосъ воскресе... трипуг), трисвето, Очнаш, и чита се псалам сходан предмету молења.*

После псалма у *Чинѣ юбилейномъ вѣнскаго знаменія*, ёже єсть *Хорѣгви, и вѣмъ благословеніемъ на брань* (в. *Послѣд. молебн. пѣній*), и у чину на дан Рођења Спаситеља поје се пророштво св. пророка Исаије: *Господъ наами Господъ...*

Кадгод се после псалма чита *символ вере*. н. пр. у *Молебное пѣніе в недѣжныхъ многихъ, иль в единомъ*. После псалма, или односно после пророштва Исаијина, или односно после символа вере, говори се *велика јектенија*, у коју се умећу молења за оно што се моли или на чemu се благодари.

После јектеније поје се: *Господъ Градъ... и тропари*, а за њима се кадгод прво чита *50. псалам* (на молбеном пјенију у време суше, велике кише, заразног ваздуха) или *120. псалам*.

¹ Без канона су молбена пјенија: 1. на нову годину; 2. ученицима у почетку школске године; 3. за владара и народ у време рата; 4. за болне; 5. благодарења: а) о полученији прошенија и за свако добро дело Божје; б) на дан узласка на престо владара; в) на Божић; 6. благосиљања: а) при поласку на пут; б) оних који хоће да плове по води; чин о узвишењу пантоније; када хоће отићи на службу (вел. требник гл. 97.) и чин благосиљања пчела.

² Без јеванђелија су ова молбена пјенија: а) благосиљање ратне лађе; б) благосиљање војничке заставе и војника; в) благосиљање војничког оружја; г) благосиљање новог чамца или лађе; д) молитвени чин на копање студенца и при тражењу воде; ћ) чин благосиљања новог студенца.

(код благосиљања воднога суда), и потом долази *канон¹* (ако га има у молбеном пјенију). Код неких канона означено је да се поју без ирмоса, иако су у чину штампани ирмоси, н. пр. код молбеног канона пресветој Богородици Теостирикта монаха, који се поје у свакој душевној тузи и невољи, иако имамо ирмосе: *Бóдъ прошéдъ ѹ́кѡ съшъ...;*, ипак је на челу канона означен: *й канѡнъ пресѣтъл Б҃ы, безъ ірмосѡвъ²*. Исто тако код „*молéбнагѡ пѣніѧ въ нашествїи съпостатовъ*“ на челу канона читамо: „*начинѧемъ канѡнъ безъ ірмосѡвъ³*“.

Канони према својој садржини имају своје припеве уз тро паре канона. Канон пресветој Тројици има припев: *Пресватáл Трбнцę, Б҃же нашъ, слáка тебѣ;* канон часном и животворном крсту: *Слáва, Г҃ди крестъ твоемъ честнóмъ* (молитвослов); канон Богородици: *Пресѣтъл Б҃ы, спаси нашъ* (октоих крај 8. гласа); канон арханђелу Михаилу, св. Николи и другом светитељу: *Етъй архистратиже Михайлє — сътитељу Хртóвъ Никóлае, моли Гра* ѿ нашъ. Умилителни и покајни канони имају припев: *Помилвъ мѧ, Б҃же, помилвъ мѧ, и Слáва тебѣ,* Б҃же нашъ, слáва тебѣ⁴. Канон св. Јовану Претечи има припев: *Етъй великий Івáнне Претече Г҃дъ, моли Гра ѿ нашъ* (молитвослов). Канон свима светима има припев: *Еси етъи, молите Гра ѿ нашъ* (молитвослов). Канон архангелима: *Етъи архаггли ѹ́агги, молите Гра ѿ нашъ* (молитвослов). После 3. и 6. песме канона бива јектенија. После 3. песме меће се сугуба јектенија: *Помилвъ нашъ Б҃же...*⁵ У овој јектенији после 3. песме спомиње јереј „*ѡ иихъже молебнъ бываетъ*“ (молитвослов). После 6. песме бива мала обична јектенија и возглас после 6. песме канона на јутрењу: *йкѡ тъ єсъ цѣлъ мира* (молбено пјеније за време велике кише т. ј. безведрија — у књ. *молебн. пѣній*), и после 6. песме канона „*сїеи никъ поминѧетъ, ѹ́коже изълвїса*“ (молитвослов). Ако се при појању канона чита *акаписш*, то ово читање бива после 6. песме канона, и то пре мале јектеније. После 6. песме канона чита се

¹ Каноне имамо у *Книга молебныхъ пѣній*, у великому требнику, пуном молитвослову и у канонику.

² Молитвослов и октоих на крају 4. и 8. гласа.

³ *Книга молебн. пѣній.*

⁴ Руков. для сельск. паст. 1873. № 19. Какой припѣвъ долженъ быть къ стихамъ покаянного канона.

⁵ Види молбена пјенија *ко врѣмѧ брани противъ съпостатовъ, находленихъ на ны...* и *ко врѣмѧ губительнагѡ повѣтрїа.*

јеванђелије, пред којим је прокимен и остало што претходи читању јеванђелија на јутрењу. У празничне дане чита се оно јеванђелије које се читало тога дана на јутрењу, осим благодарственог молбеног пјенија или које се врши у каквом нарочитом случају. Кадгод се читају и два и три јеванђелија, према томе, коме се све свршава молебан. Кадгод се пред јеванђелијем чита апостол (*ко врέма брањи... и ко врέма губитељнага поистрјел*). А кадгод пред апостолом бива паримеј (на дан Рођења Спасигела). После јеванђелија, ако се на молбеном пјенију поје канон, поју се 7., 8. и 9. песма канона¹.

По свршетку канона поје се: *Достоинш єстъ...*, а у дане великих празника место *Достоинш* поје се ирмос 9. песме празничног канона. Затим се чита трисвето, Оченаш, поје се тропар и бива јектенија *Шомилвий наšк Бже...*, у којој се моли оно, за што се врши молбено пјеније. Возглас после ове јектеније је: *ѹслыши ны, Бже, Господи и спаси нас...* Затим се чита са царских двери нарочита молитва сходна предмету молења и благодарења. Она се кадгод чита с клечањем (чин благосиљања оних који хоће да плове по водама). После молитве бива отпуст са крстом².

Кад се на молбеном пјенију не поје канон, тада се после *Их Гдј* и тропара читају апостол и јеванђелије³. Кадгод се пред апостолом чита паримеј (благодарење на дан Рођења Спаситеља). После јеванђелија бива сугуба јектенија *Шомилвий наšк Бже...* и возглас *ѹслыши ны, Бже...*, и чита се молитва. После ње поје се велико славословље: *Слава въвшихъ Гвд...* или *Тебе Гра хвалимъ...*, иза чега ђакон каже *премѣдростъ*, а свештеник *Пресвѣтъ Гвде спаси наšк*, и остало како бива пред отпуштом. После отпушта на владарске дане и на другим молбеним пјенијима говори се многољетије за владара, супругу и наследника.

Молбена пјенија се свршавају и ван храма и бивају са крсним ходом. Крсни ход побуђује народ на побожност и сједињује се са молбеним пјенијем као нарочита молба да се Бог

¹ У молбеном пјенију *ко врέма вездождја* чита се јеванђелије на крају канона.

² Молбено пјеније паћалне седмице. Види Никольскій, Пособије... 839.

³ На молбеним пјенијима, у којима нема канона, већим делом се пред јеванђелијем чита апостол, н. пр. благодарење о подучењу прошења, чин благосиљања оних који хоће да плове по водама.

умилостиви. Такав крсни ход свршава се при оснивању храма, при освећењу храма, у народним невољама, болести, суше и т. д. Крсни ход бива и ради израза благодарности Богу, после свршетка рата, болести, пожара и т. д. При крсном ходу напред иду појци, за њима заставе и иконе, затим ђакони, свештеници и архијереј (при освећењу храма).

Молбено пјеније с крсним ходом зове се литија (типик послед. 25. марта после јутрења: *и схόдимъ со кресты съ літію...*). У великом требнику (гл. 81) имамо: *Послѣдоканіє въ разлічныхъ літій, и вѣдѣнія молебнвъ.* У овом чину, сличном јутрењу, прво су изложена она молитвословља и песме, које се стално читају и поју на литијама. После возгласа долази трисвето, Оченаш, Гђи помилвј 12 пута, пс. 142. и велика јектенија, Ех Гђе, појавни тропари: Помилвј насѧ, Гђи... и стихословље псалама. Иза сваког стиха псалма поје се кратак тропар, и то после 1. псалма (т. ј. 6. псалма) Гђи, да не ѿростї... поје се тропар: Елгов-тробиене, долготерпѣливе, и всенѣдрији Гђи низпослѣ милостъ твою на људи твој. После другог (т. ј. 101.) пс. Гђи ѿслышши молитвъ мою... поје се тропар: Милостиве, помилвј, помилвј, помилвј насѧ Гђи. А уз стихове 3. (т. ј. 73.) пс. Бже прїидоша... поје се тропар: йкѡ цѣдрији Гђи, ѿмилосердисѧ на људи твој, йкѡ долготерпѣливе примирисѧ, и помилвј ны. После сваког од ова три псалма бива нарочита молитва, према томе шта се моли: киша, ведро време, и т. д. и мала јектенија. После 3. псалма долази антифон 4. гл. ѿ юности мое... Еслакое дыханије, јеванђелије после литије, канон и молитва (све према томе шта се моли), и отпуст¹. Из овог последовања на разне литије долазе у великом требнику друга последовања (въ бездожде, у време суше, и т. д.), која се додају последовању на разне литије, и у њима имамо: прокимен, апостол, алилујариј, јеванђелије, канон и јектенију: Помилвј насѧ Бже... с молбом за кишу или што друго, и молитвом која се чита после јектеније, и према томе ова последовања су допуна и свршетак последовања на разне литије. Таково продужење последовања на разне литије је канѡн въ стрѣхъ тѣса, канѡн пресѣтъ Тѣцѣ въ прещенїе губителнијем нѣмоцин т. ј. помора, (где после канона имамо две молитве въ ѹзвѣвъ мора), молитва въ губителнијем недѣгъ, молитва... Ех въ врѣмѧ губителствъ и глада, молитва въ прещенїе громовъ и

¹ Види велики требник гл. 81.

молнїй, молитва ѿ злорастворенїи вѣтровъкъ и вѣри морскія, молитва молебнала на всѧкѹ лїтю, т. ѹ. за све ове литије, за коју није написана нарочита молитва, а у разним случајевима невоље. Типик указује да се литије ове врсте свршавају и на празнике: Сретенија, Благовести, Цвети и друге празнике. Молебна пјенија у време опћих невоља сједињују се са опћим постом¹.

Молитвословља која се врше ради благосиљања разних предмета, на пр. војничких застава, лађе и т. д. на којима нема јеванђелија, имају после малог освећења воде кропљење св. водом. Освећење воде сједињује се обично и са другим молбеним пјенијем. У таком случају прво се свршава молбено пјеније, и после читања јеванђелија долази освећење воде. Осим освећења воде и кропљења њоме, врше се при молитвеним чиновима и друге свештене радње, на пр. у чину ѿ возвишенији панаги, ёгда Ѹоғиетк ѿти на слѣжб² (вел. требник гл. 97), у чину благосиљања новог дома³. Молитвословља молбена додају се и божанској литургији. Како се она сједињују с литургијом, о томе је подробно указано у чину Благодаренїе ѿ полаченїи прошенија, наиме ако ово благодарење бива на литургији, после Благословено царство долази обична јектенија, а овој се додају благодарствене прозбе. После входа иду тропари по реду, и после дневног прокимна долази прокимен благодарења, а после дневног апостола долази апостол благодарења. После јеванђелија обичној сугубој јектенији додају се прозбе благодарења. После заамвоне молитве чита јереј молитву благодарења, и поје се велико славословље посред цркве као и на јутрењу, или Тебѣ Г҃ба хвалимъ..., ако то нареди настојатељ³.

¹ Види молитвени чин во врема губителнага мора скотвек у дополнителном требнику.

² Види Чинъ благословенїја нѣкага дѣмъ код Николајевић, Дополнителни требник, стр. 150. Испор. и Никольскій, Пособие... 843.

³ У неким руским издањима службеника (кијево-печерске лавре 1737, Св. Троицко Илијинске Черниговске типографије 1763) и у јерејском молитвослову штампало се: „Собрание благопотребныхъ прошений ко времени и нуждамъ употребляемыхъ — на проскомидияхъ, на ектеніяхъ, въ началѣ божественныя литургіи. Такожде указаніе прокимновъ, Апостоловъ, Евангелій и причастновъ, по приличеству изображеныхъ прошений”. Ово су та иста молитвословља која имамо и у молбеним пјенијима, само су молитве на проскомидији скраћене молитве из ових молебна.

Богослужење при оснивању цркве.

Св. православна црква, знајући, да ако Господ не сазидаје дом, да се узалуд труде зидари (Пс. 126, 1), наредила је да се при зидању обичнога дома узносе Богу молбе, да би благословио успешан свршетак зидања, и зато имамо нарочите молитве „на ѡсновање дому“ (вел. и мали требник). Када је тако са обичним домом, то колико више наређује св. црква да се узносе молбе у почетку зидања дома Божјег, где има да се подигне престо Божји.

Пошто се положи основ за храм, свршава се Чинъ бываемый на ѡсновање храма (велики требник. А у дополнителном требнику имамо Чинъ бываемый при ѡсновањи цркве ће водљен ћртъ. Дакле у исту сврху имамо два чина. Онај у дополнителном требнику је опширији). Том приликом бива и водљен ћртъ, тò отвароптичю (види вел. требник гл. 109. Чинъ... на ѡсновање храма — на крају).

Основ цркве се овако спрема: „ако има да се зида црква од камена, копају се ровови на оном месту, где ће бити основ, спрема се камење и малтер, и на једном четвороугаоном камену слика се или исеца крст, а под крстом (ако епископ или његов заменик изволи) направи се место ради полагања св. моштију, и међе се оваки натпис: **Бо љмѧ ѿцѧ ће сѧ ће стаѓу дѧ, ѡсноваја сѧ цркову въ честъ ће памѧтъ** (име празника или светитеља храмовног), при державѣ благовѣрнаго гоевдана и крала нашега (име), при сватѣтельствѣ же пресвѣтѣннѣйшаго (име епископа и града његова), ће положенъ сѧтъ мѹчи стаѓу, (име његово) въ лѣто ће сотворенїја міра (та и та), ће рождество же по плоти Гра слобода (брой године, месеца и дана). А треба знати да се и без моштију светитеља и оваког натписа може положити темељ цркве, но без горе споменутог четвороугаоног кимена ово не бива. Уз то се спрема велики дрвени крст и место, где има да буде престо, и ров, да се у њега усади онај крст“ (дополнителни требник).

„А ако је дрвена црква, не копају се ровови, само један под олтарним каменом према истоку, ради полагања четвороугаоног камена, и други ради постављања крста на месту где има бити престо. А спремају се и брвна, или дрва, на којима ће црква стојати“ (дополнителни требник).

Пошто црквена правила одређују да се подизање како-

камене тако и дрвene цркве врши с благословом епископа¹, то ради свршавања чина на оснивање храма долази архијереј или од архијереја послани архимандрит или протопревзите, или јереј, кога пошаље архијереј (велики и дополнителни требник). За оснивање (полагање темеља) цркве и усађивање крста имамо два чина, један у великому требнику, који је сличан чиновима који су изложени у *Књизи молебныхъ пѣний*, а други имамо у дополнителном требнику, који је дужи од оног првог, при коме се врши освећење воде и освећење јелеја, који се потом употребљавају при оснивању цркве.

Чинъ на шенованіе храма по великому требнику врши се овако: Архијереј се облачи у мантију, епитрахиљ и омофор, а ако је свештеник (архимандрит, протопревзите или јереј) у епитрахиљ и фелон (велики требник). Обично, при оба чина на основаније храма, иде архијереј или свештеник к месту где се подиже црква с крсним ходом, т. ј. с целим клиром, а пред њим иду ђакон са кадионицом, а свештеници са крстом, два и два, а клирици поју литије стихире храма будуће цркве. Дошавши на место, полажу на тамо спремљени сто св. јеванђелије и крст (дополнителни требник), и по казивању великога требника после возгласа: *настојатељева Благословенъ Бѣз нашъ...* долази трисвето, Оченаш, и поје се тропар светоме, чији ће бити храм, и други тропари по вољи настојатеља. За време овога читања и појања, настојатељ кади око темељ и потом чита молитву: *Гдѣ Бѣз нашъ, и звѣлики...,* у којој моли Бога да би сачувао раднике неповређене и темеље цркве непољуњане, и да би показао свршену цркву ради слављења Бога. Ову молитву свештеник чита ставши на место, на ком ће бити жртвеник т. ј. св. престо. После молитве бива отпуст, у коме се обично спомиње онај светитељ, коме ће бити посвећен храм. Затим настојатељ узима камен и начини њиме крст, и полаже га у темељ (велики требник) говорећи: „*Основа ѕ ѿшнїй, Бѣз посрѣдъ єгѡ, ѕ не подвѣжитсѧ. Поможетъ ємъ Бѣз ѿтру заѣтра*“. Затим настојатељ врши „*водрѹженіе*“ крста. Узима спремљени дрвени крст и забада га на месту где ће бити св. престо (ч. трапеза), говорећи при том молитву: *Гдѣ Бѣз вседержитељо...,* у којој моли Господа да би благословио и осветио ово место силом и дејством часног и животворног и пречистог крсног дрвета, ради одгнања демона

¹ Види 4. прав. халкидонског синода.

и сваког сопротивнога, и да би сачувао и место, и овај дом и оне који живе овде¹. У великим требнику о овом крсту читамо: Када се сврши храм и жртвеник, и када се већ освети, узима се крст са места где је био усађен, и... поставља се тај крст на источној страни код жртвеника (престола), а на њему пише: **Ѡсѣтісѧ жертвенникъ Г҃да Б҃га ѵ сїса нашегѡ Іиса Х҃ртѧ ко ҳрамѣ,** (н. пр. Превраженїа) Г҃да Б҃га ѵ сїса нашегѡ Іиса Х҃ртѧ (или пресѣтъя Б҃ци, или стагѡ [име]), при державѣ благовѣрнагѡ г҃брл... По благословеню єпископа [име] въ лѣто..., индикта..., мѣсяца ѵ числа на память стагѡ (тога и тога). Сличан натпис, као што смо видели, меће се и у темељ храма. Овај чин полагања темеља и усађивања крста, обично се свршава после молепствија с водоосвећењем, које се свршава по малом или великом требнику.

Чин... при ѡсновањи цркве ѵ ведро жење креста по дополнителном требнику врши се овако: архијереј обуче архијерејске одежде (свештеник свештеничке), и пошто дође на место где је темељ храма, по указаном поретку, почиње кађење и службу овако: Настојатељ узима кадионицу, окади сто на коме је св. јеванђелије и крст крстообразно трипут, и пошто ђакон узгласи: Благослови владко, почиње: Благословенъ Б҃гъ нашъ..., а затим се поје: Црю небесны; док се ово поје, настојатељ стоји пред св. јеванђелијем кадећи га. Потом кади светове, где ће бити темељ, почев од олтара и идући против сунцу око, док не дође где је почeo. Потом кади клир и народ, и опет св. јеванђелије. А чатац чита трисвето, а после Очнаша: Издите поклонимсѧ... трипут и пс. 142: Господи ѿслыши молитеље..., Глака, ѵ наинѣ: Іллилѹја З пут.

Затим ђакон говори јектенију: Миромъ Г҃дъ помолимсѧ..., којој се додају разне одговарајуће молбе око оснивања храма. После возгласа поје се: Б҃гъ Г҃дъ... и тропари. Ако ће бити Господски храм, поје се тропар празника, Глака тропар осно-

¹ Осим овде наведеног постављања (водруженија) крста или ставропигије при оснивању цркве, ставропигија бива и у манастирима, у већ сазиданој и освешеној цркви. У том случају патријарх (у Грчкој и код нас, а у Русији пре св. Синод) шаље крст за ставропигију, да би тиме означио, да је та црква под његовом непосредном влашћу, а не месног (епархијског) епископа. Крст се поставља иза св. трапезе (престола) и украшава се драгим камењем и златом. (Испор. Гоаг, Евхолбѹион..., 609–613. — Новая Скрижаль, ч. III. гл. 7. § 5).

ванија, је икона празника. Ако неће бити Господски храм, онда тропар основанија гл. 2: „Тврче је создателю...“. Ако ће пак бити Богородичин храм, поје се двапут тропар основанија, и то други пут са славом, је икона тропар храма. Ако ће бити светитељски храм, поје се тропар основанија, Слака светоме, је икона богородичан по гласу тропара светога. После тропара чита се 56. пс. А приносе се и постављају на сто два суда, један с чистом водом, а други с уљем. После псалма поје се трипут тропар: **Св. некесе послы...** Затим бива освећење воде и потом уља.

После Ђаконова позива Гђи помолимсѧ... настојатељ чита над водом молитву: **Бже великоименитый...** (друкчију од оне што се чита на малом освећењу воде, а сличну са њом по садржини). Затим бива приклапање главе са молитвом (са водоосвећења), и потом се поје: **Спаси, Гђи...** и настојатељ погружава крст у воду крстообразно грипнут. Потом се освећује јелеј. Свештеник прво благосиља јелеј десницом трипут, говорећи: **Ко џмѧ џцѧ, је сѧ, је...** и чита молитву: „Гђи Бже џцѧ нашихъ...“, у којој се говори о патријарху Јакову, који је угодио Богу изливши јелеј на камен, и у којој се моли да Бог благослови и освети уље.

Потом бива „водрженије“ крста. Настојатељ узевши св. воду кропи њоме место где ће бити усађен крст и говори молитву: **Благоволи, Гђи Јисусе...**

Затим свештеници, узевши крст убадају га на спремљено место, заједно са настојатељем, појући тропар 2. гласа: **Кртѣ водрзившасѧ...**, иза чега се поје кондак основанија: **Скорый въ застѣплениї...**, **Слака, је икона:** **Прѣстатељство...** Затим настојатељ пред забоденим крстом окренут истоку говори молитву: **Гђи Бже вседержитељ...** (имамо је и у чину великог требника). После водружења крста, полаже се темељ цркве.

Настојатељ иде рову где ће бити положен темељ. Тамо се полаже пред њим на столу четвороугаони камен, и клир поје 83. пс. **коље вазиоблена селенија...** После **Слака, је икона** и алилуја, настојатељ чита над каменом молитву: **Гђи Јисе Христе...**, у којој се моли благодат св. Духа и благослов камена и свега темеља. Потом настојатељ кропи св. водом камен говорећи: **Благословите камень...**

Ако се имају метнути мошти светитељске у камен, то прво један од јереја прочита натпис са камена, полаже мошти у спремљено место у камену, говорећи: **Хвалите Гра во стиху егѡ...**,

и покривају се мошти. Ако се не међу мошти, то се речено не врши, но настојатељ узевши камен својим рукама полаже га на спремљени креч (малтер) у рову, говорећи: *Өснөвастас үерковъ сїѧ...* Затим узима уље и говори: „*Быший ѡнова сю үерковъ...*“ и излива уље на положени камен, говорећи: *Благословленно и знаменоно бѣди мѣсто сїѧ...*, и поје са целим клиром на гл. 6: „*Боствак یаквъ заѣтра...*“.

Ако се црква гради од дрвета, то пошто се све речено сврши, настојатељ узевши секиру, удара њоме трипут у средње олтарско брвно, говорећи: *Начинагтас дѣло сїѧ...* Потом обилази са све четири стране основаније (темељ), почевши од северне стране, против сунца, и кропи сав темељ идући около, говорећи: *Ко ймѣ ѿцѧ...* Зауставља се на свакој страни. За време овог кропљења сваке стране, клир поје по један псалам (86. 126. 121. и 131.), а свештеник се после псалма и кропљења задржава на свакој страни лицем к здању и чита посебну молитву (дополн. требник), и на свакој страни удара трипут секиром у средње брвно, говорећи: *Ко ймѧ ѿцѧ...*

Када свештеник дође на место, где је почео кропити, зауставља се пред забоденим крстом лицем према истоку, и после 131. пс. *Помажи Г҃ди...*, настојатељ с клиром поје *Цркво наеный...*, и потом чита молитву: *Г҃ди Бѣже нашъ* (која се налази у овом чину и у вел. требнику), и потом с клечањем чита молитву: *Хвѣлимъ тѧ, Господи Бѣже сиљъ...*

Затим бива јектенија: *Помилуй нашъ Бѣже...*, у коју се умећу молбе за владара, за ктиторе и осниваче цркве, за сретан свршетак њихова дела, за њихово здравље и спасење, и да Бог пошаље анђела чувара да чува градњу храма од сваког злог „*вѣстоѧнїја*“ и видљивих и невидљивих непријатеља.

После возгласа: *ѹспѣши и њ, Бѣже...* бива обични отпуст храма. Враћа се с литијом у цркву, одакле су дошли, појући стихију храма или друго што.

Постављање крста на цркву.

У дополнителном требнику имамо Чинъ молитвенныи па поставлениe креста на вѣрхъ крѣва новосозданним үерковъ, који је по свому саставу сличан чиновима у књизи молебниыхъ пѣний.

Свештеник у епитрахију кади крст благословеним тамјаном и почиње обично: *Благословенъ Бѣже нашъ...*, и чита се три-

свето, Оченаш, и бива возглас свештеника: јакв твој єсть цртво. Потом се поју или читају тропари: Спаси, Господи..., Слава: Бознес-сјисм на кртъ..., и нкнѣк: Предстательство хртъанж..., а иза њих свештеник чита молитву: Господи вседержитељо, Бже ѿци..., и после ње свештеник кропи освећеном водом крст, говорећи: Благословљаетсѧ ѕвасицијетсѧ знаменїе сїе..., и поје се кондак: Бознес-сјисм на кртъ... Потом бива обични отпуст храма, а радници узвевши крст, постављају га на своје место наврх цркве.

Освећење звона.

Чин благосиљања кампана т. ј. звона имамо у дополнителном требнику, где је речено, да се звоно пре но што се обеси на звоник има благословити. Звоно се у ту стврху обеси при цркви тако, да се може приликом благосиљања покропити и споља и изнутра, пре но што се постави на звоник.

Ако архијереј благосиља звоно, то он облачи у цркви све архијерејске одежде, или само мантију, епитрахиль, омофор и митру (а свештеник облачи епитрахиль и фелон), и излази из цркве и прилази звону, где је на лепо покривеном столу спремљена освећена вода и босиљкача. Архијереј или свештеник почиње: Благословен Бже нашъ..., а клир поје Царю небесному (б. гл.). Затим се чита трисвето, Оченаш, Господи помилуј 12 пута, Слава, и нкнѣк: Пріндите, поклонимсѧ... трипут, и псалми (148, 149. и 150.), у којима се сви и све призыва на хвалење Божје. Потом дође Слава, и нкнѣк, Аллілѹја (трипут) и ђакон говори јектенију: Миромъ Гдѣ помолимсѧ, у коју се умећу прозбе за благосиљање звона на добро људи. После возгласа чита се 28. пс.: Принесите Гдѣ... , а после њега архијереј или јереј чита молитву: Гди Бже нашъ..., иза које бива уз молитву (Елко Бже ѿ...) прикланање главе. Затим свештеник освећеном водом кропи звоно са све четири стране одозго, идући око и говорећи: Благословљаетсѧ ѕвасицијетсѧ кампаниј... Исто тако кропи звоно и изнутра са четири стране, говорећи исто. Затим кади звоно са четири стране споља и изнутра, и док он то чини клирици читају псалам 69. Бже въ помоћь мою... По свршетку овога чита се паримеј (Број. 10, 1—10). После паримеја поју се стихире: Земли ѕвасицијетсѧ стихијамъ... и т. д., а после стихира бива обични дневни отпуст.

Богослужења при освећењу храма¹.

У подигнутом храму врши се божанствена литургија тек после освећења храма. По заповести Божјој у Скинији (Лев. 8), у јерусалимском храму (З Цар. гл. 8) почело је богослужење после њихова освећења. Освећење храма зове се „обновлене“ зато, што освећењем обично здање храма постаје свето, и према томе постаје сасвим нешто друго, ново.

Освећење храма по правилима православне цркве врши епископ, но ако је он спречен и из каквог било разлога не може да дође и да освети храм, то он шаље у храм од архијереја освећен антиминс (велики требник гл. 111, последоване на ћесвљене храма). Имамо неколико чинова освећења храма: 1) архијерејско освећење храма, којом приликом архијереј освећује и антиминс. Чин овог освећења имамо у засебно штампанијој књижици и у дополнителном требнику под насловом: *Чинъ ћесвљенія храма ѿ архієрея творимаго*. 2) архијерејско освећење само антиминса, а чин овог освећења имамо у архијерејском чиновнику под насловом: *Козлѣдованіе како ћесвљати антиминсы архієрею...*, а исто тако имамо га и у споменутом чину ћесвљенія храма, ѿ архієрея творимаго. 3) архимандритско, игуманско, протопрезвитерско или свештеничко освећење храма, када од архијереја изабрани и послани архимандрит, игуман, протопрезвитер или свештеник добије од архијереја освећен антиминс да га положи у храму. Ове освећење се врши по чину у великом требнику (гл. 111.), који има наслов: *Послѣдование, како свѧтїенныи антиминсы положити въ новозданнѣмъ храмѣ, даний ѿ архієрея архімандритъ иль игвменъ, иль првотпресвѣтеръ, иль пресвѣтеръ, избранныи на сїе и искбенъ*. Освећење антиминса је најважнији и најбитнији део при освећењу храма, и освећење антиминса може извршити само архијереј, и када у великом требнику гл. 111. на крају стоји: *трѣ євѡ дѣйствіа*

---

¹ *Лишерашура* —, Торжество освященія храма, Христ. Чтен. 1837, I, 62 —, О значеніи и древности дѣйствій, совершаемыхъ при освященіи храмовъ, Христ. Чтен. 1844, II, 48. — Григорије А. Николић, О значењу и древности дјејстава при освећењу храмова, С. Сион, 1891. г. стр. 516, 535, 552, 566, 585, 600. — Мапу, Praelectiones de locis sacris, Paris 1904. — Baudot, La dédicace des églises. Paris 1909. — Stiefenhofer, Die Geschichte der Kirchenweihe vom 1—7. Jahrhundert, München 1909. — Franz, Die kirchlichen Benedictionen, I, 54—61.

ефте, ћо низје ни ёдинаѓу свештеникъ кромќ самаго точно ја-
хјерати сокршати можетъ. Ќервое: мјера свештеније. Ќторое: жертовен-
ника, и храма свештеније. Третие: рвкоположеније свештениства, —
то се под „Храма свештеније“ има разумети освећење антиминса.
Освећење храма од архијереја или јереја зове се велико, за
разлику од малог освећења храма, које бива по благослову
архијереја у том случају, ако је црква обагрена крвљу или
оскрњена каквом било нечистотом, која нарушава њезину све-
тињу, и које се врши кропљењем св. водом и нарочитим мо-
литвама. Чин овога освећења имамо у требнику, о чему ћемо
даље говорити.

Према речима молитве која се чита при освећењу храма
(после крсног хода, пред вратима храма), храм се зида као
слика нашег тела, које је храм Божји (II Кор. 6, 16) и удови
Христа (I. Кор. 12, 27). Спољашњи изглед храма је изглед тела.
са главом и слика је духовног тела Цркве, чија је глава Хри-
стос, а чланови — верни. При освећењу храма врши се оно,
што се врши при освећењу сваког човека, и слично је тајни
крштења и миропомазања. При освећењу храма употребљава
се такође вода, св. миро, свеће, бела одећа, и бива кружно
хоћење. Освећење људи у тајни крштења је тајна, а освећење
храма не зове се тајна. Чином освећења храм добија дух и
живот, и постаје способан за примање духовних дарова Божјих,
као што се слично после молитве апостола са вернима покре-
нуло место, где беху сабрани, и испунише се сви Духом светим¹.

Архијерејско освећење храма.

Архијерејско освећење храма је најсвечаније освећење.
Уочи дана освећење у новосазиданом храму свршава се мало
вечерње и свеноћно бденије (велики требник: оуказъ ѿ храмѣхъ,
когда святити, или не святити). Служба се свршава „ѡбновленію“, т. ј. она служба, која је у великому требнику (гл. 111) под
насловом: Служба наѡбновленіи храма². Са службом „обновље-
нија“ сједињује се служба „храма“, т. ј. онога, у чије име је
подигнут храм. У великому требнику имамо „оуказъ ѿ храмѣхъ,
когда святити, или не святити“, где је подробно изложено
каква се служба има вршити уочи освећења храма на разне:

¹ Дел. 4, 31.

² Ову службу имамо и у минеју 13. септембра, и у антологиону.

дане и празнике у години. Како мало вечерње, тако и бденије свршава се пред олтарем при затвореним царским дверима (Чинъ ѿсвѧщеніѧ храма, ѿ архієреѧ творімагѡ, л. 2. на обор.) и обично при навученој завеси олтара¹.

Пред царске двери меће се сто и покривач поврх стола. Поврх покривача простира се пелена и меће се: св. јеванђелије, часни крст, св. сасуди, жлица, копије, пелене, ваздух, врпца за везивање престола, одјејаније (покривачи) на престо и на жртвеник (дополн. и велики требник гл. 111.), клинови за учвршћење престола, губе, и то се све покрива пеленом (покривачем), и постављају се на угловима стола четири свећњака. (Чинъ ѿсвѧщеніѧ храма, ѿ архієреѧ творімагѡ). Пред иконом Спаситељевом код царских врата међу се на анагогиј, на дискосу покрivenом звездцом и ваздухом свете мошти, ако храм освећује архијереј². У олтару код горњег места поставља се сто покривен пеленом (покривачем), и на сто се меће св. миро, вино, ружина вода у боцама, стручац за помазивање миром, босиљкача, четири камена којима се куцају клинови (ѡсвѧщеніѧ ѿ архієреѧ...).

На сам дан освећења храма, после ране литургије, износе се св. мошти с побожношћу у храм који се близу налази и тамо се постављају на св. престолу, на место где обично лежи св. јеванђелије, а јеванђелије се поставља источно више моштију, и меће се свећњак пред св. мошти. А ако нема у близини другог храма, то мошти стоје у храму који се освећује на свом месту као што смо рекли, т. ј. код царских двери пред иконом Спаситеља³.

¹ За освећење храма, осим престола, треба спремити још и ово: четири камена, којима ће се укуцати клинови, срачицу за одјејање престола, и другу за жртвеник; врпце за везивање престола, горњу одећу за престо и жртвеник; пелене за покривање престола и жртвеника; ваздухе, плато за отирање престола; завесу на царским дверима, два илитона на престо и жртвеник; ружине воде и вина у стаклу; босиљкачу за кројљење; св. миро и стручац; четири губе за отирање престола или онолико губа, колико ће лица отирати престо; губу у антиминс и у св. чашу; оловну кутијицу за св. мошти под престо; свеће за архијереја, свештенике и мирјане; тамјан и измирна; две велике свеће за изношење; заставе (литије) — ако има; око цркве треба да је чисто (дополн. треба.).

² 7. правило VII. васељ. синода одређује да се под престо међу частице св. моштију у том случају, ако цркву освећује сам архијереј. У архијерејском чиновнику чин освећења антиминса има наслов: **Бослѣдоканіє кѣкѡ ѿсвѧтѣ днѣтімінсы архієрею, на нихъже сїенодѣйствокати сїенникъ во цркви, идѣже не иматъ сѣама трапеза мочеї.**

³ Чин архијерејског освећења храма, дополнителни требник л. 18.

Пошто при освећењу храма увек бива кропљење св. водом, то се пред освећењем храма увек прво поје молебан и бива освећење воде, које се свршава 1. августа (вел. требн. гл. 111.). Пре освећења воде звоне звона.

За освећење храма облаче се архијереј и свештеници у све свештене одежде, и свима свештеницима и ђаконима дају се свеће (вел. требн. 111.). Пре доласка архијереја прави се воскомастих¹.

По свршетку освећења воде, они који учествују у освећењу храма, облаче се у свештене одежде, а поврх ових узимају и нарочиту срачицу (σάβανον, linteum, Goаг, Euchol. р. 833.), или кецељу или лентион. Њиме се „веже архијереј напред од груди до ногу, а остраг под пазухом према леђима, стегнут и везан“. (чиновн., арх. чин осв. антиминса). „А свештеници који заједно служе, такође имају поврх одежда срачице“. Како изгледа та „срачица“ можемо видети у Новој Скрижаљи ч. III, гл. 8. §. 4. стр. 332., где имамо њезину слику. У Скрижаљи стоји да се архијереј опасује са три појаса: око врата, због ума и у знак подвргавања Богу; око груди — ради речи; око бедара — ради чистоте и снаге.

Пошто се свештеници тако обуку, узму св. воду која је у зели, и часни крст (вел. требн. гл. 111.), и уносе кроз царске двери у олтар „сто са свима стварима потребним за освећење храма“ (арх. осв. храма л. 4; вел. требн. гл. 111.) и постављају сто с десне стране у олтару. Архијереј улазећи у олтар, даје штаку код царских двери дечку, и молећи се благосиља саслушашче с обе стране у олтару. У олтар улазе свештеници и ђакони, а од осталог народа није никоме дозвољено ући у олтар или стојати у олтару, осим архијереја, свештеника и ђакона (чиновн., чин. осв. антиминса). Царске двери се затварају, и мирска лица излазе из олтара да не сметају, и тако су у олтару само свештеници обучени у св. одежде (вел. требн. гл. 111.)

¹ Воскомастих (κηρομαστήχη) се овако саставља: „восак (κηρός) и мастих (μαστήχη) утуцан и ладон утуцан (ако нема мастиха, место њега бели ладон довољно је), и утуцан „росной“ ладон и алој. А ако нема алоја, место њега сумпор; и међе се восак у нову шерпењу, према мери ствари. И када се растопи восак, међу се и горње ствари и мешају их у шерпењи стручем пажљиво, да не прекипи у ватру. И када мало кипи (ври), скида се са ватре. Ако хоће да се смећају и друге мирисне ствари, може се (дополн. требн., арх. осв. храма). О воскомастиху види Јован Живановић, Воскомастих и пчела. С. Сион, 1891, 673.

и само они који су освећени печатом свештенства (Нов. Скр. ч. III. гл. 8. § 5). Затим ђакон подноси архијереју св. воду. Архијереј узевши босиљкачу, *крапи св. водом стубове* (престола); затим се доноси кипећи воскомастих. Архијереј га кропи св. водом, и излива воскомастих крстообразно на стубове, „према мери (т. ј. колико је потребно), обилазећи кругом, и даје шерпењу; потом крапи св. водом стубове, да би се брзо стврдну воскомастих, а свештеници дувају на стубове, где је воскомастих, док не отврдне“ (дополн. требн.). Воскомастих, иначе мастика, служећи средством за учвршћење даске, изображава ону мирисаво миро, којим су Никодим и Јосиф Аrimateјски помазали тело Спаситељево, скинуто са крста¹ (Јов. 19, 39—40). Архијереј чита затим молитву да сви чују: „Господи Еже спаситељю...“, у којој моли Господа да без осуде сврши освећење храма. Потом приносе свештеници даску за престо, коју архијереј кропи са обе стране и она се међе на ступце престола. При том се поје пс. 144: Боже ћ... По свршетку псалма архијереј говори: Благословен је наше... Пошто се воскомастих стврдну (осушио) и пошто су очишћења места где је изливен, поје се псалам 22.: Господ, пасе т... иза кога архијереј опет говори: Благословен је наше, веома... Потом приноси црквењак четири клина и полаже их на трапезу (престо), и архијереј их кропи св. водом и полаже их у стубове. Затим црквењак доноси четири камена, и архијереј узима један камен а остали свештеници три камена, и утврђују трапезу (престо). Прикивање даске са четири камена сећа нас на прикивање Господа на крсту. Камење, освећено овом употребом не баца се, но се обично полаже под престо. У престо укуцани клинови обично се заливају воскомастихом, и када се он охлади, чисте га, ако је изнад површине даске, и то обично ножевима, који се прво окропе св. водом. После утврђења престола отварају се царске двери, простире се простирач пред св. дверима и међе се јајстучић, наштоprotoђакон узглашава: Паки ће паки, пре склониш кволићна... Свештеници у олтару поју трипут Господи помилвј... и архијереј изишавши из олтара клекне, и окренут народу чита

¹ Када архијереј освећује храм или само антиминс, ујутро на сам дан освећења, пре но што архијереј дође у храм, спрема се воскомастих (дополн. требн. архиј. освећење храма и чиновник, освећење антиминса). Он се прави од растољеног новог воска, у који се међу разне мирисаве материје: утучен мастих, ладон, алој или сумпор.

велегласно молитву: **Боже безнечалънии...,** у којој архијереј моли да Господ ниспошље пресветог Духа и да освети овај храм и жртвеник (престо), да би свештенодејства која се на њему свршавају стизала у свети и пренебесни и мисаони Његов жртвеник, и да нам доносе благодат Његовог пречистог осењења. По свршетку ове молитве у којој је учествовао и народ, устаје архијереј и иде у олтар к св. престолу, и царске се двери затварају (дополнителни требник и чиновник, осв. антиминса). Протођакон у олтару говори велику јектенију. После возгласа: **Ако святъ еси, Боже нашъ, иже на пострадавшихъ...** свештеници поју: **аминъ.** Потом се доноси кондир с топлом водом, црвено вино и ружина вода (родостамна). Архијереј, приклонивши главу, прво говори тајно молитву над водом и вином: **Господи Боже нашъ...,** у којој моли да Бог благослови воду и вино за освећење и довршење жртвеника (престола). После ове молитве архијереј окропивши воду и вино св. водом, излива топлу воду на трапезу (престо) трипут, говорећи: **Бо имена твоя, и сѧ...** При омивању престола обично се употребљава и сапун¹. Црквењак доноси четири платна (убруса). Архијереј осветивши их св. водом, узима једно платно, а остала (платна) благосиља да узму служашчи, и платном бришу (отиру) часну

¹ У грчким требницима (Goаг, в. Христ. Чтен. 1844. г. ч. 2, стр. 56) и у требнику изданом за патр. Никона (лист 73), одређено је да се употребљава и сапун при омивању престола. Из описа овог обреда код Симеона Солунског видимо да се сапун при освећењу цркве употребљавао и у његово време, а употребљавао се не ради освећења престола, како говоре неки, јер се престо освећује молитвом свештенослужитеља и св. миром, но само ради очишћења и спремања престола за освећење Но у требнику Петра Могиле, у требницима московским (1754. г. л. 319. 1834, л. 95), у засебно одштампаном чину освећења храма (М. 1770. г. 1834 г., и у дополн. требнику) ништа се не спомиње о сапуну. Сапун се према томе могао употребити или не. Употребљивао се када трапеза није била доволно чиста, а када је била чиста, на пр. од чисто отесаног дрвета, тада није било потребно прати трапезу (Вид. Ник., Арх. Астр., въ отвѣтъ на вопросъ старообр., стр. 87. М. 1839. Христ. Чтен. 1834, г. ч. II. стр. 56. О значеніи и древности дѣйствій, совершаемыхъ при освященіи храмовъ). Ако се при омивању престола у требницима говори о сапуну, то се он спомиње и употребљава ради тога, да би се извршило омивање што боље, према важности саме трапезе, и то употребљава се сапун не начињен из нечистих ствари, но — према грчком обреднику — мирилас сапун, који се по сведоцби Грка (Отв. преосвяш. Никифора, Астр., гл. 6; Путешествие къ св. мѣстамъ Василія Барскаго, изд Спб, 1849. г. 344.) прави од просејаног пепела и чистог крече, вејтина и ружине воде.

трапезу¹. Док се ово врши поје се (говори се) пс. 83.: **Кољ возлѹбленина селенїја Твоја...** Када се сврши омивање престола топлом водом и отирање, архијереј благосиља Господа, говорећи: **Слава Његу нашеј во вѣки вѣкѡвих**, нашто свештеници кажу: **Аминь**. После овога омива са престо црвеним вином са ружином водом. Архијереј узима од црквењака црвено вино смешено с ружином водом (родостамном — фобостаγμα) у једном сасуду, и излива трипут на престо, крстовидно, доста, и напајају трапезу (престо), растирују рукама; и кропи архијереј истом смесом црвеног вина с ружином водом остале антиминсе који се освећују.

Над антиминсima се свршавају исте свештене радње, које и над престолом; и отуда антиминси, освећени од архијереја и замењују освећење самог престола. Антиминси, начињени из материје (платна или свиле), не омивају се сасвим, но само се кропе (чиновник, чин освећења антиминса) због тога, да се не би отрла са њих св. слика. При сваком кропљењу, архијереј говори речи 50. пс.: **И кропиши мѧ и ћесѡномъ, и ћицигасѧ: и мѹиши мѧ, и паче си ћета ѿг҃ељиосѧ**. После кропљења престола и антиминса, архијереј говори и ове стихове 50. пс.: **Глагѹщ мѹемѹ дѹси...** и даље до kraја псалма.

Затим црквењак доноси губе. Архијереј узима једну губу, а остали саслужащи узимају друге и отиру њима трапезу (престо). Омивање престола бива ради очишћења његова, и тиме се уједно показује његово високо значење. Престо се омива топлом водом да би се приказало како прима духовно очишћење, и да се он устројава ради тога, да би био стан св. Духа. Престо се омива ружином водом — као знаком мира, које су донеле жене на погреб Исуса Христа (Мат. 26,7—14. Нов. Скриж. ч. III. гл. 8, § 8), а црвеним вином приказује се крв Спаситељева, изливена на Голготи, која је била жртвеник за спасење света.

¹ По указу старих чинова (наведених код Никольског, Пособие... 804), сапун се овом приликом јако употребљава: улази светитељ и узвиши бели сапун, чини њиме три крста на часној трапези, на средини један и два по странама, а у укропник (суд с водом) улива се топла вода, над којом светитељ приклонивши главу чита молитву над водом. После молитве излива од ове топле воде трипут на св. трапезу говорећи: **Его Јмѧ ѡца, и сѧ, и стагѡ дѧ**, и сапуном омачу трапезу и стубове, коју отиру архијереј и свештеници губама и чистим платном.

После омивања престо се помазује св. миром. Прво се меће на трапезу (престо) горе антиминс (или антиминси), и архијереј говори возглас: „Благословен је Господ наш, свегда...“, а свештеници кажу: „Алмиње“. Црквењак доноси св. миро. Архијереј узвеши стручац, помазује на трапези (престолу) крстообразно, и то чини на трапези три крста; један на среди, а два с обе стране, мало ниже, т. ј. на оним местима, где за време литургије треба да стоје: јеванђелије, дискос и путир. Затим се помазује и на „стубовима“ престолним с две стране, и на среди, и на ребрима“. При сваком помазивањуprotoђакон говори: „Боњемек“, побуђујући тиме пажњу присутних, а архијереј говори: „Алилуја“, трипут, изражавајући тиме хвалу и благодарност Богу за духовно помазање. После помазања престола миром, свештеници узимају антиминс, који се одређује за нови храм и друге антиминсе, који се освећују тога дана, и положу их на престо један по један, ниже крстова означених на престолу св. миром; положу тако ради тога, да се крстови изображенi на престолу св. миром не отру.

Архијереј на сваком антиминсу чини св. миром три крста исто тако, као што је то чинио на престолу. А када се то све сврши, говори се 132. пс.: „Где чудо доброта, милост чудо краснод...“. А protoђакон при помазивању понавља: „Боњемек“. Потом архијереј говори: „Слава твоја, Светија Тројица, Божје наше, во вѣки вѣкѡв“. Свештеници говоре: Алмиње, и положе се антиминс (антиминси) ни бљудо (чин архијереј. освећења храма).

Као што се после крштења човек облачи у одећу, тако се и престо облачи после омивања и помазања миром. Облачење престола одговара двојаком значењу престола као гроба Господњег и као престола Божјега, места присуства Божјега. Прво свештеници доносе срачицу, која означава плаштаницу, којом је било обавијено тело Исусово (Марко 15, 46). Срачица се кропи св. водом (требни.) изнутра и споља (дополн. требни.), и међу је свештеници на трапезу. Потом се доноси врпца, кропи се св. водом, и свештеници обвезују њоме престо. Врпца насећа уза којима је био везан Господ, када је био уведен првосвештеницима Ани и Кајафи (Јов. 18, 24). Архијереј са свештеницима обвезује престо тако, да се на свакој страни престола врпцом прави крст¹. При овом везивању прође доста времена

¹ Како се ова врпца везује види Никольскиј, Пособије... б. и Чин архијерејског освећења храма у дополнителном требнику.

и за то време поје се 131. пс.: „Помажи, Гди, Деда“, и то толико пута, колико је потребно. По свршетку везивања и по свршетку појања псалма архијереј говори: „Глака Господ наше, ко кћки вѣкѡв“*. Потом се освећује индитија (вел. требн. гл. 111.), сјајна драгоценна одежда престола, која приказује сијање славе Божје. Индитија се освећује тако исто „изнутра и споља“. И одевају њоме св. престо. Затим се полаже на престо илiton, који приказује убрус, којим је била обавијена глава Исусова (Јов. 20, 7), а на илiton — антиминс (антиминсе), као и св. јеванђелије, часни крст (вел. требн. и дополн.), и покривају пеленом. Све се ово пре полагања на престо кропи св. водом (вел. требн. чин осв. храма). При облачењу престола и постављању споменутих ствари поје се 92. пс.: „Господъ воцарисѧ“.

Затим се укравашава жртвеник. Архијереј заповедајући началствујућем од саслужитеља да украси предложенje, говори возглас: „Благословенъ Господъ нашъ...“. Но жртвеник се не освећује као престо, јер он је само место спремања жртве, а не свршавања. На жртвеник се само меће одежда окропљена св. водом. Затим се на жртвеник мећу св. сасуди и покрови, и све се покрива пеленом. При том се ништа не говори, само бива кропљење св. водом. После овога скида се са архијереја запон (кецеља), јер више не треба при освећењу храма. И свештенци га сада скидају. Затим се отварају царске двери.

После освећења престола освећује се храм — каћењем, св. водом, помазивањем св. миром. Архијереј кади кругом св. престо, жртвеник и сав олтар, аprotoђакон иде напред са свештеником (дополн. требн.)¹; затим кади сву цркву. А у време каћења поје се пс. 25.: „Господи ми, Гди, јаку ѿзъ...“. Псалам се поје много пута, док архијереј не окади олтар и сву цркву, по обичају. Док архијереј кади, иду за њим два архимандрита, или

¹ Ђакон носи упаљену свећу. Мало после у дополн. требнику читамо „принеситсѧ ἀρχιερέῳ εὐκέκουνις σὺ νεφοζήνηνού νόκου εὐκέκου, юже κοζήγεται ἀρχιερέῃ σωμάτιον ρεκάμι, ποσταθλάτῃ την γόρθον μέττῃ κόβατῃ πρεστόλα. — Δο σεγώ ὑψηνημένην κρέμενην κο ολταρὶ εὐκέκουνις νικάκοβια νε κοζήγατι“. Ово изгледа да се противи једно другом. Но последње речи дополнителног требника тичу се паљења свећа пред иконама. А паљење свећа — не пред иконама — јасно је одређено на свеноћном бденију уочи дана освећења храма: „И κοζήγεται εὐκέκου πρεδη νίμω“ (т. ј. пред аналогијем, према Спаситељевој икони); „И κοζήγεται ἡ εὐκέκουνις εὐκέκουνις, и ποσταθλάτῃ ἡ την ητερεται φύγαται επολλέται“. „И εὐκέκουνις εὐκέκουνις, и διάκονων παρασταθλάτῃ εὐκέκου“ (вел. требн. гл. 111.).

и гумна, или свештеника, један кропи зидове св. водом, а други, држећи сасуд са св. миром, помазује стручцем умоченим у миро по зидовима храма крстообразно, прво у олтару, над горњим местом, над прозором, затим над црквеним вратима, која су на западу цркве; даље на јужној страни над вратима, или над прозором на зидовима⁴. Ако је прозор висок, то се наслања лествица. Тако се миром помазују све стране храма у облику крста. По свршетку кађења и појања псалма, архијереј иде у олтар и говори: „*Гла́ва бýг, и сýг...*“. Протођакон узевши кадионицу од архијереја и покадивши га трипут, говори малу јектенију, стојећи пред престолом на левој страни. Архијереј после јектеније не говори возглас, но после тога када протођакон каже: „*Гдë помóлимсѧ*“, скинувши митру, стојећи пред престолом, чита молитву: „*Гдë ие́бесе и земли*“, у којој се моли: „за твоје слављење испуни твојом славом овај саздани божански храм, и у њему подигнут жртвеник покажи *святый святых*“. Затим архијереј, пошто сви приклоне главе, чита тајно молитву: „*Благодаримъ тѧ, Гдë Бжë си́лз...*“, у којој моли Бога да испуни славом, светињом и благодаћу овај жртвеник (престо), да се претварају бескрвне жртве, које се Богу на њему приносе, у пречисто тело и часну крв Јединороднога Сина Његова и Господа и Бога и Спаса нашег Христа, за спасење свију људи Његових и наше недостојности. После овога приноси се архијереју свећњак са неупаљеном новом свећом. Архијереј га пали својом руком, и поставља га на горњем месту, поред престола. Тако се при освећењу храма као и при крштењу пале свеће у знак духовног просвећења. До овог времена у олтару се не пале никакве свеће, каже дополнителни требник у чину освећења храма.

¹ Има нарочити чин благосиљања и освећења иконостаса, где читамо ово: „... ако иконостас није освећен ни благословљен, прво се црква освећује или благосиља, и потом иконе одмах после миропомазања зидова, пре кађења. Архијереј стане пред царска врата, и пошто ђакон каже: Гдë помóлимсѧ, чита молитве даље означене (у дополн. требнику) и кропи св. водом иконе, а потом кади и свршава освећење. А ако благосиља цркву његов заменик, пре отпуста пред царским вратима, после Гдë помóлимсѧ, чита све даље означене молитве (у дополн. требнику), и потом говори обичан отпуст. А ако су у већ освећеној и благословљеној цркви постављене нове иконе, овако се благосиљају: јереј обучен у епитракиљ и фелон, ако нема освећене воде, врши прво мало avgустовско освећење воде, и потом ставши пред царске двери, овако почиње: *Благословенъ Г҃х нáш...* (и т. д., као што то казује чин у дополнителном требнику).

После освећења храма бива крсни ход у други храм помошти. Архијереј даје јеванђелије и крст свештеницима, и раздаје свеће у олтару онима који тамо стоје, и изишавши из олтара на амвон раздаје народу свеће. Потом улази архијереј у олтар, и излази царским дверима из олтара (пред њим излазе свештеници), и узвеши жезао, говори: „*Съ мѣромъ изъ-дѣмъ*“, и излази архијереј из храма, а пред њим иду свештеници и ђакони¹ кроз западне двери. Напред иду заставе и иконе, свештеници иду са јеванђелијем и крстом пред архијерејем, аprotoђакон и ђакон каде. Архијереја подржавају два ђакона.

При крсном ходу поју се тропари у част мученика „*Иже-ко всѣмъ мірѣ... и „їако начатки...“*. Дошавши у храм где су постављене мошти, архијереј улази у олтар кроз царске двери са два саслужитеља. Језао даје код царских двери ђаку, клања се св. моштима и благосиља предстојеће. Протођакон пред царским дверима говори малу јектенију: „*Паки ѕ паки...*“, а свештеници који стоје ван олтара поју: *Гди помилуй*. Архијереј пред престолом говори возглас: *їаку свѧтъ єсъ...* Затим поју три свето. Архијереј скинувши митру, коју меће на блудо, чита молитву: *Гди Бѣ ље нашъ...*, у којој моли Господа да молитвама мученика буде умољен и да нама недостојним дарује да имамо част и наследство с њима. Затим архијереј говори, пошто сви приклоне главу, тајно молитву: *Гди Бѣ ље нашъ...* После тога архијереј кади св. мошти трипут по трипут. Давши кадионицу, узима на главу дискос са моштима, покривен звездицом, и иде кроз царске двери држећи дискос обема рукама, придржаван свештенослужитељима. Пред њиме иду: литије (заставе), појци, они који носе иконе храма, свештеници (један од њих носи митру), ђакони, који с кадионицама каде мошти, ипођакони с дикиријама и трикиријама. Над дискосом с моштима носе ђакони две или четири рипиде. При крсном ходу поју се тропари о саздану и утврђењу цркве од Спаситеља: *Иже на камени...* и т. д. Дошавши до цркве коју освећују, иду око ње од западних врата на јужну страну према истоку, а свештеник, који напред иде, кропи св. водом зидове храма. Обилажење око храма значи његово посвећење за навек Богу.

¹ Уопће за време крсног хода обично излазе из олтара старији напред, а из цркве млађи напред, и редом за њима старији.

Ако близу храма који се освећује нема друге цркве, тада св. мошти, постављене с вечера у храму који се освећује, на аналогиј пред иконом Спаситеља, код царских врата, остају тамо до времена крсног хода. Када дође време да се иде по св. мошти, архијереј излази кроз царске двери и стане према моштима на орлец, и помоливши се благосиља саслужашче. Затим узима кадионицу, кади трипут по трипут св. мошти, а појци поју трипут: Јже во всем мирѣ... и кондак Јке начатки... Затим долази јектенија и молитве, горе указане пред узимањем и ношењем моштију. После овога архијереј узима св. мошти на главу, и иду сви са крстовима око цркве¹.

По свршетку крсног хода, када дођу великим црквеним вратима, која су на западу храма који се освећује, појци поју двапут тропар: Гтіи мчины, и једанпут Глака теск, Хртє Бже... Архијереј скида са своје главе дискос и меће га на спремљени, пеленом покривени сто пред црквеним вратима, клања се трипут св. моштима, меће митру и благосиља свештенике с обе стране. Када појци отпоју тропар, иду у храм. Затим се затварају врата или закривају завесом. А свештеници с иконама, јеванђељем, с крстовима поређају се за столом пред вратима, окренути на запад. На столу, покривеном пеленом, по угловима мећу се четири или два чирака. Ђакони држе рипиде над моштима. Архијереј стојећи пред св. моштима, гледајући на исток говори: Благословен єси, Хртє Бже наш, всегдѧ.. вѣкѡв. А појци изнутра из храма одговарају: Јмињ. Архијереј говори: Козмітє вратѣ кнѧзи вѣща, и козмітє вратѣ вѣчнај, и виидетъ црк славы. Појци изнутра из храма поју: ктѡ єсть сей црк славы. У то време архијереј примивши од протођакона кадионицу, кади мошти трипут по трипут, затим кади иконе, св. јеванђеље, крст, свештенослужитеље с десне и леве стране. Када појци отпоју први пут: Ктѡ єсть сей црк славы, архијереј говори други

¹ Ако никако није могуће ићи с моштима око храма, тада излазе пред велика црквена врата (не царска олтарска), и поставља архијереј св. мошти на спремљени сто, клања се св. моштима, и узима од протођакона кадионицу, и кади св. мошти трипут по трипут, и бива све по горе изложеном поретку. По свршетку свега, узима архијереј св. мошти на своју главу, и знаменавши њима црквена велика врата, опет их меће на своју главу, иде у олтар кроз царске двери, по обичају, и ушавши у олтар обилази са св. моштима око престола, једанпут, место обилажења око храма, и поставља св. мошти на св. трапезу, и меће их у кутијицу и у антиминс, и остало бива по реду који је горе изложен (дополн. требник).

пут: Бездмите врате... Појци опет поју: Кто јесте сеј црквља? Затим протођакон говори: Где помолимсѧ..., појци: Гди, помиљави. Архијереј снима митру и чита велегласно молитву: Бже и ђи Где..., у којој моли да Господ утврди храм који се освећује непоколебним до краја века, т. ј. заувек. Затим пошто сви приклоне главе, чита тајно молитву унутра: Едко Гди Бже наше..., која се чита при улазу с јеванђелијем на литургији. Затим архијереј узима дискос са св. моштима и чини крст (зnamенује крстообразно врата храма), говорећи: Где сиљ, той јесте црквља славы. То исто поју појци. Када појци последњи пут запоју: Где сиљ..., у то време архијереј узима дискос с моштима на своју главу, а склања се сто на ком су стојале мошти, и иду у храм. Све ово изображава оно време, када се син Божји с пречистим телом узнео на небо. Када је Христос из мртвих васкрсао, каже св. Јустин, и на небо улазио, тада је заповећено од Бога постављенима на небесима кнезовима (т. ј. арханђелима и другим началницима анђела) да отворе небесна врата, да би узишао онај који је цар славе... А када су небесни кнезови видели да он има изглед лишен красоте, части и славе, то су га не знајући питали: Кто јесте црквља славы? И Дух свети од Оца или Самог Себе одговорио им је: Где сиљ, той јесте црквља славы¹. После улаза с моштима у храм, појци поју тропар: Јакоје въшнија тврди блголѣпје... Архијереј са св. моштима улази у олтар и поставља дискос на престо, а исто тако св. јеванђелије и крст, и склањају се св. моштима, и полаже се архијереју митра на главу². Протођакон подноси архијереју кадионицу, и архијереј узвиши кадионицу кади св. мошти трипут по трипут и на обе стране саслужитеље. Протођакон узима од архијереја кадионицу и кади га трипут. А архијереј молећи се осењава саслушашче и скида с дискоса ваздух и звездицу,

¹ Разгов. съ Триф., 36. Прав. Обозрѣн. 1862. год. окт. прилож. стр. 202. Види Златоустi, De pentec. T. I., 551. ed. Paris. 1838.

² Ако није могуће ићи с моштима око цркве, то архијереј излази пред црквену велику врата и поставља св. мошти на спремљени сто, склања им се, кади по трипут, и свршава све што је указано да се свршава пред вратима храма. Потом узима св. мошти на главу, знаменује њима црквену велику врата, опет их меће на главу своју, улази у олтар кроз царска врата, и ушавши у олтар обилази са светим моштима око престола једанпут, место обилажења око храма, и поставља мошти на престо, и потом их полаже у кутијицу (дополн. требн.) и у антиминс, и остало чини као што је горе изложено. Када архијереј обилази око престола поје се Славти мъченици...

а црквењак подноси св. миро и кутијицу за св. мошти, која долази под св. престо. Иза тога подноси ипоћакон воскомастих који се нешто стврднуо. Архијереј узима св. мошти, развијши хартију у којима су завијене по три частице, облепљене воском, и међе их, помазавши прво миром, у кутијицу и залива воскомастихом, и даје их црквењаку. А црквењак, узвевши и целивавши архијерејску руку, затвара кутијицу и полаже је под престо у средњи стуб. Исто тако полаже архијереј и у кесице антиминса (или антиминсâ) спремљене частице, помазавши их прво св. миром, и утврђује воскомастихом нарочитом лопатицом. Св. мошти се помазују св. миром, као при погребу, у знак тесног сједињења мученика са Христом. Мошти остајући на земљи нетљене, уверавају нас о заузимању светитеља за нас, који су прослављени непроподљивошћу тела пре царства славе (Апок. 6, 9—10). А положене мошти под престо или у антиминс сведоче о нарочитом присуству Божјем тамо. Полагање моштију у престо сећа хришћанина, да он налазећи се у храму присуствује месту, окропљеном крвљу светих, и даје му свети осећај радости, о ком је за себе рекао св. Јован Богослов: „да ће ви ћеције имати са љам“. (І. Јов. 1, 1—5). После полагања св. моштију у антиминс и после читања молитве: Гди је наш, јже ће се слав... долазе молитве за саздатеље храма уз клечање архијереја и целога народа. Архијереј чита молитву: Гди је наш, јже тварь..., у којој моли Господа да милостивим оком погледа на нас грешне и недостојне слуге своје, који пребивамо у овом дому сличном небу.. и да пошаље св. Духа на нас, а онима који су начинили ово здање да дарује опроштај грехова, спасење и обновљење дара Духа Светога. Уставши после ове молитве и после мале јектеније, која почиње прозбом: застѣпъ, спаси..., и после возгласа: јакъ свѧтъ єсі..., архијереј иде са жезлом на амвон пред олтарем, а свештеници се поставе по чину с обе стране. Архијереј ставши и помоливши се, осењава присутне. Протођакон говори јектенију: помилѹй нас... и после возгласа архијереја: јакъ милостиꙗ... црквењак подноси архијереју крст на бљуду. Архијереј узвевши крст и стојећи на амвону благосиља крстом по трипут на четири стране: на исток, запад, југ, север. А протођакон кади против крста по трипут, и прелазећи, говори: Господ помилѹмсѧ, р҃цемъ вѣй. Појци поју: Господи помилѹй трипут. После благосиљања протођакон говори: премѣдроствъ. Архијереј положи

живши крст цркењајку на бљудо, говори са амвона са жезлом: **Ипрећам Богојоште, спаси нас**, и долазе обична молитвословља пред отпустом. Појци поју: **Честнешю херевима.** Архијереј: **Слава твоја, Христе Боже...** Појци: **Слава, и наинје...**, а архијереј на амвону, давши жезао, узима опет крст и говори отпуст са крстом. Протођакон говори многолјетије, а после овога ђакон подноси архијереју св. воду. Архијереј кропи св. водом исток, запад, југ, север. После кропљења архијереј целива часни крст, а после њега и остали свештенослужитељи и народ, при чем архијереј кропи сваког св. водом. Док прилази народ, појци поју: **Многај лјкта.** Затим долазе часови и литургија. На литургији прокимен освећења и храма. Апостол Јевр. зач. 47 и храма. Јеванђелије од Јов. зач. 37. џиво и храма.

Освећење антиминса.

Када архијереј не освећује храм, но само један или више антиминса, тада пред литургијом на дан освећења цркењај или свештеник доноси антиминсе спремљене за освећење, на којима су с горњег kraja по средини ушивене кесице за полагање св. моштију. Антиминси се мећу на бљудо и постављају на св. трапезу (престо), поврх индитије на оном месту, где обично стоји св. јеванђелије, које се меће на престо тамо, где стоји на литургији после читања јеванђелија. Св. мошти, чији је број честица једнак броју антиминса који се имају осветити, полажу се на дискос, који се покрива звездцом и покровцем, и остављају се на предложење (жртвеник) и пале се код њих две свеће (арх. чиновник). Када приспе време литургије, долази архијереј и облачи се на обичном месту у све свештене одежде, а поврх ових меће на себе белу срачицу, лентион, или запон, који сиже од груди до ногу (као код освећења храма), и везују срачицу око груди и око појаса. На сваку руку меће се архијереју убрус. Тако обучен иде архијереј спровођен свештеницима и ђаконима у олтар кроз царске двери, а од осталих људи нико не сме ући у св. олтар нити стојати, осим архијереја, свештеника и ђакона. Архијереј се моли пред престолом над антиминсима, читајући гласно молитву: „**Гди Боже Спаситељ...**“ Затим се простире нов тепих пред св. дверима и на њега се меће јастучић, на коме клечи архијереј. Када ђакон каже: **Шаки и паки приклониш...**, архијереј изишавши из олтара клекне на јастучић и чита молитву: „**Боже безначаљнији...**“ Обе ове молитве читају се и при освећењу

храма. Свештеници и ђакони тако исто клече у олтару. Пошто архијереј прочита молитву, иде у олтар к престолу и затварају се царске двери. Тада свештенослужитељ поставља на спремљен сто с десне стране престола три боце (бочице), једну са црвеним вином, другу са ружином водом, а трећу празну. Архијереј у празно стакло улива вино и ружину воду. Ова смеса црвеног вина са ружином водом зове се родостама. Затим протођакон у олтару говори велику јектенију. После велике јектеније архијереј приклонивши главу чита молитву над родостамом: „Гđи Еђе наш, ћећи врховни страни Јордански...“, знаменује родостаму трипут, узима боцу са родостамом и трипут излива родостаму на антиминсе крстообразно (обично кропи босилькачом), говорећи: „Бо џма ће, ће сна, ће стага Дћа. Је ће кропиши мѧ њесенома, ће ћеши мѧ, ће паче снега ће ћеши“. А када ово трипут каже, додаје и остатак псалма до краја. И потом говори: „Благословен је Бог наш, вејгдада... вѣкѡвъ“. Јмін. И помазује антиминсе св. миром. При помазивању ђакон каже *коњемемъ*, а архијереј: *аллилѹја* трипут. На сваком антиминсу архијереј чини три крста св. миром, један на средини, а два с обе стране. У то време поје се 132. пс.: „Где чтò добро...“. После помазивања миром, архијереј говори: „Слава твоја етама твоје Божје наште во вѣки“. Ако се освећује много антиминса, то се исто чини над сваким антиминсом. При помазивању њихову миром, осим 132. пс. говори се и 131. пс.: „Помажи Гђи Дједа...“ После помазивања антиминса на престолу миром, обично се скида са архијереја срачица (лентион) и архијереј иде по св. мошти к предложењу (жртвенику), са свештеницима и ђаконима и свештима, и тамо чита све оне молитве, које архијереј чита при освећењу храма пре но што узме и понесе мошти у храм који се освећује. Затим узвеши на главу дискос са св. моштима покривен ваздухом, иде архијереј с њима од жртвеника кроз северне двери, дакле чини вход, са свештеницима и ђаконима, од којих последњи носе свеће и рипиде, и каде с кадионицама по чину. Када се врши овај вход, поје се тропар: *Иже на камени кћери...* Када архијереј дође до закривених царских двери, говори пред њима велегласно: *Безмите врати кїзи влана и т. д..* и када се отворе двери¹, улази архијереј у олтар и обилази око св. трапезе двапут, појући при првом опходу: *Гђи мѧче-*

¹ Према Никољском уз речи: *Гђи сиљ...*

ници..., а при другом: Слáка тeб'к Хртe... Архијереј поставља дискос на св. трапезу. Затим се даје архијереју кадионица и кадећи око св. трапезе говори 25. пс.: „**Гдá ми Гдá...**“, т. ј. псалам који се при освећењу храма говори за време кађења, после облачења престола и жртвеника. После кађења моштију на престолу, архијереј чита молитве: „**Гдá нeбесé ѕ земли...**“ и „**Благодаримъ тѧ...**“, које при архијерејском освећењу храма архијереј чита после кађења целога храма. По свршетку ових молитава, архијереј снима са дискоса ваздух и звездицу, узима воскомастих и меће га у спремљену кесицу на антиминсу, затим узима три частице св. моштију и полаже их у воскомастих, и излива на њих св. велико миро, и утврђује добро с воскомастихом. Затим ђакон каже: **Гдá помóлимсѧ**, а архијереј чита молитву: „**Гдá Бжé нашъ...**“. По свршетку молитве архијереј се скида пред св. трапезом. Затим говори: „**Съ мýромъ изыдемъ**“, и излази из олтара, и стоји на свом обичном месту. И почињу часови и божанствена литургија по чину. У чиновнику још читамо, да освећени антиминси леже на престолу седам дана, а божанска литургија се свршава сваког дана. Освећење антиминса бива пред литургијом, а може бити и на божанској литургији после возгласа: Да ће ти съ нами слáватъ... према горе изложеном поретку. Но ипак чиновници и устави заповедају да је боље осветити антиминсе пред литургијом, да не буде препоне и задржавања на св. литургији.

Свештеничко освећење храма.

Када свештеник врши освећење храма, врше се — с малом разликом — скоро исте свештене радње, као и при архијерејском освећењу храма¹.

¹ Када свештеник освећује храм, треба ово спремити: настојатељ са свештеницима спремљенима за освећење храма треба да има на дан освећења спремљене ове ствари: малу шерпењу од меди за воскомастих, а држак ове треба да је обавијен пешкирићем, да се не може човек опећи; воска, мастике, тамјана и измирне, и алоја из апотеке — то све утучено; четири клина, четири камена; пет или више платна или убрusa; две боце црвеног вина, једну за освећење, а другу за сједињење и теплоту за свештенике што служе; боцу ружине воде; шест грчких губа; једну за антиминс, једну за путир, а остале за освећење; један чист столни нож; свилену врпцу према величини престола, два антидорна тањира, на којима се дају началствујућем све горе наведене ствари при освећењу престола; петнаест или двадесет свећа за свештенике, које се запале на свеноћном бденију, на освећењу воде

И при јерејском освећењу, бива тако исто уочи освећења храма у новосазиданом храму, пред олтарем, мало вечерње и свеноћно бденије, као што је већ речено. Пред царским дверима поставља се сто, покривен платном, и на њега се међе: св. јеванђелије, часни крст, свештени сасуди, жлица, копије, покровци, ваздух, пелене, врпца за везивање престола, клинови за утврђење престола, губе, одежде на престо и жртвеник, и по угловима стола четири упаљене свеће на свећњацима (вел. требн.). А пред иконом Спаситеља код царских двери међе се на аналогиј дискос с освећеним антиминсом, покривен звездичом и ваздухом (покровом). Пред њим се пали свећа (вел. требн.). У олтару, на нарочитом столу код горњег места међу се: босиљкача и камење за укуцање клинова (арх. осв. храма).

Ни дан освећења храма, као и код архијарејског освећења храма врши се пред литургијом мало освећење воде (вел. требн.). После освећења воде облаче свештеници поврх свих одежда сра-

---

и при освећењу храма у своје време; суд са водом за освећење воде и босиљкача. Све ове ствари треба метнути на сто иза престола где има места. Осим ових ствари на сам дан освећења треба на овом столу у каквом суду спремити и топлу воду. На другом већем столу, покривеном белим платном и постављеном на средини цркве, треба метнути оно што дође на жртвеник и престо, и то овим редом: на левој половини треба попреко метнути: покривач за жртвеник, на њега одјејаније и платнену срачицу за жртвеник, на њих ваздухе и илитон, а на другој половини стола: кивот, јеванђелије, крст, путир, дискос, звездицу, копије, жлицу, тањире, губе за антиминс и путир. Овај сто треба да је покривен прозрачном белом материјом. Код овог стола међу се два аналогија, а на њих се међу три већ освешћене иконе: Спаситеља, Богородице и храмовна малог размера, око стола и аналогија унаоколо међу се свећњаци са две, четири, шест, седам, осам и колико било свећа, а употребљавају се само за време свеноћног бденија, ради боље светлости и благојеђија у храму, јер пред иконама још неосвећенима не пале се свеће. Свештенослужитељи свршавају бденије на сред храма за споменутим столом, а не у олтару, при закривеним царским дверима. Осим овога треба спремити и свештенике и ћаконске одежде, према броју свештеника који служе, а њих може бити од три до осам. При крсном входу око храма началствујући носи св. антиминс, а идући пар свештеника иде за њиме и подржавају га испод руке; даљи пар свештеника носи крст и јеванђелије, а пар за овима носи иконе Спаситеља и Богородице. Осим ових потребан је још један свештеник који иде испред крсног хода и кропи храм и народ који иде напред. Литургију могу свршавати сви који освећују храм. Ђакона може бити четири, од којих је један с началствујућим, један држи воскомастих, један св. воду и један даје све ствари за освећење; у случају да нема ћакона, могу их замењивати и певци. Осим овога треба тројица у стихар обучених, од којих ће један додавати кадионицу, други читати часове, трећи држати књигу началствују-

чице, кецеље или запоне (арх. осв. храма). Пошто се тако обуку, узимају воду на бљуду, часни крст и сто са свима стварима које су потребне за освећење храма, уносе га кроз царске двери у олтар (вел. требн.) и међу с десне стране престола (арх. осв. храма), и затварају се царске двери. Свештеници приступају утврђењу престола. При том свештеник не говори оне молитве, које архијереј чита при устројењу престола. Ове молитве прочитао је архијереј када је осветио антиминс. Свештеници узимају даску трапезе. Началствујући кропи даску с обе стране и стубове, ништа не говорећи, и утврђује се даска трапезе као што треба (вел. требн.). Полаже се даска на стубове уз појање 144. пс.: *Божијеск та, Бже мој...* Затим се на угловима даске у за клинове начињене рупе улива воскомастих и очисти се (ножевима). При том се поје 22. пс.: *Господь пасётъ ма...* Потом се приносе четири клина, међу се на трапезу, кропе се св. водом и умеђу се у стубове. Затим се доносе четири камена. Началствујући и остали свештенослужитељи узвеши ка-

ћем при освећењу. Потребни су још и певци. Даље су потребне кецеље, срачице, запони за свештенике према њихову броју, и завеса на царске двери у олтару. Треба неколико екземплада службеника за свештенике, цео круг богослужбених књига, две кадионице, фењер за крсни ход, две ђаконске свеће, укропац. Осим стола за благосиљање хлебова, који се употребљава и за време освећења храма под св. антиминс, када га донесу у храм и поставе на сто пред завесом, потребан је и други сто или аналој под св. антиминс, да коме стоји антиминс за време свеноћног бденија у храму који има да се освећује, код Спаситељеве иконе. Ујутро, пред освећењем воде, за време звонења, свештеници с ђаконом (иде са свећом) преносе антиминс у оближњи освећени храм, ако га има, а ако га нема, остаје пред Спаситељевом иконом до крсног хода. Св. антиминс треба да се метне на дискос, а покрiven је звездичом и покровцем; пред њим треба да гори целу ноћ свећа; срачицу на престо и жртвеник треба раније опробати, да ли су доста велике и да ли су на њих пришивени крстови; исто тако треба да се прегледа да ли је начињен престо по уставу и да ли има на угловима удубљења за клинове и на боковима даске за врпцу, а исто тако да ли је добро начињен жртвеник. Престо треба да је висок један аршин и шест вршака (1 m = 1 аршин и $\frac{1}{3}$; 1 аршин има 16 вршака), а ширина и дужина престола треба да је према величини олтара и царских двери. Ујутро до звона спрема се воскомастих, за који се узима потребна мера жутога воска који се топи на ватри, а потом се у њега међу и остale споменуте утврђане ствари, но воскомастих не треба да кипи, да не би изашао из суда. Иако се пре у чину свештеничког освећења храма није ништа спомињало о воскомастих, црвеној вину и мирисавим течностима, то се ове ствари данас употребљавају и при јерејском освећењу храма, према значењу престола као гроба Христовога и Голготе, која је орошена крвљу и водом из прободена ребра Спаситељева.

мен, утврђују трапезу (дополн. требн., арх. осв. храма). После утврђења престоле долази омивање престола. Доноси се кондир с топлом водом и свештенослужитељи омивају њоме трапезу и отишу (вел. требн.) је платним¹. При том се поје пс. 83.: Коль козлюблена селенија...². У пређашње време при освећењу храма од свештеника није се поливал престо ружином водом с црвеним вином; ни помазивао св. миром, као ни зидови св. храма³;

¹ Омивање престола топлом водом свршава се овако: Јереји рукама растиру на престо изливену воду, а потом мало сапуном. Потом се опет излива вода да се омије сапун и престо се отише платном. Затим се доноси црвено вино, ружина вода и губе, и после кропљења њихова св. водом, настојатељ излива вино и воду на бљудо или у какав други суд, и из њега крстообразно лије на средину престола и по његовим странама, нешто ниже од средине. Свештеници заједно с њиме растиру то рукама по престолу и отишу губама до суха.

² Псалми 144., 22. и 83., не поју се при освећењу антиминса од архијереја, ако освећење антиминса не бива при освећењу самог храма. Псалми се поју при архијерејском освећењу храма.

³ Када је Спб. синод. типографија пожелела издати засебну књижицу: „Послѣдованіе ѡсвѧщенія храма, єгда творитъ Іерей, ѡзбрѣнныи ѡ архїереѧ и исѣченыи“, тада је литургичар прот. К. Никольскиј поднео Св. Синоду ову историјску исправку у погледу помазивања престола и зидова храма св. миром при свештеничком освећењу храма:

У православној цркви у најдубљој старини при освећењу храма, увек се помазивали св. миром престо и зидови храма, по пропису чина архијерејског освећења храма, по коме се чину св. мошти полагале под престо, а исто тако и у сам антиминс. Овакав чин имамо у Гоарову Евхологију (1646. г.), који је узет из старог рукописа, имамо га даље у србуљском штампаном требнику изданом у Венецији 1591. год. Исто тако прописано је помазивање престола и зидова и у том чину, који је свршавао архијереј, а који је могао у отсуству архијереја свршити и свештеник (в. Церк. Вѣд. № 39, 1903. г.). По овом чину полажу се св. мошти под престо и не носе се при крсном ходу, но се полагале у антиминс, који се пришивао за срачицу престола. Овај чин био је штампан у московским требницима 1623, 1625, 1633, 1639, 1651.

Последње четврти XVII. столећа из споменутог чина московских требника састављена су била два чина освећења храма, чин архијерејског и чин свештеничког освећења храма.

Чин свештеничког освећења храма је скраћен. Већи део молитава унесен је у чин архијерејског освећења храма. Архијереј као што је и увек било, полаже мошти под престо и у антиминс. Особина чина свештеничког освећења храма је та, да свештеник носи на крсном входу око храма освећени антиминс и потом га полаже на престо, а не пришива га за њега.

Чин свештеничког освећења храма био је штампан у чарочитој књижици, заједно са чином освећења антиминса од архијереја, који се налази до данас у архијерејском чиновнику под насловом: **Козлѣдованіе како**

сада се то све врши, као што је изложено, и поливање ружином водом, и помазивање св. миром престола и зидова храма.

После омивања и кропљења св. водом, престо се облачи у одежде исто тако, као и при архијерејском освећењу храма. Прво се кропи св. водом срачица изнутра и споља (дополн. требн.), кропи се врпца и међе се поврх срачице. Обвезује се престо врпцом „просто“ (вел. требн.), т. ј. око престола као појасом, а не тако као при архијерејском освећењу храма; обично началствујући држи у руци крај врпце, и пошто ђакон трикратно опаше престо, чини се узао код првог стуба престола (види доношн. требн.). При одевању престола срачицом и опасивању престола врпцом, поје се псалам 131.:

ѡсѣѧти ἀντιμίнсы Ἀρχιερέю, на нижже сїеннодѣйствовати сїенникѹ во цркви, идѣже не иматъ стај трапеза моштей. Ова књижница издана је за време патријаршије у Русији. У почетку књижице означен је: Преведено съ греческак писменаг чиновника (овако и у данашњем чиновнику, само се у споменутој књижци додаје још и ово): киръ Паисія, папы и патріарха Александријскаго и судіи вселенныи.

У овој књижици после чина освећења антиминса од архијереја, долази чин с овим насловом: „Чинъ освященія, понеже антиминсъ освященъ есть великимъ священіемъ и совершенъ отъ святителя“. У том чину означен је да свештеник кропи престо и полива га родостамом и помазује св. миром трапезу и видове храма оним поретком, као што је означен у горњим требницима, грчком и словенским.

И московски сабор 1667. г. прописао је тако исто свештенику, да када освећује храм, да има помазивати престо св. миром. Сабор је установио, да од архијереја добивени освећени антиминс „дѣйствуетъ вся посланый отъ лица Архиереева, яко уставъ повелѣваетъ, украшаетъ святую трапезу по чину, прежде помазавъ ю освященнымъ и великимъ мвромъ и прочая вся совершаия, яко во уставѣ написано“. (Дѣян. моск. Соб. 1666—67. изд. 1881. год.).

У великому требнику изданом 1698. год., био је штампан чин свештеничког освећења храма из споменуте књижице, издане за време патријаршије, но овај чин имао је у овом великому требнику друкчији наслов и у споменутој књижци, наиме: Послѣдованиe, како священныи антиминсъ положити въ новозданнѣмъ храмѣ. Особина овог последовања великог требника 1698. год. је та, да је у њему изостављено помазивање престола и зидова св. миром од свештеника, и велики требник са овом изменом, т. ј. са испуштањем о св. миру штампа се и до данас. Овако штампање почело је за време Петра Великог. Свештеничко освећење храма без помазивања престола и зидова храма св. миром било је у сагласности са обичајем западне цркве, који се обичај јавља делом и у Русији. У требнику митр. Петра Могиле у чину свештеничког освећења храма дозвољава му се да служи литургију на оном месту, на коме није било нарочито подигнутог престола и које није било помазивано св. миром. Довољно је било за свршавање литургије обићи из-

Помажи Господи Давиду... (дополн. требн.), потом се облачи индитија окропљена прво светом водом, а при том се поје пс.: 92.: Господи јасна сасуди... (вел. требн.). Затим се положу на престо: св. Јеванђелије и часни крст. Пошто се престо одене, украсава се жртвеник одеждама, које се прво окропе св. водом. На жртвеник се међу свештени сасуди, пошто се прво освете св. водом, и жртвеник се, као и престо, покрива пеленом (вел. требн. гл. 111).

Затим свештеници скидају срачице, запоне, и отварају се царске двери (арх. осв. храма). Началник кропи олтар и цео храм св. водом, и кади олтар и цео храм (вел. требн. гл. 111.) уз појање 25. пс.: Господи ми, Господи... (арх. осв. храма). При свештеничком освећењу храма сада се помазују зидови св. миром,

весно место с крсним ходом и окропити здање св. водом уз изговарање неких молитава. У требнику Петра Могиле имамо чин с овим насловом: Чинъ благословенныя церкви или иконостаса, сі есть особыя вѣкія молитвенницы чрезъ іероя отъ Епископа на сіе благословеніе и власть данную имущаго, еже до времени въ ней прежде совершенного освященія божественную совершати литургію. — Западни обичај могао је наћи на истоку подражаваче. На западу свештенику није дозвољено помазивањем св. миром, па према томе и при освећењу цркве он не помазује св. миром.

Тешко се може допустити, да је у великом требнику изостављено помазивање престола и зидова храма св. миром зато, што се сматрало да је то излишно и непотребно, јер се не слаже са храмом и са лицем које то врши. А истина је и то, да је при освећењу храма главно — антиминс, у коме су од архијереја положене св. мошти и који је помазан св. миром. Но истина је и то, да помазивање антиминса св. миром не искључује помазивање престола и зидова храма,

Стари чинови, у којима је означено полагање антиминса на престо, наређују и помазивање престола и зидова храма св. миром. То је стара пракса прав. цркве. Не доликује светињи храма да се у једном случају храм помазује св. миром и на антиминсу, и на престолу, и на горњој даски, и на четири стране цркве, и на зидовима, а у другом случају да се не помазује ни престо, ни зидови храма. Један се храм освећује више, а други мање. Какав би разлог за ово могао бити у погледу храма? Па и у погледу лица ово није јасно. Свештеник помазује св. миром зидове храма када служи са архијерејем при освећењу храма, а када он сам освећује храм без архијереја, да нема права помазивати. Када може људе помазивати при крштењу (одн. миропомазању) и при примању у прав. веру св. миром, зашто да не може предмете помазивати?

По тачном мишљењу Никољског, изостављање помазивања престола и зидова храма св. миром у великом требнику могло је настати из жеље да се скрати у штампању и онако дуг чин, као што је у чину свештеничког освећења храма у великом требнику изостављено много шта, што се безусловно врши када свештеник свети храм, тако и. пр. изостављено је

као и престо. После кропљења и кађења олтара и целог храма, началник улази у олтар. Приноси му се свећњак са неупаљеном новом свећом. Он је пали својим рукама и меће на горње место поред престола (арх. осв. храма у дополн. требн.). Затим началник говори: *Съ миrom и звѣздамъ и узимају јеванђелије, крст и иконе као и обично при крсном входу; потом началник окади освећени антиминс (вел. требн.), који лежи пред иконом Спаситеља код царских двери, на дискосу на аналогију, покривен звездциом и покровом (вел. требн. гл. 111.), узима га на главу, пред њиме иде крсни ход, и тако обилази око храма¹.* Други јереј иде пред оним који носи антиминс, и помазује зидове св. миром, а трећи кропи храм св. водом (вел. требн. гл. 111.). При

утврђење престола, о клиновима при овом, о воскомастиху, о камењу, омињавање престола, отирање губама, о поретку када се не иде с крсним ходом око храма. Све је то изостивљено у великом требнику с претпоставком, да је то све познато из праксе. Из тога разлога могло је бити изостављено и помазивање св. миром. Изостављање је могло бити и из непажње, што се после без исправке понављало. На основу свега овога, и одредбе сабора 1666—7., на коме су учествовали источни патријарси, не могу се уносити нове измене у свештенничко освећење храма, и Никољски је у сагласности са чином у споменутој књижици, преведеној из грчког чиновника Пајсија питр. Александријског (учасник на сабору 1666—7), предложио ове измене у чину син. типографије, које су и унесене:

- 1) где се набрајају ствари потребне за освећење храма, треба додати и миро и стручац;
- 2) на столу, који се уноси у олтар пред почетком освећења, треба да је и св. миро и стручац;
- 3) јереј началник при освећењу храма помазује св. трапезу св. миром тако, што чини крст посред плоче престолне и на четириугла уз *Илліѧ*;
- 4) После облачења жртвеника, јереј кропи олтар и сву цркву св. водом и помазује св. миром. Прво на исток на олтарском зиду над горњим местом, друго над западним вратима, треће над јужним вратима, четврто над северним вратима на зидовима крстообразно.

¹ Дошавши до св. антиминса, началник, окадивши га, метанише са служащчима који су ушли у олтар пред антиминсом. У олтар, где је антиминс, улази само началник, пар свештеника иза њега и ђакон с књигом, а остали свештеници остају код царских двери. Ђакон у олтару говори малу јектенију, а после јектеније возглас: *И́кѡ скáтъ єсій Бжé наšъ, И́же на пострада́вшихъ...* Певци: *Амíнъ*, и поју се пропари: *И́же на кáмени... Гтїи мвченици..., и Глáва т҃еѓъ, Хртë Бжé...* по двапут и више пута, према потреби. Началник с истим саслужащчима поново чини земни поклон и положивши на главу дискос са св. антиминсом, иде крсним ходом обратно к освећеном храму..

круном ходу, појци поју: Јже на камени вѣръ... Стѣи мѣници..., Слѣва тѣвѣ... (вел. требн.). Дошавши к западним великим вратима, скида началник са своје главе дискос и поставља га на сто пред царским (т. ј. западним) вратима, на коме по угловима стоје четири свеће, и клања се трипут. И, окренувши се истоку (вел. требн. гл. 111.), стојећи пред св. моштима, говори: Благословенъ єси Христе Боже нашъ, всегдѧ... Певци, ушавши у храм унутра, одговарају: Амінь. Началник говори: Козмите вратѧ..., а певци поју питајући: Кто єсть сеј цръ славы? (вел. требн. гл. 111.). Протођакон каже: Г҃одъ помолимсѧ... Певци: Г҃оди помилѹй. Началник чита гласно молитву: Боже ѿ бѹди Г҃ода наша гѡ..., и потом уз приглашење главе тајно молитву ухода: Блѧдъко Г҃оди Боже нашъ... Обе ове молитве читају се на архијерејском освећењу храма. После ових молитава началник говори одговарајући на питање појаца: Г҃одъ сиљ, твой єсть цръ славы. Певци поју то исто, и началник опет говори: Г҃одъ сиљ... и знаменује крстообразно врата храма антиминсом (на дискосу) са св. моштима, и улазе у храм (вел. требн. гл. 111.). После ухода у храм појци поју тропар: Јакѡже вѣшнїја тѣвѣрди... Началник улази с антиминсом у олтар и полаже на престо антиминс, на који полаже св. јеванђелије (вел. требн.). И окадивши, после узгласа ђаконова: Наки ѿ паки преклониши..., чита уз клечање једну молитву: Г҃оди Боже нашъ... од оне две, које се читају при архијерејском освећењу храма. После ове молитве долази мала јектенија: застѹпн, спаси... После возгласа: Јакѡ склѧти..., началник узвевши часни крст и ставши на средину храма осењава њиме трипут на четири стране: исток, запад, југ и на север. При том ђакон кади часни крст, као што обично бива при круном ходу, и говори: Г҃одъ помолимсѧ..., а клирици поју (и народ, свако у себи говори) при осећењу сваке стране: Г҃оди помилѹй трипут. Затим началник целива часни крст, а после њега и остали саслужитељи, и кропи св. водом. А народ целива часни крст у његовој руци, и кропи народ св. водом, и затим почињу часови (вел. требн.). Ушавши у олтар, чини проскомидију по обичају и бива св. литургија.

У новоосвећеном храму свршава се обично служба седам дана. У чиновнику (на крају чина освећења антиминса) читамо¹:

¹ Овде се у чиновнику ово каже за антиминсе које је архијереј осветио при освећењу храма за друге нове цркве. Види Никольскій, Объ антиминсахъ Прав. Русск. Церкви, стр. 38.

„а антиминси леже на престолу седам дана, а божанствена служба свршава се сваки дан“.

У великому требнику се подробно говори у које се дане може светити храм. Опћа правила у погледу освећења храма су ово: велико освећење храма не треба да буде у исти дан, у чије име је црква подигнута; ово се не дозвољава зато, да се не би мешала служба освећења храма са храмовном службом у част празника. Но ово правило се не тиче храмова подигнутих у име Васкрса Христова. Храмове у име Христова Васкрса према одредби треба светити само у васкрсне дане, „а у друге просте дане, осим недеље, не треба светити храм Васкрса Христова, јер није достојно да се у ове дана поје васкрсна служба (вел. требн. гл. 110.). У осталом и освећење храма Васкрса Господњег није дозвољено у све недеље, тако се у недеље педесетице, четрдесетице, св. праотаца и отаца, и у Богородичне празнике не дозвољава освећење храма Васкрса Христова, као ни других храмова, јер у стихирама, славама, канонима и хвалитним стихирама бива велико стиска. А због овога не треба светити храм светога и свете на све Господске празнике и Богородичне, и на празнике великих полијелејних светитеља“. „У велики пост и у просте дане не светимо цркву ниједног храма због поста, да не би разрешили на рибу, вино и масло“ (вел. требн. гл. 110.).

Велико освећење цркве бива не само после зидања цркве, но и 1) када црква буде оскврњена од насиља незнабожаца и јеретика¹; 2) када се после оправке или обнове храма повреди или поколеба престо; и при овом великому освећењу храма, бива свеноћно бденије уочи дана освећења храма пред царским дверима, а ујутро звоне звона како пред освећењем, тако и пред освећењем воде.

Мало освећење храма.

Ако при оправци цркве унутра није био повређен нити покренут престо, то се онда не врши освећење цркве, но се само окропи престо и његове одејде. У ову сврху обично се врши молебно пјеније светитељу чији је храм, т. ј. поје се канон храмовног празника. Молебан обично бива посред храма. Затим се свршава мало освећење воде, иза чега се читају две

¹ Испор. Јазкѣст. ѡчнѣтельное.

молитве „**въ ѿбновлениe бѣжіа храма**“, које имамо у великом требнику гл. 95. Прва од ове две молитве: „**Господи Боже наш, јже тваръ єдінъ и мъ**...“ је она молитва, која се чита при првобитном (првом) освећењу храма (види последњу молитву при освећењу храма). Затим најстарији при богослужењу кропи св. водом престо са свију страна, цео олтар, иконостас и цео храм, а други свештенослужитељ при том кади. После кропљења и кадења храма узглашава се: **Премѣдроштъ**, и бива многогодије. После овога читају се часови пред литургијом. Ово освећење храма зове се **мало освећење храма**. Оно се врши и у том случају, ако се у случају опасности од пожара неосвећени људи дотакну престола, његових свештених утвари и одјеђа. Исто тако оно се свршава када црква буде оскврњена каквом год нечистотом, која нарушава светињу, или ако је обагрена људском крвљу¹.

Но при том се читају нарочите молитве из великог требника: „**молитва на ѿверзеніе храма въ єретиквъ ѿсквернагѡ**“, — молитва на ѿверзеніе храма ѿсквернагѡ въ іазыквъ, єпі же въ єретиквъ, — молитва... на ѿверзеніе храма, въ нёмже слвчитељ чловекъ ѿмрети и въжди^w“ (т. ј. насиљном или изненадном смрћу). Ова последња молитва чита се и тада, када се црква оскврни смрћу и рођењем животиње у њој (вел. требн. гл. 44.). Ова се молитва према исказу вел. требника чита „**въ входѣ, прѣждѣ обѣичнагѡ**“, т. ј. говори се при входу у храм пре входних молитава, које свештеник говори пред литургијом. Када се престаје да служи у једној цркви због старине, не свршава се нарочити чин, но утвари треба пренети у парохијску цркву у којој се служи, а материјал здања не треба употребити на недостојну употребу.

Освећење црквених предмета (утвари) без освећења храма.

Предмети и припадности храма, осим њихова освећења заједно са храмом, могу се осветити и засебно, без освећења храма, и то када почињу да се у цркви употребљавају, било као

¹ „Ако су црква и престо освећени, но у случају буне оскврне се како год људском крвљу, или ударцем оружја, руке, или каквим год другим ударцем, то нека се јереј никако не усуди служити док не буде обично очишћење — освећење —, и то са архијерејским благословом“. (Службеник, изјеве-стије учитељное).

нове, било обновљене или чишћене неосвећеном руком¹. Чинове благосиљања и освећења ових предмета имамо у дополнителном требнику, и ови св. сасуди се могу осветити или сви заједно, или посепце: дискос, путир, звездица, жлица, покровци, као и кивот за св. даре, илитон, индитија, свештеничке одежде, крст, иконе — св. Тројице, Христа Спаситеља, Богородице, сасуди црквени: кадионица, бљудо за анафору, кивот за св. мошти и т. д. Освећење ових предмета врши се у храму. Наиме поставља се сто „часно покривен“ пред царске двери. На сто се међу ствари које се имају осветити. Свештеник у епитрахиљу и фелону излази из олтара кроз царске двери, с кадионицом. Пошто окади крстообразно предмете на столу који се имају осветити, почиње возгласом: „Благословен је Господ наше...“. Затим се чита: Ћръ небесный..., трисвето, Оченащ, Годи помилвј — 12 пута, Слава, ће наше, Ћрнити, поклонимсѧ... трипут, и при освећењу сваке врсте предмета нарочити псалам; при освећењу сасуда — пс. 22.; кивота — 131.; илита — 110.; свештеничких одежда — 132.; индитије — 92.; црквених сасуда — 25.; иконе св. Тројице 66.; Спаситеља — 88.; Богородице 44.; светитеља — 138. После псалма или неколико псалама, као н. пр. при освећењу крста 131., 59. и 98., говори се Слава, ће наше: Алијлја трипут, и свештеник чита при сваком освећењу нарочиту молитву, иза које долази још једна молитва, која се тајно чита уз приклапање главе, и потом свештеник кропи св. водом сасуди или одежде, т. ј. шта се освећује, говорећи: Швасац ајутса со сасуди се, — или Образ се, блгодатију пре сагрдја дхја, ѡкрапленему води се сакашенна, ко ће наше ѡца, ће сна, ће сагрдја дхја, амиње². После овога при освећењу икона поју се тропари и кондаци онога, ко је на слици, н. пр. светитељу или празнику и т. д., и бива отпуст².

Исто тако немамо нарочитог чина за освећење срачице,

У дополнителном требнику читамо: „Нека се зна, да ако и колико год се пута ови службени сасуди (дискос, путир, звездица и т. д.) обнове или очисте неосвећеном руком, толико пута овим напред написаним благословом (т. ј. чином у дополнителном требнику) треба их благосиљати и светити, јер друкчије чинећи, о јереју, смртно грешиш, као понизитељ Христових тајана“. Дополн. требник на крају чина: **Молитва, ёже благословити новој лжицѣ...**

² Нема молитве за освешење јеванђелија, јер је оно као реч Божја свето, и оно се не освешује. Но освешују се на њему корице с иконама, при чему се читају молитве при освешењу разних икона (у дополнителном требнику).

за одевање часног престола њоме и обавијање престола врпцом, ако то бива у другој прилици, а не при освећењу храма. Освећење срачице врши се чином освећења индитије (у дополн. требнику), но с том разликом, да се при освећењу срачице чита не пс. 92, но 131., који се поје при одевању престола срачицом при освећењу храма. И обавијање престола врпцом при полагању срачице на престо свршава се обично, као што је указано у чину свештеничког освећења храма, мада је н. пр. пре престо при архијерејском освећењу био обавијен нарочитим начином. За полагање нове срачице на престо, и за обавијање њоме престола, има се молити од архијереја благослов.

Миропомазање и крунисање царева и краљева.

Када цар или краљ узлази на престо, врши се крунисање и миропомазање. Ово миропомазање није посебна тајна у строгом смислу, јер је слична тајни миропомазања и једнако се врши, и јер православна црква признаје само седам тајана. Оно није ни понављање тајне миропомазања, иако се врши истим начином, истом материјом и формулом, јер се миропомазање врши иза крштења над онима који нису миропомазани, а миропомазање царева и краљева има искључиво значење и употребу¹. Миропомазање као тајна се не понавља², као ни крштење — духовно рођење, а миропомазање царева и краљева на дан крунисања је други виши степен давања дарова св. Духа, потребних за овај висок положај и службу. Не понавља се ни тајна свештенства, но има степене узвишења, и поновно рукоположење свештенослужитеља оспособљава за више служење; исто тако и свештено помазивање царева је виши степен тајне, сугуб дух, који силази на главу народа³. Миропомазање и крунисање владара врши се по Чину свештеног крунисања, који се штампа у засебној књизи⁴.

Већ рано у цркви јавио се у хришћанској цркви само-

¹ Прав. Собес. 1859. г. февр. стр. 179—180.

² Испор. стр. 53. ове књиге.

³ Пр. Игнатий, О таинствахъ, 1863. стр. 120. Према томе о миропомазању владара требало је говорити код тајне миропомазања.

⁴ Имамо га и у књизи Алексея Мальцева, Священное коронование по уставу православной Кафолической Восточной Церкви въ связи съ историческимъ и литургическимъ очеркомъ различныхъ чиновъ коронованія, Берлинъ, 1896. Овде имамо исцрпну литературу о овом предмету.

сталан чин крунисања. Особити акт царскога посвећења постојао је код многих културних народа дохришћанског света, изражаван у приношењу жртава, омивању, полагању царских одејда, полагању круне и т. д. Највећи развитак постигао је чин крунисања код Јевреја, но хришћански чин крунисања стоји још више. У *Византији* чин крунисања састављен је у току многих векова. Прве позитивне вести о византиском чину крунисања имамо од императора Константина Порфирогените у спису: *De ceremoniis aulae byzantinae*, где су описаны обреди крунисања императора Лава Великога (457. г.), Лава Малога (474. г.), Анастасија (491. г.), Јустина I. (518. г.), Јустинијана (527. г.), и тако даље... Првобитно је у чину крунисања превлађивао светски елеменат. Крунисање Лава свршавало се на Марсову пољу. Церемонија се састојала у подизању знамења, облачењу царске одејде и т. д. Крунисање су вршила световна лица, а цариградски патријарх био је само гледалац. При крунисању императора Анастасија, које је било на хиподрому, а које је вршено подизањем императора на штиту, учествовао је и патријарх Евтимије, који је саставио молитву и положио на императора царску хламиду и круну, при чему је тражио да Анастасије свечано изнесе симбол вере. То је био први случај увођења религијозног елемента у крунисање. После тога светски елеменат уступа религијозном, са хиподрома преноси се радња у храм, и као главно дејствујуће лице при крунисању јавља се патријарх. У X. столећу крунисање у смислу црквеног обреда представља нешто цело, као што се види из описа Константина Порфирогените и из чина изданог од Гоага.. Уз чин крунисања вршено је после и миропомазање, и чин се састојао из две церемоније, грађанске и црковне. Грађанска се вршила у триклинију и састојала се у подизању императора на штит и у свечаном проглашењу за императора, а црквена се вршила у храму Св. Софије и имала је сложен карактер. Император се облачио у царске одејде, улазио је у храм, предавао је патријарху својеручно написано исповедање вере, седао је на престо, примао од патријарха миропомазање, свршавао заједно са свештенством велики вход, кадио је у олтару и причешћивао се слично свештенослужитељима. Затим је примао поздраве. За време поздрава прилазио би ко год од народа и показивао би императору у једној руци суд пун људских костију, а у другој омот лана, који је одмах спаљиван. Каменоресци су

износили комаће камења, да га сете гробног споменика. Касније према сведоцби Симеона Солунског био је обичај да се при крунисању даје цару у леву руку „άκακία“ (свилено платно у коме беше увијена груда земље). Овим обичајима хтело се да се цар на највишој висини свога живота и светске славе подсети на пролазност свега земаљскога и на скромност.

Чин византијског крунисања прешао је у Русију у време московске самодржавности, и први руски владар који се крунисао по обрасцу византијских владара био је Иван Васиљевић Грозни, који је од цариградског патријарха добио књигу с пуним чином царског крунисања. Та књига послужила је за образац при крунисању руских владара, као прејемника византијских императора и главних заштитника православља. У време исправке богослужбених књига чин крунисања и миропомазања коначно се приближио византијскоме. Од свих руских владара једино се Никола I. са својом женом крунисао пољском круном по римокатоличком обреду од примаса Польске, архијепископа варшавскога. Иначе сви руски владари крунисали су се православним чином крунисања.

Српски цареви и владари крунисани су византијским чином, јер „чинъ биваемыи на постав'лнніе ц'ра“, који имамо у србуљском требнику Јеронима Загуровића штампаном у Млечцима 1540. године, је дослован превод грчког чина крунисања који имамо у Goag-ову Евхологију (Venet.) р. 726.

Уз споменути чин у србуљском требнику, имамо и овај чин: Молитва на поставлнніе кесара и деспота и и'нимъ властемъ.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ

Стр.	7. ред	4. одоздо	треба : невидљива,	место : невидљиво.
"	20.	11.	" одељеним,	" одређеним.
"	33.	7.	одозго " молење,	" молења.
"	39.	8.	одоздо " крштење,	" крштења.
"	52.	10.	" Од,	" од.
"	57.	19.	одозго " алавастар,	" аластар.
"	58.	7.	" антиминс,	" антимис.
"	59.	14.	" речи.,	" речи, полагање руку с молитвом.
"	59.	19.	" њу,	" њих.
"	59.	14.	одоздо " помазују,	" помазује.
"	76.	3.	" Када су у Русији,	место : Када су Русији.
"	90.	8. и 9	одозго " псалама,	место : псалмами.
"	108.	18.	одоздо " степена јерархије,	место : степена ове је- пархије.
"	108.	9.	" Венијаминовој,	место : Венијаминој.
"	119.	20.	" приноси,	место : приносе.
"	126.	17.	" 1714.,	1814.
"	127.	16.	" протопрезвитера,	место : протозвитера.
"	134.	19.	одозго " наповеди,	место : исповеди.
"	145.	18.	одоздо " чина,	" чини.
"	149.	1.	одозго " Молитвословља ¹ ,	место : Молитвословља.
"	150.	18.	" друга,	место : друге.
"	158.	19.	одоздо " савршени,	" свршени.
"	159.	16.	одозго " спрема,	" спрему.
"	173.	5.	" њих,	" њим.
"	175.	17.	" да,	" ба.
"	207.	12.	" родостама,	" родостамна.
"	208.	7.	" родостамом — фодостамоу,	место : родостам- ном — фодостама.

САДРЖАЈ

Предговор	3
---------------------	---

I. ПОСЕБНИ ИЛИ ПЕРИОДИЧКИ ЦРКВЕНИ ЧИНОВИ.

Прелаз	7
------------------	---

I. Свете тајне:

О св. тајнама уопће:

Појам, значење и узвишеност св. тајана	7
Вршилац св. тајана	8
Прималац св. тајанâ	10

О св. тајнама посебно:

<i>Св. тајна крштења</i>	10
Видљива страна крштења	12
Вршилац крштења	15
Субјекат крштења	17
Време и место крштења	21
Кумови	24
Имена оних који се крштавају	27
Дужности свештеника према бабици	28
Чинови у вези с крштењем	29
Чин тајне крштења	35

<i>Св. тајна миропомазања</i>	51
---	----

Св. миро и варење св. мира	53
Чин тајне миропомазања	58

<i>Светла тајна евхаристије или причешћа</i>	66
--	----

Видљива страна св. евхаристије	67
Извршилац св. тајне евхаристије	68
Субјекат св. тајне евхаристије	69
Време примања св. тајне евхаристије	72
Чин причешћа болних	75

<i>Света тајна покајања . . . . .</i>	79
Видљива страна покајања	80
Извршилац св. тајне покајања	80
Субјекат тајне покајања	82
Покаяна дисциплина у православној цркви од најстаријих времена до данас	85
Чин тајне покајања	102
<i>Тајна свештенства . . . . .</i>	107
Посвећење за чаца и појца	110
Посвећење ипођакона	113
Рукоположење ћакона	114
Рукоположење презвитера	118
Рукоположење епископа	121
Произвођење у црквене чинове	127
Одликовање надбредеником и митром	129
<i>Тајна брака . . . . .</i>	130
Појам и видљива страна брака	130
Извршилац и субјекат тајне брака	130
Мешовити бракови	131
Време и место брака	132
Чин тајне брака	133
<i>Св. тајна јелеосвећења . . . . .</i>	140
Чин тајне јелеосвећења	144
II. Св. Молитвословља:	
<i>Прелаз . . . . .</i>	149
Појам, сврха и деловање молитвословља	149
Разлика између црквених молитвословља и тајана	150
Извршилац и субјекат црквених молитвословља	150
Освећењо воде	151
Монашки постриг	157
Чин на ћанђелије рјасы и камилавки	162
Чин мале схиме или образа, т. ј. мантије	164
Чин великог и анђелског образа	170
Црквена молитвословља при смрти хришћанина	173
Литија за умрле	175
Панихида	177
Спровод умрлога до цркве и врсте погреба	180
Опело и погреб световњака	181
Опело и погреб монаха, игумна и архимандрита	184
Опело и погреб свештеника	186
Опело и погреб деце	188
Опело умрлих пасхалне седмице	189
Молбена пјенија	190
Богослужење при оснивању цркве	196

Постављање крста на цркву	200
Освећење звона	201
Богослужење при освећењу храма	202
Архијерејско освећење храма	203
Освећење антиминса	216
Свештеничко освећења храма	218
Мало освећење храма	226
Освећење црквених предмета (утвари) без освећења храма	227
Миропомазање и крунисање царева и краљева	229
Штампарске погрешке	233

ОД ИСТОГ ПИСЦА ЈЕ ОВО:

1. *O св. литургији* од Симеона архиепископа Солунског († 1429), с грчког превео —. Богословски Гласник, књ. 18. св. 3. стр. 176—185; св. 4. стр. 285—292; св. 5. стр. 448—453; св. 6. стр. 529—536.
2. *Касија*. Из црквеног песништва. Богословски Гласник 1914, стр. 1—6.
3. *Акација пресветој Богородици*, с грчког превео и протумачио —, Срп. Карловци 1918. Стр. 32. (Штампано у 5000 примерака. Распродано).
4. *Православна литургија*, Први, опћи део. Срем. Карловци 1919. стр. 320.
5. *Православна литургија*, Други, посебни део (дневна богослужења, св. литургије и седмична богослужења), Срем. Карловци, 1920. стр. 146. (Обе књиге штампане у 1500 прим.). — Види приказе Г. Г. Др. В. Чайкановића, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. I (1921), стр. 258—259; Др. Ф. Гривца, у *Bogoslovni Vestnik, Leto I, zv. II*, str. 192. и С. Когорлевскиј, *Studion, Bulletin des églises de rite byzantin (Roma)*, vol. I. N. 6, 181.¹.
6. *Погребне песме*, Сремски Карловци, 1920. стр. 32. — (Штампано у 10.000 примерака. Распродано). Види приказ Г. Др. В. Чайкановића, Прилози... књ. IV (1925). стр. 333.
7. *Преподобна Параскева-Петка*, Хришћански Живот, књ. I (1912) стр. 142—150.
8. *Црква Петковица* (филијала ман. Шишатовца). Срем. Карловци 1922, стр. 49. (Одштампано у 200 примерака трошком Ман. Шишатовца из Гласника Српске Православне Патријаршије, год. 1922). — Види приказ Г. Др. Н. Радојчића, *Narodna Starina*, 1923, св. 2.
9. *Монахиња Јефимија*, Срп. Карловци 1922. стр. 35. (Одштампано из Хришћанског Живота 1922.) (Може се добити у књижари Ј. Живковића у Срем. Карловцима). — Види приказе Г. Г. Др. Н. Радојчића, *Narodna Starina*, св. 3, стр. 336. и

¹ Од књига под бр. 4. и 5. има још само врло мали број примерака.

N. Jorga, Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, 7—12 Juillet—Decembre 1923.

10. Чин крунисања у историји, Црква и Живот (Скопље), Год. I (1922), бр. 9. и 10. стр. 349—51.

11. Хришћанско-ештички и хеорштолошки елеменат у две народне песме, Прилози... књ. III (1923), 141—149.

12. Опросно писмо, Прилози... књ. III (1923), 231—236.

13. Лавсаик, Хришћански Живот, 1924. бр. 3. стр. 132—35.

14. Св. Наум Охридски, Ср. Карловци 1924. стр. 33. (Одштампано из Гласника Српске Православне Патријаршије 1924. год. Распродано). — Види приказе Г. Др. В. Ђоровића, Прилози... књ. IV, 318 и F. D. у Byzantinische Zeitschrift, XXV. Bd. S. 443.

15. Св. Ђурађ Кратовац, Браство XIX (1925) стр. 152—67.

16. Кирил Пејчиновић — Доситеј Јужне Србије, Браство XIX (1925) 310—317.

17. Молишве пре и после св. причешћа, са грчког превео —, Крагујевац 1925. страна 31. (Штампано у 5000 примерака. Распродано).

18. Марков Манастир, (историја и живопис са орнаментиком), Нови Сад 1925. стр. 51. Издање Народног Музеја као III. књига Српски Споменици. Види приказе Г. Г. Dr. Izidora Сапкара у Zbornik za umetnostno zgodovino, Letnik V (1925) Štev. 3. str. 118—119. и Др. Влад. Р. Петковића, Гласник Скопског Научног Друштва, књ. II. (Штампано у 1000 примерака, а може се добити у Народном Музеју, Београд, Милоша Великог 58, цена 100 динара).

19. Српска плаштаница монахиње Јефимије у Манастиру Пушни, Старинар, III. серија књ. II. (1925). стр. 109—120. Види приказе Г. Г. Dr. Тих. Р. Ђорђевића, Јужна Србија, бр. 49 јуни 1925. стр. 124—25. и Др. Михаила Ласкариса, Мисао књ. XVIII (1925), св. 3. и 4. стр. 124—25.

20. Мрњавчевићи, Старинар III. серија, књига III. (1925) страна 11—41.

21. Још нешто из Маркова Манастира код Скопља, Гласник Скопског Научног Друштва, књ. I (1925) 301—308.

22. Православна Литургија, Други, посебни део (Св. тајне и молитвословља), Београд 1926. стр. 240. (Цена 70 динара, може се добити само код писца, Београд, Капетан Мишина 11.)

—

Спрема се за штампу:

23. Православна литургија, Други, посебни део (Годишње, празнично и постово богослужење и Срби светитељи, или Хеортологија).

24. Црквене ствари фрушкогорских манастира.

25. Превод и коментар литургичког дела из списка Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta (IV. столеће).